

**УНІВЕРСИТЕТ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ**

**ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(23 березня 2021 року)**

№68

Переяслав – 2021

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

23 березня 2021 року

Вип. 68

Збірник наукових праць

Переяслав – 2021

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63
В 54

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2021. Вип. 68. 255 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л.М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н.М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С.М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В.М. – кандидат педагогічних наук

Руденко О.В. – кандидат психологічних наук, доцент

Склярєнко О.Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І.О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Юхименко Н.Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

©Автори статей

©Рада молодих учених університету

©Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

ЕКОЛОГІЯ

УДК 551.465.2

Вікторія П'ятакова, Микола Берлінський
(Одеса)

АНТРОПОГЕННІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ШЕЛЬФОВУ ЕКОСИСТЕМУ ЧОРНОГО МОРЯ

Сучасна динаміка кліматичної системи вказує на наявність тенденцій до підвищення середньої температури повітря, що не може не відобразитися на регіональних екосистемах. У статті розглянуті додаткові ризики, що збільшують антропогенний вплив на шельфову екосистему Чорного моря на увазі, що склалися несприятливих факторів.

Ключові слова: Чорне море, океанологія, біогенні речовини, евтрофікації, екосистема, стік, фітопланктон.

The modern dynamics of the climate system indicates the presence of tendencies towards to increasing in the average air temperature, which cannot but be reflected in regional ecosystems. In the paper discusses of additional risks that increasing the anthropogenic impact on the shelf ecosystem of the Black Sea under the prevailing unfavorable factors.

Key words: Black Sea, oceanology, nutrients, eutrophication, ecosystem, runoff, phytoplankton.

На сучасному етапі актуальні проблеми океанології обумовлені складним комплексом причинно-наслідкових зв'язків. Активне вивчення світовою спільнотою впливу зміни клімату на океан дозволило скласти набагато більш чітке уявлення про механізми океанічної циркуляції і її річних і десятирічних варіаціях. В результаті змін в ступені нагрівання різних районів океану змінюється і розподіл тепла як в масштабах всього світу, так і в масштабах регіонів. У дослідженнях проведених групою вчених з 11 інститутів по всьому світу, так само робиться висновок про те, що останні 10 років були найтеплішими за всю історію спостережень за глобальною температурою (рис.1), а останні п'ять років, встановили абсолютний рекорд [1].

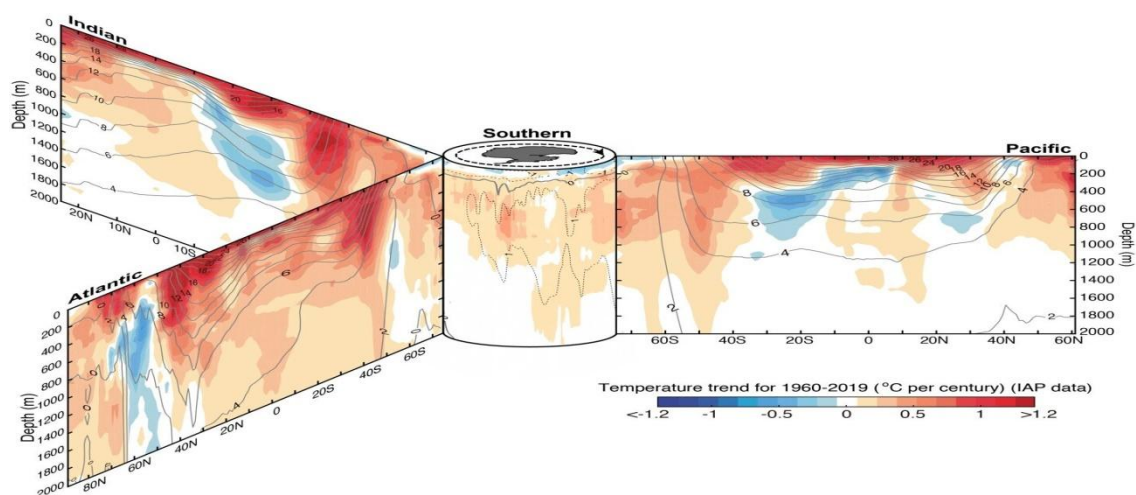

Рис.1 Тенденція температури океану з 1960 по 2019 рік в трьох основних океанських басейнах від поверхні до 2000 м.

Розробка теоретичних і прикладних аспектів регіональної океанології повинні займати основну нішу досліджень. Однак, економічна і геополітична ситуація в Чорноморському регіоні накладає свій відбиток, обмежуючи можливості для проведення необхідних досліджень.

У прибережних водах знижений вміст кисню в більшій мірі пов'язаний з проникненням з суші поживних речовин і наслідками викликаної цим евтрофікації; такий вплив зниження вмісту кисню посилюється через більш інтенсивну стратифікацію і менш активної циркуляції в результаті потепління поверхні моря.

Стік рік і винос біогенних і забруднюючих речовин багато в чому обумовлює ступінь антропогенного навантаження на водне середовище. У роботах [2-13] розглядаються ключові проблеми Північно-Західного шельфу Чорного моря. До них відносяться, перш за все, негативні наслідки антропогенного евтрофування, відмічені тут на початку сімдесятих років минулого століття. У публікаціях досить повно представлена основна причина формування процесу евтрофікації, придонної гіпоксії і масштабної загибелі донних організмів. Всі результати зазначених робіт спираються на дані численних спостережень, які дозволяли оцінити статус досліджуваної акваторії в попередні періоди.

Слід зазначити невирішені в даний час проблеми Чорноморського шельфу. До них відносяться сучасні умови морської екосистеми, які визначають умови проживання біологічних об'єктів, стан біоценозів, періодичність формування придонної гіпоксії і заморів донних організмів. Ця прогалина наукових знань обумовлена відсутністю регулярних спостережень протягом останніх півтора десятка років. В даний час моніторингові роботи виконуються у вузькій прибережній частині моря, на узбережжі Дунаю, як правило на невеликих глибинах, до 20 м і в деяких лиманах Північного Причорномор'я. Даний, вузький спектр спостережень не дає узагальненої картини сучасного стану морського середовища та динаміки розвитку або деградації морських організмів.

Ще до одного фактору впливу на морську екосистему відноситься прямий техногенний вплив в результаті діяльності морського транспорту, видобутку мінеральних копалин, вплив скидів великих міських агломерацій і використання берегової зони в якості рекреаційного ресурсу.

Окремо можна виділити гирлову область Дунаю, як область найбільш важливих ресурсів, таких як транспортний, біологічний, рекреаційний і ін. Відносно водного транспорту – судноплавство по Дунаю відноситься до сьомого транспортного коридору в Світовому таблиці про ранги. Дельта Дунаю – складова частина гирлової області і завдяки своєму географічному положенню і багатим природним ресурсам відіграє особливу роль серед інших географічних об'єктів і має найважливіше екологічне і економічне значення.

Дунай – друга за величиною європейська річка з величезним гирлом, розташована в двох країнах України і Румунії. Дунайська площа водозбору охоплює 15 європейських високоіндустріальних країн, які формують високий рівень антропогенного навантаження. Протягом останніх тридцяти років зміни даного навантаження впливають на ріку, озера, лимани та Чорне море.

Загальна площа Чорного моря, що знаходиться під впливом Дунаю, згідно зареєстрованої площі прісноводних видів фітопланктону, становить не менше 105 км². Мінливість гідрохімічних параметрів залежить, головним чином, від річкового стоку, опадів, сезонного розподілу температури, гідробіологічної активності, особливо фітопланктону, і антропогенних факторів, таких як забруднення від промисловості і сільського господарства. Природний цикл річкового стоку і регульований стік в річках також дуже важливі. Інтенсивне економічний розвиток і всебічне управління навколишнім середовищем привели до значного екологічного тиску на екосистему Чорного моря.

Розвиток процесу евтрофікації в Чорному морі відбувається в результаті збільшення кількості біогенних речовин в річковому стоці, пов'язаного з водою, збагаченої біогенними речовинами, що надходить з удобрених полів. При евтрофікації через річкового стоку був найбільш інтенсивним (1986-2000). Північно-західний шельф Чорного моря в даний час демонструє сильний дисбаланс в вуглецевому циклі. Недавня евтрофікація характеризується зменшенням кількості поживних речовин, при цьому - збільшенням кількості органічних сполук в річковому стоці і в морській воді через регулювання всіх річок, що впадають в північно-західний шельф Чорного моря, і скорочення використання мінеральних добрив в

сільському господарстві. Влітку мінералізація органічних сполук швидко виробляє поживні речовини, які провокують розвиток фітопланктону, тобто евтрофікацію [13].

Надмірне надходження, зокрема зі стоками річок, біогенних елементів спричиняє евтрофікації. Посилення стратифікації, в умовах зміни клімату може призвести до подальшого поглиблення таких проблем. Найсерйозніша загроза для екосистеми Чорного моря відбувається через нездатність людей оперативно вирішувати численні проблеми, перераховані вище. Сучасний стан Чорноморського шельфу вимагає коректної наукової оцінки з використанням спостережень *in situ*.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. П'ятакова В.Ф., Берлинский М.А. Вплив змін клімату на екосистему української частини чорноморського басейну як складова глобального потепління. *Екологічна безпека – сучасні напрямки та перспективи вищої освіти: зб. тез доповідей I Міжнародної інтернет-конференції*, м. Харків, 25 лютого 2021 р. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С.101-103.
2. Белевич Р.Р. Особенности межгодовой изменчивости гидролого-гидрохимических характеристик вод на северо-западном шельфе Черного моря в последние десятилетия (60-90-е годы). *Морской гидрофизический журнал*. 1996. № 2. С. 62–73.
3. Берлинский Н.А. Механизм формирования придонной гипоксии в шельфовых экосистемах. *Водные ресурсы*. 1989. №4. С. 112–121.
4. Берлинский Н.А. К проблеме формирования придонной гипоксии в северо-западной части Черного моря. *Экология моря*. 1991. № 38. С. 11–15.
5. Берлинский Н.А. Развитие придонной гипоксии в северо-западной части Черного моря. *Экологические проблемы Черного моря: материалы междунар. научно-практической конф.*, г. Севастополь, 4–6 октября 1993 г. Севастополь, 1993. С. 33–37.
6. Берлинский Н.А., Гаркавая Г.П., Богатова Ю.И. Проблемы антропогенного эвтрофирования и развития гипоксии в северо-западной части Черного моря. *Экология моря*. 2003. № 63. С. 17–22.
7. Берлинский Н.А. Влияние Дуная на экологические условия северо-западной части Черного моря. *Вестник МГУ*. 2004. №5. С. 17–21.
8. Берлинский Н.А. Динамика техногенного воздействия на природные комплексы устьевой области Дуная. Одесса : Астропринт, 2012. 252 с.
9. Гаркавая Г.П. Современные источники эвтрофирования северо-западной части Черного моря. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2001. № 3. С. 188–189.
10. Berlinsky N. Estuary of the Danube River. *The Handbook of Environmental Chemistry (Estuaries)*. Springer-Verlag: Berlin-Heidelberg, 2006. Vol. 5, part H. P. 233–264.
11. Bondar C. Contribution to the hydraulics study of the outlet on the sea through the Danube mouth. *Hydrological studies*. Bucharest, 1972. Vol. XXXII.
12. Tolmazin. D. Changing coastal oceanography of the Black Sea. Pergamon Press. 1985. Vol.15. №4. P. 316.
13. Berlinskyi N.A., Cheroy L.I. Eutrophication and pollution development in the Danube river and coastal marine zone system. *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2020. Т. 25. Вип. 1(36), С.11–22.

ЕКОНОМІКА

УДК 336.531

Наталія Галазюк
(Луцьк)

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

В даній статті розглядається фінансова глобалізація, як одна із ключових складових глобалізації. Визначена роль та основні аспекти фінансової глобалізації, що впливають на формування та розвиток вітчизняного фінансового ринку. Окреслені позитивні та негативні наслідки впливу фінансової глобалізації на економіку України. Запропоновано основні критерії, які можуть забезпечити успішну інтеграцію України до міжнародних економічних процесів.

Ключові слова: глобалізація, фінансова глобалізація, фінансовий ринок, національна економіка, фондовий ринок.

This article examines financial globalization as one of the key components of globalization. The role and main aspects of financial globalization that affect the formation and development of the domestic financial market are identified. The positive and negative consequences of the impact of financial globalization on the economy of Ukraine are outlined. The main criteria that can ensure the successful integration of Ukraine into international economic processes are proposed.

Key words: globalization, financial globalization, financial market, national economy, stock market.

За умов сьогодення глобалізаційні процеси набувають все більшого поширення та здійснюють все більший вплив на стан економіки в кожній окремій країні. На сьогодні вона охоплює майже всі сфери життєдіяльності людини, та її вплив стає дедалі відчутнішим. Особливу актуальність нині має дослідження проблем та особливостей економічної, зокрема фінансової глобалізації.

Глобалізаційні процеси в фінансовій сфері проявляються у формі динамічного розвитку міжнародної фінансової інтеграції, лібералізації фінансових ринків, збільшенні міжнародних потоків капіталу, розширенні спектру валютних і фінансових операцій, поглибленні міжнародної конкуренції, трансграничного характеру діяльності міжнародних банків. Ці процеси справляють вплив на розвиток національних фінансових ринків, які є взаємозалежними із розвитком міжнародної фінансової системи, і зазнають при цьому позитивних та негативних впливів.

Фінансова глобалізація, як одна із складових глобалізації в цілому, є також напрочуд важливою, оскільки саме вона сприяє досягненню фінансової єдності та взаємозалежності економік певних країн одна від одної. Саме тому проблема дослідження впливу фінансової глобалізації є достатньо актуальною. А оскільки «вплив глобалізації на Україну щорічно поширюється, то потрібно чітко усвідомлювати, які переваги матиме країна від впливу процесів фінансової глобалізації, а також процеси, що негативно впливатимуть на економічний стан України, для того, щоб спрямувати державну політику підтримки економічного стану в країні в потрібне русло» [5].

Характерними проявами фінансової глобалізації для кожної окремої держави є зростання ролі міжнародних кредитних відносин, міжнародного руху капіталів та джерел надходження доходів і розміщення активів в інших країнах. «В основі фінансової глобалізації лежить вільний рух капіталів і валюти, їх перетинання національних кордонів, що призводить, в свою чергу, до формування глобальних фінансових ринків і світового фінансового

середовища» [3]. Саме тому не дивно, що розвинені країни міцно взялися за розвиток банківської справи, а саме міжнародного банківського кредитування.

Оскільки явище фінансової глобалізації носить достатньо багатогранний характер, не можливо одностайно визначити, який характер являє собою присутність такого явища для економіки України – позитивний чи негативний. Присутні, як свої вигоди, так і мінуси даного явища. Слід відмітити, позитивні та негативні наслідки фінансової глобалізації, що мають місце для України (таб.1).

Таблиця 1. Позитивні та негативні наслідки впливу фінансової глобалізації для України

Позитивні	Негативні
1. Підвищення ефективності національних фінансових ринків за рахунок інтеграції у світовий фінансовий ринок	1. Загроза виникнення та швидкого поширення фінансових криз із однієї економіки в іншу
2. Зниження інфляційного тиску, здешевлення ресурсів під впливом міжнародної конкуренції	2. Зростання нестабільності національних фінансових ринків
3. Дисциплінація впливу руху іноземного капіталу на грошову владу	3. Вплив зовнішніх факторів на здійснення національної грошово-кредитної політики
4. Висока мобільність капіталу, його значні обсяги, вигідна ціна й висока ліквідність	4. Висока мобільність капіталу, його значні обсяги, вигідна ціна й висока ліквідність
5. Багатофункціональність фінансових ринків	5. Значні збитки від міграції фінансових ресурсів
6. Спорощення процедури здійснення фінансових операцій за рахунок комп'ютеризації та інформатизації	6. Стихійний рух спекулятивного капіталу, певна відособленість фінансового капіталу від реальної економіки
7. Зростання якості банківських послуг, технологій та рівня кваліфікації персоналу	7. Обмежений доступ країн, що розвиваються, до ресурсів на світовому

Проте, незважаючи на невід'ємність процесу фінансової глобалізації на світових фінансових ринках, потрібно враховувати не тільки вигоди від даного процесу, а й певні негативні моменти, щоб мінімізувати в подальшому ступінь їх негативного впливу на фінансовий сектор та економіку певної держави, а в даному випадку України, загалом.

Якщо розглядати фінансовий ринок в Україні то він почав розвиватися з 1992 р. у формі акцій акціонерних товариств і депозитних сертифікатів комерційних банків. Звичайно, за такий короткий час у формуванні фінансового капіталу і розвитку фінансового ринку очікувати більш-менш помітних результатів не можна. «Сучасний рівень розвитку у країнах з класичною ринковою економікою став результатом тривалої еволюції ринкових відносин протягом кількох десятиліть. Зазначимо, що у країнах Східної Європи, які почали переходити до ринку раніше за Україну, рівень ринкових відносин також не досяг рівня розвинених країн. Однак, аналізуючи процес, що відбувається в Україні, можна виявити деякі тенденції в розвитку фінансового ринку» [1, с. 10].

Серед основних передумов формування фінансового ринку можна розглядати наступні: розвиток альтернативного сектору економіки, комерціалізацію банківської сфери, пільговий порядок оподаткування доходів за цінними паперами, відсутність державного регулювання операцій з цінними паперами. Це дасть змогу насамперед послабити платоспроможний попит, що вже формується на ринковій основі. «Водночас в умовах структурно-технологічної незбалансованості економіки, монополізації виробництва, катастрофічної зношеності основних фондів, посилення інфляції відбувається активна диференціація платоспроможного попиту: основна маса нагромаджень сконцентрована у

фінансовому секторі економіки й підприємств не фінансового сектору, що спеціалізуються у сфері обміну» [2, с. 73].

Розвиток та становлення фінансового ринку України є необхідною передумовою розвитку інших секторів економіки держави. Добре функціонуючий страховий ринок, розвинені небанківські кредитні установи, пенсійні фонди та інші фінансові установи сприяють стабільному та прогнозованому розвитку усіх економічних процесів у суспільстві. Акумуляуючи значні обсяги грошових коштів, фінансові установи є потужним джерелом інвестицій в економіку країни, що розвивається досить динамічно.

Як економічна категорія фінансовий ринок виражає економічні відносини між суб'єктами економіки з приводу реалізації вартості та споживчої вартості, укладеної у фінансових активах. Ці економічні відносини визначаються об'єктивними економічними законами і фінансовою політикою держави, впливом політичних партій та кланів, що особливо помітно в сучасній Україні на стадії становлення цивілізованої державності, які формують в остаточному підсумку сутність фінансового ринку, тобто зв'язки і відносини як на самому ринку, так і у його взаємозв'язку з іншими економічними категоріями.

На сучасному етапі свого розвитку фінансовий ринок України має об'єктивні передумови для трансформації у високоефективний механізм забезпечення інвестицій для потреб економіки. Участь України в міжнародних економічних відносинах, міжнародна регіональна інтеграція визначають сучасний стан розвитку фінансової системи та національної економіки країни.

Вплив фінансової глобалізації на національну економіку вимагає виваженого підходу до регулювання фінансової сфери й удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки країни.

Проблеми, що виникають через відсутність системного підходу, щодо реалізації фінансових реформ, несумісність закономірностей розвитку ринкових інститутів і економічних методів управління та значні недоліки в правовому забезпеченні розвитку фінансового ринку мають негативний вплив на економічний стан країни.

Основною функцією фінансового ринку є ефективне забезпечення перерозподілу інвестиційних ресурсів між різними секторами економіки. У світовій практиці «перерозподіл фінансових ресурсів здійснюється переважно через фондовий ринок, проте в Україні основними гравцями на фондовому ринку виступають банки. Фондовий ринок відіграє незначну роль в питанні акумулювання коштів на фінансових ринках та трансформації їх в інвестиційні ресурси для реального сектору економіки» [4].

В зв'язку з цим, необхідна реалізація комплексних реформ, які будуть спрямовані на удосконалення функціонування фондового ринку та його інфраструктури. На наш погляд, реформи повинні бути направлені на розвиток інфраструктури ринків капіталу.

Розвиток національного фінансового ринку в умовах фінансової глобалізації набуває сьогодні особливо важливого значення. В умовах дефіциту коштів на інвестиції державних та корпоративних структур, високої вартості фінансово-кредитних ресурсів, нерозвиненості та недосконалості механізмів внутрішніх фінансових ринків об'єктивно необхідним стає питання виходу українських агентів на зовнішні ринки та відкриття внутрішнього ринку для іноземного капіталу. Включення України в світову фінансову систему має стати важливим чинником прискорення економічного розвитку в країні.

Внаслідок повільного економічного реформування Україна перебуває на узбіччі світових фінансових потоків. Тому, враховуючи специфічність впливу фінансової глобалізації на розвиток української економіки, можна визначити напрями, в яких такий вплив є найбільш вагомим: інтеграція України до міжнародних торгівельних відносин; взаємини з міжнародними фінансово-кредитними установами; інтеграція до світового фінансового ринку, залучення в Україну іноземних інвестицій та співпраця з іноземними партнерами. Відповідно серед основних критеріїв успішної інтеграції України до світової економіки можна відзначити:

- зростання міжнародного товарообігу із випереджаючим зростанням обсягів експорту;

- зростання обсягів іноземних інвестицій в Україну;
- зростання обсягів операцій із гривнею на світовому валютному ринку;
- мінімізація рівня кореляції між негативними тенденціями розвитку світової економіки та економіки національної.

Отже, незважаючи на позитивну динаміку розвитку глобалізаційних процесів в Україні, слабкий рівень інтегрованості країни до міжнародних економічних відносин виступає як свого роду бар'єр, котрий гальмує можливості позитивного впливу фінансової глобалізації на Україну і відкриває шлях для впливу негативного. При цьому повільна інтеграція України у світовий фінансовий простір зумовлена в першу чергу внутрішньодержавними проблемами – недостатнім рівнем реформування економіки, нерозвиненістю національного фінансового ринку, невідповідністю законодавчих та інших норм міжнародним стандартам. Тому можна стверджувати, що проблема ролі та місця України в світі залежатиме від ефективності здійснення економічних реформ в країні. Аби вплив глобалізації на економіку України полягав не тільки у збільшенні рівня фінансової нестабільності, але і в отриманні державою всіх переваг, притаманних глобалізаційним процесам, держава має створити сприятливі умови для повномасштабної інтеграції всіх сегментів вітчизняної економіки до світового економічного простору, які в першу чергу мають полягати у розвиткові вітчизняного законодавства та розбудові відповідної сучасним умовам ринкової інфраструктури. Для укріплення національної конкурентоздатності в умовах фінансової глобалізації необхідно насамперед збільшити фінансову потужність та професіоналізм національних агентів. Потрібне якомога краще сприяння процесам концентрації та централізації національних фінансово-кредитних інститутів. А також поширити сучасні організаційні та партнерські форми інтеграції, які сприятимуть запровадженню міжнародних стандартів фінансового менеджменту з метою підвищення ефективності управління фінансовими ризиками.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В.Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах. *Фінанси України*. 2009. №12. С. 5-12.
2. Болдова. А.А. Ринок фінансових послуг України: глобалізаційний аспект. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. №1. С. 72-78.
3. Дуброва Н.П., Воловик Д.В. Глобалізація фінансових ринків Економіст. 2010. URL: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Economics/73236.doc.htm.
4. Коваленко М.А. Глобалізація фінансових ринків: причини та наслідки. 2009. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/.3/2009_3_kovakenko.pdf.
5. Оцінювання стану розвитку фінансової глобалізації: особливості для України. URL: http://kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_1_Stukalo_ukr.pdf

*Станіслав Грищанков, Владислав Андрієнко
(Суми)*

НОРМУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ВИТРАТ ПРИ ВИКОНАННІ БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНИХ РОБІТ У ЗИМОВИЙ ТА ЛІТНІЙ ПЕРІОД

Додаткові витрати, пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт у зимовий період просто неба та в приміщеннях, що не обігріваються, враховують компенсацію багатьох додаткових витрат. Однак припинення будівництва в зимовий період призводить до недовикористання виробничих фондів. Отже, економічний ефект, одержаний при виконанні будівельних робіт взимку, полягає не тільки в скороченні термінів зведення об'єктів, але й у зниженні фактичної собівартості будівництва.

Ключові слова: будівельно-монтажні роботи, зимовий період, кошти, витрати, робочий час, компенсація, будівництво.

Виконання будівельно-монтажних робіт в зимовий період обходиться дорожче, ніж улітку, тому що призводить до підвищення кошторисної вартості будівництва (4-5% повної вартості робіт).

Однак припинення будівництва в зимовий період призводить до недовикористання виробничих фондів. Аналіз звітів будов підтверджує, що при скороченні річних обсягів робіт на 20-25 % (припинення будівництва на 2,5-3,5 місяця зимового періоду) фактичні витрати виробництва внаслідок недовикористання виробничих ресурсів й підвищення накладних витрат зростає на 5-7 %. Отже, економічний ефект, одержаний при виконанні будівельних робіт взимку, полягає не тільки в скороченні термінів зведення об'єктів, але й у зниженні фактичної собівартості.

Кошти на додаткові витрати, пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт у зимовий та літній період нормуються за нормами ДСТУ Б Д.1.1-1:2013. Зазначені кошти визначаються тільки на обсяг робіт, виконання яких планується у зимовий та літній період.

Додаткові витрати, пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт у зимовий період просто неба та в приміщеннях, що не обігріваються, враховують компенсацію додаткових витрат:

а) робочого часу робітників-будівельників і монтажників та робітників, зайнятих на керуванні та обслуговуванні будівельних машин і механізмів;

б) часу роботи будівельних машин і механізмів;

в) матеріальних ресурсів, спричинених їх підвищеними втратами;

г) на інші додаткові роботи, супутні виконанню будівельно-монтажних робіт у зимовий період, відзначаються підрядником розрахунково-калькуляційним методом на підставі обсягу робіт, виконання яких планується у зимовий період та розрахунків додаткових витрат.

Підрядник може здійснювати розрахунок коштів на подорожчання будівельно-монтажних робіт, виконуваних у зимовий період, також на підставі об'єкта-аналога власного банку даних або за усередненими показниками, які надаються Держбудом.

Компенсацію додаткових витрат робочого часу робітників-будівельників і монтажників та робітників, зайнятих на керуванні і обслуговуванні будівельних машин і механізмів, та часу роботи будівельних машин і механізмів, зв'язаних зі зниженням продуктивності праці при виконанні будівельно-монтажних робіт у зимовий період просто неба і в приміщеннях що не обігріваються, можна розраховувати на підставі усереднених коефіцієнтів, наведених у табл. 1.

Таблиця 1. Поділ території України за температурними зонами із зазначенням зимових періодів

Група робіт	Температурні зони	
	I	II
1	2	3
1	1,06	1,08
2	1,08	1,10
3	1,09	1,13

Розподіл будівельних і монтажних робіт за групами (табл. 1, графа 1) надається Держбудом.

Коефіцієнти, наведені в табл. 1, враховують такі фактори:

- обмеженість рухів робітників теплим одягом і незручністю роботи в рукавицях;
- погіршення видимості в зимовий період на робочому місці.
- утруднення в роботі, пов'язане з наявністю на робочому місці льоду та снігу;
- обмерзання взуття, матеріалів, конструкцій та інструментів;

- потреба в процесі роботи періодично очищати від снігу та льоду робоче місце, матеріали, інструмент тощо;
- витрати робочого часу, пов'язані з перервою в роботі, для обігрівання робітників;
- зниження в зимовий період продуктивності будівельних машин та механізмів;
- наявність вітру на робочих місцях швидкістю до 10 м/с включно;
- ускладнення в технологічних процесах, викликані низькою температурою (зменшення площі постелі з розчину при муруванні цегли, підготовка тимчасових споруд для обігрівання робітників, утеплення тимчасових водопровідних мереж та баків, застосування утеплених засобів транспортування бетону та розчину тощо).

Коригування нормативного часу роботи будівельних машин і механізмів та норм трудовитрат робітників, зайнятих на керуванні та обслуговуванні будівельних машин і механізмів із застосуванням коефіцієнтів, наведених у табл. 1 здійснюється в тих випадках, коли технологічні процеси виконуються за участю робітників, які зазнають дію зимових умов.

Вартість інших додаткових робіт, що супроводять виконання будівельно-монтажних робіт у зимовий період, визначається за калькуляціями. При цьому до калькуляцій можуть включатися витрати :

- розпушування мерзлих ґрунтів;
- запобігання ґрунтів від промерзання;
- відтавання ґрунтів;
- застосування бетонів та розчинів швидкого тужавлення;
- введення в бетони та розчини спеціальних домішок;
- застосування електропрогрівання бетону;
- утеплення конструкцій;
- прогрівання конструкцій та виробів, кінців труб та кабелю;
- улаштування, розбирання та опалення звичайних тепляків;
- захист робочих місць від снігових заметів тощо;
- додаткові витрати, зв'язані з тимчасовим опаленням:
- використання постійних систем опалення, що забезпечуються тепловою енергією енергосистем, блок-станцій і теплових станцій (котельних) для тимчасового опалення окремих закінчених начорно будівель(або їх частин) протягом опалювального періоду для проведення усередині будівель будівельних та монтажних робіт, які відповідно до технічних умов та правил виконання робіт потрібно виконувати при плюсовій температурі, а також витрати теплової енергії на відігрівання і сушіння, коли це потрібно за технічними умовами.

При розрахунках додаткових витрат, зв'язаних з тимчасовим опаленням, можливе застосування усереднених показників, що надаються Держбудом.

Технологічні схеми виконання будівельно-монтажних робіт у зимовий період по температурних зонах країни встановлюються на підставі правил провадження і приймання робіт, технічних умов, інших нормативних джерел.

Якщо калькуляції на інші додаткові роботи, супутні виконанню будівельно-монтажних робіт у зимовий період, складено на підставі ресурсних елементних кошторисних норм, то до прийнятих у розрахунках нормативних трудовитрат робітників-будівельників і монтажників та робітників, зайнятих на керуванні та обслуговуванні будівельних машин і механізмів, а також до норм часу роботи будівельних машин і механізмів можуть застосовуватися коефіцієнти, наведені у таблиці 1.

Додаткові витрати матеріальних ресурсів, спричинені їх підвищеними втратами при виконанні робіт у зимовий період, можуть визначатися за усередненими показниками, які виражені у відсотках до нормативної потреби в матеріалах по основних будівельно-монтажних та додаткових супутніх роботах у таких розмірах:

- для щебеню, гравію, піску, баласту, цегли, розчину - 0.5 %;

- для інших матеріалів (за винятком лісу, металу, труб, збірних будівельних конструкцій і виробів) – 0,2 %.

Розмір коштів на подорожчання будівельно-монтажних робіт, виконуваних у зимовий період, врахованих у складі ціни пропозиції претендента, як правило, не повинен перевищувати кошторисного ліміту, розрахованого як середньорічний.

Вартість інших робіт та кошти на покриття інших витрат, які плануються на об'єкті замовлення, визначаються на підставі положень чинного законодавства, даних проекту, вихідних даних замовника щодо здійснення будівництва, умов виконання будівельно-монтажних робіт. розташування будівельної організації стосовно майданчика будівництва тощо.

Наприклад, кошти на покриття додаткових витрат, зв'язаних з доплатами працівникам, які виконують роботу на об'єктах, розташованих на значній відстані від місця розміщення будівельно-монтажної організації в зв'язку з поїздками в не робочий час від місця розміщення організації (збірного пункту) до місця роботи на об'єкті і назад, обчислюються окремим

Розрахунком виходячи з кількості працівників, направлених на виконання робіт, і днів, в які здійснюються поїздки, та надбавок до заробітної плати у розмірах, передбачених колективними договорами або за погодженням із замовником.

Розміри надбавок працівникам за день не можуть перевищувати розмір добових витрат, які встановлені для відряджень в межах України.

У ціні своєї пропозиції претендент (підрядник) враховує економічно обґрунтований прибуток, що його він планує отримати від виконання робіт, які пропонуються.

На розмір прибутку має вплив значна кількість факторів, у тому числі:

- вид будівництва;
- технічна та технологічна складність будови;
- строки будівництва;
- спосіб фінансування будівництва;
- кон'юнктура ринку трудових ресурсів та будівельних організацій, спроможних виконати роботи по об'єкту замовлення в даному регіоні тощо.

Усереднені показники для визначення ліміту коштів на додаткові витрати будівельно-монтажних робіт у зимовий період рекомендовано ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 за додатком 1 (табл. 2, витяг)

№ п/п	Вид будівництва	Усереднені показники % зони	
1	Сільськогосподарське будівництво	0,4	1,2
2	Паливно-енергетичний комплекс	0,5	1,3
3	Металургійний комплекс	0,6	0,8
4	Хіміко-лісний комплекс	0,5	1,2
5	Машинобудівний комплекс	0,3	1,1
6	Комплекс транспорту і зв'язку	0,3	1,7
7	Будівельний комплекс	0,7	1,2
8	Соціальний комплекс	0,3	0,7
9	Інші галузі	0,3	1,0

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беловол В.В., Височин І.А. Кошторисна справа та оцінка вартості об'єктів приватизації: Навч. посібник. Суми: Видавництво "Довкілля", 2004. 436 с.
2. ДСТУ Б Д.1,1-1:2013 Правила визначення вартості будівництва.
3. Беркута А.В. Система реформування ціноутворення у будівництві України: автореф. дис. канд. екон. наук / Київський національний університет Будівництва та архітектури. Київ, 2002. 20 с.

ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ АСПЕКТИ

Уточнено поняття «експортний потенціал підприємства» та розкрито його структуру. Визначено підходи до оцінки експортного потенціалу підприємства.

Ключові слова: експорт; потенціал; підприємство; оцінка; методичне забезпечення.

The concept of "export potential of the enterprise" is specified and its structure is revealed. Approaches to assessing the export potential of the enterprise are identified.

Key words: export; potential; enterprise; rating; methodological support.

Експортний потенціал підприємства являє собою, здатність підприємства в умовах забезпеченості ресурсами виробництва, керуючись адекватною економічною стратегією розвитку знайти і використати необхідні можливості для виробництва і реалізації оптимального для отримання максимального прибутку об'єму конкурентоздатних на міжнародних цільових ринках товарів, послуг та інших суспільних благ з дотриманням принципів недопущення шкоди національному господарству та економічній безпеці країни. Переважно, експортний потенціал суб'єкта економічної діяльності розглядається у якості головної передумови фактичного здійснення експортної діяльності підприємством, а його наявність – як наявність можливості до здійснення експортної діяльності на підприємстві, її початку [1, с. 167].

Для спрямованого розвитку експортного потенціалу необхідний постійний контроль за його динамікою, розміром та структурою. В свою чергу для здійснення контролю, потрібно зробити обґрунтований вибір методичного інструментарію. За рівнем складності розрізняють прості кількісні та складні багатофакторні методики оцінки експортного потенціалу, за одиницями виміру – кількісні та експертні методики. У кількісних методиках оперують частками, вартісними одиницями виміру, відсотками. Експертні методики полягають у залученні фахівців та спеціалістів до процесу оцінювання у балах та рангових показниках.

Виділяють наступні підходи під час аналізу методичних основ оцінки експортного потенціалу:

– ресурсний підхід, в рамках якого виділяють сировинно-потужнісний метод, інвестиційний метод, метод „суми ресурсів”, метод продуктивності ресурсів та метод оцінки конкурентоспроможності;

– результатний підхід, який включає вартісний та виробничо – комерційний методи;

– графоаналітичний підхід, що включає методіку ГІС – аналізу та картографічного моделювання.

Таким чином, стан експортного потенціалу підприємства в конкретний момент часу визначається:

– ресурсами підприємства з врахуванням їх цінності, унікальності та рідкості;

– конкурентним оточенням, в особливості ключовими компетенціями конкурентів і їх ресурсами;

– організаційними та управлінськими процесами на підприємстві, спрямованими на розвиток ключових компетенцій, інтеграцію всіх видів діяльності та підвищення здатності до самонавчання.

Алгоритм розрахунку конкурентоспроможності складається з трьох послідовних етапів:

– розрахунку одиничних показників конкурентоспроможності підприємства і переведення їх у відносні величини з наступним співставленням з базовими показниками;

– розрахунку показників конкурентоспроможності підприємства;

– розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності продукції.

Результатний підхід до оцінки експортного потенціалу підприємства (ЕПП) ґрунтується на положенні, що не пасивна складова – ресурси, а активна – результат попереднього розвитку – свідчить про здатність підприємства до розвитку в подальшому. Таким результатом може бути ринкова позиція, яка забезпечить високу вірогідність появи нових ефективних організаційних і технологічних рішень [2, с. 34]

Вартісний метод безпосередньо пов'язаний з оцінкою експортного потенціалу підприємства.

Виробничо-комерційний метод. Відповідно цьому методу оцінка ЕПП передбачає розрахунок обсягів експорту, як ретроспективного, так і вірогідного в майбутньому. Науковці зазначають, що експортний потенціал визначається як частина виробничого потенціалу, результати діяльності якого реалізуються в зовнішньоекономічній сфері [3, с. 46].

Відмінністю графоаналітичного підходу від ресурсного і результатного є високий ступінь використання засобів унаочнення при вивченні ЕПП шляхом картографічного моделювання і ГІС-аналізу [1].

Після ознайомлення з підходами до оцінки експортного потенціалу підприємства можливо зробити наступні висновки:

– як правило, використання даних підходів потребує збору додаткових первинних даних, що неминує супроводжується додатковими витратами часу і коштів;

– часто користуються експертними оцінками, що вносить значну суб'єктивність в результат;

– місце оцінки потенціалу в системі управління його розвитком деколи не визначається, з огляду на це, оцінка виглядає не інструментом управління, а самоціллю дослідження;

– методи оцінки експортного потенціалу в більшості не враховують ступінь залучення підприємства до міжнародної діяльності та його галузеву специфіку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бегма В.М., Мазуров Г.І. Деякі аспекти визначення експортного потенціалу українського оборонно-промислового комплексу. *Проблеми науки*. 2017. № 7. С. 45–51.

2. Стичішин П.П. Експортний потенціал підприємства: концепція механізму формування та реалізації. *Зовнішня торгівля: проблеми та перспективи*. Зб. наук. праць. Вип. 4. Ч. 1. Київ: УАЗТ, 2015. С. 31–40.

3. Солодковський Ю. М. Моделі розвитку конкурентоспроможності експорту у сучасній системі світової торгівлі. *Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку* : монографія у 2 т. Київ: КНЕУ, 2016. Т. I. С. 163–196.

Науковий керівник: професор Чуницька І. І.

УДК 338.4

*Юлія Джигир, Артур Юрасов
(Ірпінь)*

ВПЛИВ COVID-19 НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто вплив пандемії коронавірусу COVID-19, як найбільш вагомого чинника середньо- та довгострокових змін, на розвиток малих та середніх підприємств України.

Ключові слова: підприємство, пандемія, ринок збуту, економіка.

The article considers the impact of the COVID-19 coronavirus pandemic, as the most important factor of medium- and long-term changes, on the development of small and medium enterprises in Ukraine.

Key words: enterprise, pandemic, market, economy.

Сьогодні кожен із нас є свідком нової реальності. Адже 11 березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила пандемію у зв'язку із розповсюдженням COVID-19. Спалах пандемії коронавірусної хвороби спричинив глобальну кризу в економіці багатьох країн світу та зумовлює необхідність мобілізації зусиль представників усіх сфер суспільного життя, зокрема, й бізнесу. Згідно з прогнозами МВФ світова економіка впаде на 3%. Це може бути найсильніше падіння з часів Великої депресії 1930-х років [1].

На жаль, Україна не стала винятком. З метою запобігання швидкому розповсюдженню COVID-19 в Україні було оголошено карантин, який передбачав вжиття таких вимушених заходів, як: закриття кордонів країни, скорочення зовнішньої торгівлі, припинення роботи великої кількості вітчизняних підприємств, закриття цілих галузей економіки, таких як сфера відпочинку та розваг, також на певний час припинили свою роботу магазини, торговельні центри, заклади харчування, навчання та транспорту. За прогнозом МВФ українська економіка внаслідок впливу коронавірусної хвороби впаде на 7,7% [1]. Суб'єкти господарювання вимушено опинилися в реаліях економічних відносин абсолютно нового формату [2].

Серед негативних чинників COVID-19, з якими зіштовхнулися підприємства, найчастіше згадувалися проблеми із транспортуванням працівників близько 67%, збутом продукції приблизно 59% та витратами на засоби захисту 59% підприємств.

Серед видів допомоги, яку підприємства хотіли б отримати для відновлення нормальної роботи, передують пом'якшення оподаткування 63% опитаних підприємств і консультації щодо ринків збуту, організації виробництва 59%. Менші підприємства віддають перевагу консультуванню в пошуках ринків збуту, організації виробництва та фінансовій допомозі. Для великих підприємств пріоритетом є податкові пільги 89% опитаних підприємств.

Серед тих, хто одними з перших відчули початок кризи – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Імпортери відчули зменшення обсягів поставок, суттєві коливання валютного курсу, зміну структури імпорту, підвищення попиту на лікарські засоби, дезінфектори, медичне обладнання, товари першої необхідності. Експортери, насамперед, змушені переглядати терміни поставок, враховувати кількісні обмеження щодо експорту. В Україну імпортували товарів на понад \$24,3 млрд., у порівнянні з першим півріччям 2019 р. імпорт зменшився на \$3,4 млрд. або на 12%. Експортували з України на \$23 млрд., зменшення експорту склало \$1,6 млрд або на 6% [1].

В умовах постійної невизначеності та можливості посилення карантинних заходів підприємства намагаються знайти нові шляхи забезпечення ефективності свого функціонування. Близько 24 % українських підприємств вирішили диверсифікувати свою діяльність освоївши нові напрямки діяльності чи запровадивши нові асортиментні групи, які пов'язані чи не пов'язані з їх основною діяльністю для мінімізації ризиків на випадок різкого зменшення прибутку від основної діяльності. Проте переважна більшість українських підприємств, близько 76 % не освоювала випуск додаткової продукції, щоб протидіяти викликам COVID-19, причинами цього може бути недостатній обсяг обігових коштів та резервного капіталу [2, с. 9].

Яскравим прикладом підприємства, що змогло адаптуватися до нових умов є інтернетмагазин Rozetka, який дуже вдало підсилив свою діяльність соціальними проектами, які виділив в окремий напрямок - «Наша відповідь на Covid-19»: впровадивши безкоштовну доставку товарів у відділення Укрпошти до кінця карантину, якщо замовлення перевищує 500 грн.; організувавши співпрацю із фондом «Життєлюб», «Новою поштою», та соціальними службами міст у реалізації проекту допомоги літнім людям; а також допомагає малому вітчизняному бізнесу через маркування продукції: «Підтримуй українське» на товарах виготовлених в Україні. Таким чином, інтернет-магазин Rozetka приймає участь у соціальних проектах і при цьому збільшує власні обсяги продажу продукції [2].

Підприємства також можуть досягти значних результатів при умові пошуку нових можливостей, які відкриває освоєння нових ринків, форм організації виробництва. Все це передбачає особливий стиль ведення бізнесу, основою якого є орієнтація на впровадження

інноваційних технологій, нововведень і проведення систематичної та цілеспрямованої інноваційної політики. Під час карантину багато підприємств зрозуміли, що використання інформаційних технологій у своїй практиці може стати сильним поштовхом у розвитку бізнесу. Так ресторани та торговельні центри які розробили або вдосконалили вже наявні додатки для смартфонів або свої Інтернет-сторінки змогли розширити сферу своїх послуг та знайти нові ринки збуту своєї продукції. Цікавим зарубіжним прикладом впровадження інноваційних технологій є компанія Toshiba Тес, яка працює над меню для ресторанів, позиції з якого можна обрати за допомогою жестів без дотику для максимального захисту здоров'я свої клієнтів [1, с. 50].

Отже, пандемія Covid-19 негативно вплинула на економіку нашої країни та світу загалом, а особливо стала викликом для ефективного функціонування малого та мікро бізнесу. Водночас пандемія коронавірусної хвороби стала поштовхом для пошуку нових ринків збуту, використання соціально-орієнтованого маркетингу та впровадження новітніх інформаційних технологій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовічена О. Г. Соціальна орієнтація маркетингової діяльності підприємства як перспективний напрямок розвитку в умовах нестабільного ринку. *Маркетинг*. 2016. № 3-4. С. 195-202.
2. Ворфоломєєв А.В. Вплив COVID-19 на українські виробничі підприємства та допомога у відновленні нормальної роботи: звіт за результатами опитування Центру ресурсоефективного та чистого виробництва 2020. С. 5-9.
3. Тимків А. О. Вектори розвитку економіки України в умовах «touchless economy». *Бізнесінформ*. 2020. № 6. ст. 50.

Науковий керівник: старший викладач Федина В. В.

УДК 336.76 (477)

*Микола Романюк, Оксана Пушкар
(Київ)*

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТРУКТУРУ КАПІТАЛУ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У РИНКОВИХ УМОВАХ

Метою статті є аналіз факторів, які здійснюють вплив на структуру капіталу українських підприємств у нинішніх умовах ринкової економіки. Узагальнено наявні наукові підходи до визначення показників, які визначають структуру капіталу, та на цій основі з'ясовано, які з них наразі мають місце при формуванні джерел фінансування на підприємствах України, зокрема, шляхом аналізу статистичних даних щодо структури капіталу вітчизняних суб'єктів господарювання. Визначено конкретні фактори, що на сьогодні впливають на структуру капіталу українських підприємств у розрізі зовнішніх і внутрішніх, виробничих, економічних і організаційних.

Ключові слова: *структура капіталу, оптимізація структури капіталу, пасив підприємств, прибутковість, ризик.*

The purpose of the article is to analyze the factors that influence the capital structure of Ukrainian enterprises in the current market economy. The existing scientific approaches to determining the indicators that determine the capital structure are summarized, and on this basis, it is clarified which of them currently take place in the formation of sources of financing in Ukrainian enterprises, in particular, by analyzing statistics on capital structure of domestic businesses. Specific factors that currently affect the capital structure of Ukrainian enterprises in terms of external and internal, production, economic and organizational.

Key words: capital structure, optimization of capital structure, liabilities of enterprises, profitability, risk.

Постановка проблеми. На сьогодні діяльність кожного суб'єкта господарювання є предметом уваги широкого кола учасників ринкових відносин, зацікавлених в результатах його розвитку. У ринковій економіці з постійними трансформаційними змінами все більше стає важливим побудова оптимального механізму ефективного управління капіталом підприємства. З метою забезпечення стійкого положення на ринку, керівництву слід, насамперед, вміти ефективно оцінювати фінансовий стан не лише свого суб'єкта господарювання, а й існуючих потенційних конкурентів.

Створення підприємства безумовно вимагає формування такого обсягу капіталу, що стане основою для ефективної підприємницької діяльності. Під час управління капіталом суб'єкта господарювання завжди реалізується багато завдань, які впливають на ефективність господарської діяльності і рівень його доходності.

Передумовою підвищення ефективності діяльності підприємств є оптимізація структури капіталу, що неможлива без виокремлення та аналізу факторів, які її визначають.

Практична реалізація одного з найважливіших завдань фінансового менеджменту стосовно розробки оптимальної політики управління капіталом взаємозалежна від визначення факторів, що здійснюють вплив на співвідношення між власним і позиковим капіталом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оптимізації структури капіталу компанії досліджувалася такими західними економістами, як: М. Бейкер, А. Бергер, М. Берклі, М. Бредлі, М.К. Дженсен, С. Майєрс, А. Росс, Е.Ф. Фама, Е.О. Фішер, М. Харріс, Дж.Е. Штігліц та інші.

Вагомий внесок у формування теоретико-методичних підходів до оптимізації структури капіталу українських підприємств зроблено вітчизняними вченими-економістами, а саме: Г.М. Азаренкова, М.Д. Білик, М.К. Бондарчук, Н.М. Давиденко, В.А. Делас, О.В. Любка, В.М. Мирончук, О.І. Невдачина, Є.А. Носова, М.А. Поддєрьогін, М. В. Романюк, В.Ф. Столяров, В.М. Суторміна, О.О. Терещенко, Ю.О. Швець, О.Д. Щербань, Е.О. Юрій та інші.

Незважаючи на досить велику кількість праць, присвячених вивченню структури капіталу підприємств, окремі питання потребують більш детального дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та аналіз факторів, які впливають на формування структури капіталу українських підприємств у ринкових умовах. Важливим є узагальнення існуючих наукових підходів для дослідження факторів, що визначають структуру капіталу, та, враховуючи це, з'ясувати, які з них зараз є найвагомішими при формуванні джерел фінансування на вітчизняних суб'єктах господарювання, зокрема, через аналіз статистичної інформації щодо структури капіталу підприємств України.

Виклад основного матеріалу. Зараз в економічній літературі немає єдиних наукових підходів щодо тлумачення сутності капіталу, існує широке розмаїття у визначенні принципів, що не дає чіткого універсального способу визначення оптимальної структури капіталу.

Н.П. Лубкей у своєму дослідженні наводить найбільш лаконічне та водночас точне і повне визначення капіталу і трактує його «як ресурс, який використовується для отримання доходу».

Для розуміння оптимальної структури капіталу підприємства конкретної галузі слід зважати на ряд факторів, таких як:

- галузеві особливості ведення операційної діяльності (наприклад, фондомісткість, тривалість операційного циклу);
- стадію життєвого циклу суб'єкта господарювання;
- ринкову кон'юнктуру для врахування стабільності попиту на продукцію;
- економічну рентабельність діяльності;

- рівень постійних витрат;
- рівень концентрації власного капіталу [4, 8].

Побудова оптимальної структури капіталу для суб'єктів господарювання залежить від форми власності підприємства, етапів його розвитку, галузі, в якій воно працює, масштабів господарської діяльності, а також фіскальної та грошово-кредитної політики в державі та інших факторів [3, с. 443].

Беренда Н. І., Редзюк Т. Ю., Ворона К. В. виокремлюють як один з етапів управління капіталом підприємства оцінку ключових чинників, що визначають структуру капіталу. Зокрема, до таких факторів автори відносять:

- галузеві особливості операційної діяльності (їхній характер визначає структуру активів суб'єкта господарювання та їхню ліквідність);
- стадію життєвого циклу суб'єкта господарювання (у молодших підприємств з конкурентоспроможною продукцією є можливість залучати для свого розвитку більше позикових коштів, а зрілі – користуються, в основному, власним капіталом);
- кон'юнктуру фінансового ринку (залежно від стану цієї кон'юнктури збільшується чи спадає вартість позикових коштів);
- рівень рентабельності операційної діяльності;
- фіскальний тиск на компанію;
- ступінь концентрації акціонерного капіталу (бажання капіталовласників зберегти контрольний пакет акцій) [1, с. 15].

Окрім того, чинники впливу на структуру капіталу поділяють на фактори виробничого, економічного й організаційного характеру.

Швець Ю. О., Кузнецова А. В. розглядають структуру капіталу:

- у фінансовому аспекті (фінансовий важіль фінансової структури капіталу): співвідношення власних та запозичених коштів;
- у майновому аспекті (фінансовий важіль майнової структури капіталу): співвідношення майна в грошовій і негрошовій його формах [8, с. 79].

Отже, структуру капіталу можна напряму пов'язати зі структурою майна суб'єкта господарювання. Під час розрахунку оптимального співвідношення між власним і позиковим капіталом слід враховувати не лише загальноприйняті методи оптимізації структури капіталу, а й такі фактори, як вимоги до резервного капіталу, рівень рентабельності та кредитоспроможності суб'єкта господарювання [8, с. 162].

Під час розрахунку оптимального співвідношення між власним і позиковим капіталом необхідно враховувати не тільки загальноприйняті методи оптимізації структури капіталу, але й такі чинники, як вимоги до резервного капіталу, рівень рентабельності та кредитоспроможності підприємства [5, с. 162].

До того ж, на формування структури капіталу здійснює низка чинників, що поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать макроекономічні (розвиненість ринків капіталу і динаміка основних макроекономічних змінних) та інституційні (ставки оподаткування і обов'язкового резервування, досконалість правової системи в частині захисту прав власників та інвесторів) фактори, а також бізнес-ризиків (політичні, інфляції, зміни обмінного курсу, облікової ставки тощо). До внутрішніх – особливості галузі (тривалість проєктів, необхідні обсяги фінансування, рівень постійних витрат), розмір підприємств, рівень кваліфікації працівників тощо [7, с. 88].

Взагалі методика здійснення оптимізації структури капіталу підприємства передбачає: проведення загального аналізу капіталу суб'єкта господарювання; оцінку факторів впливу на структуру капіталу; вжиття заходів із оптимізації структури капіталу, спрямованої на підвищення рівня фінансової рентабельності; проведення оптимізації структури капіталу, орієнтованої на мінімізацію фінансових ризиків; реалізацію заходів із формування показників цільової структури капіталу.

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

Прибуток є одним з ключових параметрів успішності того чи іншого суб'єкта господарювання, і саме його зростанню досі надають більше уваги під час ведення бізнесу. Водночас, для визначення структури джерел формування фінансових ресурсів потрібно вирішити компромісне питання між ризиком і прибутковістю. З одного боку, зростання заборгованості підвищує ризик, а з іншого – призводить і до більшого прибутку.

Враховуючи зазначені фактори, керівництво підприємств при формуванні структури капіталу підприємств повинно скеровуватися у двох напрямках:

- встановлення оптимальних пропорцій використання власного і позикового капіталу;
- забезпечення залучення необхідних обсягів капіталу із відповідних джерел для досягнення розрахункових показників його структури.

Таблиця 1

Пасив суб'єктів господарювання України в розрізі видів економічної діяльності (2014-2019 рр.)

Вид економічної діяльності	Пасив	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Власний капітал	42,0	40,1	24,0	47,9	49,1	50,7
	Довгострокові зобов'язання	16,1	9,9	4,0	6,5	8,4	9,1
	Поточні зобов'язання	41,9	49,9	71,9	45,7	42,5	40,2
	Разом	100	100	100	100	100	100
Промисловість	Власний капітал	28,8	20,3	18,9	17,5	18,8	25,0
	Довгострокові зобов'язання	23,5	24,8	20,1	18,7	17,5	15,8
	Поточні зобов'язання	47,7	54,9	61,0	63,8	63,7	59,2
	Разом	100	100	100	100	100	100
Будівництво	Власний капітал	1,2	-5,1	-4,5	-5,4	-1,5	2,3
	Довгострокові зобов'язання	36,2	33,9	33,9	28,3	23,9	16
	Поточні зобов'язання	62,7	71,3	70,6	77,1	77,6	81,7
	Разом	100	100	100	100	100	100
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Власний капітал	41,0	67,6	63,6	61,1	54,4	49,9
	Довгострокові зобов'язання	18,3	13,2	12,9	14,3	16,5	15,0
	Поточні зобов'язання	40,8	19,2	23,5	24,5	29,1	35,1
	Разом	100	100	100	100	100	100
Інформація та телекомунікації	Власний капітал	4,1	41,4	8,8	19,1	22,6	26,3
	Довгострокові зобов'язання	31,9	21,7	31,7	30,7	26,6	21,0
	Поточні зобов'язання	63,9	36,9	59,5	50,3	50,8	52,7
	Разом	100	100	100	100	100	100
Фінансова та страхова діяльність	Власний капітал	38,3	35,0	35,3	35,2	36,0	35,7
	Довгострокові зобов'язання	21,0	23,5	27,4	26,1	24,0	16,4
	Поточні зобов'язання	40,7	41,6	37,3	38,7	40,1	47,9
	Разом	100	100	100	100	100	100
Освіта	Власний капітал	72,5	60,8	60,6	64,3	41,1	25,7
	Довгострокові зобов'язання	4,3	8,7	7,6	3,3	16,9	22,8
	Поточні зобов'язання	23,2	30,5	31,8	32,4	42,1	51,5
	Разом	100	100	100	100	100	100

Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Власний капітал	29,7	29,5	34,7	29,4	49,3	69,9
	Довгострокові зобов'язання	31,8	34,1	26,6	26,8	17,9	8,8
	Поточні зобов'язання	38,5	36,3	38,8	43,8	32,8	21,3
	Разом	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [2]

Найбільшу частку власного капіталу в пасиві балансу (табл. 1) протягом 2014-2019 років демонструє сфера охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – у 2019 році в середньому 69,9 %, сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 50,7 %, транспорт – 49,9 %, а найменше – будівництво – 2,3 %, промисловість – 25 % та освіта – 25,7 %.

У структурі позикового капіталу найбільшу частку займають поточні зобов'язання, а саме будівництві – 81,7 %, промисловості – 59,2 %, інформація та телекомунікації – 52,7%, освіта – 51,5%. Довгострокові зобов'язання переважають у сферах харчування – 44 % та нерухомості – 40,6 %.

Так, доступ до кредитних ресурсів традиційно ускладнений у галузях важкої промисловості, які характеризуються високою капіталомісткістю і низькою рентабельністю, а також довгими операційними циклами (наприклад, суднобудівні підприємства). Такі підприємства розглядаються як найбільш ризикові й агресивні позичальники.

Особливістю фінансової діяльності підприємств України є значні розміри дебіторської заборгованості, за рахунок якої формується значна частина оборотних активів практично у всіх видів діяльності. Значні розміри дебіторської заборгованості характеризує незадовільний стан платіжної дисципліни в цілому.

Висновки. Формування структури капіталу суб'єкта господарювання залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів, що пов'язані з макроекономічними особливостями економіки та галузевої належності підприємства, а також його мікрокліматом.

З метою підвищення ефективності діяльності підприємства доцільно уважно аналізувати вплив тих чи інших факторів на фінансову стійкість протягом певного визначеного періоду для обґрунтування тих чи інших стратегій управління, складання прогнозів та виконання планів.

Яку структуру капіталу вибрати, залежить від стадії економічного циклу та зрілості компанії, галузі, де працює компанія, що орієнтується на профіль інвестора.

Вимушені нестабільні умови в економіці України, що склалися для вітчизняних суб'єктів господарювання, безумовно здійснюють вплив на співвідношення між різними джерелами формування фінансових ресурсів. Саме в таких умовах керівництво підприємств повинні ще більше впливати на внутрішні фактори, які піддаються регулюванню з боку підприємств.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беренда Н. І., Редзюк Т. Ю., Ворона К. В. Управління структурою капіталу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 14–18.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Дрига С. Г. Диспропорції в структурі капіталу підприємства та їх вплив на фінансові показники роботи підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 8 (48). С. 441–445.
4. Душак М. І. Структура капіталу як умова формування ефективної фінансової архітектури підприємства. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2018. №3. С.44-53.
5. Ковальчук Н. О., Райлян Ю. С. Концептуальні засади оптимізації структури капіталу вітчизняних підприємств. *Економічний простір*. 2017. №117. С. 161–171.
6. Лубкей Н. П. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. № 1. С. 38–45.

7. Столяров В. Ф., Островецький В. І. Основні фактори формування структури фінансового капіталу підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 2 (44). С. 87–94.

8. Швець Ю. О., Кузнецова А. В. Особливості управління структурою капіталу промислового підприємства в умовах кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки*. 2019. Вип. 35. С. 77–81.

УДК 336.02

*Катерина Роменська, Марина Безпалько
(Дніпро)*

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ COVID-19

У статті розглянуто особливості фінансової політики країни, її основні показники та заходи, що були спрямовані на стабілізацію ВВП, експорту, доходів та витрат бюджету. Проаналізовано економічний стан України в умовах COVID-19 та наслідки, що вплинули на занепад основних секторів економіки в Україні. Визначено необхідність вирішення проблем підвищення результативності фінансової політики як в цілому, так і під час карантину. З'ясовано, що найбільше під час карантину постраждали такі показники державної економіки, як: ринок праці (більшість населення втратила роботу, або були відправлені на вимушену відпустку), малий та середній бізнес, індустриальний сектор, агровиробництво та експортна галузь. Систематизовано пропозиції, щодо швидкості економічного відновлення після карантину та його наслідків.

Ключові слова: *фінансова політика, монетарна політика, фіскальна політика, економічне відновлення, макрофінансова стабільність, COVID-19, «антикризовий» бюджет.*

At the research, the structure of the financial policy of the country is discerned, and the main indicators that go straight into the stabilization of GDP, export, income of the budget. The economics of Ukraine was analyzed in the minds of COVID-19 and the legacies that have infiltrated the fall of the main sectors of the economy in Ukraine. There is a need to address the problems of improving the effectiveness of the financial policy, both in general and before quarantine. It is stated that such indicators of the state economy suffered the most before quarantine: Propositions are systematized, as well as economic renewal for quarantine of that inheritance.

Key words: *financial policy, monetary policy, fiscal policy, economic recovery, macro financial stability, COVID-19, anti-crisis budget.*

Фінансова політика є важливою невід'ємною частиною економічного розвитку держави, що враховує основні цілі економіки країни, визначає загальний обсяг фінансових ресурсів держави, і одночасно фінансова політика є самостійною сферою, найважливішим засобом реалізації політики держави щодо соціального та економічного розвитку. Фінансова політика проявляється в процесі руху фінансових ресурсів, охоплює монетарну (грошово-кредитну) та фіскальну політики. Монетарна політика є комплексом дій і заходів у сфері грошового ринку, а її механізм засновується на пропозиції грошей та їх вартості як фінансових ресурсів. Фіскальна політика – це дії держави щодо централізації частини виробленого ВВП та її суспільного використання.

Розглядаючи показники фінансової політики України та здійснюючи оцінку економічного стану України в умовах COVID-19, можна відмітити те, що Україна, як і інші країни світу, потрапила в умови карантину, пов'язаному з COVID-19, і це значно вплинуло на зміну напрямів фінансової політики в Україні. Ключовим фактором спаду в економіці країни став карантин і припинення діяльності багатьох секторів економіки. В першу чергу, з проблемою в країні зіткнулось населення. Згідно з офіційними даними Державної служби статистики України, близько 400 тис. осіб втратили роботу під час карантину, а відповідно

до соціопитувань – 2,8 млн. Варто відмітити наявність відмінностей між офіційними даними та результатами соціопитувань щодо зайнятості населення, саме через значну кількість підприємців-учасників малого та середнього бізнесу. Найгірша ситуація утворилась у ситуації з готельно-ресторанним бізнесом: залишилося 17% вакансій від докарантинного рівня (за даними сайтів rabota.ua та work.ua). Значно постраждала й роздрібна торгівля – залишилося близько 40% вакансій від рівня, що був до COVID-19 [1].

Додатковий негативний вплив зробило скорочення агровиробництва через пізній початок збиральної кампанії. Важко сказати, якою мірою вітчизняна промисловість відреагувала на пандемію COVID-19 - базові сегменти індустрії демонструють «мінус» з літа 2019 р. Також серйозно постраждали фінансова і банківська сфери. Міжнародний валютний фонд повідомив про падіння економіки України за підсумками 2020 р. на 7,7%, але при цьому прогнозує зростання економіки на кінець 2021 р. на 3,6% за обґрунтованої фінансової політики.

У 2020 р. Верховна Рада України на позачерговому засіданні 13 квітня 2020 р. підтримала в цілому «антикризовий» бюджет. Ці та інші антикризові заходи в сукупності сприяли перевиконанню Державного бюджету України за доходами на неочікувано високому рівні – на 101,5% (перевиконання на 15,73 млрд. грн, за оперативними даними Державної казначейської служби України). Також за результатами року всі захищені видатки профінансовані на 99% (без урахування видатків на обслуговування держборгу та міжбюджетних трансфертів). Незахищені профінансовано на 92% [3].

Разом з тим, Національний банк України і Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України оцінили падіння українського реального ВВП під час карантину в 2020 році в 11%, Державна служба статистики – в 11,4% [1; 3].

Під час карантину експортні галузі в Україні продовжували працювати, а закриття торгівлі істотно зменшило попит на імпорتنу продукцію. Найбільше впав енергетичний імпорт. Істотно впав ще й імпорт послуг. Українці припинили виїжджати за кордон, витратити гроші на відпочинок (рис.1).

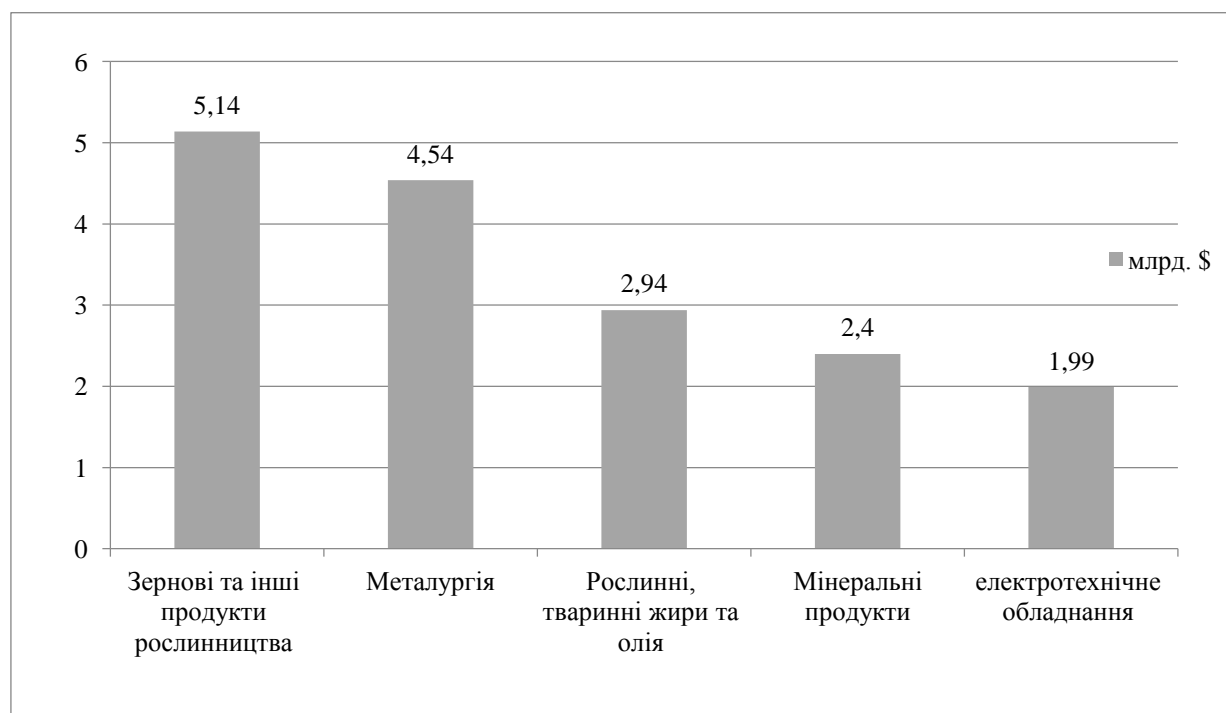

Рис.1. Топ-5 товарів українського експорту у 2020 р.*

*Джерело: Державна служба статистики України [1]

Чи не найбільше скорочення експорту відбулося в металургії. Експорт чорних металів і виробів із сталі і чавуну – це майже п'ята частина всього українського експорту. Через

зупинку інфраструктурних проектів і заморожування будівництва в усьому світі, попит на металопродукцію істотно скоротився. За підсумками січня-липня 2020 р. виручка металургійних підприємств України від експорту чорних металів скоротилася на 19,6% – до 4,5 млрд. дол. У порівнянні з результатом відповідного періоду минулого року (5,6 млрд. дол.) «дельта» склала 1,1 млрд. дол. [1].

Незважаючи на перевиконання плану Державного бюджету України за доходами, що є позитивним сигналом, державні фінанси і далі перебувають у досить нестабільному становищі. Наприклад, доходи від митних органів у грудні 2020 р. виявились на 2,3 млрд. грн (7,5%) більшими, ніж торік. Проте ключовим фактором цього зростання є послаблення курсу гривні [2].

Закордонні центральні банки наразі активно знижують ключові ставки та впроваджують додаткові заходи монетарного стимулювання економік. В Україні також пом'якшено монетарну політику і облікову ставку знижено до 8%. У комплексі з іншими заходами, вжитими Національним банком України, це надає економіці стимул, необхідний для підтримання населення і бізнесу у складний час, та швидкого відновлення ділової активності після завершення карантину [3; 4].

На початку 2021 р. інфляція тимчасово вийшла за межі цільового діапазону через низький рівень бази порівняння, але надалі уповільниться до 5%. Утримання її на відповідному рівні забезпечить виважена монетарна політика Національного банку України та стриманіша фіскальна політика після завершення пандемії та відновлення економічної активності. Наразі заходи фіскальної та монетарної політик, спрямовані на підтримку бізнесу та населення, частково компенсують падіння споживчого попиту. Однак, споживчий попит буде залишатися пригніченим ще досить тривалий час після завершення карантину. Це стане на заваді зростанню інфляції понад цільовий рівень у поточному році [4; 5].

У той же час, в Україні, на нашу думку, є невирішені проблеми підвищення результативності фінансової політики як в цілому, так і під час карантину: недосконалість фіскальної політики, що призводить до зниження рівня податків і зборів; недостатньо високий рівень доходів громадян в порівнянні з аналогічним рівнем та в розвинених країнах; збільшення в останні роки державного боргу; негативний вплив діяльності монополій на розвиток економіки; високі банківські ставки за кредитами; нерозвиненість страхової системи, у тому числі через «конкуренції» з нею з боку держави; недостатній зв'язок митної політики з потребами прискорення розвитку внутрішнього виробництва товарів і послуг; відсутність належної взаємодії між різними напрямками фінансової політики.

Отже, за прогнозами експертів, спад розвитку економіки буде у першому півріччі 2021 р., а відновлення почнеться тільки в другому півріччі. У НБУ впевнені, що в 2021-2022 рр. економіка країни буде зростати завдяки монетарним і фіскальним стимулам і посилення зовнішнього попиту, а головним драйвером економічного зростання буде приватне споживання. Однак інвестиційна компонента ВВП буде істотно відставати від споживчої [2].

Швидкість економічного відновлення буде залежати: від тривалості та глибини карантинних заходів; від зовнішньої кон'юнктури, включаючи динаміку відновлення; основних торгових партнерів України; від підтримки заходами фіскальної і монетарної політики тощо. Характер відновлення буде залежати насамперед від існуючого режиму «адаптивного карантину», а також подальших заходів його ослаблення або посилення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 10.03.2021)
2. Марчак Д., Карпенко А., Маркуц Ю. «Бюджетний барометр» №3. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління. 2020. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/03/CPFG_Vyudzhetniy-barometr-lyuty-2021.pdf
3. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 10.03.2021)

4. Слись О. Прогноз на годы: как скоро начнет восстанавливаться украинская экономика. URL: <https://gmk.center/ua/posts/prognoz-na-roki-yak-skoro-pochne-vidnovljuvatisya-ukrainska-ekonomika/> (дата звернення 13.03.2021)

5. Український капітал. ВВП України: аналітика, інфографіка, прогнози. 22/09/2020. URL: <https://ucap.io/> (дата звернення 13.03.2021)

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 338.12.017

Вікторія Боковець, Тетяна Бурлаченко
(Вінниця)

ВИДИ КОМУНІКАЦІЙ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

У даній роботі розглянуто основні види комунікацій в організаціях. Розглянуті основні характеристики та особливості комунікацій в організаціях. Розглянуто поділ комунікацій на більш точні види комунікативних зв'язків

Ключові слова: комунікації організацій, внутрішні комунікації, зовнішні комунікації, горизонтальні комунікації, вертикальні комунікації, ієрархія управління.

This paper considers the main types of communications in organizations. The main characteristics and features of communications in organizations are considered. The division of communications into more accurate types of communication links is considered.

Key words: communications of organizations, internal communications, external communications, horizontal communications, vertical communications, hierarchy of management.

Люди з давніх часів розуміли важливість управлінських процесів, але лише на початку ХХ ст. почалось їх наукове дослідження. В сучасних умовах без комунікації існування тої чи іншої організації є просто не можливим. Це можна пояснити не лише тим, що комунікація дає можливість тісного і налагодженого зв'язку з зовнішнім середовищем, але й є основою внутрішнього середовища та є основним елементом створення неформальної структури.

Перші комунікації виникали у суспільстві з метою обміну інформації, узгодженої роботи та просто тісного зв'язку між різними сферами людської діяльності.

Складна сукупність комунікацій умовно ділиться на дві підгрупи, а саме міжособистісні та організаційні (рис.1).

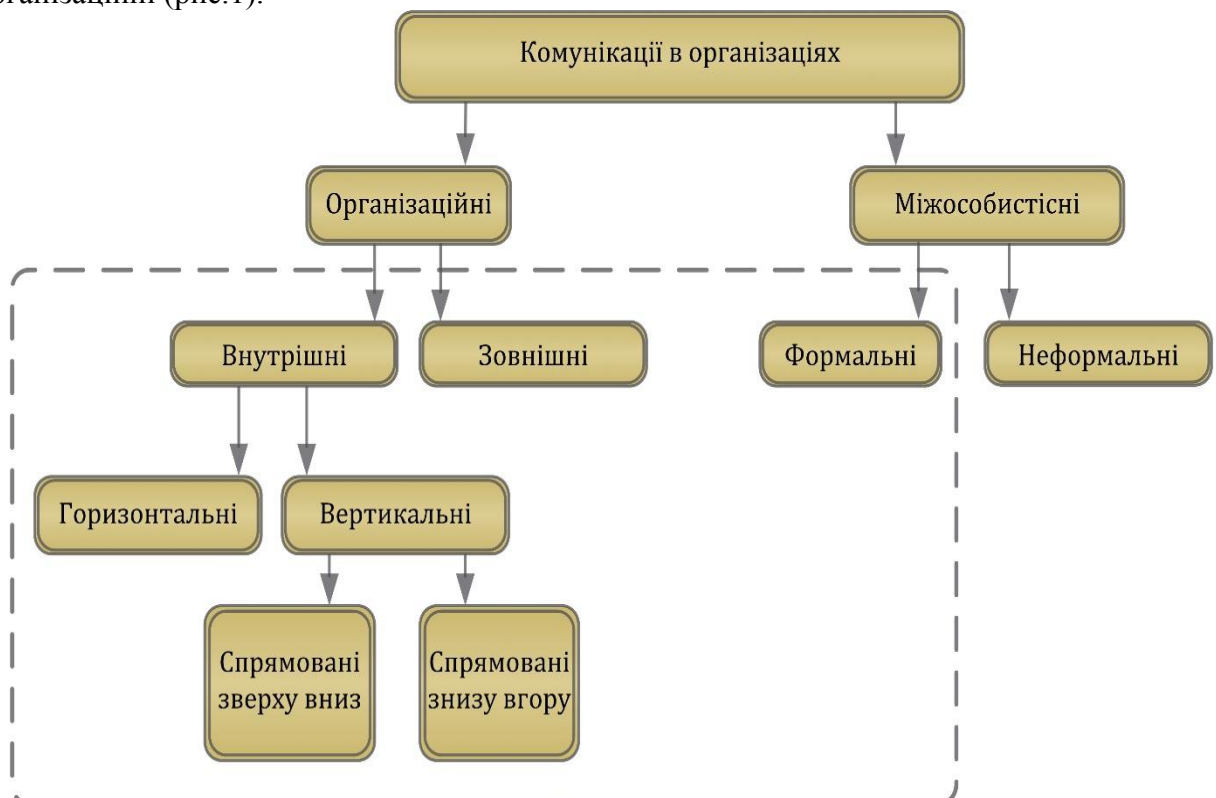

Рис. 1. Основні види комунікацій в організаціях [3]

Комунікації мають міжособистісний характер в тому випадку, якщо суб'єктами комунікації є окрема людина або група людей. Комунікація може бути передана через ідеї, факти, думки в усній а також письмовій формах, метою яких є отримання конкретної реакції отримувача інформації. Організаційні ж комунікації передбачають обмін повідомленнями в середині тої чи іншої організації і рівнями її управління[5]. Учасниками організаційних видів утворюється ціла комунікаційна мережа, яка за основу має мету об'єднати окремі підрозділи організації шляхом утворення конкретних комунікаційних потоків. Тому керівнику організації під час створення організаційних комунікацій не потрібно робити акцент на передачі конкретного повідомлення, а основну увагу приділити створенню та вдосконаленню інформаційних потоків.

Виходячи з інформації на рис.1, можна стверджувати, що внутрішні комунікації є «кінцевим результатом» внутрішньої організації або ж управління. На практиці це є взаємовідносини між керівництвом та підлеглим персоналом, а саме обмін інформацією, ідеями з організацій та досягнень конкретних цілей. Важливим результатом комунікації в межах однієї організації, або іншими словами комунікативної взаємодії, є формування між працівниками, або ж підрозділами конкретних інформаційних каналів. Це сприяє утворенню цілісної системи інформаційного обміну та підвищує рівень згуртованості всіх ланок організації.

Практична діяльність тої чи іншої організації передбачає використання широкого арсеналу засобів комунікації з елементами свого зовнішнього оточення. Наприклад в спілкуванні зі споживачами, спілкування відбувається у формі різного роду реклами [5]. Особлива увага у сфері взаємовідносин із громадськістю приділяється створенню іміджу, як на внутрішньодержавному так і міждержавному ринках. В загальному зовнішні комунікації показують цілісність та відкритість організації в цілому.

Внутрішні комунікації в свою чергу можна розглядати в вертикальній, або горизонтальній площині.

Горизонтальні комунікації – це спілкування і обмін інформації між рівноправними особами організації. Основною метою такої взаємодії є координація завдань, вирішення проблем різної складності, вирішення та правильний вихід з конфліктних ситуацій. Такий вид комунікації дозволяють підвищити ефективність та функціональну складову організації.

Основною ж метою вертикальних комунікацій є поєднання в одне ціле всіх рівнів управління з яких складається організація (табл. 1). Перш за все інформація має бути спрямована «зверху вниз» [3]. Це найкращий спосіб передачі інформації від керівництва до персоналу у випадку вирішення важливих проблем, які потребують негайного вирішення, а також, наприклад, оптимальне виконання роботи. Також можна віднести надання інформації підлеглому персоналу про можливі санкції, або ж преміювання, зміну нормативної документації тощо [3].

Таблиця 1. Системи вертикальної комунікації

Вид комунікацій	Основні цілі	Види інформації, що передається в повідомленнях
Комунікації спрямовані «зверху вниз»	Надання підлеглим конкретних завдання для виконання поставлених цілей. Оперативне повідомлення про зміну напрямку роботи чи діяльності організації. Надати повну інформацію, а саме послідовність дій в залежності від ситуації, яка виникла. Забезпечення зворотного зв'язку з підлеглими з метою отримання інформації про виконанні завдання. Завжди надавати підлеглим інформацію в повному обсязі, яка потрібна для роботи	Інформація про зміну характеру роботи організації. Інформація про бюджет організації, його обсяги та зміни. Директиви управління органіцією, які стосуються найвищих ланок управління. Інформація про кадрові зміни та реорганізацію підрозділів.
Комунікації спрямовані «знизу вгору»	Отримання достовірної інформації про хід виконання роботи та виконану роботу. Надання інформації керівництву про завдання, які було отримано раніше. Отримати інформацію про напрями роботи, які будуть ефективними при вдосконаленні організації в цілому	Звітність про виконаний обсяг роботи та проблеми, які перешкоджали виконанню основних задач. Звернення підлеглого персоналу з метою консультації вирішення певних питань, отримати корективи, які посприяють цьому. Думка персоналу про проблеми, які наявні в організації. Думка працюючих про організацію в цілому

Система комунікативних зв'язків «знизу вгору», дає можливість керівному складу організації, забезпечити чітку орієнтацію різного ріння персоналу, на чітке виконання поставлених цілей, корегування організаційними діями виконавців. Також керівний склад зміцнює цим свій контроль та авторитет в цілому.

З табл. 1 чітко видно, що вертикальний напрям комунікативної організації є важливим, тому що організовує основний принцип управлінських систем, а саме ієрархічний.

Можна зробити висновки, що в сучасному світі, а конкретно бізнес-середовищі, без комунікацій обійтися вкрай важко, а іноді і не можливо. Це можна пояснити тим, що найбільш важливим ресурсом всіх організацій є інформація, а комунікація не що інше, як обмін нею. Беручи до розглянуті види комунікацій в організаціях, можна чітко стверджувати, що від комунікативної взаємодії організації, як зовнішньої так і внутрішньої будується кістяк колективної взаємодії, а також успішність та ефективність роботи організації.

Також важливим моментом є формування комунікативних відносин між різними рівнями ієрархії управління. Тому відносини і інформація, яка буде надана керівництву від підлеглого персоналу, або навпаки і вибудовує чітку роботу підприємства. І це забезпечить чіткий контроль з боку керівного складу, а також правильність та ефективність дії підлеглого персоналу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ангелов Г.В., Дмитришко С.А. Деловое общение: особенности современной коммуникации. *Економіка харчової промисловості*. 2016. С. 70-75.
2. Боковець В.В., Кіселичник Р.О. Комунікативні аспекти функціонування системи підтримки прийняття управлінських рішень. *Збірник статей бакалаврів та магістрів за напрямом наукової роботи*. Вісник IV. Вінниця: ВФЕУ. 2008. С. 219-228.
3. Васильченко М.І., Гришко В.В. Комунікативний менеджмент: навч. посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2018. 208 с.
4. Гнатюк О.Л. Основы теории коммуникации: учебное пособие. Москва: КноРус, 2010. 256 с.
5. Коццолино М. Невербальная коммуникация: теории, функции, язык и знак / пер. с итал. М. Коццолини. Харьков: Гуманитарный Центр, 2015. 224 с.

УДК 338.12.017

*Вікторія Боковець, Марина Редчиць
(Вінниця)*

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ РЕСТОРАННИМ БІЗНЕСОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У даній статті проведено дослідження кризового стану ресторанного бізнесу. Виявлені актуальні проблеми та недоліки в управлінні закладами ресторанного господарства. Запропоновано мотиваційні складові, які рекомендовані для введення в діяльність закладів.

Ключові слова: антикризове управління, мотивація, банкрутство, кросс-селінг, ціноутворення, ресурсозбереження, платоспроможність.

In this work a study of the crisis state of the restaurant business was conducted. Current problems and shortcomings in the management of restaurants have been identified. The motivational components which are recommended for introduction in activity of establishments are offered.

Key words: anti-crisis management, motivation, bankruptcy, cross-selling, pricing, resource saving, solvency.

Наслідки поширення пандемії коронавірусу Covid-19 дуже вплинули на економічний стан ринку ресторанного господарства, а також на низку певних факторів: зниження у споживачів купівельної спроможності, заборона роботи закладів у період локдаунів та їх обмеження у наданні послуг, відсутність інноваційних заходів щодо подолання кризи у підприємствах недостатньо високий рівень управління персоналом.

Дослідження антикризового управління можна знайти в публікаціях таких вчених як: Гринько Т.В. [2], Данілов О.Д. [3], Паєнтко Т.В. [3], Джон Д. [4], Болдуїн Д. [4], Друзюк Я. [5], Кунденко А.В. [6], Мороз Н.В. [6], Логвиненко А.І. [6], Лігоненко Л.О. [7], Хіленко О.О. [7], Дянков І.І. [7], Прохорова В.В. [8], Ярмолюк В.І. [8] та ін.

Цілком ймовірно, що криза пандемії коронавірусу повністю змінила ринок ресторанного бізнесу. Споживач змінив свої пріоритети. За часу даної кризи особливо актуальним стала проблема безпеки. І в попередні кризи найбільші проблеми перебували в області економічної безпеки, що не буде винятком і дана криза, яка, на жаль, не закінчиться із зняттям карантину. Що стосується харчової безпеки, то в нинішній епідеміологічній ситуації, особливо важливо приділяти їй підвищену увагу, тому що ціна помилки – реальна загроза життю і здоров'ю співробітників та споживачів. Однак не варто забувати про економічну, а разом з нею кадрову, інформаційну та фізичну безпеки. В період кризи часто відбувається зростання

злочинності, тому необхідно вчасно проводити інкасацію, регулярно проводити ревізію матеріальних цінностей. Необхідно мінімізувати ризики в кожній із сфер. [1]

Для того в період повного локдауну, який був весною 2020 року та у січні 2021 року, дані заклади взагалі не мали права працювати, лише в режимі доставки своєї продукції. Але не кожен заклад має свою доставку, від якої не такий великий прибуток, оскільки задіює не весь персонал, і може здійснюватися з обмеженою групою страв з меню закладу. Більшу частину прибутку заклади ресторанного господарства отримують від проведення банкетів, корпоративів, які в 2020 році фактично не проводилися, лише деякі заклади попри заборони та штрафи. Тому для того, щоб заклади ресторанного господарства змогли втриматись на ринку, необхідно розробити програму дій, при дотриманні яких можна втримати персонал, оплатити всі податкові та комунальні платежі та отримати хоча б мінімальний прибуток.

Щоб оптимізувати роботу закладів почати необхідно з меню. Так як на даний період люди хочуть заощаджувати, шукаючи різні акції або аналогічну продукцію за нижчою ціною, тому необхідно закладам пропонувати таку продукцію.

Для цього необхідно проаналізувати механізм ціноутворення і визначення оптимальної матеріальної собівартості. Для цього існує проста класична формула кросс-селінгу.

$$\text{Оптимальна маржа} = 2 * X_1 + 1 * X_2 + 1 * Y_1 + 1 * Y_2,$$

де: X_1 – холодні та гарячі закуски, салати та супи; X_2 – основні гарячі страви; Y_1 – прохолодні напої; Y_2 – гарячі напої.

Згідно цієї формули кросс-селінгу можна визначити, що якщо було реалізовано: салат, гарячу закуску, гарячу страву, холодний напій та гарячий напій, то заклад отримав оптимальну маржу. Даний перелік страв є реальним для доставки даної продукції, тому можна розробити комплексні меню по наданому переліку страв, запропонувавши споживачу нижчу ціну. Знизити вартість можна за рахунок основної страви, яка в кожному закладі оцінюється по максимальному коефіцієнту націнки, відповідно собівартість салатів, супів, холодних та гарячих напоїв менша, а реалізовувати можна їх за вищими цінами, за більшим коефіцієнтом націнки.

Також шеф-поварі повинні звертати увагу на:

1. Організувати щомісячний моніторинг цін на основні види сировини і приймати рішення по можливості сезонних заготовок, виходячи з аналізу динаміки росту цін.

2. Диференціювати закупки з точки зору співвідношення

"ціна-якість" (доставка "до дверей" чи самостійна закупка у постачальників чи на оптових продуктових ринках, фермерських господарствах, які б могли надавати також сертифікати якості своєї продукції, що є важливим при діяльності ресторанів).

Немало важливу роль відіграє також ресурсозбереження в закладах ресторанного господарства. Електроенергія це сама велика стаття витрат на комунальні платежі. Розподіл витрат електроенергіє у досліджуваних закладах наступна: приготування страв – 23%, обігрів приміщення ресторану – 19%, нагрівання води (за допомогою газу) – 19%, освітлення – 11%, інші витрати – 28%. Нами було досліджено, що економія електроенергії на 20% зможе збільшити прибуток закладу на 33%. Розробка пропозицій щодо зменшення витрат на електроенергію у закладах ресторанного господарства наведена у табл 1.

Табл.1. Розробка пропозицій щодо зменшення витрат на електроенергію у закладах ресторанного господарства

№ з/п	Пропозиція щодо зменшення енерговитрат	Заощадження в рік
1	Встановлення датчику руху на парковій закладу ресторанного господарства	Приблизно 2000,00 грн на одному фонарі
2	Фотоелементи системи освітлення	До 1800,00 грн на одному холодильнику
3	Встановлення флуорисцентних ламп	До 500,00грн на 1 лампочці в рік
4	Встановлення термостату	До 30% економії

5	Замінити лампочку аварійного горіння світла (виходу) на лампочку 20 Вт	До 700,00 грн
6	Скласти графік відповідальних за електроприлади серед працівників виробничих приміщень ресторану	До 10% економії
7	Встановити датчик руху чи таймер вимкнення у всіх підсобних приміщеннях ресторану	До 15% економії
8	Модифікація системи освітлення	До 40% економії
9	Заміна електричних плит на індукційні	До 30% електроенергії

Отже, при кризі, що виникла у результаті пандемії коронавірусу, демократичні формати і цікаві, унікальні концепції є досить вагомими, але робити прогнози на цю кризу вкрай складно – вона не просто економічна, а системна, яка охоплює базові цінності людей, наприклад, загрозу їх життю та здоров'ю. Однак тренд на доступніші заклади ресторанного господарства буде зберігатися. За новими форматами закладів ресторанного бізнесу варто звернутися до досвіду інших розвинених країн. Ймовірно, що страх перед пандемією може зберегтися надовго і споживачі ще не скоро повернуться в ресторани в колишньому обсязі. Проте, за останні роки, багато хто звик, що дійсно можна не готувати, а замовити майже все, що завгодно – це швидко, не вимагає зусиль і часто коштує не дорожче. Пандемія і криза обов'язково закінчаться, тому закладам ресторанного господарства необхідно пережити цей період з мінімальними втратами, щоб бути готовими не тільки знову відкритися для своїх гостей, але і придумати для них нові цікаві проекти, які будуть відповідати їх зміненим цінностям.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боковець В.В. Оцінювання антикризисної стійкості підприємств в сучасних умовах господарювання. *Науковий, виробничо-практичний журнал: Регіональна бізнес-економіка та управління*. Вінниця: ВФЕУ. 2018. Вип.4(60). С.3-10.
2. Гринько, Т.В. Стратегія як інструмент антикризового управління на підприємстві. *Економіст*. 2013. Вип.8. С. 51-53.
3. Данілов, О.Д., Паєнтко, Т.В. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури. 2015. 245 с.
4. Джон Д. Болдуін Д. Управління рестораном: підручник: Велбі. 2015. 342 с.
5. Друзюк, Я. Вживання та адаптація. Як ми проживаємо найбільшу кризу в історії ресторанного бізнесу України. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/food/food-situation/297277-restaurant-business-crisis-coronavirus-2020>.
6. Кунденко А.В., Мороз Н.В., Логвиненко А.І. Використання інноваційної стратегії в системі антикризового управління підприємством. *Науковий вісник ЧДІЕУ*.2015. Вип. 3(15). С.130-137.
7. Лігоненко, Л.О. Хіленко, О.О., Дянков, І.І. Банкрутство та санація суб'єктів господарювання в Україні: монографія. Київ: КНТЕУ, 2016.
8. Прохорова В.В., Ярмолук В.І. Інноваційні перетворення як структурний елемент антикризового управління підприємством. *Економіка і управління*. 2015. №2. С.28-33.

ЗНАЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ МОНОПОЛІСТИЧНИХ КОНКУРЕНТІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗЕД

Актуальність теми дослідження зумовлена, важливістю маркетингу як теорії і практики підприємницької діяльності, застосування якого сприяє ефективному функціонуванню підприємств, що працюють на ринках монополістичної конкуренції. Також, розвиток ринкових відносин в Україні, зростаюча роль споживача у формуванні попиту на певні товари, широке включення українських підприємств у міжнародний поділ праці висувають нові вимоги до системи управління підприємствами. У зв'язку з цим необхідним є застосування маркетингових стратегій в організації їх господарської діяльності, а при виході підприємства на закордонні ринки – використання інструментів міжнародного маркетингу для координації зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Ключові слова: маркетинг, стратегія, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародний поділ праці.

The relevance of the research topic is due to the importance of marketing as a theory and practice of business, the application of which contributes to the effective functioning of enterprises operating in markets of monopolistic competition. Also, the development of market relations in Ukraine, the growing role of consumers in shaping the demand for certain goods, the widespread inclusion of Ukrainian enterprises in the international division of labor make new demands on the enterprise management system. In this regard, it is necessary to apply marketing strategies in the organization of their economic activities, and when the company enters foreign markets - the use of international marketing tools to coordinate the foreign economic activity of enterprises.

Key words: marketing, strategy, foreign economic activity, international division of labor.

В сучасних умовах становлення ринкових економічних відносин в Україні, складовим елементом яких є конкуренція, усе більшого значення набуває стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства, що в подальшому впливає на показники успішності в довгостроковому періоді.

Значна частина українських підприємств не зовсім правильно підходять до здійснення вибору конкурентної стратегії та до процесу стратегічного планування зокрема. В підсумку вони часто переглядати свій стратегічний вектор розвитку, що унеможлиблює досягнення значних фінансових результатів.

В житті кожної фірми настає такий момент часу, коли вона усвідомлює що потенціал вітчизняного ринку не дає їй перспектив для розвитку. Це може бути пов'язаним із економічною політикою чи недостатніми економічними умовами в країні. В свою чергу це спонукає фірми до здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Проте ряд проблем таких як недостатність фінансового капіталу, значна зношеність основних фондів, застарілість техніки та технологій, а також суттєва невідповідність товарів та послуг міжнародним стандартам для багатьох суб'єктів господарювання створюють перешкоди для виходу на закордонні ринки.

Проте поруч з даними підприємствами також можна відслідкувати приклади підприємств, чия продукція є конкурентоспроможною не лише на внутрішньому ринку, але й на міжнародному користується високим попитом. «Тому для збільшення обсягу продажу продукції та більш ефективного використання виробничих потужностей цим підприємствам необхідно шукати нові ринки збуту. Компанії, що вирішила вийти на іноземний ринок, необхідно взяти до уваги існування безлічі обмежень і перешкод у міжнародній торгівлі - як у країні, на ринок якої воно збирається вийти, так і в своїй власній. До таких обмежень

належать: митні тарифи (фіскальні і протекціоністські), валютний контроль із боку держави, ряд нетарифних бар'єрів» [5, с. 45].

Міжнародний маркетинг на світовому ринку товарів та послуг є дуже досить складним. Це пов'язано з тим, що він охоплює як збут, так і інші напрями діяльності підприємства, таких як виробничий процес, науково дослідні та дослідно конструкторські роботи, постачання, фінанси тощо. Крім того, необхідним є чітке усвідомлення соціально-економічних та національно-культурних передумов, що історично склалися в державі, на ринках яких підприємство планує реалізовувати продукцію. Також суттєвих відмінностей можуть набувати канали розповсюдження, методи доставки та умови зберігання товарів, законодавче та юридичне забезпечення, митне оформлення тощо. «Всі ці особливості значно підвищують загальний комерційний ризик підприємницької діяльності на міжнародному ринку. Тому підприємству необхідно дуже ретельно обміркувати стратегію виходу на зовнішні ринки» [1, с. 54].

Ключовим елементом в управлінні ЗЕД монополістичного конкурента є стратегія. Саме завдяки їй є можливість абстрагуватися від другорядних проблем та зосередитися на головних, а також скоординувати діяльність з реалізації цілей та місії підприємства. Для цього також необхідним є визначення оптимальної сукупності необхідних ресурсів. Стратегія також має забезпечити підприємству конкурентні переваги та визначити сфери, що мають найбільший збутовий потенціал. Крім цього, стратегія чітко вказує види товарів, що забезпечать підприємству успіх у боротьбі з конкурентами. Тому саме завдяки стратегії відбувається формування стратегічно важливого потенціалу, до складу якого входять матеріальні умови та фізичні і розумові здібності персоналу. Отже стратегія є основою практичної діяльності фірм, координації їх окремих напрямів в контексті адаптації до мінливого зовнішнього середовища.

Проаналізувавши дослідження американських вчених, можна дійти висновку, що близько 80% займає маркетингова стратегія в загальній стратегії компанії. «У процесі формування маркетингової стратегії можна виділити вхідні та вихідні елементи: вхідні елементи - це ті фактори, аналіз яких передуює розробленню маркетингової стратегії, тобто фактори маркетингового середовища і цілі фірми; вихідні елементи - це стратегічні рішення щодо маркетингового міксу, тобто комплексу компонентів маркетингу, який включає чотири складові - товар, ціну, збут та просування. Таким чином, маркетингова стратегія являється підпорядкованою загальній корпоративній стратегії розвитку компанії. По формі стратегія - це один з управлінських документів, що може бути представлений у вигляді графіків, таблиць, описань і т.п. За змістом стратегія - це сукупність дій для досягнення цілей організації» [4, с. 79]. Отже взаємозв'язок загальної (корпоративної) стратегії та маркетингової схематично подано на рис. 1.

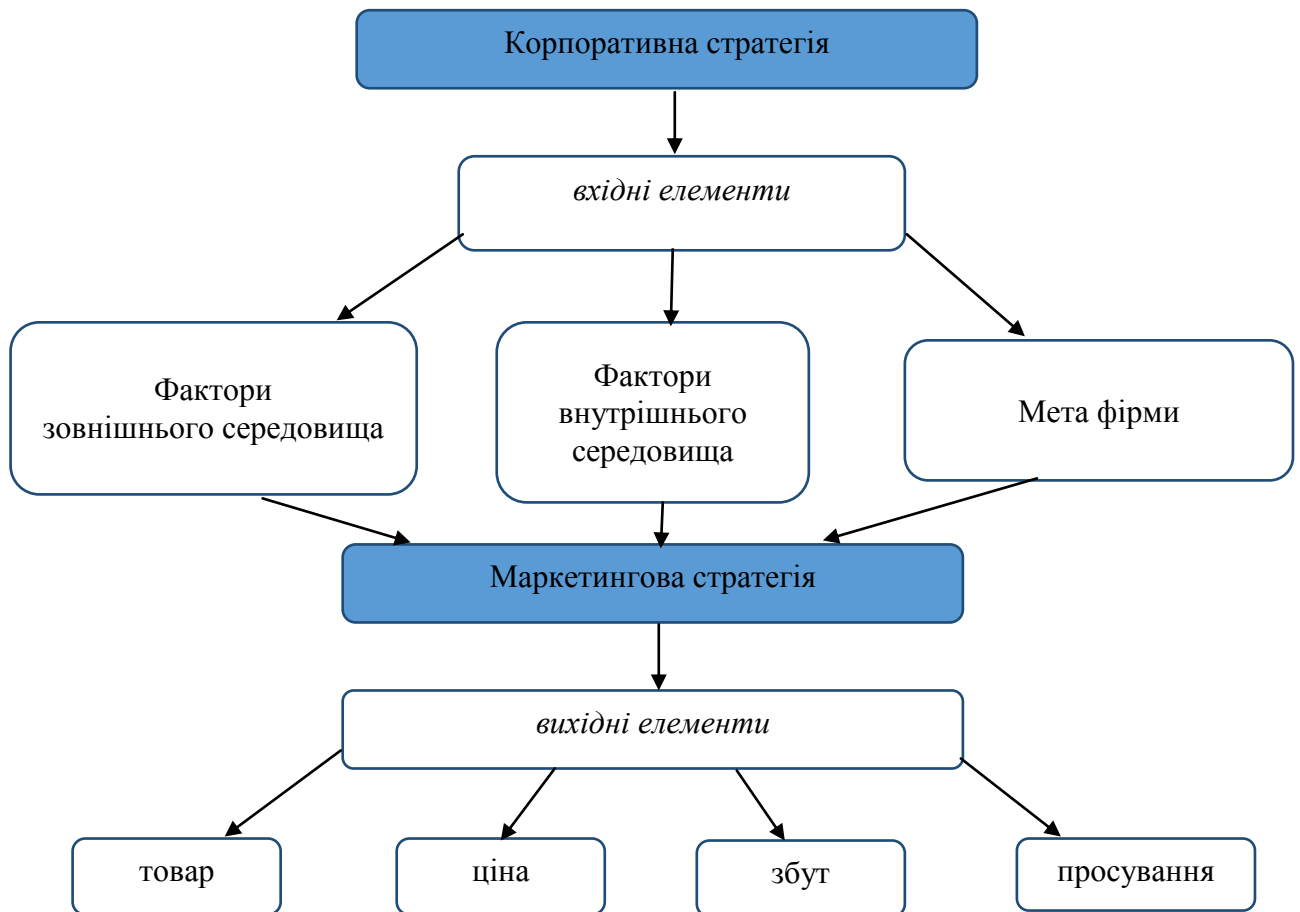

Рис.1. Взаємозв'язок корпоративної та маркетингової стратегії
Джерело: побудовано за [3].

В контексті міжнародного маркетингу досить важливим є вибір базової стратегії, що буде визначати характер продукту, що призначений для реалізації ринку іноземних держав.

На практиці розрізняють кілька варіантів міжнародних маркетингових стратегій, які використовуються підприємствами, що здійснюють ЗЕД:

1) «передача права на використання власних технологій фірми, на виробництво або збут її продукції іноземним фірмам;

2) посилення національного виробництва і вивіз продукції на зарубіжні ринки із застосуванням власних і інших збутових каналів;

3) проходження багатонаціональної стратегії, в рамках якої розробляється окрема стратегія для кожної країни, що відповідає смакам споживачів і конкурентним умовам країн. Дії фірми в одній країні не залежать від діяльності фірми в іншій країні;

4) проходження глобальної стратегії низьких витрат, при якій фірма орієнтована на низько витратне виробництво на всіх стратегічно важливих ринках світу. Мета – досягнення низького рівня витрат порівняно з конкурентами в рамках світового ринку;

5) проходження глобальної стратегії диференціації, при якій фірма диференціює свій товар по одних і тих же характеристиках в різних країнах з метою створення свого постійного іміджу на світовому ринку; проводиться жорстка координація діяльності у всіх країнах;

6) проходження глобальної стратегії фокусування, при якій фірма обслуговує ідентичні ніші на кожному стратегічно важливому національному ринку; дії координуються на основі низьких витрат і диференціації» [6, с. 134-135].

Проте до найпоширеніших видів маркетингових стратегій, що успішно використовуються транснаціональними корпораціями на міжнародній арені, це передовсім

багатонаціональна (адаптаційна) і глобальна (стандартизована) стратегії. Проте нерідко трапляються випадки коли дані стратегії використовуються не в чистому вигляді, а диверсифіковано.

Головне покликання світової стандартизації полягає в тому, щоб запропонувати єдину та уніфіковану стратегію маркетингу, яка ґрунтується на стратегії єдиної глобальної марки, сприяє економії витрат щодо виробництва та збуту товарів і охоплює значну кількість ринків (Nivea, Comrag, Philips).

Світова адаптація є найбільш витратною стратегією, що здійснює пристосування товарів та послуг до особливостей кожної окремої держави. Однією з найдорожчих стратегій є всевітня адаптація. В її основі лежить максимальне пристосування товарів і послуг до вимог кожного національного ринку.

При зосередженні на досить сприятливих для фірм цільових ринках і трансформація комплексу маркетингу є типовим прикладом адаптації на основних збутових ринках.

Прийняття стратегічно важливого рішення щодо адаптації чи на користь стандартизації дається компаніям досить важко, оскільки тут необхідно враховувати сукупність досить важливих факторів, до яких відносять:

- законодавство, в тому числі щодо екологічних параметрів, технічних нормативів тощо;
- сам товар і його характеристики;
- витрати, що виникають внаслідок адаптації товару;
- товарною та торговою маркою.

Доцільність законодавчих документів зумовлена необхідністю захисту національних капіталовкладень, що спрямовуються в ту чи іншу економічну галузь. Мова йде про так звані «вхідні бар'єри», що часто створюють перешкоди щодо реалізації стандартизованої продукції на декількох регіональних ринках одночасно.

«Природа самих товарів диктує доцільність вибору між стандартизацією та адаптацією. Бельгійський дослідник В. Кроу виділяє сім імовірних категорій товарів:

- товари категорії «зроблено в...» («made in...»), їхня цінність в очах покупців саме й зумовлюється країною походження, що гарантує виняткову якість та неповторність. Товари цього класу передбачають повну стандартизацію. Прикладом може слугувати французьке шампанське, яке не потребує будь-якої адаптації щодо локальних ринків, оскільки таким чином буде втрачено імідж цього напою;

- технологічні товари промислового або масового вжитку. Основа їхньої переваги – технічні характеристики (фотоапарати, побутова техніка). Обрання стратегії стандартизації забезпечує реалізацію ефекту масштабу виробництва, можливого лише в умовах багатосерійного виробництва;

- товари, сертифіковані міжнародними промисловими нормами. Право на виробництво таких товарів надається виробникам, які мають левову частку продаж на світовому ринку. Як і в попередньому випадку, йдеться про обрання стратегії стандартизації;

- споживчі товари, виробництво яких не пов'язане з конкретною країною. Це продукти харчування, технологія виготовлення яких є універсальною. В окремих випадках, крім стандартизованої товарної стратегії, обирають стандартизовану адаптацію;

- товари з «універсальною формулою», їх привабливість для споживачів обумовлюється їхньою незмінністю, апробованою часом, що створює їм імідж «легенди». До них належать джинси, цигарки «Мальборо» та інші товари. Стандартизація є оптимальною для таких виробництв стратегією» [2, с. 197].

Сама по собі стратегія виходу на світовий ринок передбачає освоєння нових, раніше недоступних ринків збуту. Для цього не обов'язково здійснювати лише нарощення експорту товарів чи послуг. Також можливим є експорт капіталу, що дає можливість створювати закордоном підприємства (структура ТНК), що в подальшому обминатиме торгові бар'єри або матиме економію за рахунок дешевої робочої сили чи безпосередньої близькості до джерел сировини. Існування безлічі варіантів виходу на міжнародні ринки надає фірмам свободу вибору щодо організації своєї міжнародної діяльності.

Таким чином, фірма яка займається розробкою та впровадженням ефективної стратегії міжнародного маркетингу, обов'язково стикається зі значною кількістю чинників та здійснює прийняття управлінського рішення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Маркетинг: Учебник для вузов / Н.Д. Эрнашвили, К. Ховард, Ю.А. Цыпкин и др.; Под ред. Н.Д. Эрнашвили. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 623 с.
2. Оснач О. Ф. Промисловий маркетинг. Підручник. 2-ге вид. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 364 с.
3. Куденко Н.В. Стратегічний маркетинг : Навч. посібник. Київ : КНЕУ, 1998. 152 с.
4. Шкардун В. Оценка готовности предприятия к реализации маркетинговой стратегии. *Маркетинг*. 2001. №3. с. 79-83.
5. Щербак В. Г. Проблеми проникнення вітчизняних підприємств на зовнішні ринки. *Фінанси України*. 1999. № 4. С. 41-43.
6. Юхименко П. І. Міжнародний менеджмент. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.

УДК 614.252

*Світлана Костельнюк
(Тернопіль)*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛІКАРЯ І ПАЦІЄНТА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стан вітчизняної охорони здоров'я привертає все більшу увагу громадян, засобів масової інформації, експертів і вчених. У центрі зазначеного проблемного поля лежить взаємодія пацієнтів з лікарями, при цьому особливої значимості набуває обговорення питань з приводу вибору і визначення змісту лікування.

Нині багато науковців (Геменна [1], Є. Гриффін [2], І. Мельник [3], К. Кончович [4] та ін.), вважають, що комунікативна взаємодія є важливим лікувальним фактором, визначальним в більшості випадків успіху, як психологічного консультування, психотерапії, так і всього лікування в цілому.

Складність у взаємодії лікаря і пацієнта поглиблюється завдяки:

- підвищенню рівня вимог до лікаря зі сторони пацієнта внаслідок зростання правової грамотності та загального рівня освіти населення;
- очікуванню пацієнтом індивідуалізованого підходу до вибору лікування;
- впливу на свідомість пацієнта засобів ЗМІ та мережі Інтернет, в результаті якого лікар розглядається як механічний виконавець рекомендацій, причому низький рівень довіри з боку пацієнта змушує лікаря переконувати його в доцільності призначеного лікування;
- завищенню очікувань пацієнта, котрий переконаний в тому, що прихід до лікаря вирішить всі проблеми зі здоров'ям;
- складним технологіям діагностики і лікування пацієнта;
- невдоволенню соціальною політикою держави, що виражається в пред'явленні численних претензій пацієнта до лікаря;
- зростанню бюрократичних процедур і введенню додаткової звітності;
- порушенням лікарями правил медичної етики.

Оскільки лікарська діяльність передбачає професійне та емоційне включення в проблеми хворого, то лікарі зазнають дедалі більшого почуття незахищеності і посилення негативного ставлення з боку пацієнтів. Таким чином, формування нової моделі взаємодії лікаря і пацієнта – моделі інформованої згоди – сповільнюється через низьку готовність населення

брати на себе відповідальність за своє здоров'я, ускладненням документообігу, високим рівнем недовіри до лікаря.

У взаємодії лікаря і пацієнта важливу роль відіграє концепція функціонального комфорту Л. Чайної, яка є теоретичним підґрунтям для оптимізації трудової діяльності. Для функціонального комфорту характерне поєднання високого рівня успішної діяльності з її низькими психоемоційними витратами з метою збереження здоров'я і працездатності. Стан функціонального комфорту виникає в процесі ефективно виконуваної роботи і характеризується задоволенням від роботи. Відповідно позитивне емоційне ставлення до діяльності обумовлює адекватну мобілізацію психофізіологічних процесів, нервових і психічних функцій, ініціює продуктивну напруженість.

Функціональний комфорт розглядається як узагальнений критерій оптимізації системи «людина – діяльнісне середовище», як оптимальний психофізіологічний стан людини в процесі активної діяльності, що проявляється у вигляді позитивних емоційних реакцій, і як критерій адекватності предметного оточення індивідуальним можливостям людини. Концепція функціонального комфорту дозволяє вирішувати проблему ефективності професіоналізації лікаря як суб'єкта діяльності.

Отож сутнісна особливість комунікативного взаємодіяння лікаря і пацієнта полягає в розкритті характеру взаємодії на рівні суб'єкт-суб'єктних взаємин. Відповідно лікар і пацієнт розглядаються як партнери в лікувальній діяльності: лікар, розуміючи особистісні властивості пацієнта та його психічний стан, здатний використовувати власні знання для оптимізації лікувального процесу, тоді ж як пацієнт здатний адекватно сприйняти ситуацію, що склалася із здоров'ям, знайти взаєморозуміння з лікарем та конструктивно взаємодіяти з ним в процесі проведення медичних заходів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Геменна І. Р. Структура готовності майбутніх лікарів до професійної комунікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 1 (38). С. 101–104.
2. Гриффин Э. Коммуникация: теории и практики. Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2015. 688 с.
3. Мельник І. В. Розгляд поняття культура та її похідних: професійна етика, комунікативна взаємодія та професійне спілкування. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series "Pedagogical Sciences"*. 2017. №1. С. 12–28.
4. Кончович К. Т. Компоненти, критерії та показники готовності майбутніх учителів філологів до педагогічного спілкування. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Journal)*. 2015. №2. 2015. С. 44–47.
5. Chajnova L. D., Nazarova K. A., Chajnov V. I. *Vestnik RGGU. Serija: Psihologija. Pedagogika. Obrazovanie*. 2015. № 1. pp. 125–133.

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ І СТИЛЮ СПОРТИВНОГО РЕПОРТАЖУ

Досліджено особливості спортивного репортажу в аспекті специфіки жанру, форми спортивного репортажу; визначено жанрові особливості спортивного репортажу; проаналізовано специфіку стилю та композиції спортивного репортажу.

Ключові слова: жанр, спортивний репортаж, спортсмени, футбол.

Peculiarities of sports reporting in the aspect of genre specificity are investigated. forms of sports reporting; genre features of sports reporting are determined; the specifics of the style and composition of sports reporting are analyzed.

Key words: genre, sports reporting, athletes, football.

Вступ. Специфіка фоторепортажу полягає в тому, щоб вчасно зафіксувати цікаві моменти і в умінні вибрати найбільш вдалий ракурс для зйомки. У репортажі, як правило, виключається режисура кадру і втручання в природний хід подій. Сам термін «фоторепортаж» походить від французького «інформувати», «сповіщати». Головна особливість репортажного знімка – його документальність. Інакше кажучи, доречна лише фіксація події через призму сприйняття автора.

Умовно фоторепортаж можна розділити на два види. Перший – це подієвий, до нього ставляться зйомка значущих подій, таких як міжнародні форуми, театральні прем'єри, спортивні змагання міжнародного рівня і т.д. Другий вид – повсякденний фоторепортаж, що відображає життя в її щоденних побутових проявах.

Репортаж може розкривати тему одним кадром, коли задуманий сюжет вдається вмістити в єдиний знімок, або за допомогою фотонарису, тобто серії кадрів. При цьому події можуть бути послідовними або, навпаки, хаотичними, але об'єднаними однією темою і ідеєю. Фотонарис дозволяє створити зі знімків цілісне і пов'язане розповідь. Саме тому матеріал повинен зніматися за схемою: початок подій, їх розвиток, якась кульмінація і фінал. Дуже схоже на сценарій невеликого фільму.

Репортажний спосіб зйомки. Фотограф спостерігає насправді сцену, у якій він вбачає естетичну, інформативну, філософську або яку-небудь іншу цінність. Або ж він знімає подію, розвиток яких не підвладний його волі. Репортажні знімки можуть з'явитися і як результат уміння автора знімати прихованою камерою, не ховаючи її від тих, кого він знімає.

Постановка завдання (формулювання мети дослідження). Дослідженню особливостей жанру і стилю спортивного репортажу присвячено роботи дослідників Г. Солганика, В. І. Прокопенка. У працях вчених з'ясовано жанрові особливості репортажу, специфіку його композиції. Серед науковців, чий роботи також тісно вплинули на теоретичну базу дослідження, варто назвати Г.Лазутіну, В.Учонову, М. Кіма. Спортивний репортаж у пресі використовує винятково словесно-логічну символіку письмового мовлення, його бажано ілюструвати фотознімками. Наявність фото у репортажі не обов'язкова, але дуже бажана, популярними є і самостійні фоторепортажі, де основну інформативну функцію виконують фотографії, а текст лише доповнює їх або взагалі відсутній.

Отже, основними жанровими ознаками спортивного репортажу є: наочність – створення образної картинки за допомогою предметного опису деталей; наведення подробиць, відтворення вчинків і реплік дійових осіб; максимальна документальність – репортаж не може бути реконструкцією події або творчим вимислом; емоційно забарвлений стиль оповіді, що надає додаткової переконливості; активна роль особистості репортера, що дозволяє не тільки побачити подію очима журналіста, але й провокує самостійну роботу

читацької уваги.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю визначення жанрових особливостей та виділення специфіки стилю й композиції спортивного репортажу, з огляду на те, що на сучасному етапі розвитку спорту в Україні цей різновид репортажу набув великої популярності.

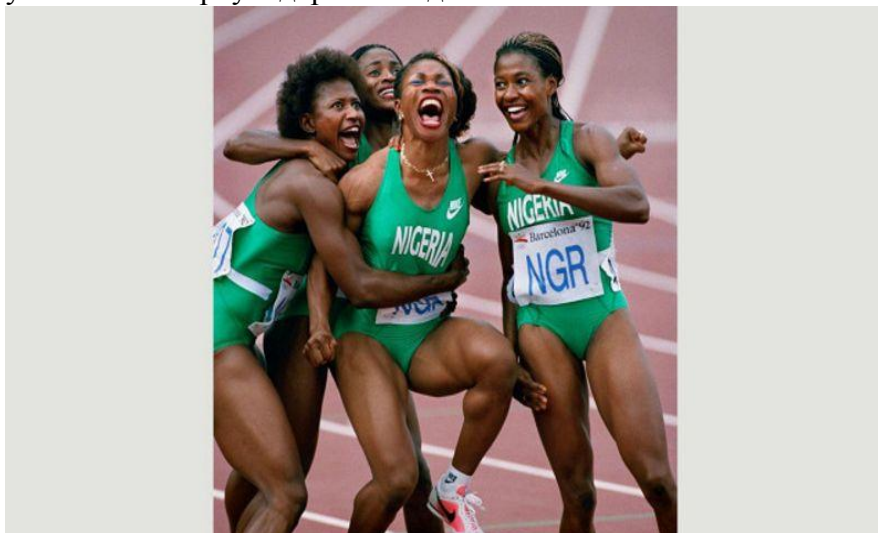
Мета роботи полягає у виявленні жанрових форм, ознак та стилістичних особливостей спортивного репортажу.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні завдання роботи:

- з'ясувати жанрові форми спортивного репортажу;
- визначити жанрові особливості спортивного репортажу;
- проаналізувати специфіку стилю та композиції спортивного репортажу. Жанр репортажу як один із «живих» жанрів журналістики має давню історію становлення. Особливе місце він посідає у спортивній пресі, відповідаючи як загальним вимогам до інформації (новизна, стислість, достовірність), так і специфічним (динамізм, стрімкість викладу, наочність, ефект присутності, деталізація події тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідниця історії фотографії Гайл Бакленд спробувала заповнити цю прогалину і віддати належну шану мистецтву спортивної фотозйомки. Її книжка "Хто знімав спорт: Історія спортивної фотографії з 1843 року до сучасності" нещодавно побачила світ, а в Бруклінському музеї в Нью-Йорку відкрилась однойменна виставка.

Ілюстрація 1. Кен Гайгер, Естафетна команда Нігерії, Олімпійські ігри, Барселона, 1992

Цей знімок зробив фотограф Кен Гайгер, який зараз працює на посаді заступника директора фотографії у журналі National Geographic.

"Перемога цих жінок – це спільний результат наполегливих тренувань, духа товариства, сили волі і фізичних можливостей тіл, які буквально здатні літати, – пише авторка книги. – І вони так радіють не через "золото". Вони отримали бронзову медаль і відчувають себе дійсно щасливими".

Професійний художник Роберт Райджер спочатку працював у журналі Sports Illustrated в якості ілюстратора. "Коли він взявся за камеру, він відразу задав найвищі стандарти спортивної фотозйомки, – пише Бакленд. – Завдяки своїй майстерності фотомитця він чудово відтворював професіоналізм спортсмена та драматичний момент, і називав свої знімки так, як зазвичай називають твори мистецтва. "Золота рука" – одна з найвідоміших світлин Райджера".

Ілюстрація 2. Роберт Райджер, "Золота рука", Джонні Юнайтес, 1958

Професійний художник Роберт Райджер спочатку працював у журналі *Sports Illustrated* якості ілюстратора. "Коли він взявся за камеру, він відразу задав найвищі стандарти спортивної фотозйомки, – пише Бакленд. – Завдяки своїй майстерності фотомитця він чудово відтворював професіоналізм спортсмена та драматичний момент, і називав свої знімки так, як зазвичай називають твори мистецтва. "Золота рука" – одна з найвідоміших світлин Райджера". "Багато з фотографій Райджера нагадують твори мистецтва, – вважає Гайл Бакленд. – Вони схожі на великі історичні полотна з фігурами, застиглими в русі".

Найкращі спортивні фотографії – зовсім не щаслива випадковість схопленого моменту, а ретельно продуманий кадр. "Видатний французький фотограф Анрі Картьє-Брессон казав про "вирішальний момент", тобто коли фотографу вдається не просто закарбувати дію перед фотокамерою, але надати їй силу і граціозність, баланс і форму", – згадує авторка "Історії спортивної фотографії".

"Найкращі спортивні фотографії прагнуть не лише задовольнити свого редактора та читачів, передавши кульмінаційний момент гри, але й створити знімок, чия естетична цінність залишиться в історії".

Перші спортивні фотографії експериментували із зображеннями руху людини. "Едвард Майбрідж, Етьєн Марє, Жорж Демені та інші фотомитці ХХ століття були першими, хто почав зображувати тіла в русі і закарбував красу і драматизм спорту".

У перші десятиліття ХХ століття французький фотограф Жорж Демені працював у коледжі фізкультури для спортсменів і військовослужбовців. Там він і зробив цей знімок, який майже не відрізняється від сучасних фотографій, зроблених у техніці "таймлапс", як-от відоме фото американської гімнастки Сімони Байлз. "Але за тих часів такий знімок був справжнім викликом майстерності фотографа, уявіть собі, все це було ще до появи електричного освітлення, – каже Бакленд. – Фотографія гімнастки Байлз – це звичайно прорив, але схожі знімки робили й на ранньому етапі фотозйомки".

«Спочатку, коли виникла фотографія, було важко просто сфотографувати людину, оскільки витримка була надто довгою. Перший знімок спортсмена, який я знайшла, було зроблено в 1843 році і з витримкою в одну-дві хвилини.

Історія спортивної фотографії – це історія про те, як зупинити рух. І спортивні фотографії, більше, ніж будь-хто інший, на мій погляд, штовхнули фототехнології вперед.

Адже вони завжди намагались показати нам те, що ми не можемо бачити неозброєним оком». [2; 3, с. 261, 286]

Ілюстрація 3. Жорж Демені, хронофотографія вправи на турніку, 1906

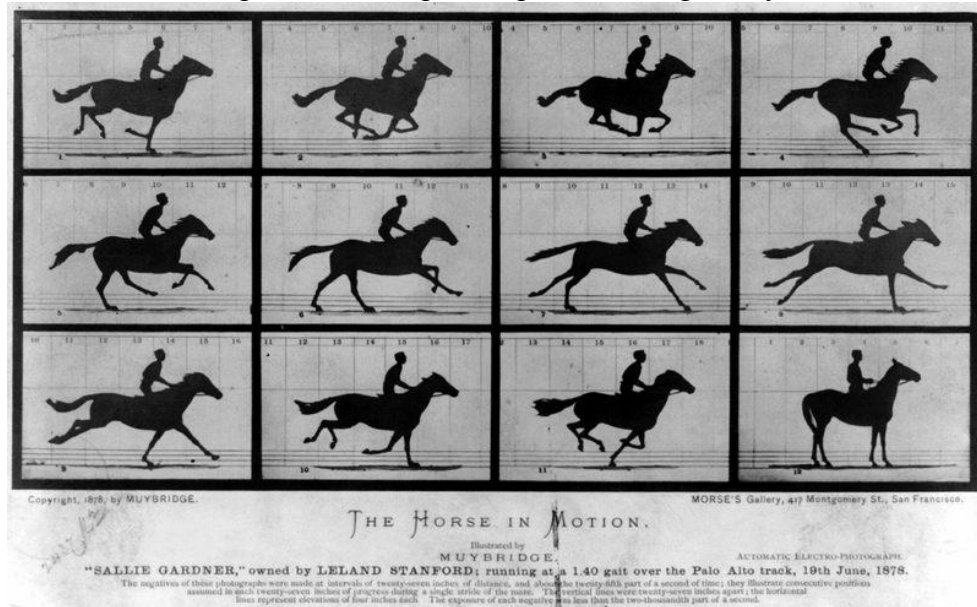
Ілюстрація 4. Говард Шатц, тренування боксера, Серхіо Мартінес, 2010

Цей знімок аргентинського боксера середньої ваги Серхіо Мартінеса зроблено в студії за допомогою стробоскопа – приладу, який швидко відтворює світлові імпульси. "Знімок закарбував багаточисленні фази стрибку спортсмена. Здається, ніби його руки і ноги відшаровуються, як шкіра, яку скидає змія. Позиція спортсмена і спрямований вгору погляд очей нагадують зображення на православних іконах", – відзначає Бакленд.

Фотограф Говард Шатц отримав спочатку медичну освіту. "Досвід роботи в операційній залі привчив його до ретельного планування і точності в усьому. У своїх роботах він намагається показати, як рух людини відтворює фізіологію тіла. Але водночас Шатц – неперевершений художник, який у першу чергу шукає красу і естетику".[4, с. 204].

Едвард Мейбридж. "Кінь в русі". Серія фотографій під назвою "Кінь в русі" була створена в результаті експерименту, який Мейбридж здійснив в 1877 році в Каліфорнії. Спочатку він не носив науковий характер, а був усього лише спробою вирішити суперечку

між губернатором Лилендом Стенфордом, який стверджував, що кінь, що біжить галопом, під час бігу відриває усі ноги від землі, і його опонентом, який наполягав на тому, що хоч би одна нога коня при бігу ніколи не відривається від землі. На грошові кошти губернатора Стенфорда Мейбридж збудував спеціальну ділянку - "фотодром". З одного боку була встановлена довга біла стіна, а з іншої – 24 kabіни з фотокамерами, затвори яких були сполучені з нитками, протягнутими упоперек трека (пізніше він використав годинниковий механізм). Чорні коні, добре видимі на білому фоні, бігли по треку, зачіпаючи нитки. Затвори камер по черзі спрацьовували, фіксуючи усі фази бігу. По суті, це була покадрова зйомка – прототип того, що через двадцять років брати Люм'єр назвуть кіно. [5 с. 64].

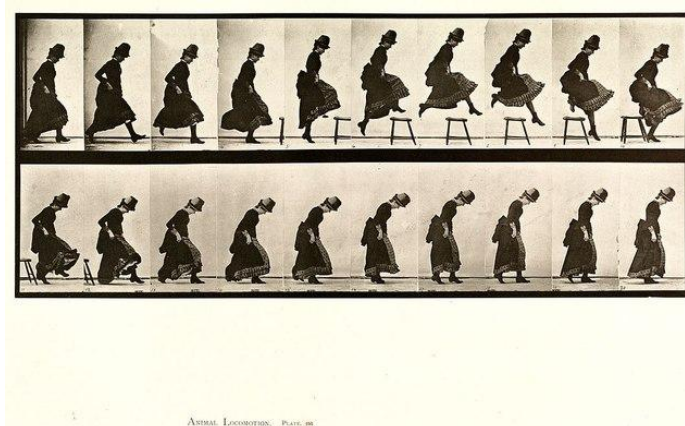
Ілюстрація 5. Едвард Мейбридж, "Кінь в русі"

Едвард Майбридж народився 9 квітня 1830 року в Англії, в Кінгстоне-на-Темзі. Як фотограф він в першу чергу відомий тим, що знімав декількома камерами, намагаючись зафіксувати рух. Справжнє ім'я Майбриджа - Едвард Джеймс Маггеридж. Вважається, що він змінив своє ім'я (Edward) так, щоб воно співпадало з ім'ям короля Едуарда в тому вигляді, в якому воно було написано на коронаційному камені, поверненому в Кінгстон в 1850 році (Eadward). Крім того, Маггеридж став Майбриджем, а потім, після переїзду в Америку, Майбриджем. Майбридж почав свою діяльність в якості агента видавця і продавця книг, але паралельно у нього розвивався інтерес до фотографії. Вважають, що він працював асистентом ландшафтного фотографа Карлтона Уоткінса, але точних свідчень немає. Майбридж швидко заробив популярність завдяки своїм фотографіям ландшафтів, що показують пишність Заходу. Ці знімки були опубліковані під псевдонімом Helios.

У 1872 році бізнесмен і колишній губернатор Каліфорнії Лиланд Стенфорд найняв Майбриджа, щоб вирішити питання: Стенфорд стверджував, що коли кінь скаче щодуху, в якийсь момент часу вона відриває одночасно усі чотири копита від землі (це не було парі, як прийнято вважати). До 1878 року Майбриджу вдалося сфотографувати швидкий біг коня, використовуючи п'ятдесят камер. Камери були розташовані уздовж усього шляху паралельно бігу коня, і усі затвори управлялися за допомогою спеціальних дротів, які кінь зачіпав на бігу. Ця серія фотографій, зроблена на місці сучасного Стенфордського університету, називається "Кінь в русі". Майбридж довів, що дійсно кінь повністю відривається від землі, але не у той момент, коли передні і задні ноги виставлені відповідно вперед і назад (більшість художників саме так зображували цих тварин), а коли вони зводяться разом під тілом коня.

У 1887 році вийшло 11 томів роботи Едварда Мейбриджа "Рух тварин : електрофотографічні дослідження послідовних фаз руху тварин", опублікованих під егідою Пенсильванського університету, які містили усі фотографічні експерименти Мейбриджа,

здійснені в період від 1872 до 1885 року (понад 100 тисяч фотографій). У 1901 році Мейбридж випустив книгу "Фігура людини в русі", яка вже містила зафіксовані фото руху чоловіків і жінок.

Ілюстрація 6. "Фігура людини в русі"

Едвард Майбридж повернувся в рідну Англію в 1894 році і помер в 1904 році в Кінгстоне-на-Темзі. [6 с. 220].

Результати досліджень (виклад основного матеріалу)

Футбол і хокей

Футбол і хокей рясніють положеннями, що швидко змінюються, динамічними і досить різноманітними. Найцікавіші моменти виникають біля воріт. Тому фотографи, як правило, займають позицію ближче до воротарів.

Знімок виходить виразнішим, коли в кадр потрапляють невелика група футболістів і м'яч.

Фото 7. Семеняка Ігор Приклад отримання динаміки в кадрі при зйомці спортивного репортажу

Хокей з шайбою проходить на дуже великих швидкостях. Гострі моменти виникають блискавично. Знімаючи хокей, фотограф має бути особливо розторопний, швидко реагувати на динамічні положення. І футбол і хокей фотографують з дуже короткими витримками - від 1/500 до 1/1000 с.

Спортивна зйомка - це зйомка одного або декількох спортсменів в русі, у дії, в спортивній боротьбі. Такі фотознімки мають бути динамічними, зображувати учасників змагань у виразних, красивих, захоплюючих або незвичайних ситуаціях. На вдаль проведення такого фотографування впливає ряду чинників: вимоги до апаратури, вибір точки зйомки і фаза руху спортсмена, правильно спійманий фотографом момент. Тому фотограф повинен добре знати правила, тонкощі і специфіку рухів виду спорту, який він знімає.

Правило третин. Цей композиційний прийом, з'явився в кінці XVIII століття. Розділяє кадр двома горизонтальними и двома вертикальними лініями на дев'ять прямокутників. Кадр

буде розбитий на рівні третини з вертикалі і горизонталі. У точках перетин третина утворюються особливі точки - «вузли уваги». У цих точках повинні розташовуватися головні об'єкти кадру.

Фото 8. Семеняка Ігор Фотозйомка спорту з використанням правила третин

Кадрування. Кадрування на етапі зйомки виконується шляхом вибору точки зйомки, ракурсу і напрямку зйомки, а також кута зору і типу об'єктива для отримання необхідного розміщення об'єктів в полі зору видошукача і на підсумковому зображенні; кадрування на етапі друку або редагування відзнятої світлини виконується шляхом обрізування країв зображення та поворотом зображення відносно умовного горизонту.

При кіно- і відеозйомці кадрування виконується набагато ретельніше, ніж при фотографуванні на негативну плівку або цифрову фотокамеру через значно менші можливості виправлення неточностей кадрування.

Фото 9. Семеняка Ігор Приклад отримання кадрування при зйомці спортивного репортажу

Динамічність кадру: залишити місце перед об'єктом, правило діагонального золотого перетину, правило діагоналей. Для отримання та підкреслення динаміки у фотокадрі використовують спеціальні технології зйомки: зйомка з проводкою (різкий об'єкт , різкий фон), різкий фон і не різкий об'єкт, нерізкий фон і нерізкий об'єкт, коротка витримка, коли об'єкт неначе «заморожується».

Нерізкий об'єкт і різкий фон – ефект досягається при зйомці нерухомим фотоапаратом рухливого об'єкту з часом експонування від 1/60 до 1/30 с. Час експонування затвора залежить від швидкості і напрямку руху об'єкту, відстані до об'єкту і фокусної відстані об'єктива. Нерізкий об'єкт і нерізкий фон - ефект досягається при повороті фотоапарата за об'єктом зйомки, причому величини куткових переміщень об'єкту і фотоапарата не співпадають. Час експонування від 1/30 до 1/60 с. Фон має бути розмитий сильніше, ніж основний об'єкт. Але при цьому і об'єкт зйомки втрачає подробиці зображення.

Головне в кадрі – це активний простір кадру, сюди, до його геометричного центру, легко направляється погляд і увага глядача, і це один з найпоширеніших способів створення акценту на головному.

Заповнення площини кадру. Розрізняють два види заповненої: рівномірну і нерівномірну. Існує також і часткова заповнена. Симетрія і асиметрія. Вони розглядаються після відношення до горизонтальної і вертикальної ліній, що проходять через центр кадру. Кадри з елементами, що чергуються. Прикладами елементів, що чергуються, є знімки із зображенням східців, деталей загорожі. Наша увага важко зосереджується на чомусь конкретному, тому ряд, що чергується, примушує глядача шукати те, на чому він міг би зосередити свій погляд. Цей образотворчий засіб допомагає додатково робити акцент на сюжетно важливому композиційному центрі. Урівноваженість і неурівноваженість. Замкнута та незамкнута композиція. Згідно теорії композиції, розглядати їх можна в наступних аспектах: по графічному відображенню і по відбитій дії в кадрі. Зображення замкнуте, коли дія усередині кадру не виноситься за його межі. Динаміка кадру. Вона ділиться на зовнішню і внутрішню. Зовнішня динаміка кадру використовується для передачі руху, динаміки дії, що відбувається, відбиває механічне переміщення об'єктів зйомки. Внутрішня динаміка кадру використовується для передачі очікування майбутнього руху, відбиває емоційну реакцію на якусь дію або подію. Точка зйомки. Вона визначається положенням фотоапарата по відношенню до фотографованого об'єкту. Ракурс. Тобто, зображення об'єкту в перспективі зі зміною лінійних розмірів на зображенні об'єкту. Момент зйомки. Дане образотворче засіб іноді є головним для отримання цікавого і виразного кадру. Особливо важливий момент зйомки в жанровій і репортажній фотографії. Масштабність - порівняння зображених предметів, розміри одного з яких добре відомі. Масштабність використовується для підкреслення різниці в розмірах. Підбір найнеобхідніших образотворчих засобів з відомих, уміле їх використання при побудові композиції кадру – одні з найосновніших завдань в роботі фотографів.

Світлове рішення фотознімку

Світло - випромінювання оптичної області спектра, яке викликає біологічні, головним чином зорові реакції. Освітленість приміщень в більшості випадків малоприсадна для ведення зйомки: вдень світло з вікон, яке може бути контровим по відношенню до об'єкта; ввечері люстри з типовим ефектом верхнього освітлення. Застосування освітлювальних приладів спеціально призначених для фотографування, зазвичай не дозволяється. При зйомці багатьох сюжетів спалах слід використовувати лише в якості заповнюючого світла. Якщо наявне освітлення не може служити основою світлового рішення, тоді імпульсну лампу включають на повну потужність, хоча це світло набагато перебиває яскравості, створені іншими джерелами. У цьому випадку тональний малюнок і пластичність зображення багато в чому буде програвати через відсутність власних тіней. Переважання різких темних контурів зробить зображення схожим на штрихове.

Використання фотоспалаху.

Звичайно, при зйомці вночі або увечері, нічого не поробиш - доведеться використати. Мінус тут в тому, що при зйомці спортивних подій за допомогою спалаху буде дуже помітно, що ви знімали за допомогою спалаху. Попереду буде дуже світла пляма: світлий передній план і темний задній, і це, безумовно, негативний чинник.

Вибір точки зйомки

Точка зйомки – це точка розташування фотоапарата в просторі по відношенню до об'єкту зйомки. Для зміни композиції іноді досить зрушити камеру всього на декілька сантиметрів – і один і той же об'єкт виглядатиме абсолютно інакше.

Положення точки зйомки може бути виражене як відстань до об'єкту зйомки, напрям або кут в горизонтальній площині, під яким вона робиться, а також висота. Від відстані до об'єкту залежить великість плану. Крім того, точка зйомки може бути фронтальною або бічною залежно від положення відносно людської особи при портретній зйомці або відносно

фасаду при архітектурній. Крім того, точка зйомки може бути верхньою або нижньою, відображаючи об'єкт нижче або вище горизонту або нормальною.

Висота точки зйомки.

Існує три варіанти висоти точки зйомки:

нормальна;

нижня;

верхня.

Нормальна точка зйомки знаходиться на рівні очей, вона найбільш поширена, з огляду на те, що дає звичне уявлення про об'єкт, що відображається. Такий ракурс ідеальний, коли важливо передати об'єкт з його природними пропорціями.

Фото 10. Семеняка Ігор Приклад фотозйомки з нормальної точки зйомки

Нижня точка зйомки застосовується, коли є мета надати об'єкту величність і потужність. Розташовуючи камеру трохи нижче фотографованого об'єкту, можна візуально підвести його, збільшити розмір. У спортивній зйомці нижня точка допомагає "піднести" спортсменів, ще більше відірвати їх від землі.

Фото 11. Семеняка Ігор Приклад фотозйомки з нижньої точки зйомки

Висота точки зйомки робить також істотний вплив на характер загального композиційного ладу знімка, на художню форму фотографічної картини. Причому важливе значення придбаває навіть незначну зміну висоти точки зйомки. Вибір висоти точки зйомки вирішує ще одну проблему композиції кадру : при різній висоті установки фотоапарата головний об'єкт зображення проєктується на різні ділянки фону, що знаходиться за ним. Так може бути вибраний і введений в кадр активний фон, що збагачує знімок характерними деталями; так головний об'єкт може бути спроектований на спокійну, не захарашену зайвими деталями ділянку фону, що сприятиме чіткому виділенню головного і істотно важливого елемента композиції.

Нерідко терміни **"точка зйомки"** і **"ракурс"** вживаються як синоніми і плутаються. Можна вважати, що точка зйомки - складова частина ракурсу.

Визначення оптимальної точки зйомки вимагає врахувати наступні параметри:

відстань до фотографованого об'єкту;

напрямок – переміщення фотоапарата по горизонталі;

висоту зйомки – переміщення фотоапарата по вертикалі.

Від відстані, з якої ведеться зйомка, залежить масштаб зображення. Масштаб обернено пропорційний до відстані від фотоапарата до моделі, т. е. чим далі модель від фотоапарата, тим менше її зображення.

Фото 12. Семеняка Ігор Приклад фотозйомки з верхньої точки зйомки

Масштаб зображення

Поняття масштабу і масштабності відноситься до виразних засобів фотографії. Дотримання масштабу необхідно для того, щоб глядач міг реально сприймати величину зображуваного об'єкта, для чого зазвичай вводять в композицію добре знайомі предмети для зіставлення їх з головним об'єктом зйомки. З точки зору забезпечення оптичної якості зображення було б краще використовувати для різних масштабів зображення різні за фокусної відстані, об'єктиви.

При виборі точки зйомки необхідно передбачити масштаб майбутнього зображення, який залежить від фокусної відстані об'єктиву і віддаленості точки зйомки від об'єкту. Залежно від масштабу зображення розрізняють великий, середній і загальний плани. Великий план показує об'єкт в усіх деталях, включаючи риси і вираз обличчя, і різко виділяє об'єкт з довкілля. Середній план охоплює об'єкт цілком, разом з усіма властивими йому особливостями. Загальний – показує подію в цілому.

Загальним планом прийнято називати кадр, знятий з найвіддаленішої точки, який охоплює значні простори і показує об'єкт зйомки в цілому, його загальний вигляд. Загальний план, показуючи весь об'єкт зйомки, дає глядачеві можливість добре ознайомитися з ним в цілому - з його характером, малюнком, з розміщенням у просторі окремих елементів і їх співвідношенням, з рухом і взаємодією людей, їх груп і пр. Але ця крупність має і свої обмеження: ясно і чітко показуючи загальне, ціле, такий знімок не в змозі передати зокрема, деталі, часом дуже важливі і цікаві. Він створює у глядача загальне уявлення про об'єкт, але має і свої обмеження: ясно показуючи загальне, ціле, такий знімок не в змозі передати частковості, деталі, іноді дуже важливі і цікаві.

Фото 13. Семеняка Ігор загальний план

Середній план показує об'єкт з більш близької відстані, в більшому масштабі, тим самим він наближає глядача до подій і тому здатний зупинити його увагу на певному моменті дії. Середній план припускає заповнення більшої частини картинної площини фігурами однієї людини або декількох людей. Але в той же час, дає досить простору для того, щоб можна було ввести в композицію елементи фону, предмети обстановки, в якій фотографується людина. Середній план часто використовується для репортажних фотографій, в яких величезне значення має і точка зйомки і ракурс. Фотограф повинен знаходитися в самій гущі подій – тільки так він зможе зловити і зафіксувати "той самий" момент.

Фото 14. Семеняка Ігор Приклад середнього плану в спортивній зйомці

Великий план (портретна зйомка спортсмена, глядача) дозволяє відтворити вигляд гравця з великими подробицями. Це не означає, що композиції, побудовані крупним планом, втрачають свою динамічність, так як показ фізичного руху і внутрішня динаміка кадру - це далеко не одне й те саме. Поняття "великий план" найчастіше зв'язується з портретною зйомкою. Він обкреслює малі простори, і тому на такому знімку ми бачимо в основному тільки обличчя людини, голову, частково плечі, і ці елементи займають усе поле кадру.

Фото 15. Семеняка Ігор Великий план

Обмежені просторові можливості великого плану практично виключають прямий показ руху, переміщення об'єкту, які для свого розвитку в кадрі вимагають композиції, розгорнутої в просторі. Але це не означає, звичайно, що композиційний малюнок в цих випадках втрачає свою динамічність. Динаміка портретного кадру – це, передусім, стан людини, його міміка, поза, емоція, жест. Неодмінно враховується напрям погляду людини, що знімається; у цьому напрямі, як правило, в кадрі залишається вільний простір.

Спортивне фотографування виконують цифровими камерами зі світлосильними довгофокусними об'єктивами, з них прийнятніше являються 200, 300 і 500 мм або аналогічні зуми. Бажано щоб об'єктив був оснащений системою оптичної стабілізації (VR).

Як показує досвід, дуже складно знімати швидкий рух об'єктів на звичайну цифрову компактну камеру.

Камера. Спортивна фотографія вкрай вимоглива до питань якості техніки. Вся справа в тому, що ви ніколи не можете передбачити точно, в яких умовах вам доведеться знімати, яке буде світло, і яка погода на вас чекає. Сучасні професійні дзеркальні камери типу Canon EOS 5D Mark II просто-напросто сильно спростять вам життя, в тому числі в умовах слабкого освітлення, оскільки, наприклад, здатні знімати на дуже високих значеннях ISO без сильної втрати якості, мають велику гнучкість при подальшій обробці, т. як ви зможете фіксувати більшу кількість деталей. Деякі репортажні, спортивні та весільні фотографи носять з собою запасну камеру на випадок, якщо щось трапиться з основною. Якщо у вас є така можливість – скористайтеся цим. Всі ризики передбачити неможливо, але якщо ваша основна камера раптом зламається.

Об'єктиви. Для зйомки спорту буде потрібно набір об'єктивів, оскільки протягом гри буде фотографувати в абсолютно різних умовах. Телеоб'єктив, бажано «зум» (об'єктив із змінною фокусною відстанню), дуже допомагає у наступних ситуаціях: зйомка тварин; зйомка квітів; зйомка птахів; зйомка концертів.

Як говорив один з найвідоміших репортажних фотографів у світі, Роберт Капа: «Якщо ваші фотографії недостатньо гарні, значить, ви були недостатньо близько». Якщо ви не можете підійти досить близько, використовуйте довгофокусний об'єктив.

Серійна зйомка використовується для того, щоб не відставати від руху гравців. Спорт дуже динамічний, потрібно ловити момент, а як правило, з 10 серійних фото 1-2 виходять більш менш хороші.

Фото 16. Семеняка Ігор Фотозйомка спорту з короткою витримкою

Режим фокусування, який найчастіше використовується в спортивному фотографуванні, - AI Servo AF. Цей режим відрізняється від One Shot AF, яким зазвичай користуються при статичному фотографуванні, тим, що не відбувається блокування фокусу. Об'єктив автоматично міняє фокус завжди, коли відстань між об'єктом зйомки і камерою міняється.

Користуватися AI Servo AF слід акуратно, оскільки досить часто і з різних причин відбувається розфокусування зображення. І так, цей режим відмінно працює на світлосильній оптиці.

Важливим елементом зображення являється фон. Бажано уникати перевантаженості фону другорядними деталями, відволікаючими увагу від головного в кадрі. Він може бути різким або розмитим. До нерізкого фону прибігають, коли вимагається зосередити увагу на головному об'єкті зйомки. Розмитий фон може посилити ефект руху об'єкту, що знімається.

Об'єкт репортажу – реальна подія, динамічний, відносно закінчений відрізок життя. Але предметом уваги може бути не тільки подія: журналіст може використовувати подію як привід, поштовх до розвитку дії. В основі такого репортажу – завжди актуальне питання: або у формі одиначної події, або – у ланцюзі подій, фактів, що трансформуються у проблему. Своєрідність жанру репортажу визначається насамперед як наслідок «розгорнутого» застосування методу спостереження й фіксації у тексті його ходу та результатів.

Завдання будь-якого репортера полягає насамперед у тому, щоб дати аудиторії можливість побачити подію очима очевидця (репортера), тобто створити «ефект присутності», не тільки наочно описати якусь подію, але й викликати співпереживання, розповісти про предметні ситуації, події.

Це можливо здійснити двома основними способами. Перший – виклад динаміки події. У тому випадку, якщо відображується подія швидко розвивається, авторові залишається тільки показати цей розвиток. От як, наприклад, перебіг футбольного матчу. Однак бувають події, ситуації, що є досить статичними, розвиток яких протікає невиразно, наприклад, шаховий турнір. У цьому випадку автора може виручити «виведення на поверхню» події її внутрішньої динаміки або виклад динаміки авторських переживань, викликаних його знайомством з подією.

Другий спосіб – використання зображально-виражальних засобів для створення візуальної картини. Головна її особливість – це робота через деталь, яка повинна бути відчутна, експресивна. Деталь – це конкретна подробиця змалюваного в творі явища, яка розкриває та підкреслює його суть. Точно зображені деталі – кольори, звуки, ритми – створюють ефект присутності. Наприклад, описи того, що відбувається у «VIP-прес-ложі», описи стадіону, відтворення «голосу стадіону» тощо. Важливу роль тут також відіграють подробиці. Їх у репортажі набагато більше ніж деталей. Через використання яскравих подробиць можна описати різні предмети або об'єкти матеріального світу, охарактеризувати поведінку людей, змалювати зовнішню обстановку події. Наприклад, подробицями може бути стан газону на футбольному полі або вираз обличчя легкоатлета, який першим перетнув фінішну лінію.

Спортивний репортаж у пресі використовує винятково словесно-логічну символіку письмового мовлення, його бажано ілюструвати фотознімками. Наявність фото у репортажі не обов'язкова, але дуже бажана, популярними є і самостійні фоторепортажі, де основну інформативну функцію виконують фотографії, а текст лише доповнює їх або взагалі відсутній.

Висновки. В наш час, коли цифрову фотографію можна обробити і змінити так, щоб надати їй більшу схожість з ілюстрацією, коли сучасне мистецтво має повне право користуватися фотографією, як відправною точкою, а не як кінцевим продуктом, корисно скласти чітке уявлення про те, в чому заключається унікальність фотографії. І почати слід з уже знайомого питання про те, що можна зробити з фотографією, користуючись цифровими технологіями, під час післязйомочної обробки, щоб змінити її.

Спортивний репортаж поєднує ознаки багатьох жанрів, і тому має багато спільного з кореспонденцією, звітом, інтерв'ю. Але, як пише дослідник Жан-Домінік Буше, звіт належить до «сидячих» жанрів, працюючи над ним, журналіст залишається більш-менш пасивним, він подає інформацію нейтрально. Натомість репортаж належить до «стоячих» жанрів, як, наприклад, розслідування та інтерв'ю. В цьому випадку журналіст поводить себе як активний співучасник події, він той, хто здійснює її режисуру. Спортивний репортаж дозволяє побачити, звертається до почуттів за допомогою вражень. Розслідування шукає відповіді на запитання, звертається до розуму, а інтерв'ю є лише способом збирання інформації для написання репортажу.

Задача фотографа – зафіксувати не тільки момент, а й особистісні якості в кадрі. Через майже невловимі моменти його душевного стану створити образ, який співпадає з нашим уявленням про нього і який характеризує його.

Мета спортивного репортажу не обмежується описом безпосередньо того, що відбувається на місці події. Якщо йдеться, наприклад, про футбол (безумовно, найрейтинговіший вид спорту), то те, що відбувається або відбулося на ігровому полі, дає прекрасну можливість для органічного поєднання двох основних елементів репортажу: опису й додаткової інформації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дыко Л. П., Головня А. Д. Фотокомпозиция, издание 2-е, перераб., расшир. и доп. Москва: "Искусство", 1962. 261 с.
2. Фельдман Я. Д., Курский Л. Д. Техника и технология фотосъемки: Учеб. пособие для техникумов / Под ред. Р. Н. Ильина. Москва: Легкая и пищевая промышленность, 1981. 240 с.
3. Михалкович В. И., Стигнеев В. Т. Поэтика фотографии. Москва: Искусство, 1989. 286 с.
4. Краткий справочник фотолюбителя / Под ред. А.А. Панфилова. Москва, 1984.
5. Лапин А.И. Фотография как... Москва, 2004.
6. Дико Л.П. Основы композиции в фотографии. Москва: Высшая школа, 1989.

Наукові керівники: доцент Яворський О.Л., доцент Овчарук В.Є.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477)(092)

Лідія Захарова
(Дніпро)

ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПОСТАТІ Б.Д.ГРІНЧЕНКА

Показ постаті Бориса Грінченка як культурно-просвітницького, громадського діяча, популяризатора національного виховання та національної освіти й яскравого представника української національної еліти кінця XIX – початку XX століття. Виокремлено основні етапи формування особистості Б. Д. Грінченка на основі методології, проблемо-тематичного змісту та джерельної бази. Окреслено основні фактори формування світогляду педагога-народолюбця.

Ключові слова: Борис Грінченко; народолюбець-педагог; становлення; світогляд.

Demonstration of the figure of Borys Hrinchenko as a cultural and educational, public figure, popularizer of national education and national education and a bright representative of the Ukrainian national elite of the late XIX - early XX centuries. The main stages of BD Hrinchenko 's personality formation on the basis of methodology, problem - thematic content and source base are singled out. The main factors of formation of the worldview of the teacher-patriot are outlined.

Key words: Boris Grinchenko; patriot - teacher; becoming; outlook.

Постать Бориса Дмитровича є знаковою для теперішньої ситуації в нашій країні, для тієї духовної кризи, яку ми переживаємо. Для того, щоб ми нарешті змігли визначити правдивих провідників нації. На нашу думку, кожній людині хочеться дізнатися, яким чином цей чоловік, котрий жив у абсолютно російськомовному середовищі на межі з Росією, став укладачем найвідомішого словника української мови.

Формування світогляду Б. Грінченка відбувалося не миттєво й неодноразово. Роль і значення формування особистості Б. Грінченка у процесі українського націотворення не була предметом самостійного ґрунтовного наукового аналізу. Хоч дотично в різних аспектах ця тема й порушувалася.

Досліджуючи фактори формування світогляду педагога-народолюбця, варто відмітити позитивні чинники, які сприяли формуванню світогляду Б.Д.Грінченка. Це, зокрема, історичні, філософські, національно-культурні, педагогічні, психологічні, морально-етичні, громадсько-політичні, ідейні. Також хотілось би відобразити й відмітити ті історичні постаті, котрі так чи інакше впливали на формування світогляду Бориса Грінченка.

Інтелектуальний потенціал Бориса Грінченка формувався вже з ранніх літ. Значною мірою вплинули на формування світогляду молодого Грінченка роботи майстрів літератури В. Скотта, Дж. Байрона, А. де Вінї, В. Гюґо, російських письменників М.В.Гоголя, О.С.Пушкіна, М.О.Некрасова, величезний вплив справили «Кобзар» Т.Г. Шевченка [3, с. 251].

До кола народолюбців-патріотів, що підтримували та впливали на особистість Б. Грінченка, ввійшли його харківські друзі М. Лободовський, Д. Пильчиков, В.Александров, А. Шиманов. Отже, однодумці вчилися української мови, збирали народні пісні, казки, обговорювали проблеми народної освіти, складали популярні книжки для народу, читали українські часописи з Галичини тощо [3, с. 253].

До кола однодумців Б. Д. Грінченка в політичному просторі позитивно впливали та взаємодіяли з діячем такі політичні постаті, як С.О. Єфремов, М.П. Левицький та Ф.П. Матушевський, котрі стимулювали та підтримували політичну активність митця [3, с. 263].

Коло однодумців у педагогічному просторі продовж 1894–1902 рр. формували І.Л. Шраґ, В.Т. Андрієвський, А.В. Верзілов, С.В. Василевський, Л.І. Глібов, М.М.Грінченко,

Г.О. Коваленко, М.М. Коцюбинський, І.І. Руденко, О.О. Русов, С.Ф. Русова, В.Ф. Степаненко, Є.К.Тимченко та ін. Усі зазначені діячі мали безперечний вплив на поступ місцевого учительства, надаючи йому свій, унікальний настрій, чого саме і прагнув Борис Грінченко [3, с. 260-261].

Отже, ми бачимо, що Бориса Грінченка завжди оточувала велика кількість однодумців та послідовників. Формування світогляду народолюбця проходило в умовах чітких орієнтирів та поглядів на життя. Борис Грінченко ані разу не поступився своїми прихильностями до української мови, українського народу та української літератури.

Поряд із вищевикладеним слід зазначити й негативні чинники, які заважали формуванню українського народолюбного світогляду. Це, зокрема, імперська влада із загальноімперською свідомістю й ідентичністю, русифікація освіти, науки, культури, поліцейсько-жандармські нагінки, цензурний тиск тощо. Яскравим свідченням обстановки тодішнього імперського режиму стало повідомлення Головного управління у справах друку виконуючому обов'язки київського окремого цензора з іноземної цензури про заборону друкування рукопису В. Чайченка (це псевдонім Б. Д. Грінченка) «Од снігу до снігу. Дитячі оповідання та пісні» від 5 квітня 1884 р. Також слід згадати повідомлення Головного управління у справах друку київському окремому цензоріві з іноземної цензури про заборону друкування рукопису Б.Д. Грінченка «Оповідання» від 24 грудня 1886 р. [4, с. 204, 224]. У цьому ж ряду документів «Висновок Петербурзького цензурного комітету про заборону друкування збірника віршів «Квітка» з творами Т.Г. Шевченка, П.О. Куліша, Б.Д. Грінченка, С.І. Воробкевича, К.О. Білиловського» від 17 листопада 1889 р. [4, с. 235-236]. Свідченням стеження жандармів за Б. Д. Грінченком було й «Донесення таємного агента М. Железняка до начальника Київського губернського жандармського управління В.Д. Новицького про діяльність української інтелігенції Києва та інших міст України, яка об'єднувалась навколо журналу «Киевская старина», від 1900 р. [4, с. 296-297].

Якщо перші етапи життя та діяльності Б. Д. Грінченка, які в літературі визначаються як харківський, харківсько-полтавсько-сумський, херсонський періоди (від 1863 р. до 1887 р.), були часом закладання основ його народолюбного світогляду, то інтелектуальна зрілість, можна сказати, наступила в катеринославський (олексіївський) період біографії діяча (1887-1893 рр.) [3, с. 251–255]. Роки вчителювання Б. Грінченка стали періодом його активної діяльності в галузі української освіти, літератури та літературознавства. В 1894 р. Б. Грінченко переїхав до Чернігова, де організував перше в Україні народне видавництво (всього вийшло друком 45 книжок народнопросвітницького характеру). Разом з дружиною він упорядкував та каталогізував знамениту колекцію української старовини В. Тарнавського.

Початок світоглядної еволюції Б.Д. Грінченка відбувся в чернігівський період його життя, що тривав впродовж 1893–1902 рр. У цей час український народолюбець за своїми поглядами вийшов за межі національного культурництва в рамках Чернігівської української громади. Водночас український діяч брав участь у Братстві тарасівців та Всеукраїнській загальній безпартійній демократичній організації. Його просвітницько-публіцистична й видавнича діяльність об'єктивно сприяла змінам у його самоусвідомленні та зумовила поступову трансформацію Бориса Дмитровича з українського національного культурника до українського політичного діяча [3, с. 262].

На початку 1902 р. розпочався київський період біографії Б.Д. Грінченка. Саме тоді він, поряд з національним культурництвом, активно заявив про себе в суспільно-політичній діяльності, брав участь у дискусіях та дебатах членів Ради ВЗБДО стосовно політичної платформи організації. Він належав до прихильників автономії України у складі федеративної й демократичної Росії [3, с. 262–263].

У подальшому Б. Д. Грінченко увійшов до числа лідерів Української демократичної партії (входив до Ради УДП), яка функціонувала як єдина організація з грудня 1904 р. до квітня 1905 р. У середині партії розгорнулися ідейні дискусії між радикал-лібералами, очолюваними Б.Д. Грінченком, і лібералами-поступовцями на чолі з В.П. Науменком. До

кола однодумців Б.Д. Грінченка в цих обговореннях належали С.О. Єфремов, М.П. Левицький та Ф.П. Матушевський [3, с. 263].

Утім Борис Дмитрович не полишав національного культурництва, очолював київську «Просвіту» з часу її створення до 19 травня 1906 р. Зазначимо, що членами цього товариства, яке ставило собі за мету сприяти розвитку української культури й передусім – просвіті українського народу його рідною мовою, були такі відомі діячі, як Д. Дорошенко, В. Дурдуківський, С. Єфремов, О. Косач, О. Кошиць, А. Кримський, В. Науменко, І. Огієнко, С. Русова, Л. Старицька-Черняхівська, К. Стеценко, І. Стешенко та ін., тобто фактично весь цвіт київської української інтелігенції початку ХХ ст. [2, с. 30-35].

Загалом дослідники виділяють два основні етапи розвитку творчості Б. Грінченка: перший охоплює 1880-ті рр. – першу половину 1890-х рр. (кристалізація національної свідомості під впливом творчості Т. Шевченка та інших письменників, початкові симпатії до революційного народництва, що змінюються переконаннями в дусі «народовців» і «тарасівців» (один із засновників таємного «Братства тарасівців» у 1891 р.); другий – від середини 1890-х до 1910 р. (позначений симпатіями до радикалів, окремих ліберальних і соціал-демократичних ідей). У цей час Б. Грінченко – один із творців Української радикальної партії (1904) і водночас засновник київської «Просвіти» (1906) [5].

Можна відзначити певну еклектичність, гетерогенність поглядів Грінченка, що було типовим для народолобців і виявлялось у поєднанні ідей націоналізму, лібералізму та соціалізму, тактики мирної просвітницької роботи із готовністю до радикальних революційних дій тощо [1, с. 40].

Отже, на підставі вище викладеного можемо зробити певні висновки, формування світогляду педагога-народолобця Бориса Грінченка відбувалося у складний історичний період української бездержавності. При цьому можна виділити позитивні чинники, які сприяли формуванню світогляду. Це, зокрема, історичні, філософські, національно-культурні, педагогічні, психологічні, морально-етичні, громадсько-політичні, ідейні. Особливу роль у цьому процесі відігравали свідомі українці: спочатку українські народолобці, а затім – українські політичні діячі. Поряд із тим варто зазначити й негативні фактори, які заважали формуванню світогляду українського педагога-народолобця. Це, зокрема, імперська влада із загальноімперською свідомістю й ідентичністю, русифікація освіти, науки, культури, поліцейсько-жандармські нагінки, цензурний тиск тощо.

Можна стверджувати, що спочатку Б.Д. Грінченко сформувався як український народолобець-культурник та педагог. Світоглядні установки Грінченка, його літературна, педагогічно-освітня, видавнича, наукова й громадська діяльність утворили нерозривну системно-структурну єдність, а сила думки доповнювалася глибоким моральним началом, що дозволяло сприймати імпульси сучасності. Але поряд із цим свою роль відіграло перебування українського діяча у стані постійного протистояння, боротьби з соціальною дійсністю.

Борис Дмитрович Грінченко цілком міг би стати земським вчителем чи зробити собі кар'єру та стати чиновником, але присвятив себе служінню українському народу та українській ідеї національно-культурного відродження. Грінченко ані разу не відступив від своїх переконань та україноцентричних поглядів. Усі найближчі люди Бориса Дмитровича були під впливом його величезного душевного вогню.

Якщо в харківській, харківсько-полтавсько-сумській, херсонській та катеринославській періоди відбувалося формування та становлення Б.Д. Грінченка як українського педагога-народолобця, то в наступні чернігівський та київський періоди спостерігаємо його ідейну еволюцію в бік політичного світогляду та діяльності, хоча це не означало розчарування в ідеалах українського культурництва. Це свідчило про процес утвердження українського націотворення, яке вступило в політичну стадію свого поступу. А це супроводжувалося переходом від етнічної ідентичності до національної.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пісочинець Д. Учителювання Бориса Грінченка. *Світло*. 1911. № 5. С. 31–46.
2. Пустовіт В. Ю. Роль інтелігенції в національному відродженні: (за матеріалами мемуаристики письменників ХІХ ст.). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 4. С. 30–35.
3. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847-1914). Зб. докум. і матер. / відп. ред. Г. Боряк; упоряд. Г. Боряк, В. Баран, Л. Гісцова, Л. Демченко, О. Музичук, П. Найденко, В. Шандра; НАН Ураїни, Ін-т історії України; Укрдержархів, ЦДІАК України. Київ: Ін-т історії України НАН Ураїни, 2013. 810 с.
4. *Українська педагогіка в персоналіях* : у 2 кн. Кн. 1 / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.; Грінченко Б. Д.: С. 437–448.
5. Світленко С. Борис Грінченко: структура інтелектуальної біографії. *Ейдос*. 2014-2015. Вип. 8. С. 247-268. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eidos_2014-2015_8_20. (дата звернення 17.11.2020).

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 008

Анастасія Соколенко
(Львів)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО КІНОМИСТЕЦТВА XX – ПОЧАТКУ XXI СТ. ХУДОЖНЄ КІНО

Феномен гібридної агресії значною мірою впливає на низку сфер діяльності, у тому числі і культурну. Вплив на культуру, особливо масову, до прикладу, таку як музика, кінематограф та інші види популярного мистецтва є незаперечним, оскільки вона значною мірою бере участь у формуванні соціальних установок аудиторії. Кіно можна без перебільшення назвати візуальною мовою XX-XXI століття. До кінця сторіччя, картинка, що рухається і звучить по телебаченню, чи через комп'ютерну мережу, стала головним носієм інформації (політичної, комерційної, наукової, естетичної). Кіномистецтво постало під впливом потреб суспільства щодо осмислення історії, життя і діяльності, та розвивалося в руслі культури тогочасного сторіччя, тому його стилі і напрямки відповідають основним стилям мистецтва XX-XXI століття.

Ключові слова: кінематограф XX – XXIст., розвиток, національний, художнє кіно, мілітарні фільми.

The phenomenon of hybrid aggression significantly affects a number of areas of activity, including cultural. Influence on culture, especially mass, for example, such as music, cinema and other popular arts is undeniable, because it is largely involved in shaping the social attitudes of the audience. Cinema can be called without exaggeration the visual language of the XX-XXI century. By the end of the century, the image moving and sounding on television or on a computer network became the main carrier of information (political, commercial, scientific, aesthetic). Cinema emerged under the influence of society's needs for understanding history, life and activity, and developed in line with the culture of the time, so its styles and trends correspond to the main styles of art of XX-XXI centuries.

Key words: cinema of the XX – XXI centuries, development, national, feature films, military films.

В наш час, кінематограф виступає одним з видів засобів масової комунікації, який є невід'ємною частиною життя більшості людей сучасного суспільства. За рівнем впливу на світогляд людей, цей вид ЗМІ ніяк не поступається іншим, особливо популярні художні фільми дивляться верстви населення найрізноманітніших поколінь і соціальних статусів.

Перш за все, значущим є художній кінематограф, як і будь який інший вид не лише мистецтва, а й людської діяльності взагалі – обумовлений соціально історичними умовами, в яких працюють режисер, сценарист, продюсер, і ця обумовленість проектується на екрані.

Під художнім або ігровим кіно ми розуміємо „твір, що має в своїй основі сюжет, що втілений в сценарії та інтерпретується режисером, який створюється за допомогою акторської гри, операторського та інших мистецтв” [4].

У ньому поєднуються естетичні властивості: театру, літератури, образотворчого мистецтва, музики на основі властивих лише йому виражальних засобів, головне з яких фотографічна природа кінозображення та монтаж.

Художнє кіномистецтво має величезну перевагу у тому, що основною метою є емоційний вплив на глядача. Фільм дає змогу засобами характерів, подій, створювати емоційно насичені картинки: героїв і зрадників, своїх і чужих, добрих і поганих. Так само, в кіно відбувається і маніпуляція культурними переконаннями, стереотипами, поширеними в масовій свідомості.

Важливо зазначити, що Україна у порівнянні з іншими країнами знаходиться на початковому етапі розвитку, присутня законодавча база, початкова діяльність у кіновиробництві і що не мало значить – нагороди на кінофестивалях, які є підтвердження того, що українське кіновиробництво рухається в правильному напрямку. Ключовим залишається визначитися, яку арену підкорювати чи підтримуватися європейського зразка, чи рівнятися на Голлівуд, а може працювати спершу для свого глядача [4].

Останнім часом, українські кінокомпанії розпочали функціонування щодо випуску художніх кінофільмів, висвітлюючи українські традиції, звичаї, історичні події, історичне минуле, теперішнє та майбутнє України, екранізація подій на Сході України та військовослужбовців, що перебувають на передовій.

Найпіковішими історичними художніми фільмами на теренах України, та поза її межами, стали: «Віддана» (2020 року), де використана не «кіношна» українська мова, а галицький діалект, який додає Україні автентичності; «Заборонений» (2019 року) – фільм-фурор, фільм-відкриття, який розповідає про життя та загадкову смерть відомого поета-шістдесятника, правозахисника, Героя України – Василя Стуса та його боротьбу із радянською системою; «Захар Беркут» (2019 року) – американсько-український художній фільм, екранізація однойменної історичної повісті Івана Франка; «Ціна правди» (2019 року), про Голодомор 30-х років ХХ століття в Україні, страх, сльози, силу слів та байдужість людей. Кожен з цих фільмів популяризує історичну спадщину нашої країни, демонструє силу, незалежність, волю українського народу, та його бажання боротися за незалежність, самостійність.

Проте, слід зазначити актуальність мілітарних художніх фільмів, котрі висвітлюють події на Сході АТО (ООС), з метою донесення до суспільства реалій нашого часу, подій та відданості, героїзму наших Захисників. Все частіше український кінематограф піднімає важливі для суспільства теми – анексію Криму та війну на Донбасі. Не стала винятком і стрічка «Іловайськ 2014. Батальйон «Донбас», яка розповідає про трагічні події влітку 2014 року під Іловайськом та розстріл українських підрозділів у «Іловайському котлі». «Вважаю, що такі фільми мають цілодобово йти на усіх українських телеканалах. Кожен має відчутти фронт у своєму серці. Кожен.»

Фільм «Кіборги» заснований на реальних подіях, який розповідає про кіборгів, котрі утримуючи зруйновану будівлю аеропорту під своїм контролем протягом 242 днів, стали справжнім живим символом мужності і героїзму. Він по достоїнству був оцінений глядачами та кінокритиками, а перемоги в шести номінаціях української версії Оскара, кінопремії «Золота Дзига», говорять самі за себе.

Нещодавно відбулась важлива зміна в українському кіновиробництві, пов'язана із його переорієнтацією на взаємодію із європейськими партнерами для створення спільних кінопроектів. За останні роки у копродукції за участі України було створено чимало помітних (і помічених не лише в Україні) фільмів. З-поміж них: "Іній" Шарунаса Бартаса (Литва, Україна, Франція, Польща); "Донбас" Сергія Лозниці (Франція, Німеччина, Нідерланди, Україна, Румунія), котрий отримав приз за режисуру Каннської програми "Особливий погляд", і був висунутий на "Оскар" у категорії "Найкращий іншомовний фільм".

Сучасний український кінематограф має цілу низку режисерів, які за допомогою художніх засобів розкривають глибинні образи в своїх стрічках, знятих за всіма традиціями постмодерного мистецтва.

Сьогодні є українські хлопці та дівчата, які знімають експериментальні художні фільми, і щороку приїжджають на кінофестиваль експериментального кіно в Центрі Помпиду, демонструють свої кінокартини. Про них ніхто нічого не знає, тому що це люди, які працюють зовсім ізольовано. Це кіно творче, воно магнітне – і належить до незалежного кіно, яке, може, щось принесе. Так, як принесли успіх Сергій Лозниця, Ахтем Сеїтаблаєв та ін.

Отже, кіномистецтво багатогранне по жанрах, але для сучасного кіно характерна тенденція до їхнього взаємопроникнення, що реалізується в основному за допомогою новаторських устремлінь і прийомів. Посилення уваги до галузі кінематографу в Україні значно активізує використання різноманітних технологій формування громадської думки суспільства, контрпропагандистських настроїв, виховання патріотичних почуттів, любові до Батьківщини та української армії, як у вітчизняних кінотворах, так і у сучасних, що відображають різні аспекти та проблеми нашої країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бурнашов І. Український кінопрорив. 2015. URL: http://nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2015/2015_kino15.pdf
2. Брюховецька Л. Кіномистецтво: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Логос, 2011. 391 с.
3. Зубавіна І. Екранна культура: засоби моделювання художньої реальності (час і простір у кінематографі): монографія. Київ, 2006. 272 с.
4. Кацуба М. Художнє кіно як засіб формування масової політичної свідомості. 2013.

Науковий керівник: Петрук Н. М.

УДК 130.2

*Олена Цимбал
(Київ)*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВАЖЛИВИХ НАРІЗНИХ ПИТАНЬ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ТА СУЧАСНОЇ КУЛЬТУР)

У статті розглянуті сучасні і середньовічні підходи до проблем здоров'я людини, спроби подолання цих проблем. Проведений порівняльний аналіз вирішення цих питань у середньовічну епоху і в сучасний період.

Ключові слова: *коронавірус, чума, середньовічна культура, сучасність, здоров'я людини.*

The article considers modern and medieval approaches to the problems of human health, attempts to overcome these problems. A comparative analysis of the solution of these issues in the medieval era and in the modern period.

Key words: *coronavirus, plague, medieval culture, modernity, human health.*

Початок 20 років ХХІ століття відзначився страшною подією, яка не могла пройти непомітно для жодної людини земної кулі. Це небезпечна хвороба нашого сьогодення – «коронавірус», «чума ХХІ століття». Вчені всього світу намагаються допомогти Людству. Але ця хвороба зачепила не тільки медичні питання (хоча ці питання і перебувають на першому місці), а і питання соціальні, психологічні, етичні, естетичні, культурологічні та інші. Ця величезна проблема всього світу не обійшла стороною і нашу країну.

Ще ніколи в історії розвитку нашої країни життя людини не було так знецінене, як це має місце в теперішній час. Сьогодні спостерігається різке погіршення демографічних показників населення України: зростає смертність, падає народжуваність, починається депопуляція. В цей трагічний час вже стало зрозуміло, що здоров'я людини залежить не тільки від стану її тіла, нормального функціонування її організму, а являє собою значно більш складний феномен [2, с. 201].

Фізіологічна картина захворювань у низці випадків є лише наслідком інших – соціальних причин, і тому шукати джерело захворювань в порушенні роботи організму недостатньо. На

фоні погіршення життя українців стає очевидним, що проблема здоров'я виходить за межі власне медичного підходу та охоплює соціокультурну проблематику, і що тільки системний підхід до здоров'я людини властивий вимогам сучасного менталітету [2, с. 202].

Як вже зазначалося вище, не тільки наша країна потерпає від такої небезпечної хвороби, як коронавірус. Більш розвинені країни, зокрема країни Європи, також зіткнулися з цією проблемою.

В середині XIV століття середньовічна Європа вже пережила епідемію бубонної чуми. Власне, чума може зачіпати дві області людського тіла: або органи дихання (що схоже з ускладненнями при коронавірусі), або пахову область.

Бубонна чума перетворилася в надзвичайну катастрофу, яка спостерігалася на Заході до 1720 року. У людини, яка заразилася бацилою чуми, після короткого інкубаційного періоду починався приступ, який тривав від 24 до 36 годин, і закінчувався найчастіше смертю.

Була і ще одна причина, із-за якої чума вселяла в мешканців Заходу особливий жах: їм у повній мірі відкрилася могутність інфекційних хвороб. До цього часу заразною хворобою вважали лише проказу, але зараженість чумою неможливо було заперечувати. До того ж, чумі були властиві тяжкі фізіологічні і соціальні явища. У хворих чумою спостерігалися тяжкі нервові порушення (знову схожість з наслідками перенесеного коронавірусу), і оскільки їхні сім'ї, спільноти та місцеві органи влади були не в змозі подолати це зло, то чума здавалася витвором диявола. Наслідки епідемії виявлялися особливо явно тому, що зараженню піддавалися групи людей, які жили спільнотою, і ця групова структура, яка була основою соціального устрою Європи, підточувалася, а почасти і руйнувалася чумою. Сім'ї, родичі, монастирі та приходи вже не могли організувати померлим будь-яке пристойне поховання. Багато хто вже не отримував ні таїнства соборування, ані навіть молитви або благословення під час поховання в загальній могилі.

Загальна кількість померлих невідома. Ситуація була різною у різних областях. Демографічний спад в Англії досягнув 70%, її населення до 1400 року зменшилося з 7 мільйонів мешканців приблизно до 2 мільйонів. Наслідки чуми обтяжувало те, що епідемії повторювалися через приблизно рівні проміжки часу приблизно з рівною силою. «Один спалах, який відбувся у 1360-1362 роках, з особливою силою вразив саме дітей. А далі у 1366-1369, 1374-1375, 1400, 1407, 1414-1417, 1424, 1427, 1432-1435, 1438-1439, 1445, 1464... Крім того, одночасно з чумою людей косили й інші хвороби: дифтерія, кір, свинка, скарлатина, тиф, віспа, грип і коклюш [1, с. 243]. До того ж люди тієї епохи вважали чуму, війну і голод – трійкою, яка вийшла з Апокаліпсису, – рідними між собою бідами: все це породжувало почуття повного жаху.

Медики XIV століття не могли ще знайти справжніх причин епідемії, хоча вже існувала впевненість, що такі причини існують і що боротися слід перш за все з інфекцією. Така впевненість протистояла іншому поясненню епідемії – як прояву Божого гніву. Ця думка була найстійкішою.

Хоча необхідних медичних знань ще не було, існували все ж деякі точні і корисні рекомендації. Почасти, заборонялося збиратися прощатися біля хворого або померлого, а також на похоронах, користуватися вбранням хворих на чуму – взагалі, робилися деякі кроки у боротьбі з розповсюдженням інфекції. Самою дієвою мірою було бігти від біди з міст, де багато людей, у сільську місцевість. «Відомий текст, де згадується таке переселення, – вступ до «Декамерону» Бокаччо: там декілька заможних флорентійців ховаються від чуми в сільській хатині. Такий спосіб порятунку від епідемії був доступний, звичайно, лише небагатьом обранцям. Чума посилила соціальні конфлікти і негаразди бідняків, вона стала також одним із факторів, які викликали в європейському суспільстві спалах насилля [1, с. 244].

Влада, у тому числі і міська – перш за все в італійських містах, – прийняла низку заходів, які забезпечували підтримку чистоти і виконання вимог гігієни, що було безперечним досягненням. Велась також боротьба з непомірною розкішшю, яку дозволяли собі багатії, – її вважали причиною Божого гніву і покарання згори. Чума викликала зміни в ритуалах

поклоніння святим у християнстві: почасти, виросла роль деяких святих, які зайняли найважливіше місце в духовному світі всієї Європи, наприклад, святий Себастьян – стріли у його тілі вважалися символом бід XIV століття, – а в Західній і Південній Європі почали поклонятися також святому Роху [1, с. 244].

Чума надала поштовх новим почуттям і новому типу релігійності. До того ж люди боялися смерті загалом тому, що після смерті людина могла потрапити у пекло. Тепер сильніше цього став страх вже перед першою фазою, тобто перед самою смертю. Страшна смерть від чуми ані трохи не відрізнялась від пекельних страждань.

Але як свідчить іконографія, люди боялися пекла і після середини XIV століття, хоча Жан Делюмо показав, що існувала тенденція малювати – для рівноваги – не тільки жахи пекла, але і райські насолоди. Однак найбільшу популярність, якщо так можна стверджувати, нове відношення до смерті принесло образу покійника.

«Перебування поряд із трупом» стало у середині XIV століття вельми розповсюдженою темою в живопису. Зображувалося це як «зустріч» трьох живих і трьох померлих. Спостерігач бачить трьох молодих людей – гарних, щасливих і безтурботних – поряд з трьома трупами, які зазвичай зображувалися у трунах на кладовищі.

Особливе значення отримує тема, яка була в той час більш ніж актуальна для всієї християнської Європи. Це сюжет «Пам'ятай про смерть», який сформував нову релігійність, а також новий образ життя та напрям роздумів. В результаті з'явилася низка ілюстрованих трактатів про мистецтво помирання. Пошуки в цій області в XIV столітті привели до появи формули Монтеня: «Філософствувати – означає вчитися помирати». Так, у всьому європейському живопису розповсюджується іконографічна тема, яка поклала початок ще й новому світосприйняттю і філософії – феномену естетики, який був пов'язаний з похоронами, мертвими і людськими залишками. Одним з самих важливих проявів цього феномену була традиція розміщувати на могилах величних людей скульптурні зображення з трупів. Самим відомим таким зображенням у Франції є надгробок кардинала Лагранжа, який був виконаний біля 1400 року. Всього у Європі відомо 75 подібних скульптур, які відносяться до 15 століття [1, с. 245].

В Італії XIV століття віддавали перевагу іншому іконографічному сюжету, так званому «тріумфу смерті». Цей сюжет отримав більш вражаюче зображення в пізанській церкві Кампо-Санто у 1350 році, через два роки після початку епідемії бубонної чуми.

Існували ще дві теми, до яких художники зверталися навіть частіше. Одна з них – «суєта суєт», зображення черепа, яке буде займати важливе місце в живопису весь період Відродження, а потім знайде своє місце і в мистецтві бароко. Друга тема – пляска смерті – була надзвичайно характерна для мистецтва і світовідчуття XV століття.

Сюжет «пляски смерті» характеризується підбором персонажів і тим, як саме вони зображувалися. Зображення трупа відправляло в першу чергу до роздумів про смерть однієї людини, а в «плясці смерті» зображувалося все суспільство зі всіма соціальними і політичними прошарками, які його створюють. В «плясці смерті» бере участь все людство на чолі з Папою або імператором: тут і королі, і дворяни, і селяни, і буржуа. Жінкам також знайшлося місце. Важливе значення мав і сам образ танцю. Церква найсуворішим чином засуджувала танці, вважаючи їх проявом фривольності, навіть язичництва, і вкрай непристойним дійством. Церкві знадобилося піти на поступки, зробити виняток для придворних танців, які, однак, будуть повністю реабілітовані лише в XVI-XVII ст. Але селянські танці й надалі заперечувалися. В «плясці смерті» поєдналися світська традиція і відношення церкви до танців. Мається на увазі, що танець – згубна розвага, і, танцюючи, людство рухається до загибелі, причому для цього йому навіть не потрібен Сатана у якості балетмейстера. Європа «плясок смерті» – це Європа нестримності, нерозумності, схиленості, безумства. В тривалій європейській історії починається низка нерозсудливих років.

В XV столітті зображенням «пляски смерті» покриті стіни християнської Європи. Те, що вражає, що зображення багатолюдної «пляски смерті» можна побачити не тільки у великих, а і в маленьких церквах – в невеликих містах і навіть у селах.

Підсумовуючи, можна відзначити, що деякі способи попередження і боротьби з небезпечними хворобами, які застосовувалися в епоху середньовіччя не втратили актуальності і в теперішній час. Наприклад, підтримка чистоти і гігієни, заборона скупчення людей, виїзд з великих міст в більш безпечне місце та інше. Усвідомлення кожною людиною небезпеки захворювання і є, власне, запорукою попередження хвороби.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Жак Ле Гофф Рождение Европы / Серия «Становление Европы» / Пер. с фр. А.И.Поповой. Предисл. А.О. Чубарьяна. Санкт-Петербург: «Александрия», 2007. 398 с.
2. Жизнь как ценность. Москва, 2000. 270 с.

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 327:[341.24]

Валентина Бабіна, Олена Миргородська
(Одеса)

ЗНАЧЕННЯ ПРОТОКОЛУ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Дипломатичний протокол є організаційно-політичним інструментом, що допомагає гармонічно регулювати відносини та реалізовувати задачі зовнішньої політики. Дана стаття являє собою дослідження значення дипломатичного протоколу на міжнародній арені. Метою даної дослідницької роботи є пізнання значення дипломатичного протоколу для ефективного і гармонічного міжнародного спілкування.

Ключові слова: дипломатичний протокол, міжнародні відносини, етикет, дипломатія, світова політика.

The diplomatic protocol is an organizational and political tool that helps to regulate relations and implement foreign policy objectives. This article is a study of the importance of diplomatic protocol in the international arena. The purpose of this research is to understand the importance of diplomatic protocol for effective and harmonious international communication.

Key words: diplomatic protocol, international relations, etiquette, diplomacy, world politics.

З початку нового тисячоліття світ погрузився в епоху глобалізації та глибокої взаємозалежності. Світова економіка та передові технології стерли кордони та відстані. Зараз, як ніколи, світові необхідно навчитися жити та співіснувати разом, мирно, поважаючи розбіжності у досягненні спільних глобальних цілей.

Головна задача світової дипломатії на сьогодні – укріплення позитивних зв'язків взаємозалежності та співпраці, та зведення до мінімуму сил негативних. Є необхідним будувати конструктивний діалог, який дозволить вирішувати питання у різних сферах життя: вихід з глобальної економічної кризи, боротьба з глобальними екологічними проблемами, бідністю, голодом, хворобами, вірусами, відсутністю доступу до освіти. Це дозволить підвищити світову безпеку та зменшити кількість релігійних, культурних, ідеологічних конфліктів. Однак, це все потребує ефективного міжнародного співробітництва, в якому дипломатія та грамотне застосування дипломатичного протоколу будуть відігравати вирішальну роль.

Дипломатичний протокол уявляє собою сукупність правил, традицій, умовностей, яких дотримуються уряди, відомства закордонних справ, дипломатичні представництва та інші офіційні особи в процесі міжнародного спілкування [3, с. 85]. Таким чином, протокол є засобом, за допомогою якого представники усіх світових культур можуть гармонічно спілкуватися один з одним. Він є організаційно-політичним інструментом, що допомагає регулювати відносини та реалізовувати задачі зовнішньої політики.

В сучасному світі кожна дипломатична зустріч здійснюється відповідно до потреб дипломатичного протоколу. Однак, він не є винаходом окремої держави чи нації, групи дипломатів, навпаки, він є історичною категорією, є результатом багатовікового спілкування країн і народів між собою, накопичення та відбору повторів правил поведінки, що відповідають інтересам підтримки спілкування.

Дипломатичний протокол має багату історію, особливості і традиції, але його основа є дуже стабільною та незмінною – глибоке поважання до іноземного гостя, що репрезентує собою цілий народ, культуру, історію країни, яку він представляє на міжнародній арені [1, с. 168].

З його суворим дотриманням здійснюються державні візити, в тому числі проходять зустрічі на вищому рівні; призначаються глави дипломатичних представництв; відбувається

вручення вірчих і відкличних грамот; проводяться різні види дипломатичних прийомів; ведеться дипломатичне листування; відбуваються прийоми і проводи офіційних делегацій; ведуться переговори; скликаються міжнародні конференції і наради; підписуються міжнародні договори і угоди; здійснюється реагування на різного роду святкові, а також траурні події; дотримується етикет гімну і державного прапора. Відповідно до правил дипломатичного протоколу визначається поведінка дипломатів в країні перебування, їх одяг в офіційних випадках тощо.

Сферою застосування дипломатичного протоколу є також ООН та інші міжнародні організації. У протоколі цих організацій є своя специфіка, проте, в його основі лежать загальноприйняті норми.

Політичну гру іноді порівнюють зі грою у шахи: всі учасники, як і фігури у шахах мають свій ранг і ходять тільки по встановленим правилам, у сфері політики ці правила встановлює дипломатичний протокол.

Необхідність застосування норм дипломатичного протоколу полягає в тому, що їх дотримання відіграє важливу роль у встановленні позитивних та доброзичливих партнерських відносин між державами. Нехтування дотриманням цих норм може визвати конфліктні моменти, що призведуть до негативних наслідків, погіршення міждержавних відносин.

Справа в тому, що деякі країни нехтують дотриманням норм дипломатичного протоколу. Іноді ці помилки загрожують міжнародним спалахом міжнародного скандалу, який дуже складно врегулювати. Навіть маленькі помилки можуть залишити негативне враження про країну та її представника.

Ілюстративним прикладом нехтування дипломатичним протоколом та нормами дипломатичного етикету може слугувати саміт НАТО 26 травня 2017 року, коли президент США Дональд Трамп, що прийшов до влади лише в січні того року, штовхнув прем'єр-міністра Чорногорії Душко Марковича. Слід зазначити, що того часу Чорногорія нещодавно вступила до альянсу, тобто була новим учасником. Лідер США щоб встати в першому ряду політиків штовхнув прем'єр-міністра Чорногорії Душко Марковича.

Потім Вашингтон це назвав нешкідливою ситуацією, як і сам Д.Маркович. Однак, ця ситуація визвала різко негативну реакцію з боку ЗМІ та громадськості, це було сприйнято як прояв неповаги до нового члена НАТО.

Ця ситуація є дуже суперечливою, бо дипломатичний протокол встановлює порядок розміщення глав держав для фотографування і США звісно є одним з найважливіших лідерів. Однак тим не менш така поведінка з боку Дональда Трампа може розцінюватися як прояв неповаги до прем'єр-міністра Чорногорії.

Іншим випадком нехтування протокольними нормами може слугувати зустріч президента Швейцарії з Арсенієм Яценюком 14 квітня 2014 року, коли замість швейцарського прапора на флагшток було розміщено прапор Данії. Така ситуація не є дуже приємною для початку перемовин, однак сам президент Дид'є Буркхальтер сприйняв цю ситуацію з гумором і указав на помилку ще до того, як пожав руку А. Яценюку.

Згідно з дипломатичним проколом, приймаюча сторона поряд з власним прапором виставляє державний символ країни, чий представник наносить візит.

Необхідно відзначити ще одну ситуацію, яка сталася на прощанні із померлим екс-президентом ПАР Нельсоном Манделою. Президент США Барак Обама, британський прем'єр-міністр Девід Кемерон і його колега з Данії Хелле Торнінг-Шмідт під час панахиди фотографувалися один з одним.

Дана ситуація стала предметом широкого обговорення, причому багато користувачів зійшлися на думці з першою леді США про те, що такі забави на похоронах настільки відомої особи недоречні. Але це був саме той випадок, коли норми дипломатичного протоколу не забороняють робити «селфі» на таких заходах. Не дивлячись на це, така поведінка може призвести до міжнародних суперечностей і засудження, а може і зовсім до міжнародних конфліктів. Тому, можна зробити висновок, що в дипломатичний протокол

повинні бути внесені зміни, повинна закріпитися норма поведінки і фотографування на траурних заходах.

Проілюстровані ситуації є лише одиничними випадками з багатьох у міжнародній практиці. Багато випадків залишали неприємний осад і активно обговорювалися в різних ЗМІ, піддавалися критиці, як з боку простих громадян, так і з боку вищих посадових лиць, що впливало на імідж не тільки публічної особи, а й на імідж країни, яку представляв державний діяч.

Керівники відділу дипломатичного протоколу повинні готувати представників держав дуже ретельно, щоб уникати влучень в безглузді ситуації, тому що від цього залежать подальший розвиток дипломатичних відносин між державами.

Щоб уникати таких ситуацій, перед прибуттям на зустріч, потрібно вивчати традиції та історію країни. Також потрібно володіти азами дипломатичного протоколу і вміти застосовувати їх на практиці, бо нехтування цими правилами може призвести до негативних наслідків.

Проведене дослідження показує, що рішення різноманітних проблем міжнародного співтовариства в XXI столітті на основі дипломатичного протоколу має ґрунтовно спиратися на фундаментальні правові положення, закріплені в нормах міжнародного права і що знайшли відображення у відповідних конвенціях, необхідно дбайливо використовувати традиції і категорії міжнародної моралі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Arbeiter J. et al. Symbolic importance of diplomatic protocol: common heritage and order of precedence of seven countries of former Yugoslavia. *Romanian Journal of Political Sciences*. 2019. №2. С. 157-174.
2. Коваль Ю. В. Роль дипломатичного протоколу та етикету у діяльності сучасних міжнародних організацій. 2019.
3. Нагиева А. А., Ларина Ф. Ш. Международно-правовые аспекты дипломатического протокола. *Московский журнал международного права*. 2018. Т. 106. №1. С. 79-88.
4. Терещенко Н. В., Терещенко Н. В., Терещенко О. В. Соціальні аспекти ціннісно-нормативних засад дипломатичного етикету. 2020.
5. Хамина А. П. Дипломатический протокол как инструмент внешней политики государства : дис. Сибирский федеральный университет, 2020.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 340

Оксана Коваль
(Остер)

ЧИ ПОТРІБНА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ОДНОСТАТЕВИХ ШЛЮБІВ В УКРАЇНІ?

В даній статті автор намагався звернути увагу на таку актуальну тему в сучасному суспільному дискурсі, як легалізація одностатевого партнерства. Вирішення питання легалізації одностатевих шлюбів, зрівняння їх на рівні гетеросексуальних союзів, створюють неабиякий суспільний резонанс в Україні і в світі загалом. Мета даної статті – спробувати знайти відповіді на питання: чи готове українське суспільство до легалізації одностатевих шлюбів?

Ключові слова: ЛГБТ-спільнота, одностатеві партнерства, РЦП (Реєстрація Цивільного Партнерства).

In this article the author tried to draw attention to such a topical issue in modern social discourse as the legalization of same-sex partnerships. Solving the issue of legalization of same-sex marriages, equating them at the level of heterosexual unions creates a great social resonance in Ukraine and in the world in general. The purpose of this article is trying to find answers to the question: is Ukrainian society ready to legalize same-sex marriage?

Key words: LGBT- community, same-sex partnerships, RCP (registration of civil partnership).

Рішучі зміни у способі життя та цінностях теперішнього покоління проявляються і в тому, що сучасне українське суспільство дуже активно просувається до більшої сексуальної свободи. Так неабиякий суспільний резонанс створюють вимоги ЛГБТ-спільноти щодо легалізації одностатевих партнерств.

Україна проголосила себе правовою державою, заявивши про курс на євроінтеграцію, однак, через нетерпимість частини суспільства до гомосексуалів виникає дискримінація таких осіб.

Зараз, коли мова заходить про ЛГБТ-спільноти, про легалізацію одностатевих шлюбів, про усиновлення дітей одностатевим парами, це викликає шквал негативних емоцій у більшості громадян. Так, наприклад, марш рівності – традиційна правозахисна хода на підтримку рівних прав для ЛГБТ+, яку організовує ГО «Київ Прайд» щороку наприкінці червня у рамках Міжнародного прайд-тижня, завжди супроводжується провокаціями та нападами на учасників акції. А на сайті Президента України розміщені петиції як про заборону в Україні одностатевих шлюбів, так і на їх підтримку. Тож чи готове українське суспільство до легалізації одностатевих шлюбів – досі залишається питанням.

В червні 2011 року Рада ООН з прав людини оголосила, що не повинно бути дискримінації людей через їх сексуальну орієнтацію. Це рішення стало першим випадком, коли Рада визнала права представників сексуальних меншин. В тому ж місяці Нью-Йорк став самим густонаселеним штатом, який визнав одностатеві шлюби.

У суспільстві проблеми сексуальних меншин не завжди знаходять відгук. Як правило, геї та лесбійки зустрічають гнів і ненависть, їх засуджує церква. І все-таки, у багатьох країнах одностатеві шлюби дозволені, хоча існують свої нюанси.

Одностатеві шлюби існували і були визнані ще задовго до того, як їх дозволили у Європі. Їх історія нараховує тисячі років. Гомосексуальні союзи були легалізовані в стародавньому Римі, у американських індіанців і у доколоніальній Африці. У середньовічній Японії одностатеві стосунки вважалися вищою формою любові. Визнавалася нормою і любов між вчителем і учнем.

Одноставеві шлюби дозволялись і в деяких індіанських племенах, хоч такі шлюби і відрізнялись від сучасних. Індіанці вважали, що шлюб, перш за все, являє собою союз двох душ, а вже потім союз двох тіл. Деякі племена вірили, що інколи всередині людини може жити дві душі: жіноча і чоловіча. В такій ситуації чоловік міг вибрати якусь одну душу і одружитися або вийти заміж. Перші відомості про одноставеві шлюби в сучасному світі припадають на ХХ століття. 1 жовтня 1989 року, у самий розпал сексуальної революції, в Данії реєструється перший одноставевий шлюб між Аксель і Ейгіл Аксіл. Пара відстоювала свої права півстоліття. Таким чином Данія стала першою в світі країною, що дозволила на законних підставах реєструвати одноставеві шлюби.

У 1998 році Європейський парламент вже поставив вимогу – жодна країна, яка хоч якимось способом утискає права геїв і лесбійок, не буде прийнята до ЄС.

Ось неповний перелік країн, де на всій території або в окремих штатах дозволені і реєструються одноставеві шлюби: Нідерланди, Бельгія, Іспанія, Канада, ПАР, Норвегія, Швеція, Португалія, Ісландія, Аргентина, Мексика, Данія, Бразилія, Франція, Уругвай, Нова Зеландія, Мальта, Великобританія, Люксембург, Словенія, Японія, США, Гренландія, Фінляндія. А ось список країн, де реєструють інші форми одноставевих союзів (цивільні партнерства або цивільні союзи): Німеччина, Андорра, Венесуела, Фолклендські острови, Чеська Республіка, Швейцарія, Угорщина, Австрія, Ліхтенштейн, Австралія, Хорватія, Еквадор, Чилі, Греція, Естонія, Італія.

На відміну від одноставевого шлюбу, де всі юридичні норми гомо- та гетеросексуальних сімей однакові (в тому числі і питання усиновлення дітей), цивільні партнерства одноставевих або союзи одноставевих обмежені в юридичних правах. Такі обмеження різні і індивідуальні для кожної країни, але мають загальні відтінки: у одноставевих союзів такі ж юридичні норми про майнові права і право успадкування, що і у гетеросексуальних пар, але є обмеження на усиновлення дітей, обмеження по штучному заплідненню та сурогатному материнству, інші форми реєстрації союзу-шлюбу (у судах, у нотаріусів і т. д.), у деяких країнах діє дискримінація одноставевих союзів з оподаткування.

Одноставеві шлюби в Україні офіційно не визнаються, а будь-які інші форми союзів для одноставевих пар законодавством не передбачені. Однак, Україна ще 22 березня 2011 підтримала на сесії Ради ООН з прав людини в Женеві спільну заяву країн-членів ООН про необхідність припинення насильства та порушення прав людини за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. ООН 20 квітня 2011 року було рекомендовано для України «здійснити правовий захист одноставевих партнерств».

Член правління громадської ЛГБТКІ-організації «Інсайт» Герасимова Таїсія говорить: «Дослідження показують, що в будь-якій країні, незалежно від її географічного положення, рівня розвиненості, релігії і т.п. 6-7% чоловіків і 4-5% жінок гомосексуальні. Мусульманські країни, до речі, не виняток. Стосовно до України – це близько 5 млн. чоловік». І далі Герасимова додає: «У 2009 році регіональний інформаційний і правозахисний центр для геїв і лесбійок «Наш світ» (м. Донецьк) провів дослідження серед 527 респондентів. Проведено опитування і ось картина в цифрах: тривалість одноставевих відносин від півроку до 5 років у чоловіків – 46%, у жінок – 69% ; від 5 до 10 років – 21%; більше 10 років – 8%. В наявності спільного господарства «зізналися» 42% чоловіків і 57% жінок. На питання: «Якби в Україні була дозволена реєстрація одноставевих пар, ви б оформили ваші відносини з партнером?» була відповідь: так – 77% (72% чоловіків і 84% жінок)».

Певний відсоток населення України складають особи, які належать до ЛГБТ-спільноти (гомосексуалісти, бісексуали і трансгендери). Хоча точна частка ЛГБТ у складі населення України невідома, різні наукові дослідження оцінюють її у 2 – 10%. За дуже приблизною оцінкою кількість стабільних одноставевих пар в нашій країні може складати принаймні 100-200 тисяч. Експерт Правозахисного ЛГБТ Центру «Наш світ» Андрій Кравчук 20 листопада 2020 року у своєму інтерв'ю для УГСПЛ (Українська Гельсінська спілка з прав людини) з обговорення проблематики законодавчого прийняття Реєстрації Цивільного Партнерства

(РЦП) в Україні, зробив припущення: «ЛГБТ-люди складають близько 5% у будь-якому суспільстві, тому потенціальний запит на одностатеві реєстровані партнерства або шлюби є у приблизно 5% мешканців України».

Відповідно до результатів соціологічного дослідження, проведеного компанією GfK Ukraine у травні 2013 року, 95% українців у тій чи іншій мірі виступають проти одностатевих шлюбів. Результати опитування в Україні оприлюднені до Всесвітнього дня боротьби з гомофобією та трансфобією, який відзначається 17 травня.

Тобто, 79,4% респондентів у віці старші 16 років відповіли, що вони проти будь-яких сексуальних стосунків між людьми однієї статі; 16% опитаних не підтримують таких шлюбів, проте вважають, що люди однієї статі мають право жити у незареєстрованому партнерстві. Лише 4,6% українців підтримують узаконення одностатевих шлюбів. Майже 25% не підтримують таких шлюбів через те, що при узаконенні цих союзів одностатеві пари захочуть усиновлювати дітей, а це – неприпустимо.

Оцінюючи своє ставлення до одностатевих стосунків, більше половини респондентів сказали, що вони взагалі не пускали б в Україну як чоловіків, що практикують секс з чоловіками, так і жінок, що практикують секс з жінками.

Найтолерантнішими до одностатевих шлюбів виявилися респонденти у віці до 29 років, мешканці Києва та великих міст, найменш толерантними – респонденти старші 60 років, мешканці Західного регіону та сіл.

Жінки у віці до 29 років виявляють вищий рівень толерантності, ніж чоловіки цієї вікової категорії. В інших вікових категоріях відмінностей між чоловіками і жінками не виявлено. Респонденти з вищою освітою частіше підтримують право людей однієї статі жити у незареєстрованому партнерстві.

Соціологічне опитування, яке було на початку 2016 року проведене Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Центру «Наш світ», показало, що 60% українців ставляться до ЛГБТ людей негативно, і лише 4% – позитивно; 45% вважають, що мають існувати певні обмеження їхніх прав. Разом з тим, варто відзначити, що майже третина опитуваних ставиться до ЛГБТ байдуже, тобто, нейтрально; також третина респондентів, у принципі, підтримує рівність прав для ЛГБТ. Масштабне загальнонаціональне дослідження проблем дискримінації, здійснене Інформаційним центром «Майдан Моніторинг» і Дослідницького бюро «Sociologist» виявило, зокрема, що лише 11% українців вважають, що наше суспільство готове до легалізації одностатевих шлюбів.

Необхідність врегулювання прав ЛГБТ на рівні держави існує вже не один рік і саме тому це питання набуло широкого розголосу, особливо, враховуючи оголошений Україною, курс на євроінтеграцію та позиціонування себе як правової держави.

І певні зрушення в нашій країні відбуваються. Так, 10 листопада 2020 року в Україні вперше офіційно зареєстрували одностатевий союз. Дві жінки підписали партнерський договір – документ, який є альтернативою шлюбу. Автор документу, адвокат та керуючий партнер компанії Juscutum Артем Афанасьєв, у своєму інтерв'ю інформаційному агенству «Уніан» пояснив в чому суть партнерського договору: «Це режим спільної власності для майна, набутого під час шлюбу, можливість його розподілу у випадку розірвання. Доступ до реанімації, підкріпленій окремими заявами в договорі. Зобов'язання одного з партнерів піклуватися про дитину іншого партнера, якщо його не стане. Це не дорівнює усиновленню. Це обов'язок спробувати здійснити усиовлення, зробити все, щоб дитина не потрапила в дитячий будинок».

Отже, можна зробити висновок, що в нашій країні ставлення до ЛГБТ-спільноти повільно, але покращується і, що легалізація одностатевих союзів в перспективі можлива. Однак соціальна дистанція між більшістю українців і представниками ЛГБТ-спільноти залишається дуже великою. І зрозуміло, що одностатеві шлюби в Україні будуть легалізовані тільки тоді, коли більшість суспільства буде готова до цього, а також, коли буде здійснюватися соціальна політика щодо врегулювання прав ЛГБТ-партнерств.

А для цього необхідно вилучити із законодавства всі явні і приховані дискримінаційні норми, боротися з гомофобією шляхом інформування суспільства, провести експертне дослідження феномену СОГІ (соціальна орієнтація і гендерна рівність), щоб мати базу для прийняття виважених рішень у мало досліджених питаннях. Лише у разі здійснення виваженої соціальної політики та активних дій зацікавлених у цьому громадян, наше суспільство зможе поступово і безболісно визнати і прийняти право ЛГБТ-спільноти на рівноправне і повноцінне існування.

Тож, можливо не все так страшно, як нам здається, і варто наважитися на зміни. А ви як вважаєте?

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ставлення українців до одностатевих шлюбів. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-topic17-86892627/222516.html>
2. Легалізація одностатевих шлюбів у країнах світу. ЛГБТ-портал України. URL: https://www.lgbt.org.ua/news/show_722/
3. Одностатеві шлюби: чому Україні це теж потрібно. Світлана Моренець. URL: <https://www.lustrum.com.ua/forbidden-love/>
4. Одностатеві шлюби. URL: <https://www.pravda.com.ua/tags/odnostatevi-shljubi/>
5. Блакитна книга: становище геїв і лесбійок в Україні. Київ: Центр «Наш світ», 2000. URL: <http://gay.org.ua/publications/bluebook/hist-u.htm>
6. Змієвець С. До проблеми одностатевих шлюбів. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3256>
7. Більшість українців проти одностатевих шлюбів. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/05/130517_ukraine_homophobia_it
8. Таїсія Герасимова. В Україні геям і лесбійкам можуть дозволити усиновлювати дітей. Українська громадська ЛГБТКІ організація. URL: <https://www.insight-ukraine.org/uk/our-publications>
9. Дослідження Центру «Наш світ» з питань одностатєвого партнерства. URL: <http://gay.org.ua/publications/The-Right-to-the-Pursuit-of-Happiness.pdf>
10. Артем Афян: «Не бачу серйозних аргументів проти одностатєвого шлюбу». URL: <https://www.unian.ua/>
11. Андрій Кравчук (ГО «Наш світ»). Інтерв'ю для УГСПЛ. URL: <https://helsinki.org.ua>

МИСТЕЦТВО

УДК 72.012:004.514

Надія Боженко
(Київ)

ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ WEB-САЙТУ СПОРТИВНОГО КЛУБУ

У статті висвітлено результати дослідження сучасних тенденцій у створенні дизайну конкурентоспроможного сайту для спортивного клубу.

Ключові слова: веб-дизайн, графіка, спортивний клуб, сайт, тренди, клієнт, бізнес.

The article highlights the results of the study of modern trends in the creation of a competitive site design for a sports club.

Keywords: web design, graphics, sports club, site, trends, client, business.

За останній час тенденція слідкувати за своїм здоров'ям стрімко зростає, адже в сучасному світі більшість людей працюють в офісах та ведуть малорухливий спосіб життя, а це сильно шкодить організму. Особливо це стало актуальним серед молоді та мешканців великих міст. Також ЗМІ активно поширюють думку про те, що «гарне» тіло – це «здорове» тіло. Все це призвело до підвищення попиту на заклади спортивного плану, де, у вільний від роботи час, люди покращують своє фізичне здоров'я.

В наш час сучасні технології стрімко зростають, і вихід в інтернет за необхідною інформацією стає все більш легкодоступним та актуальним у пошуках відповіді на більшість питань, які ставить перед собою людина протягом дня, включаючи питання про пошуки того самого спортивного клубу. І тут гарним помічником, як для клієнта, так і для надавача послуг, стає наявність легкозрозумілого сайту.

Сайт – це візитна картка будь-якого бізнесу у сучасному світі. Одну з найважливіших ролей у цьому грає саме веб-дизайн, оскільки він допомагає якомога краще провести клієнта до необхідної йому інформації. Зараз сфера дизайну швидко розвивається, і дизайнерам слід уважно слідкувати за тенденціями у цій сфері.

Метою роботи є дослідження сучасних тенденцій у створенні дизайну конкурентоспроможного та легкозрозумілого сайту спортивного клубу.

Для реалізації мети поставлено такі завдання:

- Проаналізувати сучасні сайти на подібну тематику;
- Виокремити актуальні блоки для наповнення контентом;
- Відстежити сучасні тенденції веб дизайну;
- Дослідити зручні та актуальні інструменти створення сайту.

В сучасному світі найбільшою цінністю користується «час», тому цей сайт має бути зрозумілим, містким і легкодоступним, щоб зацікавлений відвідувач міг зайти на сайт та отримати як можна швидше необхідну йому інформацію. Тому однією з найважливіших особливостей досліджуваного об'єкта є саме наповнення сайту, кількість актуальних розділів і блоків у сайті спортивного клубу. Здійснений аналіз сучасних сайтів на подібну тематику дав змогу виокремити такі теми для наповнення сторінки:

- Інформація про спортивний клуб, де у простій формі коротко розповідається характер даного закладу, можливо історія створення чи якісь цікаві факти;
- Галерея з вибіркою гарних фото життя спортклубу, завдяки яким відвідувач сайту міг би побачити на них реальних людей в процесі тренувань, інтер'єр приміщення, обладнання та погрузитись ;
- Огляд послуг. Тут відвідувач одразу має зрозуміти, чи може він знайти на цьому сайті те, що йому потрібно.

- Розклад. Ознайомившись з послугами, людина майже одразу буде звиряти години відвідування клубу зі своїм графіком, тому наявність цього розділу обов'язкова.

- Переваги клубу. Цей розділ може стати одним із головних причин, через які будуть приходити нові клієнти. Тут потрібно показати, чому саме цей заклад має бути обраним, а не будь-який інший;

- Мотиваційні банери, сленги, фото відвідувачів «до» і «після», це те, що буде надихати клієнта зазнати кардинальних змін саме у вибраному закладі.

- Форма запису на тренування. Це один із головних закликів на сайті – купити перше заняття. Це зручний спосіб реєстрації як для клієнта, так і для надавача послуг.

Доведено, що це найголовніші розділи, які мають бути на сайті спортивного клубу, оскільки існуючі сайти з подібним наповненням є досить зрозумілими та користуються високим попитом.

Щоб без проблем провести відвідувача до потрібної йому інформації, потрібно щоб все було структуровано та гарно оформлено. Людина може і декількох секунд перебування на незрозумілій та погано оформленій інтернет-сторінці не витримати і одразу її покинути. Очевидно буде здогадатись, що для запобігання вищезгаданої проблеми потрібно проектувати дизайн сайту за сучасними тенденціями, адже що було в тренді років 10 назад, зараз вже не буде актуальним.

Відстежуючи тренди 2021, можна помітити, що великої популярності починають набирати 3d рендери, вони добре допомагають з оформленням візуального простору. Зараз 3d візуалізація є новою і дуже цікавою для відвідувача сайту, це допомагає затримати його увагу на довше, тим самим все більше погрузити його у контент сайту.

Використання фото і відео високої якості стає все більше розповсюдженими, порівняно з каруселями, які плавно відходять у минуле.

Типографіка, вірогідно, ніколи не втратить свої унікальності. З кожним роком їй знаходять все більш оригінальні методи застосування, наприклад, зараз до неї застосовують різні стилі асиметрії, ламаних ліній та незвичайних структур, що робить дизайн ще більш цікавим.

Глассморфізм набирає зараз великих обертів, це елемент графіки, який передає ефект скляної поверхні, хоч і застосовувався він набагато раніше. Не менш популярними також є темні інтерфейси з поєднанням неонових ефектів.

Тренди, що вказувалися раніше, будуть чудово поєднуватись з тематикою спортклубу, але тут важливо зберігати рівновагу в дизайнерських рішеннях, оскільки можна легко перевантажити глядача.

Далі з'ясуємо, як можна втілити в життя сайт з вищезазначеним інформаційним та графічним рішенням. Існує декілька способів створення працюючого веб-сайту:

- Побудова веб-сайту на основі онлайн-конструктора. Це досить швидкий спосіб створити дуже простий сайт-візитівку за допомогою шаблонів, він не потребує поглиблених знань у розробці як дизайнерських, так і програмних рішень. Але він має значні обмеження для оригінальних структур, тому для розробки сайту спортивного клубу навряд чи такий варіант буде підходити.

- CMS - це базовий каркас і набір додаткових інструментів і надбудов. Він допомагає не тільки створити веб-сайт, а й підтримувати його роботу, взаємодіяти з користувачами і оновлювати контент. Цей спосіб надає більше можливостей для створення таких великих проектів, як спорт клуб.

- Розробка сайту з нуля. Це досить непростий варіант, він вимагає якісних знань у сферах програмування, архітектури, дизайну, бізнес-процесів клієнта та багато іншого. Тут розкриваються безграничні межі для творчості. Це дає змогу створити оригінальний, неповторний, структурований сайт, зроблений спеціально для вирішення завдань клієнта.

Отже, здійснене дослідження дає можливість стверджувати, що для проектування і розробки успішного та конкурентоспроможного сайту спортивного клубу потрібно заздалегідь досліджувати актуальні інформаційні блоки, проводити аналіз тенденцій у даній

сфері, адже вони постійно змінюються. Також було з'ясовано, що сайт, зроблений з нуля, спеціально створений задля вирішення тих чи інших питань клієнта, буде виглядати дуже оригінально і впізнавано. Адже перше враження про ту чи іншу компанію, яка надає послуги, дуже важливе, і дизайн та структура сайту тут грає велику роль.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. URL: <http://goodsite.cmsmagazine.ru/65-elementov-dlya-saita-fitness-kluba/>
2. URL: <https://designpub.ru/ux-ui-%D0%B4%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%8B-2021-5af266179c7a>
3. URL: <https://alexsend.com.ua/blog/sposobi-sozdaniya-saita/>

Науковий керівник: Чернявський Т. В.

УДК 72.012:004.514

Крістіна Гогсадзе
(Київ)

ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ WEB-САЙТУ МОДЕЛЬНОГО АГЕНТСТВА

У статті здійснюється теорія правильного проектування та вирішення реалізації веб-сайту модельного агентства. В ході дослідження майбутнього продукту який має попит.

Ключові слова: веб-дизайн, модельне агентство, сайт, технічне завдання, концепція, дизайнерське вирішення.

The article deals with the theory of proper design and solving the implementation of the Web site of the model agency. During the study of the future product that has demand.

Key words: Web design, model agency, site, technical task, concept, designer solution.

Сфера веб-дизайну з'явилася зовсім недавно, це нова галузь, яка має великий попит. На цей час оформлення відійшло на другорядний план. В першу чергу дизайнер повинен знати теорію, процеси проектування та реалізація – це перший етап для досягнення якісного продукту.

Процес проектування модельного агентства починається в розв'язання проблеми, у розробці дизайнерських рішень. Щоб створити сайт, потрібно проаналізувати існуючі агентства та вдаватися в різні нюанси. Враховуючи вдосконалення технологій, зміна цільової аудиторії. [1]

В першу чергу потрібно створити концепцію для модельного агентства, він надає розв'язання дизайнерських питань. Фундамент концепції – це ціль до якої будуються надалі дизайн, інтерфейс, структура та інші елементи.

Розробка концепції потрібна для створення технічного завдання. Розробник відштовхуючись від концепції, чітко розуміє поставленні завдання. Ранні кроки концепції допомагають минути помилок, та надає бачення майбутнього результату. [2]

Зафіксувавши всі чинники технічного завдання та переходячи до наступного етапу проектування візуальної частини, а саме мудборда. Мудборд це референси трендових графічних елементів, які допомагають дизайнеру побачити цілісну картину, та продемонструвати замовнику.

Стиль має вплив на цільову аудиторію. Відвідувачу потрібні секунди на те, щоб зрозуміти, чи хоче він далі залишатися на сайті. Лише дивлячись на візуальну складову та зручність в використанні, у клієнта формується думка про компанію, якість наданих послуг та довіру.

Ціль клієнта, який потрапив на сторінку, легко та швидко знаходити інформацію, якщо сторінка не відповідає запиту клієнт потрапить до конкурентів.

Якщо розглядати модельні агентства, то побачивши можна зробити такий висновок, що в сайтах присутня така тенденція як мінімалістичний стиль. Зазвичай використовують більш нейтральні кольори, та чорно-білі фото, для того, щоб при натисканні на фото вони були більш контрастні. Також потрібно звернути увагу чи є у компанії брендбук, в ході складання технічного завдання. В таких умовах сайт буде оформлений у фірмовому стилі. [3]

Розробивши повноцінне технічне завдання відтворюється прототип сайту. Прототип сайту – чернетка або схема сайту, яка зображатиме базовий функціонал. Прототип зроблений в блоковому форматі. Має логічний аналіз розташування контенту, а також графічних і навігаційних елементів. Він демонструє замовнику кожен сторінки, які блоки і які логічні рішення впливають на користувача.

Одна із можливостей прототипу це прописати та показання мети кожної сторінки. Надання змоги визначити які блоки повинні бути, та яким способом вони будуть впливати на користувача.

Прототип модельного агентства повинен бути:

- логічним та містити всі заплановані розділи, в чорновій верстці або як частина меню;
- розділи та сторінки сайту повинні бути легко доступними для користувача;
- функціонал, меню, поп-апп вікон і між сторінкових сторінок, повинен бути закладений;
- назви розділів та блоків повинні зображати їх зміст. [4]

Візуальна картинка спочатку промальовується з головної сторінки макету та узгоджується з замовником і тільки після цього етапу відтворюються інші сторінки. Дизайнер, приймає за основу технічне завдання: колір, форма, шрифт, анімація.

У дизайні немає правильних рішень. Просто деякі рішення акцентують увагу або відволікають користувача до цілі за якою звернувся.

Щоб створити органічний дизайн модельного агентства повинні бути присутні декілька простих елементів, гармонійно збалансованих. Баланс елементів дизайну, з урахуванням висоти між об'єктами. Більш важкі елементи допоможуть створити контраст і ритм.

На перший погляд, здається що все просто – оформлення контенту, основні елементи та блоки на сайті. Однак велику роль відіграє тип сайту, кількість контенту та завдання клієнта. [5]

Окрім дизайну сайту також велику роль відіграє адаптивний або ще називають гнучкий сайт. Це дизайн який автоматично підганяється під розмір вікна браузера. Адаптив допомагає забезпечити зручне використання для мобільного використання. Мета веб-дизайну, гнучкість та універсальність представленого сайту. Зручність адаптиву полягає в тому, що не потрібно збільшувати блоки, та впевненість в натисканні кнопок.

Мобільна версія – це окремих адаптив, який дублює інформацію основної версії та стиль. Найчастіше в мобільній версії застосовані ті функції, які потрібні для користувача. Завдяки такому адаптиву швидше вантажиться.

Формування адаптивності виконується на стадії розробки дизайну. Адаптив має 4 типи:

1. Гумовий макет – найпростіший варіант який стискає блоки по ширині та розміру гаджету. А ті блоки, які неможливо стиснути, налаштовуються один під одним;
2. Вибудовування блоків відмінністю являється звуження сторінок, блоки переносяться вниз макета;
3. Перемикання макетів – тип в розробці макетів під різні дозволи екрану.
4. Масштабування зображень і текстів – це найпростіший тип адаптивності. Масштаб може змінюватися не весь сайт, та змінювати блоки. [6]

Крім технічної складової та візуальної частини, потрібно продумати план просування. Ретельно визначитися які інструменти будуть для розвитку компанії.

Контент, реклама, просування – цей етап виконується ще при розробці сайту. З моменту запуску бренду всі маркетингові кроки повинні працювати. Щоб уникнути краху в

просуванні бренду, потрібно сформулювати чітку концепцію сайту та продумувати план розвитку. [3]

Висновки. Процес проєктування починається в розв'язання проблеми, у розробці дизайнерських рішень. Проєктування – це правильне бачення сайту, з чітким планом та розумінням аудиторії. Лише дивлячись на візуальну складову та зручність в використанні, у клієнта формується думка про компанію, якість наданих послуг та довіру. Сам процес відбувається с різними етапами та психологічними рішеннями. Крім того, має погляд в майбутнє, продумавши наперед просування контенту, ще при розробці сайту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аня Миронова. Профессия веб-дизайнер: кто это и чем занимается, как им стать и где учиться. URL: <https://rb.ru/young/tehnologii-i-tvorchestvo-cto-delayut-veb-dizajner/>
2. Алексей Бабенков. Что такое концепция. URL: <https://vc.ru/design/106779-cto-takoe-konceptsiya>
3. Алексей Варламов. Разработка концепции сайта. URL: <https://wezom.com.ua/blog/razrabotka-kontseptsii-sajta>
4. URL: <https://prodex.ua/blog/cto-takoe-prototip-sajta-zachem/>
5. Jose Torre. 10 базовых принципов визуального дизайна. URL: <https://habr.com/ru/post/331398/>
6. URL: <https://impulse-design.com.ua/cto-takoe-adaptivnyj-sajt.html>

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент Чирчик С. В.

УДК 004.738.1

*Ольга Голуб
(Київ)*

СПЕЦИФІКА ВЕБ-САЙТІВ У ВИСТАВКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено сутність виставкової діяльності. Виокремлено базові елементи та блоки інформації, необхідні в сфері виставкової діяльності. Проведено аналіз якісних характеристик веб-сайту Мистецького арсеналу, як маркетингової платформи, з урахуванням трендів в веб-дизайні.

Ключові слова: *виставкова діяльність, виставка, веб-сайт, категорії, мультимедійний контент.*

The article defines the essence of exhibition activity. The basic elements and blocks of information necessary in the field of exhibition activity are highlighted. The analysis of the quality characteristics of the Mystetskyi Arsenal website as a marketing platform is carried out, taking into account trends in web design.

Key words: *exhibition activities, exhibition, website, categories, multimedia content.*

Виставкова діяльність, яка пов'язана з демонстрацією продукції та послуг, має потребу у створенні досить об'ємного, з великою кількістю елементів, веб-сайту. Складність завдання обумовлюється особливостями даної галузі та специфікою створення різноманітного мультимедійного контенту, що потребує знань з даної теми та ґрунтовних досліджень задля досягнення найкращого результату.

Мета статті – обґрунтувати доцільність застосування та перспективи розвитку веб-сайтів при веденні виставкової діяльності як ефективного інструменту маркетингових комунікацій.

Виставкова діяльність – це унікальний маркетинговий механізм, що поєднує всі інструменти просування й збуту продукції. Особливість полягає в плануванні, організації та

проведенні маркетингових заходів, на яких учасники представляють товари і послуги свого виробництва. Ці заходи називаються виставками. На сьогодні виставкова діяльність успішно перенесена в мережу Інтернет та набула віртуального характеру у вигляді веб-сайту компаній [1].

Сайт організатора виставки або виставкового центру передбачає розміщення у мережі Інтернет віртуального офісу, що надає загальну інформацію про компанію та її діяльність, перелік послуг та ціни на них, календарний план виставок фірми й умови участі у них, інформацію про партнерів, публікації про підприємство у ЗМІ тощо. Основна мета сайту – реклама власного підприємства, залучення додаткових клієнтів, інформування учасників та відвідувачів виставок.

Великі виставкові підприємства створюють “промсайти” для кожної окремої виставки, об’єднуючи їх у межах корпоративного сайту. На них розміщується загальна інформація про конкретний виставковий захід, його організаторів та спонсорів, склад учасників, умови участі, результати попередніх проведених заходів із фотографіями тощо. Велику увагу приділяють дизайнерському оформленню, тому що це чудовий спосіб продемонструвати рівень заходу. Основна мета сайту – інформаційне обслуговування та реклама конкретної реальної виставки за допомогою мережі Інтернет [2].

Задля задоволення всіх цілей та потреб з організації та проведення виставкової діяльності, безпосередньо низки комплексних або окремих виставок, на сайті повинні бути відображені певні категорії, а також явно виражена орієнтація на партнерів, які можуть представити матеріали для проведення заходів як культурного, так і комерційного масштабу. Направленість сайту повинна скеровуватися також і клієнтською базою, які хотіли б відвідати даний захід.

Оскільки заходи спрямовані на культурно-мистецьку, інформаційну або комерційну діяльність та мають свою специфіку організації, що відрізняється як між собою, так і в цілому від інших суміжних сфер, головним завданням компанії є відобразити всі необхідні матеріали на сторінці веб-сайту. Тому, по своїй суті, сайт повинен бути наповненим різною мультимедійною інформацією, зокрема фото, відео, обзорами, лекціями, подкастами та іншими графічними елементами, які головним чином розкривають всю суть певного заходу, культурних або комерційних об’єктів про які іде мова. Такий підхід до викладу інформаційного матеріалу дає зрозуміти з якою метою та чому люди мають відвідати конкретну виставку.

На сайті обов’язково повинні бути наступні елементи: календар з усіма найближчими подіями, інформація про зворотній зв’язок, UI елементи, різноманітні кнопки та блоки де можна замовити квитки, дізнатися детальну інформацію як про компанію, так і про захід, що організовується; обов’язкові блоки, де зазначена інформація для людей з обмеженими можливостями, дітей. Оскільки специфіка виставкової діяльності певним чином пов’язана з туристичною діяльністю, на сайті необхідно відобразити туристичні сервіси, які включатимуть в себе детальну, в деяких випадка навіть покрокову, інформацію про те, як дістатися до місця проведення заходу, які є наявні туристичні маршрути.

Ще однією не менш важливою особливістю виставкової діяльності є її обмеженість в часі та зміна місця проведення виставкових композицій, що зумовлює створення спеціальних категорій на веб-сторінці. Зокрема способи організації практикумів, фестивалів, лекторіїв, циклів заходів певної тематики, а також заздалегідь заплановані великі експозиції повинні відображатися на сайті та зорієнтувати відвідувачів.

Виставкова діяльність породжує велику кількість контенту, який необхідно правильно та гармонійно відобразити таким чином, щоб людина, яка цікавиться даним напрямком, могла легко розібратися та визначитися з тим, чого прагне.

З урахуванням вище зазначеного було виділено веб-сайт, що займається виставковою діяльністю з культурно-мистецького напрямку та на його прикладі проаналізовано необхідні блоки інформації.

Мистецький арсенал слугує платформою взаємодії зі світовою культурною спільнотою через спільні культурні проекти. Арсенал виступає як медіатор між фахівцями і широкою громадськістю – пояснює і розповідає про культурні і суспільні явища, їх причини і траєкторії. Це майданчик освіти і взаємодії для розмаїтих аудиторій: дорослих відвідувачів, дітей та підлітків, митців і працівників культури [3].

Веб-сторінка Мистецького арсеналу виконана в сучасному стилі, простота форм та витонченість відповідають тематиці організовуваних експозицій. Кольорова гама сайту переважно в біло-сірих тонах, що сприяє кращому засвоєнню великої кількості інформації та підкреслює зв'язок з мистецькою спрямованістю виставкового центру. Використовується простий, без засіків, шрифт, багато негативного простору. На сайті присутня велика кількість анімаційних UI блоків, переходів, що повністю відповідає останнім трендам в веб-дизайні [4].

Блоки інформації чітко структуровані, в них легко розібратись та знайти необхідну інформацію. Сайт поділений на декілька категорій, що включають в себе велику кількість текстової та графічної інформації.

В категорії «Про нас» розміщено інформацію про місію, стратегію, діяльність Мистецького арсеналу на території України, історію заснування та його розвитку. Доступна звітність, відомості про закупівлі, контактна інформація команди виставкового центру.

Категорія «Виставки» включає в себе різноманітну інформацію про: актуальні виставкові експозиції, майбутні проекти, які проходять найближчим часом, архів виставок, що репрезентує коротку інформацію про організаторів, тематику та експонати з відеорядом та фоторепортажем. Доступний також календар.

Категорія «Відвідувачам» надає інформацію пов'язану із робочими годинами виставок та музейної крамнички, зворотній зв'язок. Серед специфічних блоків контенту можна виділити: квитки та абонементи, організація екскурсій. Окрема увага приділена маршрутам до місця проведення виставки, безпеці та зручності відвідувачів під час пандемії, правил перебування та доступності різним групам населення (людям з інвалідністю, шкільним групам, сім'ям).

Мистецький арсенал також займається наданням конференц-послуг, для чого на сайті відображено відповідну категорію з можливістю подати заявку та переглянути план будівлі кожного поверху.

Відповідно до моделі «7С» Дж. Рейпорта та Б. Яворського, веб-сайт Мистецького арсеналу можна охарактеризувати за критеріями:

- контекст: естетично і функціонально ефективний, тобто задовольняє потреби користувачів, є зручним, а зовнішній вигляд відповідає сучасним тенденціям у веб-дизайні;
- змістове наповнення: включає в себе широкий спектр мультимедійного та інформаційного контенту;
- ступінь об'єднання: сайт не дає можливості користувачам взаємодіяти між собою, що відповідає специфіці ознайомчого та рекламного характеру діяльності;
- комунікаційна складова: здійснює двосторонній зв'язок із споживачами;
- зв'язок: взаємопов'язаний з іншими сайтами за допомогою розміщення посилань (перенаправлення користувачів на інші ресурси з метою здійснення купівлі квитків, комунікації в соціальних мережах), партнерських програм, пошукової оптимізації.
- комерційна складова: не має можливості реєстрації та збереження інформації клієнтів у відповідності до специфіки культурно-мистецького напрямку є ознайомчим порталом, де можна придбати лише квитки;
- кастомізація: сайт здатен надавати інформацію і додаткові можливості різним сегментам споживачів, доступна можливість персоналізації (адаптивність) [5].

З урахуванням перерахованих інформаційних блоків та критеріїв, веб-сайт повністю задовольняє потреби відвідувачів, які проживають та території України. Для іноземних громадян доступний англійською мовою, проте для них немає окремої категорії, що орієнтує діяльність Мистецького арсеналу більше на внутрішній ринок країни. Проте веб-сайт

відповідає специфіці сфери в якій організуються експозиції культурно-художнього характеру та є довершеним зразком в плані веб-дизайнерської діяльності.

Отже, веб-сайт, як маркетингова платформа, задовольняє потреби компаній, пов'язаних з виставковою діяльністю, рекламуючи заходи, інформуючи учасників та відвідувачів виставок. Для таких веб-сайтів характерні специфічні елементи та блоки контенту, які необхідні для реалізації послуг та пропозицій з проведення виставок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шарков Ф. И. Выставочный коммуникационный менеджмент. Управление выставочными коммуникациями. Москва, 2006.
2. Ткаченко Т., Дупляк Т. Інтернет технології у виставковій діяльності. *Маркетинг в Україні*. 2008. №3. С. 23–28.
3. Мистецький арсенал. URL: <https://artarsenal.in.ua/>
4. Свеженцева А. Самый полный обзор трендов веб-дизайна (UI/UX) на 2020 год. URL: <https://ux-journal.ru/ui-ux-design-trends-for-2020.html>
5. Rayport J. F., Jaworski B. J. Introduction to e-commerce. McGraw-Hill Irwin Marketspace, 2003. 516 p.

УДК 378.14:004.92

*Роман Зіненко
(Київ)*

РОЗРОБКА ДИЗАЙН-КОНЦЕПЦІЇ САЙТУ ВЛАСНОЇ ФОТО(ВІДЕО)СТУДІЇ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці сучасних тенденцій створення дизайн-концепції брендбуку туристичної фірми. Виділено основні функції, які виконує брендбук, та розроблена модель вдосконалення впливу зовнішнього вигляду ресурсу на попит споживачем.

Ключові слова: брендбук, логотип, дизайн логотипу, фірмовий стиль, графічний дизайн, кольори, маркетингова концепція.

Вступ. Наразі мережа Internet переповнена запитом щодо дизайну логотипу. При чому вживається воно поряд зі словосполученням «фірмовий стиль». Поки маркетологи вчать створювати прості дизайн-матеріали самостійно, дизайнери починають занурюватись у маркетинг. Ціль перших і других однакова – завоювання уваги аудиторії та максимальна залученість покупців.

Дизайн – це про першу та останню цінності передусім. Він може робити продукт дорожчим, надавати більше опцій до його використання. Дизайнерам, як і маркетологам, треба зрозуміти, які саме атрибути продукту або його цінності впливають на прийняття рішення про покупку.

Актуальність розробки корпоративного стилю і бренд-буку важлива. Тому як у наш час усе переходить в Інтернет. Чим більше стає гаджетів, тим менше люди спілкуються в живу. Щоб зацікавити суспільство продумуються відкриті простори, де люди можуть не тільки випити кави і робити те що їм потрібно, а ще й спілкуватися, знайомитися та допомагати один одному.

Кожна корпорація має свій цікавий стиль, використовуючи усі способи для того, щоб виділитися на фоні інших виробників. Саме тому потрібно створити унікальний образ, який буде виділятися своєю індивідуальністю. Так як корпорація ще не створила для себе позитивний імідж, корпоративний стиль може вирішити її долю на ринку попиту. Багато кавових мереж не приділяють цьому певної уваги, але конкуруючи на ринку треба виділятися.

Брендбуки, які провокують у нас емоції та включають інші елементи цінностей у своєму продукті, у середньому заробляють більше, а NPS (індекс споживчої лояльності) вищий.

Більше того, 95% рішень про покупку відбуваються на підсвідомому рівні. Основною відмінністю звичайного товару і бренду є емоція. Дизайн, як ніякий інший інструмент, дозволяє цю емоцію пробудити..

Постановка завдання. Мета статті – теоретично дослідити особливості дизайну брендбуку як основи фірмового стилю. Розробка дизайн-концепції брендбуку туристичної фірми.

Виконання мети реалізувалося за допомогою застосування таких теоретичних **методів**: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація наукових досліджень з даного питання.

Результати дослідження. Бренд бук – це внутрішньо корпоративний документ, який систематизує всі ідеологічні елементи бренду, формує його комплексну картину, а також містить звід правил з використання графічних і вербальних компонентів бренду. [6]. Фірмовий стиль, тобто «зовнішній вигляд» організації, приносить користь у рекламі, оскільки забезпечує повторення, завдяки якому реклама досягає успіху.

Фірмовий стиль у житті організації виконує такі важливі функції, як іміджева функція, функція ідентифікації, функція диференціації. Іміджева функція передбачає формування та підтримку оригінального і привабливого образу компанії, що сприяє підвищенню її престижу і репутації. Позитивне сприйняття фірми цільовою аудиторією переноситься і на її продукцію. Багато людей вважають, що якість товарів із відомим для них товарним знаком є кращою, аніж у анонімних виробів, тому схильні платити за них більше.

Також фірмовий стиль сприяє ідентифікації товарів і реклами, вказує на їх зв'язок з фірмою і їх спільне походження. Крім того, функція диференціації забезпечує виділення товарів і реклами фірми із загальної маси аналогічних. Він є певним «інформаційним носієм» і орієнтиром споживача в потоці товарів і реклами, полегшує процес вибору [3].

Варто зазначити, що процес створення фірмового стилю розпочинається із розробки логотипу, всі його стилістичні елементи істотно впливають і багато в чому визначають особливості інших компонентів фірмового стилю: кольорову гаму, шрифти, графічні матеріали. Головною відмінністю графічного дизайну від справжнього мистецтва є можливість тиражування продукту великими кількостями.

Складові фірмового стилю та логотипи представляють напрямок діяльності фірми, підприємства, виробництва та ін., А також залучають потенційну аудиторію, де основне значення має її комунікативний аспект. Логотип стає мовою, якою художник-дизайнер спілкується зі споживачем. Графічний знак є не тільки результатом образного, семіотичного рішення проєктанта, але і складним з'єднанням ідеї з її матеріальним втіленням. Дизайн - завжди є цілеспрямованим прагненням, з ясним результатом, зафіксованим у свідомості дизайнера [3].

Аналіз сучасних досліджень з даної тематики свідчить про те, що не існує єдиного визначення поняття «логотип». Однак, на нашу думку, найбільш чітко окреслила цю дефініцію дослідниця Л.Безсонова [1], зазначивши, що «логотип – це вид знаку (товарного, фірмового тощо), що являє собою оригінальну форму шрифтового накреслення найменування (або аббревіатури, літерного позначення найменування) підприємства, організації, фірми, приватної особи, заходу тощо та призначений ідентифікувати об'єкт репрезентації».

Ескізне проєктування основних графічних констант дизайн-концепції брендбуку туристичної фірми " zinen travel ".

Візуальний дизайн – це не тільки створення привабливого інтерфейсу, але й урахування вимог та інтересів користувачів. Яким би гарним не був дизайн сайта, якщо при цьому сайт використовувати незручно, то його оформлення вважається невдалим.

Створення дизайну здійснюється у три кроки. На кроці аналізу цілей сайта відбувається аналіз цілей сайта та технічних вимог. Розробнику слід ще раз прочитати креативний бриф та

ознайомитись з майбутньою аудиторією сайта. На кроці розробки концепцій розробник повинен здійснити концептуальний мозковий штурм та придумати візуальні рішення, які функціонують та відповідають усім цілям сайта.

На цьому кроці дизайнери експериментують із кольорами та розташуванням об'єктів, піктограмами та ескізами. Перед пропонуванням замовнику на розгляд усі концепції повинні бути апробовані стосовно можливості їх реалізації. На кроці подання дизайну та отримання ухвали розробник повинен зафіксувати досягнуті результати дизайну у згоді з замовником.

Оскільки саме на цьому етапі замовник нарешті отримує змогу побачити зовнішній вигляд сайта і в зв'язку з цим у нього виникають нові ідеї, то важливо чітко відмежувати незначні покращення, які не виходять за рамки креативного брифу від тих, які складають окремих проект і потребують окремих строків та оплати. Розробнику доцільно отримати ухвалу розробленого дизайну у письмовому вигляді.

Перед розробленням логотипів були переглянуті аналоги корпорацій – майже всі використовують чашки та каву, як елемент логотипу. Тому зацікавило питання розробити щось цікаве і не звичайне, що сподобається молоді.

Першим елементом в розробці основних графічних констант є розробка логотипу для корпорації та логотипів для фірм. Головний логотип та вторинні логотипи виконані у формі літака та тексту з певними відрізняючими ознаками.

Корпоративний логотип – спочатку виконувався на папері, розроблялися ескізи варіантів, після переносився у комп'ютерну програму та підчищався. Знак корпорації – це поєднання зображення та шрифту. Наймінг корпорації «Zinen travel» Виглядає гармонійно.

При розробці бренд буку мною були враховані поняття:

1. Колірний баланс (посилення або ослаблення певного кольору) досягається основними способами, які наведено на рис. 6 кольорової вкладки.

2. Ергономічний брендбук – брендбук, створений з урахуванням і на основі наукових знань про людське око, що переглядає та збирає (для наступного аналізу) інформацію із джерела випромінювання певної спектральної інтенсивності.

При цьому "ергономічний брендбук" забезпечує необхідні зручності відвідувачеві, зберігає його здоров'я й працездатність. Вивчення ергономіки неможливе без знання основних антропологічних параметрів людини. З погляду веб-проекування такими є, у першу чергу, характеристики людського ока.

Фірмові логотипи – їх три. З ескізів переносилися у програму та малювалися. Логотипи виконанні в поєднанні шрифту (Vicubik Regular) та піктограми, кожен піктограму можна внести в геометричну форму – це притаманне стилю – Material Design. Логотип «Літак в формі літери Т» – занесений у форму квадрата, червоного кольору (RGB:240,0,20). Логотип «Zinen travel» вміщається в форму прямокутника – червоного кольору (RGB:240,0,20).

Коли утверджені логотипи, можна приступати к подальшим діям, тобто розробити модульну сітку – визначає дизайн майбутнього макета і задає місця розміщення логотипу та шрифтової композиції.

Корпоративні кольори також є найважливішими елементами корпоративного стилю, є одним з компонентів загального образу компанії. Колір робить корпоративний стиль більш привабливим, краще запам'ятовується, що дозволяє зробити сильний емоційний вплив. Корпоративний колір може мати правовий захист у разі відповідної реєстрації товарного знака в цьому кольорі. У корпоративному стилі «Zinen travel», використовуються 4 корпоративних кольорів.

Феномен кольору зовсім не простий. Як ми вже відзначали, з одного боку, колір відноситься до фізичних властивостей реальності, він може бути вимірний за допомогою приладів, а його властивості – математично змодельовані так, як це відбувається в колориметрії, і в цій якості колір має об'єктивне значення. З іншого боку, колір – це суб'єктивне психофізіологічне відчуття, що втілюється в певні емоційні стани, різні в різних людей; причому ця його неоднозначність і викликає для образотворчого мистецтва головний інтерес.

Колір є одним зі складових корпоративного стилю, він також є і одним з основних ворогів якісного логотипу. Тому одним з критеріїв професійного підходу до створення логотипу є правильне використання декількох кольорів, градієнтних заливок, тіней і напівтонів. При цьому не порушується один з основних ознак хорошого логотипу – практичність. Логотипи повинні бути відтворені в малих розмірах, для нанесення, в якому присутнє критичне зменшення.

Логотипи було спроектовано в чорно-білому варіанті та негативі, при цьому він виглядає лаконічно і довершено. У завершені фірмового блоку розроблялися ще декілька варіантів паттерну – різні положення знаку, які можна використовувати у рекламній продукції.

Фірмові шрифти – це шрифти, що використовуються компанією при оформленні представницької та рекламної продукції. Обраний комплект шрифтів може підкреслювати різні особливості образу марки, вносити свій внесок у формування фірмового стилю. До корпоративного стилю «Zinen travel» було підібрано три шрифти: Vicubik Regular, Roboto, Russia-Medium.

Існують деякі вимоги до фірмового шрифту – він повинен легко прочитуватися, повинен відповідати задуму і цільової аудиторії, повинен відповідати специфіці діяльності компанії. Так само як і до фірмового кольору, споживач звикає і до фірмового шрифту.

Після утвердження графічних констант – йде розробка бренд-буку для корпорації. Її вирішено зробити у формі книжки – квадратну (200x200мм). Титульну сторінку оформлено яскраво у стилі мінімалізм – посередині знак корпорації з додатковою графікою, посередині зверху та знизу текст – назва. Бренд-бук – це керівництво з використання корпоративного стилю.

У ньому присутні саме ті константи, які розроблялося на початковій стадії – логотипи, модульні сітки, чорно-біле та негативне зображення логотипів, корпоративні кольори, шрифти. Сюди також добавляється бізнес-легенда корпорації та правильне і не правильне використання логотипів. Сама книжка – червоного кольору з корпоративною. Також у бренд-буці використовується корпоративний паттерн, який підтримує корпоративний стиль.

Корпоративна документація розроблена в єдиному стилі для всіх трьох фірм:

1. Бланк А4 (210x297мм) – білий з корпоративною графікою – літака, в середині яких розташовані логотипи, знизу градієнт з крапок також у корпоративних кольорах.
2. Конверт Е65 (110x220мм) виповнений так само, але замість білого фону в нього підкладка з використанням корпоративного кольору.
3. Візитки (50x90мм) розроблені у додаткових корпоративних кольорах з незвичайним використанням логотипу – шрифт пишеться окремо, у правому кутку, а знак збільшується та показується тільки його половина, обов'язково присутні атрибути корпорації.

Висновки. При розробці корпоративного стилю, проведено аналіз аналогів корпорацій, виявлено певні плюси та мінуси. Розроблено основний логотип, який цілком показує напрям діяльності компанії, також розроблені логотипи кавової мережі.

В процесі розроблено фірмовий блок – модульну сітку, критичне зменшення, обрано певне кольорове вирішення, підібрані фірмові шрифти. Була розроблена корпоративна документація – бланки, конверти та візитки. Кожна корпорація яка себе поважає має дбати не тільки про зовнішній вигляд мережі, а й внутрішній, документація тому доказ.

Усі корпорації конкуренти випускають продукцію дуже схожу один на одну, зазвичай в одному тоновому діапазоні. Великій різновид кав'ярень, не дає змогу з першого разу обрати куди піти. Саме тому корпоративний стиль розроблявся – світлий з певною корпоративною графікою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зозульов О.В. Брендінг та антибрендінг: що вибрати в Україні. *Маркетинг в Україні*. 2002. № 4(14). С. 26–28.
2. Котлер Ф., Келер К.Л. Маркетинговий менеджмент. Експрес-курс. 3-е изд. Санкт Петербург, 2007. 480 с.

3. Денисов С. Актуальні проблеми теорії і практики брендингу. *Рекламний світ*. 2005. №6. С. 46–54.
4. Хамініч С. Особливості створення конкурентоспроможного бренду. *Схід*. 2008. № 5.
5. Из чего состоит брендинг. URL: <http://say-hi.me/obuchenie/iz-chego-sostoitbrending.html>.
6. ТОП-100 українських брендів. URL: <https://www.korespondent.net>.
7. Брендинг. URL: <https://koloro.ua/brending.html>.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук Чернявський Б. В.

УДК 746.3(477.46)

*Ольга Колотило
(Вишниця)*

БУКОВИНА – КРАЙ ТАЛАНТІВ ТА МАЙСТРІВ

Стаття присвячена майстрам Буковини в різних галузях декоративно-прикладного мистецтва. Серед них відомі майстри з Вишниці, Чернівців, Путили, та Кельменців. Стаття висвітлює розмаїття талантів Буковинського краю, їх внесок у відродження і розвиток народних промислів рідної землі.

Ключові слова: вишивка, майстер народної вишивки, член спілки майстрів України, буковинська вишивка, вчитель вишивки, майстер народного мистецтва, різьба, художник, митець.

The article is devoted to the masters of Bukovina in various fields of decorative and applied arts. Among them are well-known masters from Vyzhnytsia, Chernivtsi, Putyla, and Kelmentsi. The article covers the diversity of talents of the Bukovyna region, their contribution to the revival and development of folk crafts of the native land.

Keywords: embroidery, master of folk embroidery, member of union of masters of Ukraine, bukovunas embroidery, teacher of embroidery, master of folk art.

Буковинський край завжди був багатий народними талантами і, за свідченнями дослідників, краєзнавців, мистецтвознавців, має великий вплив на формування мистецько-культурних традицій українського суспільства.

На пишному, багатобарвному дереві українського народного мистецтва буковинська гілка виглядає дивовижно яскраво та різноманітно – її красою і поетичністю, глибинністю та магичністю захоплюються навіть ті, хто вперше торкнувся цього таїнства – творення правічної рукотворної колиски зелених верховин і квітучих полонин, швидкоплинних річок і писанкових сіл, тихих закосичених присілків і негамірних кольорово-усміхнених містечок, живописних краєвидів підгір'я і килимових малюнків Попруття й Подністров'я, величних і милих кожному серцю пейзажів над Черемошем та Сіретом... [3, 42].

Цей край своїми чарами напуває усіх ще з народження, вміє завжди полонити поважного гостя чи бувалого мандрівника, випадкового заїжджого чи далекого чужоземця. Неповторну мить спілкування з нашою Буковиною хочеться зупинити мало не кожному. І лише душевних, щемливих спогадів буває замало. Тоді колиска рукотворних див – різьблених, витканих, вишитих, виліплених, виписаних, створених народними майстрами, дарує шанувальникам часточку. Цієї Божої краси – перелитої, перевтіленої, осмисленої на сорочках і рушниках, тарелях і скриньках, топірцях і рахвах, кептарях і сардаках, запасах і крайках, чересах і герданах, горщиках і копійках, писанках і килимах... Хіба злічити всього того, що творять наші майстровиті люди, зберігаючи та продовжуючи правічні традиції буковинських народних ремесел?!

На Чернівецьщині більше півсотні народних умільців об'єднано в Два осередки Національної спілки майстрів народного мистецтва України – обласний та Буковинський, які очолюють заслужені майстри народної творчості Іван Терен та Володимир Ворончак. Визнані в Україні й далеко за її межами вони репрезентують найпоширеніші види ремесел, які розвиваються тут, – різьблення, інкрустацію по дереву, лозоплетіння, вишивку, ткацтво, художню обробку шкіри, металу, гончарство, писанкарство, народне малярство [6, 18].

Серед членів обласної організації Національної спілки художників України – ще майже три десятки відомих митців, котрі високо професійно творять у різних видах декоративно-вжиткового мистецтва, черпаючи і примножуючи традиції народної творчості українців, виразно утверджуючи буковинську неповторність.

Молодих художників-майстрів уже більше століття (з 1905 року) готує відомий не тільки на отчих теренах Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка. Це – школа, яка дала дорогу художній творчості тисячам талантів. Нині вони подають приклад сучасного втілення традиційного народного мистецтва у витворах, якими люди захоплюються безперестанно, прикрашаючи ними своє помешкання, громадські приміщення, використовуючи у побуті, одягаючи, даруючи, намагаючись повторити... Віднедавна особливо здібні випускники коледжу та й усі охочі мають змогу опанувати художню науку, навчаючись на факультеті образотворчого та прикладного мистецтва Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Здобути фах різьбяр по дереву, виробника художньої кераміки можна й у Вищому професійному художньому училищі №5, що у Чернівцях, яке також має давні і славні традиції та надбаня. У 65-річну історію навчального закладу вписано імена багатьох майстрів і художників, котрі принесли славу українському мистецтву [7, 33].

І все ж нерідко першовідкривачами таємниць народного мистецтва для юних талантів стають викладачі дитячих художніх шкіл області та Чернівецької обласної художньої школи ім. М. Івасюка. За останні десятиліття звернення до джерел народної культури тут виразно шире і предметне, багатоманітне й розкуте. Це підтверджують щорічні вернісажі дитячої творчості – «Буковинський розмай», «Чисті роси», «Звичайне диво» та багато інших, що проводяться спільно з управліннями культури і туризму, освіти і науки обласної державної адміністрації. Неможливо переоцінити й ту різнопланову працю педагогів загальноосвітніх шкіл області та дошкільних навчальних закладів, яку проводять вони у напрямі прилучення дітей до джерел творчості рідного краю [3, 24].

Для народних майстрів та професійних художників декоративно-вжиткового мистецтва є добра нагода порадувати краян і гостей Буковини своїми витворами на Міжнародному фестивалі народних культур «Букова віть», Міжнародному гуцульському фестивалі, який періодично проводиться і в селищі Путила, і в місті Вижниця, а також на Петрівському ярмарку у Чернівцях та під час святкування Дня міста Чернівці у жовтні кожного року, на фестивалі гумору і туризму «Захарецький гарчик» у селі Підзахаричі Путильського району, під час традиційного весняного свята виходу на полонини у вічнозеленій гуцульській столиці Буковини – Путилі. Зрештою, усіх народних дійств та мистецьких заходів не перелічити, де споконвічні ремесла краю втішають нашу душу, милують зір.

Ми пишаємося, що багато буковинців у народному мистецтві сягнули творчих вершин та визнання. Серед них – художник-орнаменталіст Георгій Гарас із Вашківців. Його іменем названо обласну премію за збереження, відродження та розвиток народного мистецтва Буковини, яка присуджується Чернівецькою облдержадміністрацією з 2008 року. Першими її лауреатами стали вишивальники: заслужені майстри народної творчості України Олена Гасюк з Вижниці та Михайло Покиданець з Чернівців, а також Настасія Жмендак з Кадубівців на Заставнівщині, майстри народного малярства Марія Гебрина з Іванівців Кельменецького району та чернівчанин Володимир Жорін, майстер художнього різьблення й інкрустації по дереву Василь Явдошняк з Чернівців.

Добре відоме у світах буковинське вишиття нерідко ставало візитівкою краю на престижних виставках не тільки нашої країни, а й зарубіжжя, виконане справді золотими

руками заслужених майстрів народної творчості України Ярослави Гафійчук, Марії Гудими, Фрозини Гулей, Аделі Завадюк, Параски та Марії Клим. Витонченому мистецтву голки присвятили себе відомі майстрині Ірина та Наталія Андрицуляк, Марія Борча, Любов Васкул, Василина Ватрич, Павліна Жоріна, Марія Іванюк, Світлана Іфтодій, Настасія Клим, Василина Колішук, Ганна Кривобок, Ольга Літошко, Марія Манчуленко, Ганна Скидан, Дарія Стасюк, Наталія Фірчук, Василина Чепух та їхні молоді послідовниці Оксана Гафійчук, Діана Новак, Наталія Тащук, Анастасія Шустакова [7, 84].

Художня обробка дерева для буковинців, здавна улюблене й чи не самою навколишньою природою визначене народне ремесло, має не тільки багату історію, а й славиться відомими умільцями. Нині це – заслужений майстер народної творчості України Володимир Ворончак, який, професійно займаючись різьбленням по дереву, віродив прадавнє і характерне для цього регіону бондарство малих форм, поєднане з випалюванням, а також його вижницькі побратими по творчості Володимир Запорожець, Дмитро Курик, Юрій Паучек і чернівецькі майстри художнього різьблення по дереву Володимир Денисов, Микола Думітреску, Сергій Кузнєцов, Євген, Любов і Михайло Чижики, Ярослав Щепановський, заслужений майстер народної творчості України Іван Терен та заслужений працівник профтехосвіти України Василь Явдошняк. Мистецьких верховин досягай, обробляючи карпатське дерево, яке заговорило в світах про наш талановитий край, народний художник України Ярослав Пасічанський, заслужені художники України Ярема Полатайко, Василь Шевчук, заслужений майстер народної творчості України Михайло Катеринюк [2, 76].

А хто не відає про нашу співучу лозину, з якої дивовижні образи виплітає заслужений майстер народної творчості України Іван Снігур?! Скільки глибинної фантазії у формах і техніках втілив цей унікальний митець і краєзнавець! Лозоплетінням донедавна займалася і самотня майстриня з Хотина 88-літня Раїса Григорівна Бродовінська. Це мистецтво також припало до душі чернівчанам Василю Оленюку, Миколі Чернопиському та Валентині Самойленко.

Традиції народного буковинського ткацтва у кращих зразках розвивають Євдокія Візнюк, Марія Василькевич, Вікторія Китайгородська, Ярослава Щербань [6, 57]. Гончарне ремесло з діда-прадіда передалося Івану Гончару, заслуженому працівникові культури України, який у рідному Коболчині на Сокирянщині не тільки створив унікальний музей, а й багато років навчає цьому мистецтву молодих. Як умілих гончарів на Буковині знають Василя Палагнюка, Віктора Паращука та Івана Паладійчука з Малинців на Хотинщині.

Світ писанкової мови і барв заслуженого майстра народної творчості України Василя Сумаряк вразив не одну захоплену душу На рідній їй Путильщині писанки пишуть у багатьох оселях, але так філігранно та гармонійно, як виходить у майстрині та її дочки Інни, не знайти. Прадавні міфо-поетичні образи та знакове орнаментальне письмо буковинців, їхні місцеві традиції і побут знаходять творче втілення у сюжетах народного малярства Марії Гебриної, Олександра Приходнюка, Руслани Трач, заслуженого майстра народної творчості України Бориса Курлікова, у гобеленах Галини Запорожець, Любові Столетової, виробках зі шкіри Манолія Тирона, з металу - заслуженого майстра народної творчості України Манолія Руснака, теракотових скульптурних мініатюр Іллі Васеловича, кераміці Василя Беженаря, жіночих прикрас із бісеру Лідії Остапченко, Тетяни Цісар [1, 53].

Народне мистецтво Буковини сьогодні опирається на споконвічні традиції. Вони втілилися у різних видах ремесел. Ще з давніх часів вирізняється своїми орнаментальними мотивами, яскравою кольоровою гамою, багатством візерунків буковинське ткацтво килимів. Воно збережено на Кельменеччині, подекуди на Кіцманщині, Заставнівщині, Глибоччині, Новоселиччині.

Найпоширенішим видом декоративно-вжиткового мистецтва на Буковині залишається вишивка. Її унікальні зразки орнаментально-графічної, живописної культури поєднують у собі і різні матеріали: муліне, бісер, металізовані нитки, лелітки. Для сіл районів – Заставнівського (Чуньків, Кадубівці, Вікно, Онут), Кіцманського (Южинець, Стрілецький Кут), Новоселицького (Магала, Тарасівка, Топорівка, Припруття), Герцаївського (Цурень,

Остриця, Буківка) характерна вишивка бісером. Техніку білої гладі, комбіновану з мереживом, зустрічаємо в селах Старий Вовчинець, Кам'янка, Валя Кузьмин, Молодія Глибоцького, Снячів, Кам'яна, Великий Кучурів Сторожинецького районів. Традиційні кольорові вишивки, в основі яких лежить геометричний орнамент, побутують у селах Виженка, Черногузи, Іспас, Коритне Вижницького, Підзахаричі, Усть-Путила, Мариничі, Селятин Путильського районів.

Відомі у світах і вироби буковинських різьбярів, які й нині є органічною складовою нашого побуту. Поряд з художнім різьбленням та інкрустацією по дереву в області виготовляють оригінальні вироби з лози. Давні техніки лозоплетіння ще використовують у селах Кіцманського, Сторожинецького, Хотинського районів та Чернівцях [7, 45]. Окрім відомого центру кераміки в Коболчині Сокирянського району, традиції виготовлення гончарних виробів збереглися в Малинцях Хотинського району, подекуди є спроби відродити і червону кераміку.

Буковинські кушнірські вироби – кептарі, кожухи, сумки, череси – здавна вирізнялися своєю неповторністю на Сторожинеччині та Кіцманщині, Путильщині та Вижниччині, Заставнівщині та Новоселиччині. Тепер, на жаль, народне ремесло обробки шкіри занепадає, особливо прикро, що забуваються й секрети мосяжництва.

Розвиток народного мистецтва на Буковині досліджується науковцями і відображається у постійно діючих та змінних експозиціях Чернівецьких обласних музеїв – краєзнавчого, художнього, народної архітектури та побуту з творчістю багатьох майстрів, їхніми роботами бажано можуть ознайомитися і в музейних фондах. Почерпнути чимало цікавого шанувальники народної творчості мають змогу й у краєзнавчо-етнографічних, мистецьких музеях міст Вашківці, Вижниця, Заставна, Хотин та Новодністровськ, сіл Брусниця, Реваківці, Малятинці, Шипинці, Лужани Кіцманського, Веренчанка, Бабин, Чуньків, Вікно, Чорний Потік, Задубрівка Заставнівського, Колінківці, Бочківці, Рашків, Долиняни, Білівці Хотинського, Берново, Ленківці, Нагоряни, Новоселиця Кельменецькош, Селище, Шебутинці, Коболчин, Сербичани Сокирянського, Динівці, Ванчиківці, Мамалига, Несвоя Новоселицького, Годинівка, Горбова Герцаївського, Старий Вовчинець, Опришени Глибоцького, Годилів, Великий Кучурів, Давидівці, Банилів-Підгірний, Чудей, Нижні Петрівці, Красноільськ Сторожинецького, Банилів, Виженка Вижницького, Підзахаричі, Розтоки, Дихтинець, Довгопілля, Мариничі, Яблуниця Путильського районів, зокрема, Микола Шкрібляк, заслужений діяч мистецтв України, лауреат обласної літературно-мистецької премії ім. С. Воробкевича, член творчих спілок України – журналістів, майстрів народного мистецтва, дизайнерів [8, 32].

Такими чином, насамкінець окреслимо, що найсуттєвіше наше прагнення і водночас завдання – зберегти традиційну народну культуру Для нас і для всього світу. Бо мова ремесел усім народам близька і зрозуміла.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження.
2. Ворончак В. Деревоспів Володимира Ворончака. Вижниця: «Черемош», 2012.
3. Данченко О. С. Народні майстри. К., 1982. 465 с.
4. Збірник «Від ремесла до творчості».
5. Запаско Я. П. Орнаментальне оформлення української рукописної книги. К., 1960, 234 с.
6. Захарчук-Чугай Р.В. Родина Шкрібляків. К., 1979. 789 с.
7. Культура і побут населення України. К.: "Либідь", 1991.
8. Козубовський Д. О. Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю.Шкрібляка. Чернівці, Митець, 1997. 98 с.

УДК 766.012(091)

Іванна Лукашенко, Руслана Хиневич
(Київ)

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ КОЛАЖУ ЯК ВИДУ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

У статті наведено результати дослідження історіографії розвитку колажу. Надано характеристику технік колажу та їх використання в різних видах образотворчого мистецтва. Визначено роль колажу в сучасних творах графічного дизайну.

Ключові слова: колаж, кубізм, графічний дизайн, плакат, фотоколаж.

The article presents the results of a study of a collage development historiography. The characteristic of collage techniques and their use in various types of fine arts are given. The role of collage in modern graphic design works is determined.

Key words: collage, cubism, graphic design, poster, photo collage.

Колаж – технічний прийом в образотворчому мистецтві, який ґрунтується на введенні у твір різних за фактурою та кольором предметів: шматків газет, афіш, шпалер тощо.

У широкому сенсі колаж – включення за допомогою монтажу в твори літератури, театру, кіно, живопису, музики різностильових об'єктів або тем для посилення естетичного ефекту.

Слово колаж походить від французького collage та буквально означає «наклеювання» [2].

Історія виникнення колажу, безпосередньо пов'язана, з такою авангардною течією образотворчого мистецтва ХХ століття, як кубізм. Кубісти прагнули в своїх роботах абстрагуватись від дійсності, та відповідати духу нового часу. Шляхом розкладання предметів і форм на прості геометричні фігури митці передавали і розкривали внутрішню сутність і структуру речей.

Родоначальником колажу вважають французького художника-кубіста Жоржа Брака. У 1913 році він першим використовував оригінальний прийом наклеювання на картон смуг пофарбованого паперу (рис.1.). А щоб фактура паперу вийшла більш ефектною, художник підсипав в фарбу пісок.

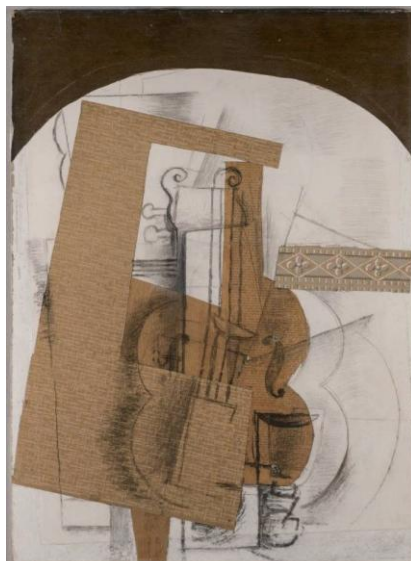

Рис.1. Жорж Брак, колаж «Скрипка» (1909 р.)

Незабаром до цієї течії приєднався однодумець - великий Пабло Пікассо.

Пікассо використовував в своїх композиціях фрагменти шпалер, плакатів, обривки газетного паперу, пісок, дріт (рис.2.). Так майстер переносив саму реальність в контекст картини, руйнуючи стереотипи уявлень про живопис [1].

Рис.2 Пабло Пикассо, колаж «Бутылка Сьюз» (1912 р.)

Слідом за Пикассо ціле покоління художників різних течій (футуристи, сюрреалісти, дадаїсти) використовували колажування для створення своїх творів, їх приваблювало порушення традиційних зв'язків, та можливість трансформації матеріалу.

Кубізм відкривав нові можливості для того, щоб відмовитися від реального зображення предметів, але при цьому створювати композиції, що містять в собі «живі натури».

Новий погляд на мистецтво і художнє експериментування дозволяли включати в колажні твори, поряд з гуашшю, олійними фарбами, різні матеріали і предмети, які традиційно в мистецтві не використовувались: клаптики паперу, друкарські шрифти, цигаркові коробки, обривки газет, шпалер, сірникові коробки, шматочки тканини, пір'я, дрiт, фрагменти дерева, деталі механізмів, гудзики та ін [3, с. 2].

Рис.3. Х. Грис, колаж «Фантомас» (1915 р.)

Колажування дозволяло створювати нові декоративні елементи, перетворюючи їх в виразні кольорові плями, і пов'язувати воедино художню уяву і реальність. Це поступово перебудовувало мислення людини і змушувало по новому дивитись і оцінювати мистецтво.

Активне формування техніки колажу в графічному дизайні відбувалося в 1910-1920-х роках [7].

Виникнення фотографій на початку ХХ століття, дуже вплинуло на розвиток колажу. Особливий відгук фотоколаж знайшов у плакатній графіці. Плакати несли в собі інформацію політичного, рекламного, агітаційно-пропагандистського характеру. Плакати виконані в техніці фотоколажу, стали не тільки шедеврами плакатної творчості, а і візуальної історії ХХ століття. Вона простежується в творчості Д. Хартфілда, який, поряд з Х. Хохом і П. Хаусманна, належав до берлінського напрямку дадаїзму. Принципова риса їх фотоколажів - сатирична спрямованість політичного контенту, передає, насамперед антимілітаристську, антифашистську позицію автора [5, с. 127].

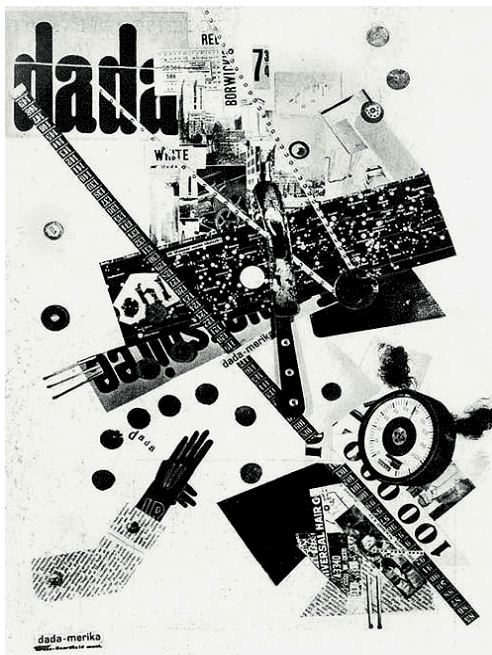

Рис. 4. Д. Харфілд, (1919 р.)

Плакати відігравали важливу роль в масовій культурі суспільства. За допомогою плакатів художники шукали шлях до свідомості споживача. Така установка художників, дизайнерів свідчила про початок самовизначення графічного дизайну, для якого головним завданням є створення візуальних образів для масового споживача, в тому числі, і за допомогою колажної технології. Майстри плакатів створювали зображення, співзвучні з настроями широких мас населення. Нова художня мова припускала доступність образів і символів, використання іронічних, саркастичних, карикатурних зображень противника, зрозумілих масовому глядачеві [4].

Усвідомлення комунікаційної мети плакатної дизайн-графіки відбувалося за рахунок включеності споживачів інформації в систему масових комунікацій. Колаж - це експериментування, орієнтоване на те, щоб глядач відігравав активну роль в засвоєнні образів [6, с. 129].

З кожним разом майстри і дизайнери знаходили нові способи і ідеї, для того щоб мова колажу ставала зрозумілішою не тільки для автора, а і для глядача. Це дозволяло побачити зовсім інший світ, не той в якому вони жили.

При цьому мова колажу може бути доступна тільки в тому випадку, якщо глядачеві зрозумілий контекст, в якому і для якого він був створений.

Використання колажних образів в графічному дизайні відбувалося в тісному зв'язку з особливостями культури і соціально-історичного контексту.

Незважаючи на те що сучасне мистецтво має значні відмінності від здобутків минулого століття, колаж не втрачає своєї актуальності. З появою комп'ютерів і сучасних технологій, колаж набуває нових форм і видів. Для створення творів методом колажування сьогодні застосовують не тільки допоміжні матеріали, а й можливості графічних редакторів. За допомогою колажування створюють рекламу, постери, пости у соціальних мережах, календарі, тощо.

Колаж як новий вид мистецтва безумовно дуже вплинув на розвиток дизайну і на його формування. Плакати, створені художниками і дизайнерами авангарду, впливають на багатьох сучасних художників, фотографів, дизайнерів. У контексті сучасних практик графічного дизайну існують широкі можливості для успішного застосування техніки колажу. Колаж став ефективним композиційним засобом у вирішенні комунікаційних завдань дизайн-графіки в першій чверті ХХ століття. Колажування як і в ХХ столітті так і в сучасному дизайні має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вашик К., Бабурина Н. Реальность утопии. Искусство русского плаката XX века. Москва: Прогресс-Традиция, 2004. 415 с.
2. Колаж. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Колаж>
3. Маєвський О. Політичні плакат і карикатура як засоби ідеологічної боротьби в Україні 1939-1945 рр. / Відп. ред. О. Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2018. 268 с.
4. Овчинникова Р. Ю. Монтаж как средство композиционного коллажирования в графическом дизайне. Тамбов: Грамота, 2018. №11(97). С.2-4.
5. Риженкова А.О. Історія дослідження колажу: електрон. наук. фахове вид. 2017 р. URL: <http://kmbu.com.ua/?p=1449>
6. Brockelman T. P. The Frame and the Mirror: On Collage and the Postmodern. Evanston: Northwestern University Press, 2001. 236 p.
7. Golden Bee 12 / Золотая пчела 12: Московская международная биеннале графического дизайна: каталог/ [автор-сост. Серов С.И.]. Москва: Альма Матер, 2016. 127 с.

*Василь Порада
(Київ)*

ВЕБ-ДИЗАЙН В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

В даній статті проведено аналіз поняття, функції та мета веб-дизайну в сучасному інформаційному середовищі як інструмент моделювання інформаційного простору. Досліджено історію виникнення веб-дизайну, яку виділено по етапах становлення. Визначено та охарактеризовано основні стадії веб-дизайну на шляху до створення сучасного інформаційного середовища. Запропоновано процес визначення дизайн-макету.

Ключові слова: веб-дизайн, етапи становлення, стадії, дизайн-макет, комп'ютерна віртуальна реальність, візуалізація, технічна сторона, віртуальне середовище, проект.

The article analyzes the concept, function and purpose of web design in the modern information environment as a modeling tool of information space. The author investigates the history of web design and highlights the history by the stages of formation. The study defines and describes the main stages of web design towards the creation of a modern information environment. The paper offers the design layout definition.

Keywords: web design, stages of formation, stages, design layout, computer virtual reality, visualization, technical aspect, virtual aspect, project.

Актуальність дослідження. Сучасні інформаційні технології створили штучне середовище, яке в свою чергу має просторово-тимчасові переваги перед інформаційними системами, що заповнили віртуальний простір значно раніше. Аналізуючи це середовище на перший план впливає його масштабність та віртуальна сутність, які порушують звичне цілісне буття людини. Однак, варто зазначити, що окрім технічної сторони, в комп'ютерній віртуальній реальності просвічується і культурний аспект, який невідривно пов'язаний з виникненням нового культурного простору, з його новими формами взаємодії і проявами творчої суті людей. В умовах сьогодення будь-яка форма культури містить у собі віртуальний образ, що є провідником у її середовища. [2, с. 59]

Без перебільшення можна говорити про те, що графічний дизайн сьогодні є реальним чинником формування візуального контексту сучасності, оскільки візуалізація інформації була й залишається головним завданням графічного дизайну. За таких умов з'ясування сутності поняття "графічного дизайну" є дуже важливим для розуміння тенденцій і

перспектив його подальшого розвитку. На даному етапі розвитку проектно-художньої культури розкриття сутності поняття "графічний дизайн" потребує теоретичних засад його вивчення та узагальнення. Необхідність науково-теоретичного обґрунтування поняття "графічний дизайн" також зумовлюється тим, що це дозволить, на нашу думку, глибше зрозуміти сферу його застосування.

Постановка проблеми. Теперішній стан інтенсифікації впровадження комп'ютерних технологій в усі сфери життєдіяльності сучасного суспільства спричиняє проблеми, однією з головних є проблема віртуалізації. [4, с. 13] Ця проблема насамперед включає в себе поняття "віртуальність" і його прояви в сучасному світі, дослідження явища веб-дизайну, як основи сучасного віртуального середовища, проблему встановлення взаємозв'язку технологій і людини в контексті сучасного веб-простору за допомогою веб-дизайну, відображення аспектів інформаційного, ігрового і комунікаційного характеру веб-дизайну в процесі взаємодії з користувачем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах вітчизняних вчених, зокрема таких, як: А.Ю. Гончарова,[4] Д.В. Бородаєва [5], В.А. Лукова [6], А.А. Останіна, розглядається поняття дизайну в просторі сучасної культури, що, своєю чергою, дає змогу на основі їх досліджень провести первинне осмислення сутності веб-дизайну як різновиду дизайну. Поринаючи у величезну кількість літератури з веб-дизайну, варто відзначити теоретичні роботи професійних веб-дизайнерів Дмитра Кірсанова і Артемія Лебедева, які розглядають веб-дизайн як інструмент сучасних інформаційних технологій. Звернувшись до зарубіжних робіт із цієї тематики, найбільш значущими є праці Якоба Нільсена, Д. Клонінгера. Однак майже всі із зазначених вище авторів у різних аспектах лише торкаються окремих сторін віртуального веб-простору, а єдині дослідження з цієї тематики допоки відсутні. [1, с. 42]

Мета даної роботи – розкрити поняття, функції та мету веб-дизайну. Дослідити історію становлення веб-дизайну у сучасному світі по етапах становлення. Визначити та охарактеризувати основні стадії веб-дизайну на шляху до створення сучасного інформаційного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні життєдіяльність суспільства не мислима без дизайну. Розвиток науки і техніки дає можливість для людини краще пристосуватись до умов життя, а її духовні потреби вимагають створення гармонійного предметного середовища у відповідності з естетичними смаками, психофізичними особливостями і закономірностями сприйняття. Узагальнивши попередній предметний досвід накопичений людством, дизайн проник в усі сфери соціального життя, включаючи не тільки предметне середовище, а й міжособистісні відношення між людьми і політику. Як ми знаємо, людина є мірилом усіх речей і щоб краще зрозуміти суть мистецтва дизайну, його особливість, і роль в житті суспільства, ми повинні звернутись до фундаментального питання філософії: що таке людина і яке її майбутнє? [3, с. 74]

Займатися наповненням веб-сайтів, редагуючи HTML-сторінки, ставало все більш незручно. Чим більше був сайт, тим більше доводилося робити зусиль, тим більше потрібно було витратити часу, щоб його обслуговувати. Тому цілком природно, що виникла потреба в автоматизації веб-сайтів. І в 2000-х все більшу кількість ресурсів стали працювати з базами даних і з адміністративними панелями. Спочатку багато розробляли власні програми для управління сайтами. Пізніше все більшої популярності набули готові CMS. Платні та безкоштовні, складні і прості, ці системи зробили поштовх у розвитку сайтів, по суті дозволивши командам, в яких не було власних веб-програмістів, створювати веб-сайти з такими розділами, як блог, новини, галереї і т.д. [5, с.39] Крім того, з'явилися інструменти, які дозволяли робити сайти зручніше. Так, складну структуру меню стали спрощувати за допомогою меню, що випадають. Реалізовувалися вони спочатку за допомогою JavaScript програмування. Насправді, JavaScript дозволяв реалізовувати найрізноманітніші візуальні ефекти і оживляти веб-сайт. У 2000-х користувачам часто хотілося бачити в браузері вже не просто статичну інформацію, а якусь динаміку. Якщо раніше крильця нам підрізали хирляві канали доступу, то на початку 2000-х ми могли собі дозволити подорожувати по інтернету на

цілком прийнятних швидкостях. Окремо в веб-дизайні 2000-х стоять Flash-сайти. За допомогою технології Flash розробники могли впроваджувати в ресурс анімацію, красиві переходи від елемента до елемента і від екрану до екрану. Освоїти Flash було не складно, але завдяки йому у час, коли HTML і CSS давали ще досить обмежений арсенал можливостей, можна було домагатися досить цікавих ефектів і плавної анімації. Звичайно, у Flash-сайтів було чимало мінусів, але з візуальної сторони, вони давали дизайнерам досить багаті можливості. Особливий інтерес викликала у людей можливість створювати анімаційні ролики на Flash. Особливо популярним був у наших широтах мультсеріал про Мاسяню, який повністю створювався на Flash. [9, с. 101]

Сьогодні люди найбільшого значення надають зовнішнім успіхам і потребують у першу чергу матеріальних благ і, беззаперечно, наука може найкраще виконати ці запити. Оволодівши умами людей в усіх сферах діяльності, вона витіснила із першого плану філософію, релігію, мистецтво, поезію та літературу, що призвело до звуження бачення. Людина перестає цікавитись сама собою і зосередила свою діяльність на комфортному пристосуванні до умов життя. Крайній анархо-гедонізм став головною життєвою позицією більшості. Заради досягнення матеріальних благ людина відмовляється від свого «Я» і вимушена постійно змінюватись у відповідності з ринковими вимогами – «я такий, який вам потрібен». Честь, совість, порядність та інші моральні якості людини поступились місцем доцільності. [7, с. 93]

Відкриваючи за допомогою інтелекту об'єктивні закони природи, які дозволяють ефективно вилучати з довкілля матеріальні блага, людство побачило в розумі панацею до вирішення усіх своїх проблем і повністю зосередилось на інтелектуальній творчості. Будучи неспроможною пояснити сучасне мистецтво, як таке, що тільки вносить сум'яття в душі людей і нічого взамін не дає, наука відкинула його з сфери своїх інтересів, а суспільство відмовило художнику долучитись до науково-технічного прогресу, окрім як у декоративноприкладному мистецтві і дизайні. Образотворче мистецтво опинилось в ранзі другорядного, а культурна потреба в ньому втратила свою актуальність. Естетично гармонізуючи життя, дизайн зайняв панівне положення в художньому і культурному житті суспільства. Виховуючи естетичні смаки, він виконує велику виховну роботу, пробуджуючи творчу потребу середньої людини, масово залучаючи її до подолання духовних обмежень через споглядання гармонійно – виразних форм або відношень. Але дизайнерська творчість повністю залежить від виробленого продукту, його призначення, функцій і умов використання, що обмежує творчість художника – дизайнера. Мистецтво, створене з примусу не здатне вийти за межі звичного, а тому є малоефективним для еволюційного розвитку суспільства. Але це не значить, що художник-дизайнер за силою свого таланту і уяви поступається місцем художнику образотворчого мистецтва. Його успіхи залежать від його таланту, який, як правило, вимірюється рівнем художньої інтуїції. [4, с. 66]

Можна тільки з впевненістю сказати, що художник-дизайнер має кращу долю, тому що він органічно вписується в науково-технічний прогрес, має гарну можливість матеріально себе забезпечити, здатний реалізувати свої внутрішні пошуки краси через промислові вироби і отримати моральне задоволення від виконаної роботи, що останнім часом стало проявляється бажанням молодих людей до оволодіння професією дизайнера, тоді як художник образотворчого мистецтва, прагнучи до абсолютної краси, яка виходить далеко за межі людського буття, випадає з науково-технічного процесу, творить всупереч усталеним нормам, часто непризнаний і мало зрозумілий широкому глядачу, і може вдовольнитись лише абстрактною довершеністю своїх творів. Якщо задача дизайну – найкраще пристосуватись до умов життя, творчо удосконалити довкілля, наповнити його красою і гармонією, то задача високого мистецтва – пізнати людину, а значить і світ.

Ми знаємо, що досягнення вищих істин відбувається через таємницю індивідуального, тоді як дизайн є колективною творчістю інженера і художника, причому художнику відводиться допоміжна роль. Цілісне пізнання світу поступилося місцем креативу і спрямованому на матеріальне, тоді як еволюція життя на Землі є еволюцією Духу. Підпавши під владу інтелекту, дизайн лише частково може долучитись до основної функції мистецтва –

духовного пізнання світу, а тому його діяльність не виходить за межі матеріалістичного розуміння історії, органічно вписується в сучасні умови життя і є творчістю з необхідності. [6, с. 19]

Розпочатий в 2016 р. тренд на використання шрифтів і великих написів в якості ключових елементів дизайну сайту продовжує свій розвиток і в 2017 р. Сприяє популярності даного тренду й мода на мінімалізм, і технологічна експансія мобільних пристроїв. Мінімалізм диктує необхідність утилізації базових складових дизайну, що дозволяє заголовкам ставати самостійними елементами в чистому вигляді. У період мобільності з'являється адаптивний дизайн, основними технічними рисами якого є:

- застосування гнучкого макету на основі сітки (flexible, grid-based layout);
- використання гнучких зображень (flexible images);
- робота з медіазапитами (media queries).

З'являються нові особливості дизайну, зокрема: використання фонових зображень, кнопки-«примари», прокрутка з «паралакс»-ефектом, великі фонові відео, анімація. Використання фонових зображень – розмитих або напіврозбитих фотографій, які відповідають тематиці сайту. Кнопки-«примари» – прості та прозорі елементи, відокремлені від фону тонкою рамкою, що надає їм скромний зовнішній вигляд. Користувачам подобається їх витончена простота й доречність, зазвичай, вони мають більший розмір, ніж звичайні кнопки. Кнопка, що складається з напису з ледь помітним обведенням, є перехідним кроком до прагматичного мінімалізму. [10, с. 53] Прокрутка з «паралакс»-ефектом – це 2D-ефект, при якому на сторінці декілька об'єктів переміщуються з різною швидкістю, роблячи її інтерактивною з плавними переходами від точки до точки. Цей прийом дозволяє залучити на сайт до 70% уваги користувачів. [6, с. 85] Плавне переключення інформації, використання скролінгу замість натискань у навігації, зменшення часу для завантаження робить даний ефект ще більш популярним.

Великі фонові відео. Емоційний вплив повноекранного відео при знайомстві з сайтом в якості фону заставки має сильний презентаційний ефект і запам'ятовується користувачами. Можна передбачити, що даний прийом буде частіше використовуватися на сайтах різних компаній, тому популярність динамічних фонів буде зростати і з часом набуде нових форм. Анімація вже давно відіграє ключову роль в інтерфейсах. Популярними стали невеликі інтерактивні анімаційні елементи, що мають навігаційну функцію: допомагають користувачам бачити результат своїх дій або пояснюють подальші кроки на сайті. У 2017 р. цей напрямок буде набирати обертів. «Картковий» дизайн є трансформацією «плаского» дизайну. На даний момент спостерігається пік розвитку карткового дизайну, але, найвірогідніше, він поступово стане втрачати свої позиції. І причиною цьому є те, що карткові інтерфейси здаються схожими один на одного і, на відміну від мобільних пристроїв, на великих екранах виглядають менш виразно. Розташування елементів в однакових блоках заважає створенню ієрархії. На зміну йому буде приходити унікальний чистий дизайн з простою або ж, навпаки, більш оригінальною структурою. В останні декілька років верстка веб-сторінок обмежувалася можливостями CSS, але такі нові модулі як Flexbox і CSS Grid, що з'явилися в березні 2017 р., дозволять здійснити найсміливіші задуми в веб-розмітці. Розуміння нових можливостей сітчастої розмітки блоків, принципів роботи в рамках адаптивного дизайну є головною задачею сучасних дизайнерів. Метод «зламаної» розмітки, який полягає у виході елементів за межі ретельно вирівняної сітки, надає нові можливості в проектуванні веб-сайту. [9, с. 28]

Крім того, технологія Flash, вже давно застаріла, але все ще залишалася чи не єдиною можливістю для вирішення ряду важливих завдань. Так, якщо в 90-х головним контентом в інтернеті були загалом тексти і картинки, то в 2000-х величезну роль стали грати відео та аудіо-контент. Вся проблема була в тому, що в той час, як інтернет-ресурси і веб-дизайн розвивалися стрімко, технології, з якими доводилося працювати веб-дизайнерам, не встигали. До кінця першого десятиліття 2000-х арсенал HTML 4.01 і CSS 2.1 здався мізерним і давав не такі вже великі можливості, як здавалося колись. Навіть така тривіальна задача, як обрізка кутів елементів, досягалася прикладанням величезних зусиль. З мертвої

точки справа зрушила лише ближче до кінця першого десятиліття 2000-х, коли Apple відмовилася працювати з технологією Flash на iPhone і iPad. Це призвело до прискорення впровадження нових стандартів в CSS і HTML. До кінця 2000-х в руки веб-розробникам потрапила можливість створювати різні ефекти із застосуванням технології CSS3 і вдосконаленням HTML5. [5, с. 76]

Принципова відмінність графічного дизайну від різновидів графіки як виду художньої діяльності полягає у проектному характері графічного дизайну, його функціонально-естетичній спрямованості на масове відтворення візуальних структур в сучасній комунікативній сфері. Таким чином, графічний дизайн є синтетичною творчою діяльністю, яка використовує сучасні засоби передачі інформації і базується на традиціях графічного мистецтва.

Створення сучасного інформаційного середовища потребує величезних зусиль, для виконання цього завдання необхідна галузь веб-розробки і різновид дизайну, в завдання якого входить проектування веб-інтерфейсів для сайтів або веб-додатків. Веб-дизайн використовує легко інтерпретовані символи. Для створення емоційної оболонки інформаційного веб-ресурсу, він імітує чуттєві відчуття сприйманих образів. Розвиток веб-дизайну не припиняється, а навпаки, з кожним днем в руки веб-майстрів потрапляє все більше інструментів, сайти стають все складніше і все цікавіше. З іншого боку, зростають і запити користувачів. Веб-дизайн стає професією, яку необхідно освоювати кожен день. Щоб залишатися в темі, щоб не застаріти, не відстати, фахівцям у цій сфері доводиться щотижня вивчати десятки статей із новинками, вивчати свіжі рішення, стежити за тим, до чого додумалися конкуренти. Так що сьогодні бути веб-розробником не так вже й просто, але дуже цікаво. [8, с. 83]

Висновки. Створення сучасного інформаційного середовища вимагає величезних зусиль, на виконання цього завдання приходять галузь веб-розробки і різновид дизайну, в завдання якого входить проектування користувальницьких веб-інтерфейсів для сайтів або веб-додатків, який носить назву веб-дизайну. Веб-дизайн використовує легко інтерпретовані символи. Для створення емоційної оболонки інформаційного веб-ресурсу він імітує чуттєві відчуття сприйманих образів. У його просторі застосовують ігрові прийоми для налагодження та підтримки зв'язку зі споживачем. Істинна і результативна інформаційна комунікація в цьому просторі можлива тільки через прояв поваги до аудиторії, а значить, необхідний професійний, ясний, доступний, вільний від “шумів” і маніпулятивних технологій веб-дизайн, що відповідає вимогам сучасної естетики і який створюється при виконанні основних етапів розробки сучасного інформаційного середовища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Макнейл П. Веб-дизайн. Ідеї, секрети, поради. Пітер, 2011. 677 с.
2. Берд Дж. Веб-дизайн. Керівництво розробника. Пітер, 2012. 526 с.
3. Нільсен Я., Перніче К. Веб-дизайн: аналіз зручності використання веб-сайтів по руху очей / Пер. з англ. М.: ТОВ І.Д. Вільямс. Москва, 2010. 620 с.
4. Гончаров А.Ю. Web-дизайн: HTML, JavaScript і CSS. Кишеньковий довідник. КУДИЦ-ПРЕСС, 2007. 540 с.
5. Бородаєв, Д.В. Веб-сайт як об'єкт графічного дизайну. Моногр. Харків: Септима ЛТД, 2006. 588 с.
6. Луків, В.А., Останін А.А. Дизайн: тезаурусний аналіз: Наук. моногр. Москва, 2007. 342 с.
7. Кірсанов Д. Веб-дизайн. URL: <http://www.kirsanov.com/web.design/main.html>.
8. Лебедєв, А. Ководство. URL: <http://www.artlebedev.ru/kovodstvo/sections>.
9. Клоннінгер К. Web-дизайн Свіжі стилі Web-дизайну. Вид-во: ДМК прес, 2002. 192 с.
10. Кузнєцова Н.С. Веб-дизайн як інструмент моделювання віртуального простору сучасної культури: дис. канд. культурології: 24.00.01. Морд. держ. ун-т ім. Н.П. Огарьова, 2010. 171 с.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ТА СПАД АКТУАЛЬНОСТІ АНАЛОГОВОЇ

Вступ. В умовах сьогодення навряд чи можливо уявити собі новітні технології без цифрової фотографії. З появою у кожній епосі технологічних проривів, тим паче у ХХІ ст., кожна матеріальна річ у нашому житті прогресує та спростовується для більшого поглиблення та зацікавленості звичайних користувачів та підприємств у будь-яких сферах. Даний феномен також стосується і фотографії.

Мета даної статті полягає у тому, щоб дізнатись як саме з'явилась технологія цифрової фотографії та як її розвиток вплинув на плівкову фотографію та фотографію в цілому. Як саме і за яких обставин плівкова фотографія зазнала спаду та має тільки технічну, історичну та ностальгійну цінність. **Зародження цифрової фотографії.** 10 листопада 2009 року винахідники Віллард Бойл і Джордж Сміт отримали Нобелівську премію. У 1969 році вони працювали в Bell Labs і винайшли пристрій із зарядним зв'язком: ПЗС-датчик або CCD (Charge-Coupled Device). Наприкінці 1960-х вчені виявили, що структура MOSFET – це напівпровідникова сполука з оксиду металу з світлочутливістю. Принцип роботи датчика CCD, що складається з різних світлочутливих елементів MOSFET, заснований на зчитуванні електричного потенціалу, що генерується під дією світла. Передача заряду відбувається послідовно від одного елемента до іншого. Матриця CCD, що складається з окремих світлочутливих елементів, стала новим пристроєм для зйомки оптичних зображень. Перша матриця CCD, створена лауреатами Нобелівської премії 40 років тому, містила лише сім світлочутливих елементів. Вчені компанії Bell Labs створили прототип електронної відеокамери на основі 1970 року. Через два роки компанія Texas Instruments (TI) отримала патент на "все електронне обладнання для запису та подальшого відтворення фотографій". Хоча зображення зберігаються на магнітній стрічці і можуть бути відтворені на екрані телевізора, тобто пристрій має аналоговий характер, патент надає вичерпний опис цифрових фотокамер. У 1974 році на ПЗС Fairchild Semiconductor була створена астрономічна електронна камера (чорно-біла, роздільна здатність 100x100 пікселів). Через рік інженер Kodak Стів Сассон створив першу портативну камеру з використанням тих самих ПЗС. Зображення 100x100 пікселів записується на стрічку протягом 23 секунд і важить близько трьох кілограмів. У 1976 році Fairchild запустив першу комерційну електронну камеру MV-101, яка використовується на складальних лініях для контролю якості продукції. Зображення передавалось на невеликий комп'ютер.

Нарешті, в 1981 році Sony оголосила про створення електронної моделі камери Mavica (скорочено-магнітна відеокамера) на базі дзеркальної камери зі змінними об'єктивами. Приймач зображення вперше використовує напівпровідникову CCD-матрицю в побутовій камері, розміром 10x14 мм і роздільною здатністю 570x490 пікселів. Теж з'явився перший прототип цифрової камери (CPC). Він записував кожен кадр в аналоговій формі на металізованій поверхні – дискеті у форматі NTSC (ця дводюймова дискета називається Mavipak), тому її офіційно називають "нерухомою камерою" (Still camera). Технічно кажучи, Mavica є продовженням лінійки камер від Sony, що базується на матрицях CCD. Камери з електронно-променевими трубками замінили компактними пристроями на основі твердотільних датчиків CCD - ще однією областю застосування, винайденою нинішніми лауреатами Нобелівської премії. У середині 80-х років Kodak розробив промисловий дизайн 1,4-мегапіксельного CCD-датчика і ввів термін "піксель". У 1988 році компанія Fujī DS-1P (Digital Camera DSC) випустила камеру, яка зберігає зображення у вигляді цифрових файлів, яка оснащена 16 Мб внутрішньої енергонезалежної пам'яті. У середині 1980-х років Kodak додав цифрову функцію заповнення до професійної камери Nikon F3 і назвав новий Kodak DSC100. Запис проводився на жорсткому диску в окремому блоці вагою приблизно

5 кг. На основі цих даних ми можемо бачити, що за період 20-ти років цифрова фотографія почала розвиток стрімким технологічним проривом, на відміну від аналогової фотографії за весь період його існування. Але так як така технологія коштувала не малих грошей, на відміну від вже звичних аналогових фотоапаратів, публічної популярності вона змогла отримати тільки після 1990-х років, після популяризації портативних комп'ютерів для домашнього користування.

«Плівкова» криза

Наприкінці ХХ ст. лідерами у сфері фотографії залишались компанії Kodak та Fujifilm. Хоча ці компанії виробляли камери, їх основним бізнесом був продаж фотоплівки та послуги з подальшої обробки. За даними Forbes, Kodak «із задоволенням роздавала камери в обмін на те, щоб підсадити людей на оплату проявлення фотографій – в результаті чого частка Kodak на ринку хімікатів і паперу, які використовуються для проявлення і друку фотографій, становила приємні 80%». Власна стратегія компанії називалась "срібний галоїд" і була названа на честь хімічної сполуки, яка використовується у виробництві плівки. Тим часом, Fujifilm представив 35-мм одноразову камеру в 1986 році, на два роки раніше, ніж Kodak. У 2000 році, незадовго до переходу на цифрову фотографію, продаж плівки становив 72% доходу Kodak та 66% операційного доходу. У Fujifilm вони становили 60% та 66% відповідно. Фотоплівка виготовляється з ретельно відкаліброваної комбінації різних технологій, які вимагають ретельно побудованого виробничого процесу. Якщо подивитись на шматок кольорової плівки, можна побачити, що дно плівки складається з 20-ти рівномірно покритих шарів, кожен з яких чутливий до трьох основних кольорів – червоного, синього та зеленого. А товщина кожного шару – лише 1 мкм.

Директор Fujifilm Шигетака Коморі пояснив у своїй книзі: "Окрім високоточного формування і покриття плівок, воно також вимагає формування кристалічних зерен, функціональних полімерів, нанодисперсій, функціональних молекул та окислювально-відновного контролю. Всі ці процеси підлягають суворій якості контроль." Віллі Ши, колишній віце-президент Kodak (1997-2003), підтвердив, що "кольорову плівку дуже важко виробляти".

Плівка "повинна бути покрита 24 шарами складних хімічних речовин: фотосенсибілізаторів, фарб, клеїв та інших матеріалів, і розміщена на плівці з надзвичайною точністю при розтягуванні зі швидкістю 90 м на хвилину. Широку плівку потрібно замінювати в режимі реального часу. Плівка, що покриває склад, повинна бути розрізана за розмірами та упакована, і все це потрібно робити в темряві". Коморі нагадав, що у всьому світі було 30-40 виробників чорно-білих плівок, але стикаючись з поширенням кольорових плівок, багато з цих компаній зіткнулись з нездоланими технічними проблемами. "Бар'єри для входу в фото бізнес були високі". Лише два виробники, Fujifilm та Agfa-Gwater, мають достатньо технологій та масштабу, щоб конкурувати з Kodak. У 2001 році продажі плівки в усьому світі досягли свого піку, але, як згадує президент Fujifilm, «пік завжди приховує зрадницьку долину». Спочатку ринок почав стискатися дуже повільно, потім швидкість почала наростати, і в підсумку він обвалюється на 20-30% в рік. У 2010 році світова потреба в фотоплівці впала більш, ніж в 10 разів у порівнянні з тим, що було 10 років тому. Але спочатку ринок не зник – він змінився. Після демократизації персональних комп'ютерів і інтернету в 90-х, споживачі почали купувати цифрові камери. На жаль для виробників плівки, перехід від аналога до цифри завдало серйозні труднощі. Напівпровідникова технологічна платформа ніяк не перетинається з виробництвом плівки.

Найважливіше те, що, як пояснює колишній віце-президент Kodak: «Широка застосовність платформи означає, що хороший інженер може купити всі будівельні блоки та зібрати камеру. Ці блоки абстрагуються майже від всіх необхідних технологій, і вам вже не потрібен великий досвід і особливі навички. Постачальники компонентів пропонували технологію всім, хто заплатить, і в ній було мало вхідних бар'єрів».

Іншими словами, цифрова ера була абсолютно протилежною зручній бізнес-моделі «срібного галоїду». Згідно з цією бізнес-моделлю, кілька учасників поділили надійний ринок і отримали значний прибуток. Основна діяльність з кінофільмів та пост-обробки зникла, але комерціалізація цифрових камер не може компенсувати цю втрату. В чому причини? В тому, що раптово Kodak та Fujifilm довелося вийти з монополії та конкурувати з десятками компаній у бізнесі з низькими націнками цифрових камер. На відміну від кольорової плівки, кожен може комбінувати датчики та процесори для виведення продукції на ринок. Як сказав президент Panasonic Юкіо Сотоку своїй компанії-близнюку Kodak, "Модульність робить споживчі товари товаром". Це пояснює, як каліфорнійські серфери можуть проникнути на споживчий ринок відео та стати директорами GoPro, перш ніж їх просуватимуть китайські виробники дешевої електроніки.

Погляду на фінансове становище Kodak достатньо, щоб прояснити цю ситуацію. На початку 2000-х Kodak зумів підтримувати продажі, але прибуток впав до від'ємного значення. У 1990-х продажі Kodak становили від 1,3 до 15 мільярдів, а прибуток – від 5% до 10%. У 2000 році Прибуток компанії становив 1,4 млрд. Дол. США, а в 2002 р. – 800 млн. Дол. Після 2006 р. Спостерігається зниження було особливо вираженим.

Проблема не в продажу фотокамер. Kodak продав велику кількість цифрових камер. У 2005 році Kodak займав 21,3% американського ринку і перевершив японських конкурентів у галузі цифрових камер. Того року продажі американської групи зросли на 15%.

На жаль, ситуація з продажами у всьому світі не була оптимістичною. До 1999 року Kodak займав 27% ринку. Але до 2003 р. Це число впало до 15%, а до 2010 р. – до 7%. Компанія прогала в Canon, Nikon та інших компаніях.

Головна проблема полягає у тому, що Kodak не отримував гроші на цифрових камерах. За даними дослідження Гарвардського університету, кожна цифрова камера, яку вона продала в 2001 році, втрачала 60 доларів.

У 2006 році в офіційному щорічному звіті компанія почала відокремлювати продажі цифрового та плівкового секторів. Kodak спочатку підтримував гарний рівень доходів у галузі фотографії. Йому навіть вдалося замінити спад продажів плівки доходом від цифрових продуктів, але ця діяльність зазнала збитків. Як результат, компанія повинна була подати заяву про банкрутство у 2012 році. За минулий рік продажі плівок принесли 34 мільйони доларів США операційного доходу, тоді як підрозділ цифрових камер втратив у десять разів більше доходу (349 мільйонів доларів США).

Як Fujifilm змогла подолати кризу і досягти успіху?

Важливим елементом успіху Fujifilm стала диверсифікація. У 2010 році ринок плівки впав до 10% від свого обсягу у 2000 році. Але Fujifilm, 60% продажів якої займала плівка, успішно провела диверсифікацію і зуміла підняти прибуток на 57% за десять років, в той час, як продажі Kodak впали на 48%. Зіткнувшись з різким падінням продажів основного продукту, Fujifilm швидко почала діяти, і змінила свій бізнес за допомогою інновацій та зовнішнього зростання. Сігетакі Коморі, призначений президентом у 2000 році, Fujifilm швидко провів масивні реформи. У 2004 році Коморі розробив шестирічний план під назвою VISION 75, в честь 75-ї річниці групи. Мета була простою, і полягала в «порятунок Fujifilm від катастрофи і гарантії її життєздатності як лідируючої компанії з продажами в 2-3 трлн ієн на рік».

Спочатку керівництво реєструвало бізнес фотоплівки, урізавши виробництво і заклавши зайві фабрики. Одночасно департаменти досліджень і розробок переїхали в нове місце, щоб об'єднати дослідні спроби і пропагувати поліпшену культуру комунікацій та інновацій серед інженерів. Зрозумівши, що бізнес цифрових камер не зможе замінити стратегію «срібного галоїда» через низьку прибутковість сектора, компанія провела масивну диверсифікацію на основі можливостей і інновацій.

Якщо у компанії не було своїх багатообіцяючих технологій, здатних конкурувати на народжуваних ринках, вона займалася злиттями й поглинаннями. Купуючи компанії, які вже вийшли на ринок, і комбінуючи їх активи зі своїм досвідом роботи, японська фірма змогла

легко і швидко випускати нові продукти на ринок. Користуючись синергією технологій, в 2008 році вона придбала Toyota Chemical, і вийшла на ринок ліків. Занурюючись в цей ринок, вона також купила радіофармацевтичну компанію, яка тепер називається Fujifilm RI Pharma. Вона також зміцнила позицію в уже існуючих спільних підприємствах, наприклад, в Fuji-Xerox, що стала спільною компанією в 2001 році, після того, як Fujifilm придбала ще 25% частки в партнерстві. У 2010 році, через дев'ять років після піку продажів плівки, Fujifilm перетворилася в нову компанію. Якщо в 2000 році 60% продажів і дві третини прибутків йшли за рахунок екосистеми фотоплівки, то в 2010 фотографічний підрозділ відповідав менше ніж за 16% від загального прибутку. Fujifilm змогла вийти з шторму завдяки масивній реструктуризації і диверсифікації. На цьому тлі, Kodak не змогла провести реформи. Вона зазвичай описується як муміфікована компанія, що застрягла в ері аналогової фотографії, і не здатна адаптуватися до цифрового світу. Деякі пояснюють, що Kodak страждала на короткозорість, і не змогла розгледіти наступ цифрових камер, а інші кажуть, що причиною проблем було самовдоволення, коли керівництво відмовлялося приймати неминуче, незважаючи на те, що було в курсі наближення цифрового триумфу. Kodak створила непоганий асортимент цифрових камер і змогла деякий час займати перше місце в продажах в США на початку 2000-х. Історично Kodak винайшла цифрову фотографію, розробивши цю технологію у 1975.

Компанія інвестувала мільярди доларів в цифровий відділ досліджень і розробок, і, як Fujifilm, сильно зменшила виробництво, що також обійшлося їй в мільярди. Згідно Harvard Business Review: «Директор Kodak Джордж Фішер знав, що вторгнення цифрової фотографії може статися, і навіть замінити ключовий бізнес Kodak. Поза сумнівом, у нього та інших членів керівництва компанії була спокуса це ігнорувати.

Але до їх честі, вони змогли протистояти спокусі. Фішер побудував війська і агресивно інвестував понад \$ 2 млрд. в розробку і дослідження цифрових зображень». Цій же меті дотримувався і наступний директор Ден Короп, що присягнувся інвестувати дві третини частини бюджету компанії на дослідження і розробку в цифрові проекти. Колишній президент споживчого цифрового бізнесу Kodak додає, що «Керівництво Kodak критикували за підрич цифрового сектора, зроблений в прагненні зберегти плівковий. Але ця критика перебільшена. Реагуючи на рекомендації експертів, з середини 90-х по 2003-й компанія створила окремий підрозділ, завданням якого був цифровий ринок. Новий підрозділ, необмежене спадщиною або практиками, змогло створити лідируючу на ринку позицію в частині цифрових камер». Насправді, Kodak провалилася з тих же причин, за якими Fujifilm розцвіла: диверсифікація. Але у випадку з Kodak фірмі завадила відсутність диверсифікації. На відміну від Fujifilm, розпізнати приреченість бізнесу фотографії, і вивчала нові ринки з абсолютно іншим портфоліо, Kodak помилилася з аналізом і залишилася в стиснутій індустрії фотографій.

Kodak намагалася змінитися намагалася, але робила це неправильно. Перед радикальною зміною ринку, вона відреагувала енергійно – але просто робити щось і робити щось правильне - це різні речі. Як пояснив колишній віце-президент Kodak, «Керівництво Kodak не повною мірою усвідомило, що поява цифрових фотографій матиме жахливі наслідки для майбутнього фотодруку». В кінці 90-х Kodak в поспіху встановила 10 000 цифрових кіосків в партнерських магазинах. Простіше кажучи, Kodak намагалася відтворити бізнес-модель «срібного галоїда» в цифровому світі, а саме його частину, пов'язану з печаттю. На жаль, «створений ними бізнес провалився на традиційному ринку і не зміг знайти собі новий. «Hewlett-Packard, Canon і Sony – спрацювали краще. Вони запустили продукти, засновані на домашньому зберіганні і домашнього друку, і в процесі розкрили нові запити на зручність, зберігання і селективність», – пояснила Harvard Business Review в 2002. Через два роки з'явилася компанія Facebook, і незабаром після цього друк фотографій пішла в минуле. Велика частина споживачів уже не збиралися роздруковувати фото. Вони ділилися фотографіями в інтернеті.

Kodak зрозуміла ставки переходу на цифру, вклалася в технології і передбачала, що фотографіями будуть ділитися в інтернеті. Наприклад, компанія в 2001 році придбала сайт обміну фотографіями Ofoto. На жаль, компанія вирішила використовувати Ofoto, щоб змушувати людей роздруковувати цифрові фотографії. Вони не змогли зрозуміти, що процес обміну фотографіями в інтернеті був новим бізнесом, а не одним із способів збільшення продажів друку. «В юриспруденції ми називаємо цю позицію птахом, якій подобається літати задом наперед. Їй приємніше дивитися туди, де вона була, ніж туди, куди вона летить», - сказав Ден Алеф, автор біографії засновника Kodak Джорджа Істмана. Озираючись назад, Віллі Ши, колишній віце-президент Kodak, вважає, що «компанія могла б спробувати змагатися за допомогою можливостей, а не за допомогою ринків, на яких вона була представлена», як зробила Fujifilm, але це означало б відмову від чудової франшизи. У бізнес-школах вчать не такою логікою, і лідерам компанії було б важко з цим змиритися». Глава Fujifilm згоден з цим, і ставить на перше місце причин падіння Kodak інерцію. «Ця компанія так довго була першою», – сказав він, додавши, що «і це призвело до того, що вона повільно пристосовувалася до змін. Ззовні здавалося, що в глибині душі Kodak просто не хотіла змінюватися».

Висновки. Аналогова фотографія на відміну від цифрової, має за собою великий розвиток та багату історію, яка дала поштовх для розвитку мистецтва, бізнесу, публіцистики та багатьох сфер нашому житті. Але часи йдуть, та прогрес не стоїть на місці. Винахідники Віллард Бойл і Джордж Сміт привнесли технологію, без якої важко уявити сучасний світ. Насамперед цифрова фотографія – це лише крок, який був зроблений для розвитку фотографії в цілому. В майбутньому людство чекає безліч таких кроків, які будуть розвивати сферу фотографії в кращу та більш досконалу форму чим вона є в даний час. Історія нам демонструє, що не потрібно боятись щось нове, та йти в ногу з прогресом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Інновації поза кризою: як Fujifilm вижив, коли його основний бізнес зникав / Шигетака Коморі. Stone Bridge Press. 2015. 94 с.
2. Джордж Істман: король Kodak / Даніель Алеф. 2009.
3. Падіння Кодака не стосувалося технологій / Скотт Д. Ентоні. 2002.
4. Цифровая фотография. Фотоэнциклопедия / Владимир Клиновский. АСТ, 2011. 10 с.

Науковий керівник: доцент Овчарек В. Є.

Богдан Яцюта
(Київ)

ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ САЙТУ СПОРТИВНОГО КЛУБУ

Мета даної роботи полягає у розробці теоретичних і науково-методичних способів збільшення спортивної активності населення через створення інформаційних ресурсів направлених на агітацію фізичної активності та науково-практичних рекомендацій щодо покращення загального самопочуття людей через заохочення їх до спорту через інформаційні технології.

Завданнями даної роботи є: визначити основні найефективніші способи створення веб-ресурсів, та особливо спортивного направлення, за допомогою найсучасніших технологій у веб-програмуванні. Визначення найкращих програм та CMS систем для створення, веб-сторінок та їх наповнення.

Ключові слова: проектування; сайт; спорт; клуб; CMS; веб-дизайн; веб-ресурси.

Рівень фізичної активності сучасних людей на дуже низькому рівні. Фізична бездіяльність може накладати тягар на систему охорони здоров'я та призводити до передчасної смерті або втрати працездатності.

Дослідження показують, що понад третину загального тягара хвороб, які зазнають люди, можна запобігти, змінивши такі фактори способу життя, як підвищення рівня фізичної активності в повсякденному житті.

Якщо ми займаємося спортом, ми не тільки можемо зменшити жирові відкладення, але й зменшити ризик ожиріння, діабету 2 типу, серцево-судинних захворювань (ССЗ) та деяких видів раку. Наше загальне психічне здоров'я та добробут також, ймовірно, з підвищенням рухливості зможе значно покращитися.

Малорухливий характер нашого способу життя також може призвести до поганих наслідків для здоров'я. Більшість з нас довго сидять або лежать, проводячи час за комп'ютером на роботі, або замість прогулянки на свіжому повітрі вдома за телевізором. Крім того, багато часу ми витрачаємо на електронні пристрої, в соціальних мережах, використовуючи улюблені програми або граючи в ігри. Нещодавнє опитування показало, що близько 90% дітей щотижня проводять за телефонами та іншими гаджетами більше 10 годин.

Хоча цьому можна запобігти, але по статистиці більше четверті або й третини людей страждає від ожиріння різних видів. Багато наших співвітчизників мають нездорові харчові звички, проводять занадто багато часу сидячи або лежачи, використовують телефони як відпочинок і не займаються достатньою фізичною активністю.

Тому для підвищення здоров'я населення, потрібно створити нові та сучасні інформаційні джерела, через які люди зможуть користуватися зручними спортивними центрами. Для такої мети добре підходять веб-сайти, про розробку яких потрібно дізнатися побільше.

Виклад основного матеріалу

В сучасній практиці існує 3 основних способи для створення сайту:

- Використати CMS для створення сайту – швидко, легко і дешево, це найкраще рішення, яке може дати швидкий результат і яким може навчитися користуватися будь-хто.
- Замовити дизайн у веб-дизайнера, або у веб-студії – зазвичай набагато дорожчий спосіб, але і результат роботи буде кращим і якіснішим.
- Створити безкоштовний сайт за шаблоном – швидко і неякісно, тому рідко використовується.

У відсотковому співвідношенні зі перемагає CMS системи приблизно 25%, від всіх сайтів. Спершу можна подумати, що це не велика частина, але потрібно згадати, що ними активно почали користуватися відносно недавно.

Ми розглянемо кожен із цих основних способів створення веб-сайту та зрозуміємо, що конструктор веб-сайтів є найзручнішим вибором.

Конструктори веб-сайтів (CMS) – ідеальне рішення для приватних осіб та малого бізнесу, щоб створити веб-сайт без найму розробника. Однак знайти хорошого конструктора веб-сайтів може бути складно для початківців.

Основними елементами на які найважливіше звертати увагу – це простота у використанні, ціна, функції, підтримка.

- Простота у використанні – конструктор веб-сайтів повинен бути простим у користуванні для абсолютних початківців (не досвідчених користувачів). Він повинен поставлятися з потужними інструментами редагування та параметрами налаштування.

- Ціна – оскільки на ринку дана сфера являється вельми конкурентною, ми шукаємо, який конструктор веб-сайтів пропонує найбільше співвідношення ціни та якості.

- Дизайн та функції – конструктор веб-сайтів повинен пропонувати безліч професійних шаблонів веб-сайтів та гнучкість для додавання інших функцій, таких як Google Analytics, сторонні інструменти маркетингу тощо.

- Підтримка клієнтів – розробники веб-сайтів можуть запропонувати інтуїтивно зрозумілий, простий у використанні інтерфейс, але важливо переконатися, що цілодобова підтримка клієнтів доступна у разі потреби.

З огляду на всі вище перераховані елементи та на відсоткове співвідношення, можна виділити таку платформу як WordPress.

WordPress.org – це найпопулярніша платформа для створення веб-сайтів у світі. Понад 39% всіх веб-сайтів в Інтернеті працюють на WordPress.

Власний WordPress очолює список найкращих конструкторів веб-сайтів завдяки своїй популярності, потужним функціям, масштабованості та простоті використання.

WordPress - це безкоштовний конструктор веб-сайтів з відкритим кодом. Це означає, що користувач має максимальний контроль над своїм веб-сайтом

Вартість:

Хоча WordPress – це безкоштовний конструктор веб-сайтів, вам знадобиться доменне ім'я та веб-хостинг, щоб опублікувати ваш веб-сайт, який зазвичай коштує 14,99 доларів на рік та 7,99 доларів на місяць відповідно.

За цією спеціальною ціною WordPress є одним з найдешевших конструкторів веб-сайтів для малого бізнесу.

Wix.com – ще одне популярне програмне забезпечення для побудови веб-сайтів на основі хмари. Він пропонує простоту використання в поєднанні з потужним набором функцій для легкої побудови веб-сайту.

CMS Wix – це повністю розміщена платформа, тому не потрібно платити за хостинг. Користувач отримує доступ до сотень шаблонів для вибору дизайну веб-сайту. Кожен шаблон можна повністю редагувати за допомогою інтуїтивно зрозумілого конструктора.

Wix також створив штучний інтелектуальний інтелект (Wix ADI), який може створити для вас чудовий варіант веб-сайту.

Окрім безлічі шаблонів, Wix також пропонує десятки безкоштовних та платних додатків, які ви можете встановити на своєму веб-сайті. Ці програми дозволяють додавати нові функції та функціональність на ваш веб-сайт. Деякі з них створені Wix, а інші – сторонніми розробниками. Він також дає безкоштовний SSL з усіма планами Wix, але потрібно буде його ввімкнути для свого веб-сайту.

Ціна

Wix пропонує обмежений безкоштовний тарифний план із фірмовим субдоменом Wix. Можна підключити домен за \$ 9,16 на місяць. Їх комбінований план починається з \$ 14,95 / місяць і дає безкоштовне доменне ім'я. План електронної комерції для інтернет-магазинів коштує \$ 26,25 на місяць.

Але чому сайти спортивного призначення заслуговують на особливу увагу серед споживачів?

Хоча сайти спортивного призначення у своїй основі виконують комерційну діяльність продаючи послуги, вони є важливою нішою у послугах спортивного призначення і виконують заохочуючи роль у покращенні свого фізичного стану для людей.

Отже, що потрібно знати про створення сайту спортивного призначення?

Ваш сайт допоможе вам тримати ваших шанувальників в курсі і залучити більше послідовників. Це також збільшує ймовірність того, що в ваш клуб звернуться нові талановиті гравці. Ваш веб-сайт – найкращий спосіб просувати себе. І в ньому повинні бути такі елементи. Офіційний логотип для брендингу та впізнаваності.

- Затишна домашня сторінка з відео та зображеннями.
- Чітко визначена структура сайту з адаптивним дизайном.
- Розділ новин, щоб ваші відвідувачі знали найсвіжіші новини.
- Ваш поточний склад команди і розклад майбутніх матчів.
- Турнірна таблиця, таблиці лідерів і профілі гравців.
- Посилання на ваші соціальні профілі.

Головне меню сайту – це, можна сказати, найголовніший і часто єдиний навігатор між сторінками в структурі сайту. Воно може бути найрізноманітніших видів та форм, але найчастіше використовують головне меню горизонтального виду. Також часто використовувалося меню вертикального виду, але у зв'язку з трендами, зараз таке можна зустріти дуже рідко на застарілих сайтах, хоча деякі умільці можуть вигадати формулу за якої навіть вертикальне меню може бути вигідно оформлене.

Найчастіше головне меню складається з інформації по сторінкам, таким як:

- Про клуб
- Контакти.
- Новини
- Розцінки, ціни, послуги
- (а у випадку спортивної тематики) сторінка яка дає можливість отримати абонемент або познайомитися з тренерським складом. Веб-сторінка “Про клуб” повинна містити інформацію, яка розповідає про структуру клубу в цілому та перспективні відмінності від конкурентів, опис приміщень, обладнання, додаткових послуг.

Сторінка новин повинна інформувати про можливі акції, конкурси, збори, які можуть проводитися в клубі. Зміст цієї сторінки повинен наповнюватися постійно і повинен постійно оновлюватися.

У спортивній тематичі особливу увагу пострібно приділити сторінці яка знайомить з тренерським складом даного клубу. Повинна бути фотографія, коротка біографія тренера та вид спорту, якому даний тренер навчає..

Одна з найважливіших сторінок для покупки абонементу повинна бути наповнена пропозиціями щодо відвідування залу за певну ціну на певний термін.

Висновки.

Розробка дизайн-концепції сайту спортивного клубу - це складний та багатогранний процес, який потребує знань в багатьох галузях. Наприклад, знання в графічному дизайні, веб-дизайні, знання в програмуванні, маркетингу.

Тому можна сказати, що з великою вірогідністю сайти спортивного призначення можуть сприяти покращення фізичного стану споживачів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вебдизайн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Пасічник, В. В. Пасічник ; за заг. ред. В. В. Пасічника ; М-во освіти і науки України. Л. : Магнолія 2006, 2010. 519 с.
2. Макнейл П. Веб-дизайн. Идеи, секреты, советы = The Web Designer's Idea Book, Vol. 2: More of the Best Themes, Trends and Styles in Website Design. Санкт-Петербург: «Питер», 2011. С. 272.
3. Якоб Нильсен. Веб-дизайн. Санкт-Петербург: Символ-Плюс, 2003. 512 с.

ПЕДАГОГІКА

Оксана Головенко, Ганна Кратенко
(Хорол)

ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Оновлення сучасної системи освіти визначило необхідність дослідження питання педагогічної інноватики як особливої галузі наукового знання. Інноваційні технології вивчення базуються на нестандартних формах організації навчання і викликають у дітей інтерес до нової інформації, спонукають осмислено володіти фактичним матеріалом.

Ключові слова: інновація, інноваційні технології, педагогічні технології, система знань.

The renewal of the modern education system has determined the need to study the issue of pedagogical innovation as a special field of scientific knowledge. Innovative learning technologies are based on non-standard forms of learning organization and arouse children's interest in new information, encourage meaningful possession of factual material.

Key words: innovation, innovative technologies, pedagogical technologies, knowledge system.

У перекладі з грецької мови “інновація” означає оновлення, новизна, зміна.

Найпоширенішим є визначення американського вченого К. Роджерса, який стверджує, що «новизна – це ідея, що є для конкретної особи новою і немає значення, є ідея об’єктивно новою чи ні, ми визначаємо її в часі, який минув з моменту її відкриття або першого використання».

Сучасні вітчизняні вчені розглядають інновацію в освіті як «процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв’язання тих педагогічних проблем, які досі розв’язувались по – іншому», «як результат творчого пошуку оригінальних нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем».

Але переконливішим твердженням є те, що інновацією необхідно вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни у певній системі.

Характерною рисою оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців стала орієнтована освіта, спрямована на індивідуальний професійний розвиток особистості.

Професійне становлення особистості фахівців є процесом складним і довготривалим.

І саме сучасні педагогічні технології спрямовані на формування системи знань, умінь і навичок, розкриття творчих здібностей студентів та їх уміння постійно оновлювати свої знання та вміння.

Нові педагогічні технології – це педагогічна діяльність, що максимально реалізує в особі принципи навчання, виховання і розвитку особистості з метою забезпечення кінцевих результатів. І в основі педагогічних технологій – особистість студента.

Тому, в сучасних умовах викладачі змушені шукати та використовувати такі моделі навчально-вихованого процесу, які б затвердили якісно нові взаємовідносини між його учасниками.

Ці моделі спрямовані на гуманізацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів – з одного боку, з іншого – поєднуються з якісним оволодінням ними необхідними комплексом знань, умінь і навичок.

Використання інноваційних технологій навчання викладачами побудовано на таких принципах:

- системний підхід до навчання;
- індивідуалізація та диференціація навчального процесу із урахуванням рівня засвоєння знань та відповідних професійних навичок і умінь кожної особистості;
- здатність педагога та здобувача освіти до саморозвитку у процесі дистанційного навчання.

Сучасна методика викладання забезпечує проектування пізнавальної діяльності, через креативний та мотиваційно-спрямований творчий підхід до вивчення навчального матеріалу та надає здобувачам освіти практичну допомогу в усвідомленні ролі знань у житті й навчанні, коли набуті знання перестають бути метою, а стають засобом у справжній освіті.

Основними факторами в концепції інтенсивності є поняття активізації, тобто процес, який направлений на досягнення активності педагога і здобувача освіти та збереження цього стану на протязі заняття. Саме стан активності, динаміка взаємодії забезпечують високий рівень інтенсивності навчального процесу в якісному плані.

Освітні інноваційні технології, як найбільш загальні утворення, характеризують загальну стратегію розвитку освіти і єдиного освітнього простору. Основне призначення освітніх технологій – прогнозування розвитку освітніх систем, їх проектування, планування та визначення факторів, які відповідають освітнім цілям.

Серед існуючих інноваційних технологій навчання слід зупинитися на наступних:

Метою методу «Коло Ідей» є залучення всіх студентів до обговорення проблеми. Методика проведення «Коло ідей» містить наступні етапи:

- викладач ставить дискусійне питання та пропонує обговорити в малих групах його окремі аспекти;
- здійснюється комплектування груп з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів, рівня їх знань та час обговорення проблеми в групі;
- після того як час на обговорення вичерпався, кожна група пропонує лише один варіант вирішення проблеми, яку обговорювали;
- групи висловлюються по черзі, поки не буде вичерпано всі відповіді;
- під час обговорення теми на дошці фіксується список зазначених ідей;
- коли всі ідеї з вирішення проблеми висловлені, можна звернутися до розгляду проблеми в цілому і підбити підсумки роботи.

«Коло ідей» орієнтоване на формування вмінь працювати в команді, обґрунтовувати власну думку.

Все більшого поширення набуває застосування методу «мозкового штурму» Його головна функція – навчити генеруванню ідей. Можна виділити наступні етапи «мозкового штурму»:

- 1) формулювання проблеми, яку необхідно розв'язати;
- 2) тренувальна розминка: вправління в швидких пошуках відповідей на запитання («від простого до складного»), звільнення від впливу психологічних бар'єрів (соромливості, ніяковості, замкнутості, скованості);
- 3) безпосередньо мозкова штурм – «атака» висунутої проблеми: всі пропозиції окремих студентів чи «творчих груп» фіксуються без критики;
- 4) сумісна оцінка і відбір кращих ідей;
- 5) повідомлення про результати «мозкової атаки» і сумісне обговорення кращих ідей, їх захист; прийняття колективного рішення. Методична особливість методу полягає у тому, що оцінювання та аналіз ідей здійснюється лише після того як запропоновані всі варіанти рішень.

Суттєвою перевагою даного методу є те, що він дозволяє виявити й 100пів падань100 індивідуальні судження, розглянути весь спектр ідей по вирішенню проблеми, а потім із багатьох варіантів вибрати виважене та обґрунтоване рішення.

Метод кейсів (case study) як засіб навчання у ВНЗ набирає все більшої популярності. Мета методу кейс-стаді – поставити студентів у таку ситуацію, коли їм необхідно буде прийняти рішення. Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і є основою для проведення обговорення в академічній групі під керівництвом викладача. У більшості випадків при використанні кейсу учасникам попередньо надається можливість ознайомитись із переліком обставин, підґрунтям яких є реальні чи уявні ситуації.

Опис цієї ситуації одночасно висвітлює не лише конкретну практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, які треба засвоїти під час її розв'язування.

У кожному із наведених варіантів процес навчання здійснюється через надання викладачем інформації у вигляді проблеми чи серії проблем. Ця інформація може бути викладена у документальній, заздалегідь підготовленій формі або за допомогою вербальних і візуальних засобів (показ слайдів чи відеоматеріалів). По закінченні вправи група пропонує свої напрацювання, які можуть стати підґрунтям для дискусії.

Матеріал для обговорення має бути дібраний таким чином, щоб відображав проблеми, з якими учасники можуть зіткнутися в професійній діяльності. Він повинен містити достатній обсяг інформації, щоб група мала з своєму розпорядженні всі необхідні дані, однак не була перевантажена ними. Ситуація, навколо якої відбувається обговорення, має бути достатньо складною, послідовний виклад подій має містити деталі, уточнення (ілюструвати складність і багатоплановість професійної діяльності); потрібен центральний герой, інтрига, боротьба інтересів (це зробить аналіз персоніфікованим, жвавішим і цікавим); події, відображені у ситуації, не мають бути надто давнішими, краще, щоб вони стосувалися знайомих для студентів об'єктів (фірм, організацій, особистостей); ситуація має бути адаптованою до тих знань, які викладач планує актуалізувати.

Ефективність застосування даного методу залежить від кількості учасників групи та включення елементів змагання. Хоч би якою цікавою та вдалою була конкретна ситуація, ефективність роботи з нею виявляється мінімальною, якщо викладач не володіє методикою аудиторної роботи з кейсами.

Метод «Акваріум» Окрім вирішення дидактичних завдань допомагає удосконалювати навички роботи в малих групах, формувати комунікативну культуру та розвивати практичне мислення.

Слід об'єднати дітей у підгрупи і запропонувати завдання для виконання та необхідну інформацію, одна з груп сідає в центр аудиторії (або на початку середнього ряду в аудиторії, де стоять робочі столи) та утворює своє маленьке коло. Студенти цієї групи починають обговорювати запропоновану викладачем проблему. Групі, що працює, для виконання завдання необхідно прочитати вголос ситуацію-завдання, обговорити її в групі, використовуючи метод дискусії, дійти спільної думки за 3-5 хв.

Всі інші мають тільки слухати, не втручаючись у процес обговорення, спостерігають, чи змістовною є дискусія і чи відбувається вона за визначеними етичними правилами. Після закінчення інші студенти обговорюють наступні питання:

- Чи погоджуєтесь Ви з думкою групи, яка висловила?
- Чи була ця думка достатньо аргументованою?
- Який з аргументів Ви вважаєте найбільш переконливим?

Після цього місце в «Акваріумі» займає місце інша група.

Усі групи по черзі мають пройти це випробування і діяльність кожної з них мусить бути обговорена аудиторією. Метод «Акваріум» сприяє формуванню критичності мислення студентів та повазі до плюралізму думок.

Метод «Ажурна пилка» вчить студентів працювати «у команді» для опрацювання значної кількості інформації за короткий проміжок часу. Позитивним ефектом «ажурної пилки» є заохочення учасників до взаємодопомоги, конструктивного співробітництва та толерантності. Основний принцип цього методу «вчимося – навчаючи».

Під час роботи з використанням методу «Ажурна пилка» здобувачі освіти повинні бути готовими працювати в різних групах.

Ефективним методом «Термінологічне доміно» для підготовки до контрольних робіт чи здачі модулів. Здобувачі освіти об'єднуються в команди по 4 учасника. Складають картки, у лівій частині яких наприклад, будуть поняття, а в правій частині – їх визначення. Картки розрізають на дві половини. Кожен учасник повинен набрати найбільшу кількість правильних співпадань можливих пар.

Важливим ефектом гри є взаємна оцінка студентами своїх досягнень, набування вмінь роботи в команді.

Крім вирішення навчальних завдань ігрові методи дають здобувачам освіти відверто висловлювати свої думки та стимулюють їх до удосконалення комунікативної культури, культури прояву емоцій, вчать приймати правильні рішення в ситуаціях наближених до реальних, виховувати в собі професійні навички, уміння зосереджувати увагу на конкретній проблемі.

Випускники вищих навчальних закладів повинні бути готовими до професійної діяльності. Фахівець повинен добре орієнтуватись у галузі професійних знань та бути підготовленим до плідної взаємодії з людьми як керівник трудового колективу і його член. Така діяльність передбачає високе розумове, емоційне, вольове напруження, і тому майбутніх фахівцю слід психологічно готувати до неї.

Викладач може одночасно подавати матеріал для засвоєння теоретичних знань і формувати уміння контролювати негативні емоції, гнів, агресію, уміння знаходити індивідуальні засоби їх подолання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Метод. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
2. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційно-методичний збірник / Упоряд. Г.О. Сиротенко. Полтава: ПОІППО, 2006.
3. Новітні технології навчання. Із досвіду впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес. *Матеріали науково-методичної конференції педагогічних працівників*. Хорол, 2007.
4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Київ: Кондор, 2011.

*Інна Зуб
(Маріуполь)*

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ GOOGLECLASSROOM ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

У статті висвітлено питання використання платформи Google Classroom для організації дистанційного навчання студентів під час карантину і не тільки. Розглянуті методи створення класів та наповнення їх завданнями, наведені переваги і недоліки Google Classroom.

Ключові слова: платформа, дистанційне навчання, клас, завданнями, навчальні матеріали, переваги, недоліки.

The article covers the issue of using the Google Classroom platform to organize distance learning for students during quarantine and beyond. The methods of creating classes and filling them with tasks are considered, the advantages and disadvantages of Google Classroom are given.

Keywords: platform, distance learning, class, tasks, learning materials, advantages, disadvantages.

У зв'язку з поширенням коронавірусу COVID - 19 в Україні було введено карантин. Оскільки навчальний процес було припинено на невизначений період, а навчання повинно тривати, коледжі змушені були перейти на дистанційну форму навчання. Що це є і як його використовувати мало кому було відомо. Одні вважають дистанційною формою – самостійну роботу учнів, які повинні виконати задані їм раніше завдання. Інші для комунікації почали використовувати Viber, телефонні дзвінки, СМС, Messenger та ін.

Правильна організація дистанційного навчання, річ необхідна не лише в період карантинних обмежень. Актуальність позакласної форми занять зберігається постійно,

позаяк низка студентів з різних причин не можуть відвідувати заняття і змушені займатися дистанційно. Однак в епоху технологій, які практично доступні для кожної людини і вміщуються у смартфоні, організувати навчальний процес завдання не таке вже й складне.

Оскільки, працюючи з різним контингентом, з переліченими проблемами доводиться стикатися щодня, я вирішила для організації дистанційного навчання використати Google classroom.

Google раніше в своєму арсеналі мав велику кількість інструментів для освіти, однак згодом компанія вирішила всі ці інструменти об'єднати в одну платформу, так з'явився Google Classroom. Тому Classroom навряд чи можна назвати класичною системою дистанційного навчання, це скоріше середовище спільної роботи – той же Google для освіти, тільки зібраний в одному місці.

Платформа Google Classroom – це інструмент, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, допомагає створювати і впорядковувати завдання, виставляти оцінки, коментувати і організовувати ефективне спілкування зі студентами в режимі реального часу або в режимі дистанційного навчання. Завдяки платформі Classroom можна організувати проектну роботу, перевернуте навчання, дистанційне навчання. Доступ до цього програмного засобу можливий після реєстрації користувача та отримання звичайного облікового запису Google. За допомогою Google Classroom користувач може створити навчальний клас або приєднатися до існуючого. Кількість навчальних груп, які може створити викладач та до яких може бути включений учень, необмежена.

Функціональні можливості сервісу:

- запрошувати учнів до класу;
- запрошувати педагогів спільно працювати у створеному класі;
- розміщувати загальну інформацію щодо організації освітнього процесу: назви тем, кількість годин тощо;
- розміщувати дидактичний матеріал для учнів класу, зокрема відеоматеріали (YouTube або відео з власного файлового сховища) чи посилання на відповідні інтернет-ресурси;
- публікувати загальні оголошення або повідомлення в необхідній навчальній темі, групі;
- здійснювати опитування учнів (усіх або вибраних), демонстрацію загальної статистики відповідей та можливість перегляду деталізованих звітів або окремих відповідей учнів;
- призначати завдання учням (усім або вибраним), зокрема і відкладені, як у межах всього класу, так і з певних тем. У процесі дистанційного навчання учень може:
 - приєднатися до класу за запрошенням або за допомогою ключа, який надав вчитель або інший учень навчальної групи;
 - переглядати навчальні матеріали, розміщені вчителем;
 - переглядати оголошення та виконувати завдання, розміщені вчителем, залишати відповідні коментарі до них;
 - переглядати підготовлені вчителем завдання й дату обов'язкової здачі матеріалів;
 - отримувати повідомлення про повернення завдань на доопрацювання;
 - повторно надсилати матеріали учителю після доопрацювання;
 - переглянути оцінку за виконане завдання тощо.

Перш ніж почати працювати в Google Classroom необхідно створити Клас.

В додатках Google вибираємо Classroom (англ. Клас) (рис. 1), у вікні Classroom тиснемо на кнопку «+» у правому верхньому куті і вибираємо створити клас (Рис. 2).

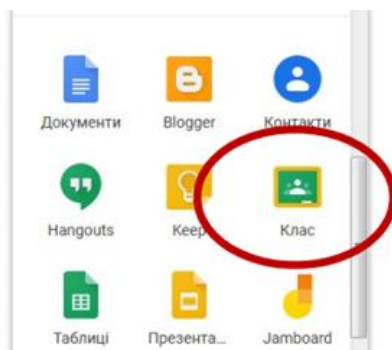

Рис. 1

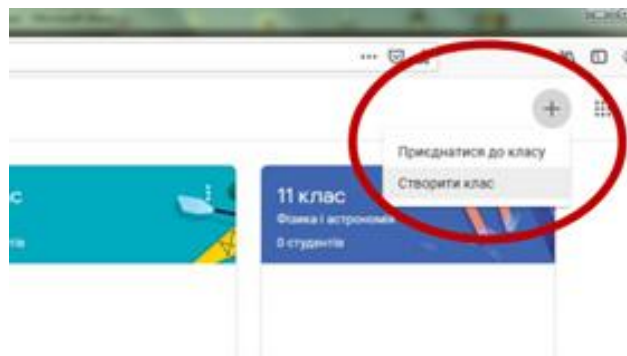

Рис. 2

Далі читаєте примітку ставите галочку погодження і тиснете кнопку ПРОДОВЖИТИ, заповнюєте форму і тиснете кнопку СТВОРИТИ.

Процедура створення класу гранично проста. Після того, як ви зробите це, у вас з'явиться можливість: легко завантажувати матеріали для своїх учнів (дидактичні, практичні, вичавки з підручників, завдання, фото і відео матеріали); зможете надавати завдання; у вкладці «Завдання» ви зможете групувати свої замітки/документи і підручники за темами, а також розташовувати їх в зручному порядку; учні зможуть виконувати ці завдання, а у вас з'явиться можливість контролювати виконані завдання і оцінювати їх; викладач може залишати коментарі стосовно виконаного домашнього завдання студентів; ви зможете спілкуватися всім класом.

Переваги Google Classroom:

1. Google Classroom - це зручна і повністю забезпечена всім необхідним платформа, в якій є всі інструменти для створення, зберігання та обміну інформацією. Зберігання всієї необхідної інформації відбувається в Google Drive, створення документів - в Google Docs, створення презентацій можливо за допомогою Sheets and Slides, планування розкладу за допомогою Google Calendar. Простими словами, тут є абсолютно всі інструменти, які необхідні в плануванні і створенні якісного віддаленого навчання.

2. Є оффлайн доступ до інформації. Навіть якщо у вашого учня тимчасово відсутній доступ до інтернету, то він зможе все одно ознайомитися з новим матеріалом.

3. Сервіс є безкоштовним.

4. Інтерфейс російською мовою.

Однак, незважаючи на те, що цей сервіс, на перший погляд, з усіх боків хороший, є також і *недоліки*:

1. Насправді, арсенал функцій не такий великий, як у інших систем дистанційного навчання. Якщо онлайн-навчання трапилося з вами вперше під час карантину, то цей сервіс необхідно спробувати.

2. Не зручні посилання на Classroom.

Отже, підводячи підсумки можна зробити висновок, що Google Classroom - це проста в експлуатації платформа для віддаленого навчання. У ній можна організувати роботу класу, особливо, якщо дистанційне навчання трапилося з вами вперше. Google Classroom відмінно підійде для знайомства з онлайн-навчанням. Сервіс є безкоштовним, а для того щоб скористатися його функціями, досить створити обліковий запис в Google.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Майндорф-Сисоєва М.Є., Грязнова Т.С., Шитова В.А. Методика дистанційного навчання: Практич. посobie. Москва: Образовательний прогресс, 2017. 232 с.

2. Майкл Аллен –E-Learning: Як зробити електронне навчання зрозумілим, якісним і доступним. Зарубіжна навчальна література, 2006. 165 с.

3. URL: https://zippo.net.ua/data/files/2020/methodical_work/dist_navch_phizik.pdf

4. URL: <http://osvita.sarny-rda.gov.ua/> використання-технологій-дистанційно/

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто мету, завдання, зміст різних видів педагогічної практики, зазначено умови забезпечення ефективності фахової підготовки вчителів початкової школи. У статті охарактеризовано місце та роль педагогічної практики у особистісно-професійному становленні майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: професійні уміння, професійна компетентність, педагогічна практика, особистісно-професійне становлення, організаційно-педагогічні умови.

The article discusses the purpose, objectives, content of various types of pedagogical practice, indicates the conditions for ensuring the effectiveness of professional training of primary school teachers. The article describes the place and role of pedagogical practice in the personal and professional formation of future primary school teacher.

Key words: professional skills, professional competence, pedagogical practice, personal and professional formation, organizational and pedagogical conditions.

Сучасні умови реформування соціальної, політичної, економічної сфер суспільного життя суттєво змінюють пріоритетні завдання системи вищої освіти. Світові тенденції глобалізації, соціально-економічні трансформації в Україні, її інтеграція у європейський освітній простір висувають нові вимоги до підготовки педагога.

Пріоритетні напрями реформи освітньої сфери спрямовані на реалізацію спільної мети: перетворити українську освіту на інноваційне середовище, в якому учні й студенти набувають ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Потужну державу і конкурентну економіку може забезпечити згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Саме таких громадян мають готувати заклади освіти. Зміст професійної (професійно-технічної), фахової вищої освіти має постійно оновлюватися з урахуванням потреб ринку праці.

Зазначені тенденції висувають нові вимоги до підготовки педагога, що має логічне відображення у законодавчій базі, яка регулює проведення та організацію практики у ВНЗ (Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Державний стандарт початкової освіти (2018), Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013)).

Тому діяльність вищих педагогічних навчальних закладів спрямовується на підвищення рівня та якості підготовки майбутніх фахівців. Педагогічна практика є однією із найважливіших складових у системі підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах університету, адже саме вона впливає на якість підготовки педагога, формує його практичний та світоглядно-методологічний характер, створює траєкторію особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця.

Готовність майбутнього вчителя початкових класів до практичної роботи з учнями визначається сформованістю таких компонентів: світоглядного, мотиваційного, емоційно-вольового, операційного, оціночного. Ці складові визначають теоретичну і практичну готовність майбутнього педагога.

Теоретична готовність передбачає сформованість у студента низки компетентностей, передусім системи психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, закономірностей процесу навчання і практичної діяльності в ньому, методик формування умінь тощо. Ці знання

майбутній учитель початкових класів отримує в процесі вивчення теоретичного контексту педагогічних дисциплін та фахових методик викладання.

Практична готовність (уміння застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності) майбутнього педагога формується в процесі набуття ним досвіду професійної діяльності передусім у процесі проходження педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах. Майбутній учитель не лише формує професійні компетентності, а й вчиться вирішувати практичні питання педагогічного змісту.

У психолого-педагогічній науці приділяється значна увага професійній підготовці, зокрема таким її аспектам, як: філософія освіти (В.Андрущенко, В.Кремень, В.Огнев'юк); психологічні основи професійного становлення вчителя (О.Божович, О.Леонтьєв, О.Пехота, С.Рубінштейн); формування педагогічної майстерності (І.Зязюн, Л.Кондрашова, В.Семиченко, В.Сухомлинський); професійна компетентність учителів (Н.Бібік, Н.Глузман, І.Зимня, О.Овчарук, О.Олексюк, О.Пометун, С.Сисоєва, Л.Хоружа, А.Хуторський); готовність до педагогічної діяльності (А.Алексюк, В.Бондар, М.Євтух, Н.Кузьміна, В.Сластьонін, С.Сисоєва). Теоретико-методичні засади професійно-педагогічної підготовки вчителів початкової школи розглядаються в дослідженнях О.Дубасенюк, Л.Коваль, С.Мартиненко, К.Волинець, О.Матвієнко, О.Савченко, Г.Тарасенко, Л.Хомич. Методичні аспекти організації педагогічної практики, вдосконалення її змістово-методичного забезпечення досліджуються у роботах Н.Казакової, С.Кари, Л.Кацовой, Г.Кіт, В.Майбороди, В.Юрченка [8].

Усі зазначені дослідження переконують, що в сучасних умовах формування професійної компетентності, професійно значущих особистісних якостей майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики набуває не менш важливого значення, ніж оволодіння студентами теоретичними знаннями, оскільки вчитель початкової школи може відбутися лише тоді, коли зможе теоретичні знання, набуті у ВНЗ, ефективно застосовувати у майбутній професійній діяльності.

До основних завдань педагогічної практики, які сприяють особистісно- професійному становленню майбутнього учителя початкової школи, відносять:

- ознайомлення з основними напрямками та змістом педагогічної діяльності; аналіз навчальних програм і підручників із фахових методик початкової школи; планування власної навчально-виховної і методичної роботи на період практики;
- опанування загальними прийомами роботи з дітьми молодшого шкільного віку, використання індивідуального підходу у роботі з ними; формування умінь і навичок розв'язання типових соціально-педагогічних ситуацій, які виникають у роботі з учнями: обдарованими, з особливостями психофізичного розвитку, дітьми «групи ризику» тощо;
- розвиток умінь самостійно використовувати теоретико-методичні знання у навчально-виховній практиці; аналізувати результати педагогічної діяльності; проектувати розвивальне освітнє середовище в початковій школі;
- використання інноваційних педагогічних технологій у практичній діяльності, зокрема: інформаційно-комунікаційних, проектних, інтерактивних, естетотерапевтичних та інших;
- виконання функцій класного керівника; участь у проведенні батьківських конференцій, лекторіїв, консультування батьків щодо підвищення рівня їхньої педагогічної культури, діагностування рівня вихованості дитини; налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкових класів, їхніми батьками, колегами;
- методична і науково-дослідницька діяльність: ведення щоденника практики та іншої документації; вивчення кращого досвіду роботи педагогів школи; участь у засіданнях ради школи, методичних об'єднаннях класних керівників і предметних комісій [1].

Ефективно організована педагогічна практика сприяє скороченню терміну адаптації молодих фахівців на початку самостійної педагогічної діяльності, позитивно впливає на їх особистісно-професійне становлення.

В умовах університетської підготовки учителів початкової школи педагогічна практика носить тривалий і безперервний характер, забезпечуючи фундамент для формування основних педагогічних умінь і навичок у майбутніх учителів початкової школи. За час навчання у педагогічному університеті студенти проходять навчальну і виробничу практики. Кожен вид практики має своє завдання і зміст. Програма практики враховує сучасні тенденції розвитку освіти і виховання в Україні та включає всі види професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи відповідно до державного освітнього стандарту. Поетапне проведення різних видів практик та їх ефективна організація має значний вплив на формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, сприяє їх особистісно-професійному становленню.

Першою педагогічною практикою є навчальна (психолого-педагогічна, пропедевтична) практика. Метою такої практики є ознайомлення студентів початкових курсів спеціальності «Початкова освіта» з особливостями адаптації першокласників до умов навчально-виховного процесу. Майбутні вчителі початкової школи знайомляться з індивідуальними психологічними особливостями шестирічних дітей, їх рівнем підготовки до школи. Серед завдань практики – ознайомлення з порядком і методикою комплектування перших класів, плануванням роботи вчителя в перший тиждень, змістом, організацією та методикою проведення занять у перші дні навчання дітей у школі. Студенти-практиканти вивчають методи формування організаційно-навчальних умінь, знайомляться з роботою класовода щодо розвитку в першокласників зацікавленості в навчанні, особливостями роботи з батьками першокласників. Уже на цьому початковому етапі практичної підготовки студенти проводять психолого-педагогічні дослідження, допомагають учителю у проведенні уроків, організують дозвілля учнів на перервах, беруть участь у проведенні зустрічей з батьками.

На третьому та четвертому курсах студенти проходять виробничу педагогічну практику. Мета такої практики: озброєння студентів методами і прийомами проведення уроків і навичками керівництва пізнавальною діяльністю учнів у відповідності з їх віковими та індивідуальними особливостями; формування вмінь творчого використання на практиці всіх теоретичних знань, отриманих при вивченні дидактики та окремих методик; удосконалення вмінь і навичок спостереження за навчально-виховним процесом, аналізу його результатів; розвиток уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз, самооцінку педагогічної діяльності; вироблення стійкого інтересу до педагогічної професії. Під час виробничої практики студенти навчаються розробляти плани-конспекти уроків, самостійно проводити пробні та залікові уроки, проводять спостереження та аналіз уроків учителів школи, дають методичні поради та рекомендації.

В цей період формуються основи досвіду професійної діяльності, продовжується формування якостей особистості майбутнього вчителя. Студенти мають можливість переймати досвід тих учителів, з якими доводиться співпрацювати, формується уміння осмислювати та використовувати перспективний педагогічний досвід. Від успішності роботи на цьому етапі залежить особистісно-професійне становлення студента в якості вчителя початкової школи. Вона сприяє подальшому вдосконаленню вмінь і навичок педагогічної діяльності, формуванню вмінь пошуково-дослідної роботи, молоді вчителі мають змогу відчути себе якоюсь мірою класним керівником, провести бесіду з батьками, зрозуміти специфіку роботи з класним журналом, щоденником, планувати роботу на кожен день, проводити різні заходи в режимі дня школи, а також побачити реальну картину роботи сучасної школи із сучасними дітьми.

На старших курсах зміст і завдання практики ускладнюються. Завдання переддипломної педагогічної практики: закріплення, поглиблення і збагачення психолого-педагогічних і професійних знань у процесі їх застосування під час вирішення конкретних педагогічних завдань; вироблення творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності; розвиток професійної рефлексії; формування стійкого інтересу до професії вчителя.

Наявність професійних знань, умінь та навичок ще не характеризує майбутнього педагога як професіонала. Повинно відбутися якісне перетворення свідомості особистості,

формування готовності та здатності до цілеспрямованої діяльності щодо прогресивного особистісно-професійного розвитку. Проходження педагогічної практики сприяє зміні оцінки своїх професійних якостей: підвищується потреба бути творчою індивідуальністю; посилюється критичне відношення до своїх знань, умінь і навичок, професійної майстерності.

Завдяки педагогічній практиці студенти мають можливість реалізувати власні прагнення, набути соціального досвіду. Кожен студент ставить перед собою завдання, сутність якого полягає у перевірці власної готовності до майбутньої самостійної професійної діяльності.

У процесі практики виявляються суперечності між наявним і необхідним запасом знань, що виступає рушійним чинником безперервної самоосвіти. Тому під час педагогічної практики керівники практики, методисти спрямовують студента на процес саморозвитку: самостійного визначення мети професійного розвитку, самопізнання, самовдосконалення та самодіагностики. Студент навчається здійснювати систематичний облік результатів своєї педагогічної діяльності, аналізувати й оцінювати власний педагогічний досвід, адже це значно сприяє особистісно-професійному становленню майбутнього учителя початкової школи.

Ефективність впливу на формування професійних компетентностей майбутнього вчителя початкової школи залежить від оптимізації підготовки до педагогічної практики, її проведення та аналізу результатів. Тому важливою є методична підтримка, яка здійснюється за допомогою використання організаційних форм роботи:

- установчі і підсумкові конференції у формі презентації;
- «круглі столи» з учителями школи, методистами, педагогами, психологами, тематика яких визначається потребами практикантів;
- консультації;
- тьюторський супровід;
- тренінги і спецкурси, які розробляються залежно від етапів педагогічної практики.

Успіх педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи залежить від вибору базової установи, теоретичної обґрунтованості, комплексного підходу до її змісту та організації, систематичності і наступності.

Ефективність проведення педагогічної практики залежить від:

- якості навчально-методичного забезпечення практики фаховою кафедрою;
- рівня сформованих у студентів-практикантів умінь і навичок, застосування ними методів викладання дисциплін початкової школи;
- залучення студентів до психолого-педагогічних досліджень;
- допомоги наставників в адаптації студентів до умов професійної діяльності під час проходження практики;
- системності контролю та об'єктивності оцінки результатів практики [12].

Доцільно організована педагогічна практика, її безпосередній зв'язок з теорією є одним з основних шляхів покращення фахової підготовки педагогічних кадрів, позитивно впливає на особистісно-професійне становлення майбутнього вчителя початкової школи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Будник О. Б. Соціально-педагогічне спрямування змісту професійної освіти майбутніх учителів початкових класів : метод. посібник. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2013. 80 с.
2. Волинець К.І. Педагогічна практика як складова системи неперервної педагогічної освіти в умовах університету. *Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи: теорія і практика*: [кол. моногр] / за заг.ред. К.І. Волинець. Київ : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2013. С. 172–183.
3. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 10.02.2021).

4. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу: науковий посібник / В.І. Дьячук та ін. ; за заг. ред. проф. С.І. Якименко. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2011. 464 с.

5. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції : навч. посібник / Євдокимов В.І. та ін. Харків : ХОНМІБО, 2006. 204 с.

6. Калініна Л. В. Педагогічна практика: традиції та інновації. *Вища освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку*. Житомирська область. Київ : Знання України, 2009. С. 467–488.

7. Лозовецька В.Т. Професійна компетентність. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України : головн. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком, 2008. 1040 с.

8. Мартиненко С.М., Кипиченко Н.С. Сучасні підходи до формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: Педагогічні науки: зб. наук. праць*. 2012. №14 (239). С. 85–89.

9. Порадник для вчителя «Нова українська школа» / Н.З. Софій та ін. ; за заг. ред. Бібік Н. М. 2017. 201 с.

10. Підгурська В. Ю. Педагогічна практика як важлива передумова становлення майбутнього вчителя-класовода. *Вісник Житомирського держ. університету. Педагогічні науки*. Житомир, 2013. Вип. 68. С. 3–8.

11. Романишина Л. М. Особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1 (7). С. 90–94.

12. Уйсімбаєва Н. В. Проблеми компетентнісного підходу під час підготовки педагогічних кадрів. *Збірник наукових праць: Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 76. С.401–411.

13. Уйсімбаєва Н. В. Вплив педагогічної практики на формування професійної компетентності майбутнього педагога. *Збірник наукових праць: Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. XXVIII Ч.1. Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. 2012. С. 223–229.

УДК 378:908:370(182)

Валентина Матіяш
(Тернопіль)

ПРО ОДИН ІЗ РЕСУРСІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх педагогів засобами педагогічного краєзнавства. Виявлено педагогічно-краєзнавчі можливості різних видів педагогічної практики майбутнього фахівця.

Ключові слова: педагогічне краєзнавство, педагогічна практика, професійна підготовка майбутніх учителів.

The article considers the problem of training future teachers by means of pedagogical local lore. Pedagogical local lore possibilities of different types of pedagogical practice of the future specialist are revealed.

Key words: pedagogical local lore, pedagogical practice, professional training of future teaches.

Розвиток сучасних педагогічних технологій потребує нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Сучасний педагог покликаний виконувати у суспільстві масштабні завдання.

Педагогічна наука має суттєвий досвід щодо визначення шляхів і засобів підготовки високоякісних спеціалістів: педагогічні технології орієнтовані на формування творчої діяльності вчителя (В.Загвязинський, Н.Кічук, М.Поташник, І.Підласий, Л.Прокопенко та інші); дидактичні особливості організації навчально-пізнавальної діяльності студентів (В.Безпалько, І.Дмитрик, З.Курлянд, І.Ковальова, І.Нагорна та інші), основні напрямки підготовки студентів до вивчення і використання передового педагогічного досвіду, нових педагогічних технологій (О.Євдокимов, А.Киктенко, Є.Маринчак, І.Прус, О.Ярошенко та інші).

Зауважимо, що на сучасному етапі освітянська парадигма передбачає зміну когнітивно спрямованої підготовки фахівця до творчої діяльності» [1, с. 13]. Саме тому значний науковий інтерес представляє педагогічне краєзнавство як поліфункціональний транслятор педагогічного досвіду і здобутків у конкретному регіоні щодо розв'язання актуальних завдань навчання та виховання школярів.

Зазначимо, що останні десятиріччя феноменологія педагогічного краєзнавства, його сутність, джерела, принципи, та функції стали предметом посиленої уваги, у тому числі й проблемному полі професійної підготовки майбутніх фахівців [2; 3; 4].

Розглянемо педагогічно-краєзнавчі ресурсні можливості педагогічної практики як засобу підготовки майбутніх учителів, активізації їх творчо-краєзнавчої діяльності.

Багаторічні спостереження за навчанням студентів педагогічного факультету дають можливість стверджувати, що педагогічна практика-це той період, коли особливо активно йде процес формування спеціаліста. Перебуваючи в постійному контакті з майстрами педагогічної справи, проникаючи в їхню творчу лабораторію, майбутній вчитель вибирає в себе те краще, що характеризує передових учителів регіону.

Як засвідчив досвід експериментальної роботи, окремі види педагогічної практики мають різний ступінь впливу на творчо-краєзнавчий потенціал майбутнього фахівця. Слід відзначити, що педпрактика своїм формуючим впливом безпосередньо діє на процесуально-діяльнісний компонент, що відображає формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності засобами педагогічного краєзнавства. Її переваги забезпечуються тим практично-дійовим фондом, що необхідний учителям, який працює у творчо-краєзнавчому режимі.

Основні завдання безперервної практики з психолого-педагогічних дисциплін (1-2 курс) полягали у формуванні позитивного ставлення майбутніх педагогів до засвоєння педагогічного краєзнавчого досвіду в забезпеченні поінформованістю про конкретні передові досягнення учителів місцевих шкіл. З цією метою ми залучили студентів до спостереження за реальним педагогічним процесом, до посиленої участі в навчально-виховному процесі школи, до виконання індивідуально-творчих завдань, до участі в методоб'єднаннях учителів початкових класів.

Осмилюючи резервні можливості навчально-виховної практики (4 курс, бакалаврат) ми визначили тенденційні напрямки педагогічних зусиль у досліджуваному аспекті. Це – спрямування зусиль студентів на постійний, вдумливий і цілеспрямований аналіз педагогічно-краєзнавчої діяльності учителів школи, різноманітних ситуацій та фактів, що сприяють стимулюванню у студентів аналітичної оцінки власних педагогічних дій і є своєрідною основою творчо-краєзнавчої діяльності майбутніх педагогів. Тому ми пропонували студентам у цей період завдання репродуктивно-творчого характеру.

Велику увагу ми приділяли вивченню студентами-практикантами творчих лабораторій вчителів-майстрів школи: дидактичного та роздавального матеріалу, наочних засобів, авторських програм, методик навчання учнів початкових класів.

Підсумкова навчально-виховна практика (магістратура), наділена специфічною формуючою дією на творчо-краєзнавчу діяльність майбутніх фахівців. Йдеться про новий

статус студента у плані наближення до професійної праці. Крім того, цей вид практики охоплює триваліший період повсякденної систематичної роботи.

Це сприяє створенню сприятливих передумов не тільки для глибокого і систематичного вивчення та аналізу студентами педагогічного досвіду, але і його творчого використання в розв'язанні важливих завдань сучасної школи. Дослідна робота в цьому напрямку дала підстави стверджувати про ефективність творчих завдань дослідницького характеру.

Зокрема, спостерігаючи за навчальним процесом, студенти-практиканти вчилися визначати творчо-краєзнавчі резерви уроку за заданим алгоритмом:

- визначте аспект спостереження, що є «вузьким місцем» на уроці;
- сплануйте програму спостереження за уроком із урахуванням специфіки об'єкта;
- розробіть рекомендації щодо реалізації творчо-краєзнавчих резервів уроку.

В ході даної педагогічної практики студенти мали можливість брати реальну участь в організації навчально-виховного процесу з використанням педагогічно-краєзнавчого матеріалу. Зокрема студентами-практикантами розроблялись і проводились уроки із застосуванням педагогічно-краєзнавчих технологій навчання. Розроблені та проведені уроки студенти обговорювали з класоводами, керівниками педагогічної практики.

Отже, навчально-виховна практика дає можливість студенту оцінити свій ступінь готовності до педагогічної діяльності засобами педагогічного краєзнавства, прогнозувати її співвідношення відповідно до сучасних вимог. У цей період, як ми помітили, активізується в майбутніх учителів прагнення до самоосвіти і самовиховання, що сприяє розвитку їхнього педагогічного мислення, формування дослідницького підходу до роботи.

Протягом навчально-виховної практики нагромаджувався і поступово узагальнювався дослідно-експериментальний матеріал для курсових і магістерських робіт з педагогіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дубасенюк О.А., Вознюк О.В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І.Франка, 2011. 114 с.
2. Побірченко Н.С. Педагогічне краєзнавство: теоретико-методологічний аспект. Педагогічна і психологічна наука в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України в 5-ти томах. Т.1: Педагогічна думка, 2007. С.79-86.
3. Семеновська Л.А. Підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності засобами педагогічного краєзнавства. *Дидактика*. 2006. №7. С.49-52.
4. Шумилова І.Ф. Підготовка майбутнього вчителя до керівництва педагогічно-краєзнавчою діяльністю. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Вип. 28(81), 2013. С.366-372

*Галина Олексюк, Валентин Білітюк
(Володимир-Волинський)*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Принципові зміни у змісті загальної середньої освіти та технологічної підготовки учнів середньої та старшої ланки, запровадження нового стандарту та нових навчальних програм у 5-9 класах, профільного навчання в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів, зумовлюють необхідність якнайшвидшого вжиття заходів щодо вироблення нової методики навчання майбутніх вчителів трудового навчання та технологій, створення відповідного методичного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, інноваційні технології, інформаційні технології, інформаційні технології навчання, педагогічна технологія.*

Fundamental changes in changes in general secondary education and technological training of secondary and senior students, introduction of a new standard and new curricula in grades 5-9, specialized training in senior classes of secondary schools, necessitating the earliest possible use of new teaching methods for future teachers labor training and technologies, creation of the corresponding methodical maintenance of educational process in higher educational institutions.

Key words: *innovative activity, innovative technologies, information technologies, information technologies of training, information systems, pedagogical technology, educational process.*

Об'єктивне прискорення науково-технічного і соціального прогресу, кризові економічні, екологічні, демографічні, політичні та інші явища, що виникли у сучасному світі, неминуче позначаються на системі освіти, загострюють протиріччя і труднощі формування молодого покоління.

Розвиток сучасної технологічної освіти може здійснюватися лише як інноваційний процес шляхом використання нових педагогічних ідей, технологій, заміною застарілих та неефективних педагогічних засобів новими, які є більш ефективними для сучасної освітньої галузі «Технології».

Термін «інновація» (фр. Innovation) означає оновлення, зміну, нововведення або новоутворення і складається з першої частини цього складного слова «іно» – інший, те що відноситься до чогось іншого та слова «новація» (лат. Novatio – оновлення) як дещо нове.

Інноваційні технології є наборами методів та засобів поетапної реалізації нововведень, які викликають перехід системи технологічної освіти із одного стану в інший. Вони орієнтовані на формування у вчителя системного творчого професійно-педагогічного, креативного мислення, і потребують прояву здатності генерувати нестандартні педагогічні ідеї під час розв'язування завдань технологічної освіти.

В освітній практиці виділяють три шляхи інноваційного оновлення освітньої діяльності:

- вдосконалення вже наявного педагогічного досвіду,
- освоєння нових науково і методично обґрунтованих педагогічних технологій та
- створення нової освітньої практики шляхом дослідно-експериментальної роботи.

Самі педагогічні інновації можуть бути запозичені з банку освітніх технологій або спроектовані і розроблені новаторами.

Метою проектування і впровадження інноваційних педагогічних технологій є переведення цих технологій з рівня концептуальних основ особистісного розвитку особистості на рівень використання існуючих педагогічних технологій у межах цих концептуальних основ, тобто на рівень формального опису процесу трудової підготовки.

Завданням проектування і освоєння нових педагогічних технологій є рівноправне, на підставі педагогічної доцільності пояснення і прогнозування професійно-педагогічної діяльності.

Орієнтовними основами побудови інноваційних педагогічних технологій для освітньої галузі «Технології» сьогодні повинні стати:

- державні освітні стандарти;
- рівень технологічної компетентності педагогічного складу навчальних закладів;
- розгляд педагогічних технологій як складових системи освіти в умовах освітнього середовища.

Передбачені новими навчальними програмами завдання, норми витрат часу на їх виконання, наявні в розпорядженні вчителя засоби навчання, його психолого-педагогічна, методична підготовка і особистісно-професійні якості повинні в комплексі гарантувати отримання студентами визначених Державним освітнім стандартом освітньої галузі «Технології» рівнів навченості, вихованості і розвитку. Функціональні обов'язки вчителів трудового навчання і технологій, визначені кваліфікаційною характеристикою, зобов'язують їх забезпечити упродовж визначених термінів навчання досягнення учнями рівнів освіченості за параметрами освітніх стандартів.

Для сучасного вчителя трудового навчання і технологій актуальною є гуманістична спрямованість на реалізацію свого неповторного особистісно-професійного потенціалу.

Розробка нових підходів до трудової підготовки учнів робить актуальним питання теоретичного підґрунтя для отримання недоступних раніше результатів. Зазвичай розуміється потреба в нових відкриттях, але водночас не менш істотні наслідки можуть бути отримані шляхом переосмислення і застосування по-новому вже відомих знань. Нова точка зору на вже відоме може бути рівноцінною отриманню нових знань.

Активізація сучасного інноваційного руху в Україні сприяє становленню авторських шкіл інноваційного типу діяльність яких спрямована на формування якісно нових, альтернативних концепцій і педагогічних систем.

Інновації у вищій школі передбачають: а) створення електронної бази даних про інновації у вищій освіті, організація науково-дослідницьких та навчально-методичних робіт з проблем професійної освіти; б) вивчення, узагальнення та поширення кращого вітчизняного, європейського та світового досвіду в цій сфері; в) організація і проведення конференцій, семінарів і тренінгових курсів з інноваційних методик викладання дисциплін для професійного загалу. Сьогодні у ВНЗ України широко використовується рейтингова система контролю організації навчального процесу й оцінки знань студентів.

Класифікація технологій навчання здійснюється за різними ознаками, але сьогодні загально визнаної класифікації немає. Н. Бондарчук, О. Булейко виділяють активні інноваційні методи навчання: проблемне викладення матеріалу, евристична бесіда, творча пошукова робота, кейсовий метод, ситуаційна методика, мультимедійні відеолекції, сучасні мережеві технології, використання інтерактивних проблемних технологій, створення відеокурсів, електронних бібліотек.

Розглянемо нестандартні заняття на яких відбувається поєднання різних форм навчання. Найбільш поширені форми нестандартних занять:

1. Інтегроване заняття. Як правило, таке заняття проводять два викладачі. Вони спільно здійснюють актуалізацію знань за двома напрямками опитування, виклад нового матеріалу тощо. Інтегровані заняття дозволяють глибше опанувати тему, яка вивчається. На такому занятті кожен викладач-предметник намагається подати суть того, що вивчається, зі свого, специфічного для кожної дисципліни погляду.

2. Заняття-практикум. Мета проведення полягає в одержанні навчальної інформації з першоджерел. Ці заняття розвивають спеціальні вміння і навички, стимулюють пізнавальну активність і самостійність. Студенти вчаться працювати з історичними документами, підручниками, періодичною пресою. Таке заняття забезпечує проведення практичних, лабораторних робіт з використанням різних джерел інформації.

3. Рольова гра. Вона вимагає від студентів прийняття конкретних рішень у проблемній ситуації в межах ролі. Кожна гра має чітко розроблений сценарій, головну частину якого необхідно доопрацювати. Отже, пошук вирішення проблеми залишається за студентами.

4. Кейс-метод. Останнім часом кейс-метод знайшов широке використання в західноєвропейських ВНЗ у галузі менеджменту і маркетингу. Завдання викладача полягає в підборі відповідного реального матеріалу, а студенти повинні вирішити поставлену проблему і сприйняти реакцію оточуючих (інших студентів та викладача) на свої дії. При цьому необхідно розуміти, що можуть мати місце й інші рішення проблеми. Тому викладач повинен допомогти студентам у дискусії, але не нав'язувати свою думку.

5. Метод проєктів. Сьогодні метод проєктів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей.

Серед інноваційних активних методів навчання Н. Савченко та Н. Литвиненко, крім вище названих, виокремлюють також навчання у співробітництві та креативне навчання. Навчання у співробітництві – це модель використання малих груп тих що навчаються. Навчальні завдання структуруються таким чином, щоб всі члени команди були взаємозв'язаними та взаємозалежними і, при цьому, достатньо самостійними в оволодінні

матеріалом і розв'язанні задач. Учитель виявляється вільним і здатним до маневру на занятті. Він може більше уваги приділити окремим учням або групі. Разом з тим, в потрібний момент, він може об'єднати усіх учнів групи і дати, якщо необхідно, пояснення. Індивідуальна самостійна робота при цьому стає вхідною, елементарною часткою самостійної колективної роботи. А її результат, з одного боку, впливає на результат групової роботи, а з іншого, вбирає в себе результати роботи інших членів групи. Креативне навчання передбачає вільний доступ кожного учня до ресурсів мережі Інтернет і базується на таких принципах: основою креативного навчання є передбачуваний освітній продукт, що буде створений студентом; принцип відповідності зовнішнього освітнього продукту його внутрішнім потребам; принцип індивідуальної освітньої траєкторії студента в освітньому просторі; принцип інтерактивності занять, які здійснюються за допомогою телекомунікацій.

Швидкий розвиток технічних і програмних можливостей персональних комп'ютерів, а також розповсюдження нового виду інформаційно-комунікативних технологій, що отримали загальну назву креативні технології, створюють реальні можливості для їхнього використання в системі освіти з метою розвитку творчих здібностей людини в процесі навчання.

Отже, впровадження інноваційних технологій навчання є пріоритетним напрямком реформування вітчизняної системи вищої освіти. Виконуючи навчальну, виховну й дослідну функції, зазначені технології можуть застосовуватися як на етапі підготовки до проведення занять, створенні навчально-методичного забезпечення, так і під час навчально-виховного процесу й у поза аудиторній роботі.

Використання інноваційних технологій навчання дозволяє створити принципово нову інформаційну освітню сферу, що надає широкі можливості для навчальної діяльності, підвищує мотивацію, розвиває самостійність, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, сприяє модернізації традиційної системи навчання. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик і впровадження інноваційних технологій навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Коберник О. М., Терещук Г.В. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навч.-метод. посібник. Тернопіль-Умань : ТНПУ, 2007. 208 с.
2. Коберник О. М. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2010. № 6. С. 3-11.
3. Коберник О. М. Модернізація підготовки майбутніх учителів трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. № 4. С. 28-30.
4. СавченкоЛ. О., Волкова Н. В., Кулінка Ю. С. Ігри та ігрові технології на уроках трудового навчання :навч. посібник. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 284 с.
5. Ящук С. М. Інтегровані курси в системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя освітньої галузі «Технологія». *Наукові записки. Серія : «Педагогіка»*. Тернопіль : ТНПУ, 2007. № 8. С. 44-48.

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ефективна та успішна професійна діяльність сучасного випускника закладу вищої освіти безпосередньо пов'язана із набуттям високого рівня фахових компетентностей, однією з важливих складових якої є сформована управлінська компетентність, так як запорукою успіху інноваційної діяльності в сфері освіти слугує якісне професійне зростання кадрового потенціалу [1, с. 51–60]. Відповідно зазначена компетентність у студентів магістратури освітньо-професійної програми «Управління закладами освіти» формується в процесі отримання теоретичних знань та практичних вмінь і навичок з навчальних дисциплін шляхом регулярного оновлення та моделювання якісно нових освітніх технологій [5, с. 70–72].

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, динамічність системи професійної освіти стала важливим елементом глобальної конкуренції, що вимагає постійного оновлення педагогічних технологій, прискореного освоєння інновацій, швидкої адаптації до запитів і вимог мінливого соціуму. Держава ставить перед собою мету підвищити доступність якісної освіти, яка б відповідала вимогам сучасного розвитку суспільства і кожного громадянина зокрема.

Надання студенту результативних освітніх послуг взаємопов'язано із впровадженням ефективних інноваційних технологій в процес професійної підготовки, який нині є цілісним механізмом розвитку загальнокультурних та професійних компетенцій. Тому оновлення компонентів педагогічної системи, її форм, методів, прийомів, технологій та ін. сприяє формуванню суб'єктної позиції магістрів та постійної готовності ефективно вирішувати професійні завдання. Отримана практико-орієнтована підготовка у магістратурі та набуті особистісно-професійні якості майбутніх фахівців, які прагнуть до постійного підвищення рівня своїх знань, дозволяють їм бути конкурентоздатними на ринку праці.

У проектуванні структурної моделі професійної підготовки майбутнього управлінця закладу освіти дуже важливо дотримуватися принципу доцільності і надійності освітніх технологій й постійно здійснювати аналіз практико-досвідної роботи [2, с. 113–116; 6, с. 270–275]. Використання викладачем структурного підходу до професійного навчання студентів також передбачає інтегроване управління освітнім процесом і гарантує досягнення поставлених навчальних цілей, що відкриває нові можливості майбутнім фахівцям з управління закладами освіти в плані концептуального та проектувального освоєння різних аспектів освітньої, педагогічної і соціальної дійсності.

Провідним методом у досліджуваній проблемі виступає визначення та обґрунтованість педагогічних умов формування управлінської діяльності у магістрів: залучення роботодавців до розробки освітньої програми, націленої на формування і розвиток управлінських компетенцій; поєднання різних форм і методів навчання, що дозволяють підсилювати навчальну мотивацію і стимулюють пізнавальну активність студентів; обґрунтування і уміле застосування системи діагностики в процесі формування та розвитку управлінських компетенцій у майбутніх фахівців з управління закладами освіти; застосування в освітній системі інноваційних технологій та ін. [3; 4].

Отже, викладачу, для реалізації компетентісного підходу в підготовці управлінських кадрів для закладів освіти, важливо допомогти кожному студенту вибудувати власну траєкторію професійного становлення та визначити ефективні механізми розвитку затребуваних загальнокультурних і професійних компетенцій. Це сприяє зміні спектру особистісних якостей молодих фахівців, що відображаються у формуванні у них суб'єктної позиції, розвитку креативного мислення та високого рівня професійної готовності до майбутньої діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іващенко М., Осадчий С. Особливості управлінської культури викладача ВНЗ у процесі педагогічної діяльності. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2016. №3 С. 51–60.
2. Касьянова О. Проектна діяльність як засіб розвитку управлінської культури викладача ВНЗ у системі післядипломного навчання. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Вип. 15. С. 113–116.
3. Науменко Л. О. Забезпечення якості формування управлінської компетентності майбутнього викладача в умовах магістратури. *Дидакал*. 2020. № 20. С. 62–65.
4. Пристай О. В. Формування управлінської компетентності керівників ЗЗСО як необхідна умова розвитку освіти. *Інструменти і механізми модернізації наукових та освітніх процесів. Матеріали II наук.-практ. конф.* (Полтава, 18–19 груд. 2020 р.). Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 86–89.
5. Ребуха Л. З. Гносеологічні основи мислєдїяльності майбутніх фахівців-управлінців закладів освіти. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф.* (Переяслав, 12 лют. 2021 р.) Переяслав. 2021. Вип. 67. С. 70–72.
6. Рушенко Д. В. Інноваційні освітні технології у формуванні управлінської компетентності викладача. *Збірник наукових статей магістрів. Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного бізнесу*. Полтава : ПУЕТ, 2020. С. 270–275.

*Лариса Старинська, Григорій Костенко
(Суми)*

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ – ШЛЯХ ДО ПОГЛИБЛЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів – це невід’ємна частина навчального процесу, що сприяє поглибленню й розширенню знань, посиленню інтересу до пізнавальної діяльності, формуванню творчої особистості спеціаліста, здатного до самовдосконалення та самоосвіти.

Ключові слова: самостійна робота, викладач, навчальний процес, форми самостійної роботи, студент, дисципліна, лекція, мотивація.

Самостійна робота студента – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Загалом, самостійна робота студентів – це невід’ємна частина навчального процесу, що сприяє поглибленню й розширенню знань, посиленню інтересу до пізнавальної діяльності, формуванню творчої особистості спеціаліста, здатного до самовдосконалення та самоосвіти.

Щоб самостійна робота була ефективною, студент має глибоко усвідомити її необхідність, мету й подальшу корисність для себе. Фактори успіху у самонавчанні:

- Наявність справжньої мотивації
- Допитливість
- Використання системного підходу
- Уважливність
- Працьовитість, жорстке подолання власних лінощів
- Поступове формування звички здійснювати самонавчання індивідуально
- Регулярне коригування методики самонавчання

Отож, самостійна робота визначається готовністю до безперервного пошуку нового, актуального знання, до грамотного здійснення інформаційних процесів (пошуку, зберігання, переробки) – що є однією з професійних компетенцій фахівця в будь-якій галузі, яка визначає успішність його особового зростання і соціальну затребуваність.

Самостійна робота студента (СРС) – це самостійна діяльність та навчання студента, яку науково-педагогічний працівник планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі. Важливу роль у вивченні навчальної дисципліни відіграють раціональні засоби: методи організації самостійної роботи, умови праці, режим дня, техніка праці та ін.

Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі види самостійного навчання студента:

- слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт;
- відпрацювання тем лекцій та семінарських занять, виконання практичних робіт студентами заочної форми навчання (ЗФН);
- підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломної роботи;
- підготовка до модульного контролю та іспитів;
- робота з літературою та інше.

Кожен із зазначених видів потребує від студентів наполегливої самостійної праці.

Насамперед потрібно, щоб кожен студент у процесі навчання дотримувався гігієни розумової праці. Тому їм треба розкрити механізми розумової праці, причини появи втоми, шляхи підвищення працездатності, а також режиму харчування, організації відпочинку та ін. Для цього потрібно провести настановне заняття, особливо зі студентами заочної форми навчання. Довести до них, що добовий ритм організму людини визначається низкою фізіологічних функцій, які постійно змінюються в години активної діяльності та сну.

Важливу роль в оптимальній організації життя і діяльності студента денної і заочної форм навчання відіграє режим дня - його рекомендують науково-педагогічні працівники в перші дні навчальних занять.

Студентам першого курсу потрібно адаптуватися до самостійної навчальної роботи. Тому студенти-першокурсники мають пристосуватися до умов життя і діяльності у вищому навчальному закладі. Для цього тут необхідна цілеспрямована педагогічна допомога науково-педагогічних працівників. Це, насамперед, уважне ставлення до студента, який відчуває психологічний дискомфорт, незручність, ніяковість, невпевненість.

Треба пам'ятати, що **на студента діють три групи труднощів**: соціальні, навчальні, професійні. **Соціальні труднощі** зумовлені зміною місця мешкання, новими умовами життя, особливостями спілкування зі значним колом нових людей (науково-педагогічного працівниками, колегами, обслуговувальним персоналом); необхідність самостійно вести свій бюджет, влаштувати власний побут, звикати до нового режиму і розпорядку дня та інше.

Навчальні труднощі зумовлені новими формами і методами навчання, особливостями організації самостійної роботи, контролю за нею з боку науково-педагогічних працівників. Тому науково-педагогічні працівники мають:

- ознайомити студентів із психолого-педагогічними особливостями організації навчання у вищій школі;
- допомогти в оволодінні методами і прийомами навчальної роботи;
- дотримуватися спеціальної методики читання лекцій для студентів-першокурсників у перші два-три місяці, поступово збільшуючи структуру і темп;
- навчити студентів прийомів слухати лекцію, записувати її змісту, методики підготовки до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- чітко дозувати завдання на кожне заняття;
- толерантно здійснювати контроль й оцінювання самостійної роботи та ін.

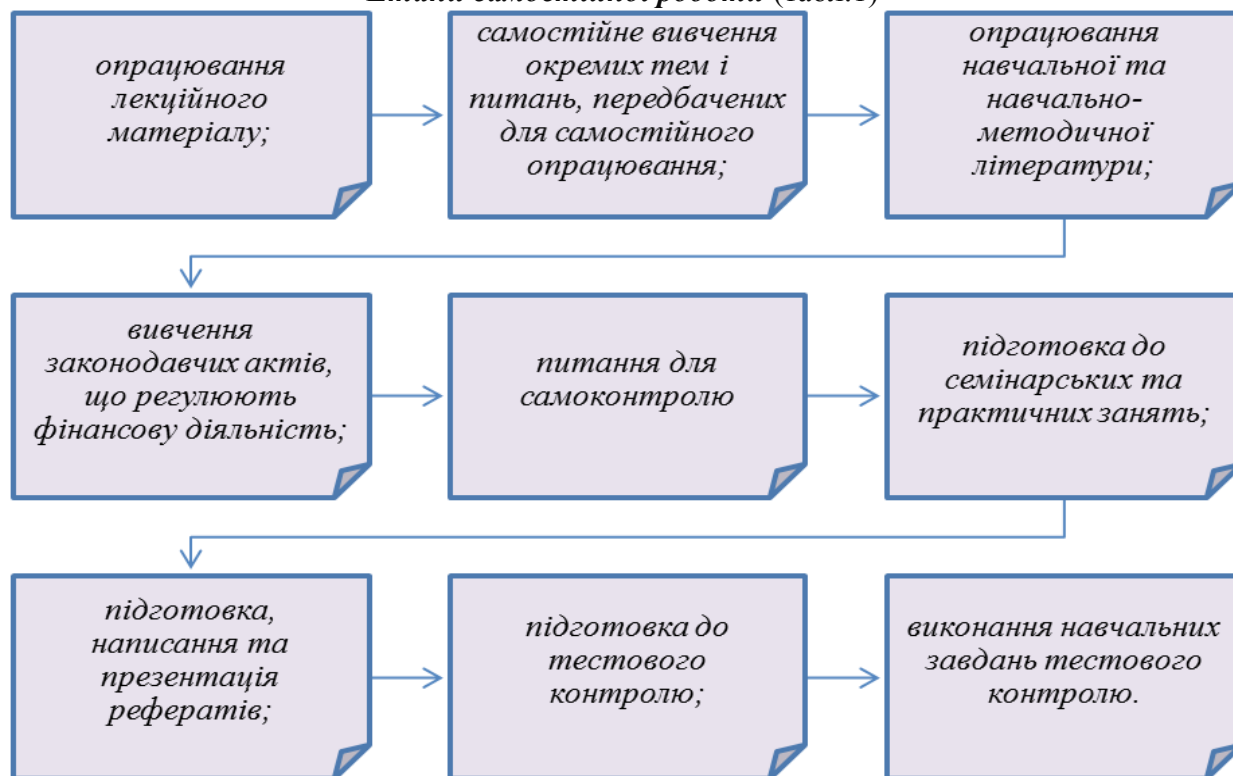
Студент має оволодіти методикою самостійної роботи під час лекційного заняття та відпрацювання лекції. Насамперед у студентів денної і заочної форм навчання необхідно сформувати вміння слухати і конспектувати лекції, оскільки робота над ними безпосередньо на занятті й у позааудиторний час потребує значних зусиль: уміти не лише слухати, а й сприймати, усвідомлювати зміст лекції; систематизувати і групувати одержані знання в конспектах; уміти творчо осмислювати матеріал лекції у процесі самостійної роботи та ін.

Під час лекційного заняття студентам необхідно ознайомитися зі змістом попередньої лекції для встановлення логічного зв'язку з наступною; намагатися осмислювати матеріал у процесі його викладення; уважно слухати науково-педагогічного працівника, виокремлювати головне, суттєве та відсіювати другорядне та ін.

Лекційний матеріал необхідно не лише слухати, а й конспектувати. Тому науково-педагогічні працівники мають формувати вміння правильно вести конспект. Для цього треба навчитися швидко писати, завдяки використанню умовних позначень і скорочень окремих слів і фраз.

Студентові важливо вміти здійснювати своєрідну "фільтрацію" навчального матеріалу, виокремлювати основне й витіснити другорядне, крім того, головне ще й узагальнювати та систематизувати. Треба знати, що головні думки, на відміну від другорядних, зазвичай викладачі підкреслюють інтонацією, сповільненим темпом мовлення. Для систематизації студент має вміти виокремлювати вузлові питання, узагальнювати й логічно осмислювати послідовність та взаємозв'язок окремих компонентів лекції. Конспектуючи лекцію, треба повністю записувати назву теми, план, рекомендовану літературу. Особливу увагу необхідно приділяти записам правил, цитат, формул, схем тощо.

Етапи самостійної роботи (табл.1)

Важливе місце у навчальній роботі ВНЗ належить практичним заняттям і семінарам. Кожен із цих видів занять має свою дидактичну мету.

Головна мета семінарських занять – сприяти поглибленому засвоєнню найскладніших питань навчального курсу, спонукати студентів до колективного творчого обговорення, оволодіння науковими методами аналізу явищ і проблем, активізувати до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формувати навички самоосвіти. У процесі підготовки до семінару студенти самостійно відпрацьовують літературу (навчальну,

методичну, наукову), вчаться критично оцінювати різні джерела знань. Науково-педагогічний працівник організує дискусію із завчасно визначених тем, до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально виконані реферати-доповіді. Такі семінари називають також семінарами-дискусіями.

Щоб самотійна робота була ефективною, студент має глибоко усвідомити її необхідність, мету й подальшу корисність для себе. Обов'язкові умови успішного виконання СРСР: точне і конкретне визначення завдання, його вмотивованість, наявність і знання студентом методики виконання, терміни, форми і види контролю, надання консультативної допомоги з боку викладача. Матеріали для самотійної роботи, його обсяги добирає науково-педагогічний працівник, він же визначає графіки, терміни виконання, форми контролю. Розробляє систему завдань, теми рефератів, курсових, кваліфікаційних, дипломних робіт, методичні рекомендації та інструкції, списки обов'язкової і додаткової літератури. Щоб завдання для самотійної роботи можна було виконати, треба, аби вони відповідали умовам, а саме: були доступними і зрозумілими для студента, містили елементи новизни, давали змогу корегувати і контролювати їх виконання. Якщо студента поставили перед необхідністю самотійно розв'язувати завдання, це значно активізує потенції його психічної діяльності, сприяє розвитку та становленню позитивних якостей.

Головна мета практичного заняття – щоб студенти розглянули окремі теоретичні положення навчальної дисципліни та сформували навички і вміння їх практичного застосування на основі індивідуального виконання завдань. Таку форму занять проводять, як правило, у лабораторіях або аудиторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою.

Щоб студенти успішно виконали самотійні практичні роботи з навчальної дисципліни, вони мають:

- добре вивчити теоретичний матеріал; оволодіти методикою застосування знань на практиці;
- вміти користуватися необхідним обладнанням, устаткуванням, матеріалами, реактивами, технікою для проведення вимірів та обчислень;
- вивчити рекомендації проведення конкретної лабораторної чи практичної роботи, які викладено у навчальних посібниках та методичних розробках;
- скласти план проведення лабораторної чи практичної роботи;
- підготувати необхідний матеріал, визначити час і місце;
- виконати завдання лабораторної чи практичної роботи;
- провести обчислення й опрацювання відомостей;
- інтерпретувати результати та описати виявлені явища;
- зробити висновки;
- все відповідно оформити;
- захистити у науково-педагогічного працівника виконану лабораторну чи практичну роботу.

Безперечно, успіх можливий лише за умови копіткої підготовчої роботи студента.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Головка Л. О. Самостійна робота студентів – шлях до підвищення якості знань. URL: <http://bcmc.kiev.ua/docs/studentmyselfwork.pdf>
2. Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема. Київ: НМК ВО, 1990. 62 с.
3. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. / [ред. С.У. Гончаренко, П.М. Олійник, В.К. Федорченко]. Київ: Вища школа, 2003. 323 с.

Оксана Шевченко
(Маріуполь)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У даній статті розглядаються особливості впровадження дистанційної освіти в сучасну систему освіти. Автором розглянуті різні моделі і технології дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційна освіта, Інтернет, заняття, основні елементи, мережевий проект.

This article considers the features of the introduction of distance education in the modern education system. The author considers various models and technologies of distance learning.

Key words: distance learning, distance education, Internet, classes, basic elements, network project.

В останні роки йде інтенсивна активізація впровадження дистанційних форм навчання.

Дистанційне навчання - спосіб організації процесу навчання, заснований на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчання на відстані без безпосереднього контакту між викладачем і учням.

Необхідність впровадження технології дистанційного навчання обумовлена наступними факторами:

- робота зі студентами з обмеженими можливостями;
- робота зі студентами, які хворіють;
- потреба в інтерактивній взаємодії студентів і викладачів;
- виконання проектів і дослідних робіт;
- робота з обдарованими студентами та ін.

Існує велика кількість інструментальних засобів для організації дистанційного навчання: електронна пошта, соціальні мережі, системи відеоконференції, гіпертекстові середовища, спеціалізоване ПО, кожне з яких може бути використано окремо або спільно з іншими інструментальними засобами.

На перших етапах організації дистанційного навчання дана форма використовувалася в період карантину.

Дистанційне навчання в коледжі проводиться з використанням різних інструментальних засобів. Велика частина педагогів використовують електронну пошту, скайп, viber, класрум.

Електронна пошта дозволяє оперативно обмінюватися інформацією, відправляти індивідуальні завдання, але не завжди є зручним інструментарієм для проведення навчання на увазі обмеженості можливостей. Соціальні мережі є областю проведення загальних дискусій, обміну інформацією, відеодзвінків.

Як показала практика, найбільш активно в дистанційному навчанні використовується система відеоконференцій. Більшість педагогів і студентів мають досвід спілкування в програмі Класрум. Дана програма добре адаптувалася для проведення відеоконференцій.

Дистанційне навчання дає можливість побудови індивідуальної траєкторії студента, враховуючи його можливості та інтереси. Дистанційні форми навчання дозволяють проводити як індивідуальні, так і групові роботи, активізують пізнавальну, творчу діяльність. Інтеграція інструментальних засобів при проведенні занять в дистанційній формі підвищує ефективність освітнього процесу.

В умовах розвитку суспільства актуальність застосування дистанційних форм навчання в освітньому процесі зростає з кожним роком. Необхідність розвитку дистанційного навчання простежується в багатьох напрямках освітньої діяльності: від застосування в рамках основної освітньої програми, до використання дистанційних освітніх технологій у позаурочній діяльності.

Однією з найважливіших завдань, які на сьогоднішній день стоять перед системою освіти, є облік індивідуальних особливостей кожного студента. Одним з інструментів, які могли б сприяти вирішенню даної задачі, є застосування дистанційних освітніх технологій.

Дистанційні освітні технології впроваджуються в освітній процес в різних формах, але якщо говорити про повноцінні курси дистанційного навчання, розрахованих на весь навчальний рік, можна відзначити, що основною проблемою, з якою стикаються викладачі, плануючи почати роботу з такими курсами, є наповнення курсу дистанційного навчання змістом. Пошук і підбір якісних матеріалів займає надто багато часу, що, найчастіше, є основним чинником, що обмежує викладача в застосуванні дистанційних освітніх технологій. Вирішенню цієї проблеми може сприяти застосування єдиного підходу до питання організації дистанційного навчання.

Дистанційна освіта стає реальною можливістю для навчання в індивідуальному режимі незалежно від місця і часу; здобути освіту по індивідуальній траєкторії відповідно до принципів відкритої освіти.

При організації дистанційного навчання я використовую кілька способів. Традиційний – використання конспектів лекцій, виконаних в Word. Кожному студенту надаються матеріали у вигляді конспектів. Наведу приклад конспекту для групи будівельників з дисципліни Будівельні конструкції.

В даному конспекті є посилання на різні сайти, ресурси.

При роботі студенти, використовують:

- єдину колекцію цифрових освітніх ресурсів (ЦОР), знайомляться з теоретичним матеріалом;

- можуть виконати інтерактивне завдання;

- вивчити будівельні конструкції, переглянувши відео.

Первинне закріплення може проводитися у формі невеликого тесту або будь-якого невеликого перевіреного завдання.

Підсумкове тестування можна провести, наприклад, використовуючи Google-форму, а перевірити з допомогою надбудови Класрум, яка дозволяє автоматично перевірити, отримати звіт і аналіз успішності по кожному студенту.

Давня мудрість говорить: «Можна привести коня до водопою, але змусити його пити не можна». Так, можна посадити студентів за парти, домогтися ідеальної дисципліни. Але без пробудження інтересу, без внутрішньої мотивації це буде видимість навчальної діяльності. Викладачі знають, що студента не можна успішно навчати, якщо він відноситься до вчення і знанням байдуже, без інтересу і, не усвідомлюючи потреби до них. Тому перед навчальним закладом стоїть завдання по формуванню і розвитку у студента позитивної мотивації до навчальної діяльності з метою підвищення ефективності навчального процесу.

Одним із шляхів підвищення мотивації, ефективної навчальної діяльності в коледжі є включення студентів в проектну діяльність, зокрема в мережеві проекти.

У процесі роботи над мережевим проектом студенти можуть обмінюватися досвідом, думками, даними, інформацією, методами вирішення проблеми, результатами власних і спільних розробок.

Робота над проектом включає певні етапи виконання проекту, які необхідно спланувати для досягнення максимальної ефективності проектної діяльності.

Зазвичай мережеві проекти починаються з підготовчого етапу. Спільна справа починається з знайомства. Перед початком роботи над проектом, команда створює візитну картку, у вигляді сторінки веб-сайту.

На даному етапі студенти проводять пошуково-дослідницьку роботу. Огляд літератури електронних джерел, пошук інформації в мережі Інтернет, обговорення проблеми. Основна робота над мережевим проектом базується на самостійній роботі студентів в мережі Інтернет. Роль викладача консультування, допомога, напрямок студентів в потрібне русло. Але тут можна зіткнутися з проблемою вибору інформації, бо Інтернет їй перенасичений. Процес пошуку інформації схожий на пошук голки в копиці сіна. Але розробник проектів

полегшує вирішення цієї проблеми. На сторінці пропонується готовий список інформаційних ресурсів в мережі Інтернет. Такий список виключає можливість відвідування студентів «небажаних сайтів».

Для творчої продуктивності мережевого проекту формулюються такі завдання для учасників проекту, які не мали б єдиних, заздалегідь відомих рішень.

Таким чином, студент стає відповідальним за свої знання і за сам процес. Студент повинен організувати свій час, вирішити який матеріал повинен використовувати, в якій формі представити свою інформацію. Мережеві проекти розвивають критичне мислення. Студент не тільки збирає інформацію, а аналізує, змінює її, що б вирішити поставлену задачу.

За результатами виконаної роботи готується звіт і публічна презентація. Працювати разом – це якість дуже корисна при роботі над мережевими проектами.

Кожен вид роботи (буклет, презентація, відеофільм, он-лайн-плакат) оцінюється за певними критеріями. Проект без критеріїв оцінки нагадує стрілянину з зав'язаними очима. Оцінка – це не батіг і не пряник, а просто показник зростання, зрозуміло, якщо вона максимально точна і достовірна. А вся оцінка передбачає вимір того, що є і його порівняння з тим, що повинно бути або тим, що передбачалося.

В мережевий проектній діяльності рефлексія особливо актуальна, оскільки суб'єкти взаємодії (координатор, викладачі, студенти) розділені простором. У цьому випадку учасники проекту (і педагоги-керівники команд студентів, і студенти) в рефлексії представляють механізм самопізнання своєї діяльності, який допоможе не тільки їм, а й організаторам, і координаторам проекту спостерігати за ходом діяльності. В мережевому проекті рефлексія дозволяє студенту:

- усвідомити свою потребу в навчальній діяльності, її цілі;
- поставити навчальну задачу, вибрати спосіб її вирішення;
- усвідомити і проаналізувати свої дії;
- співвіднести свій результат з метою діяльності: зрозуміти, чи досяг він мети і, якщо ні, то з яких причин не зміг цього зробити;
- виявити і скоригувати схему і засоби можливої майбутньої діяльності;
- мобілізувати власні ресурси.

Участь в мережевих проектах дозволяє зробити висновок про те, що вони дозволяють розвивати комунікативні навички і формують інтелектуальні вміння студентів. Розвивають творчий потенціал, мотивацію до навчання, мету предметних знань і умінь критичного мислення, навички самооцінки. Мережеві проекти формують у студентів навички та вміння роботи з різними джерелами, так само сприяють соціалізації та індивідуалізації особистості. Участь в мережевих проектах, висуває особливі вимоги до його учасників. Викладачу та студентам необхідно володіти дослідницькими і пошуковими методами, вміння організувати самостійну роботу студентів, володіти комп'ютерною грамотністю, вміння використовувати сучасні інтернет-технології.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В.М. Кухаренко, С.М. Березенська, К.Л. Бугайчук, Н.Ю. Олійник, Т.О. Олійник, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко, А.Л. Столяревська; за ред. В.М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Атіка, 2009.
3. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Педагогіка. Навч. посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2005.
4. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання. Умови застосування. Дистанційний курс. 3-е вид. Харків : НТУ «ХПІ», Торсінг, 2002.

АКТУАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В Україні будується демократичне суспільство, що представляє собою «соціальний організм», що постійно розвивається і трансформується. У рамках демократизації особлива увага приділяється питанню формування активної громадянської позиції кожної людини, а особливо студентів, що є найбільш гнучкої й працездатною частиною населення. У роботі розглядаються сутність і особливості громадянської позиції, ідеї громадянського виховання в практиці вищої школи.

Ключові слова: громадянська позиція, громадянська освіта, громадянське виховання, студентська молодь, громадянськість, громадянська спрямованість, громадянська інформованість, громадянська активність.

Ukraine is building a democratic society, which is "a social organism" that is constantly evolving and transforming. Within the framework of democratization, special attention is paid to the issue of forming an active civil position of each person, especially students, which is the most flexible and able-bodied part of the population. The paper considers the essence and features of the civic position, the ideas of civic education in the practice of higher education.

Key words: civil position, civil education, civic education, student youth, citizenship, civic orientation, civic awareness, civic activity.

Актуальність громадянського виховання у молодіжному середовищі виходить на перший план і є пріоритетною в освітній політиці держави.

Реалізація державних програм, спрямованих на виховання людини, як громадянина своєї країни, вимагає переосмислення всієї педагогічної й соціальної діяльності державних інститутів, причетних до виховання й освіти дітей і молоді.

Сучасне суспільство потребує високоосвічених, ініціативних особистостей, здатних творчо реформувати нашу державу, збільшити інтелектуальний потенціал держави, відновити українську духовну культуру. Сьогодні вже на національному рівні проголошено про пріоритетність якісної освіти у сучасному суспільстві. Одним із найважливіших показників духовно-професійного розвитку особистості фахівця - є наявність громадянської позиції, яка свідчить про патріотизм, прагнення до зміцнення економіки держави, високу економічну культуру. Проблема громадянського виховання й становлення особистості, як громадянина, людини високої моральності й моралі висувається на перший план, і в наш час стає дуже важливою для сучасного суспільства.

У процесі реформування навчальних закладів перед освітою поставлене завдання: увійти у світову, глобальну освітню систему, не втрачаючи при цьому кращі риси української національної освіти.

Навчальний заклад, окрім просвітницької, навчальної функції виконує й виховну функцію, створюючи активного, корисного для суспільства громадянина. І саме освітні установи, у першу чергу, повинні бути орієнтовані на створення умов для становлення громадянськості в освітньому просторі підростаючого покоління.

Громадянське виховання тим і цінне, що для майбутнього країни важливим є не тільки професіоналізм фахівців, але і їх світогляд, громадянська, моральна позиція.

Тому **актуальність громадянського виховання** у молодіжному середовищі виходить на перший план і є пріоритетною в освітній політиці держави.

Необхідність посилення уваги до проблем громадянського виховання в сучасних умовах модернізації освіти визначається низкою обставин:

- відновленням системи освіти, методології й технології організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу;
- необхідністю осмислення студентами процесів, що протікають у суспільстві, освіті, у зміні самої людини;
- посиленням гуманітаризації змісту освіти;
- безперервною зміною обсягу, змісту навчальних дисциплін;
- введенням нових навчальних предметів, що вимагають постійного пошуку нових організаційних форм, технологій навчання;
- створенням нових типів навчальних закладів, у тому числі й недержавних.

Важливість громадянської позиції викладача закладу обумовлено його роллю і місцем у системі формування особистості майбутнього фахівця, а саме, в тому що:

- викладач вищої школи є втіленням і носієм духовної і моральної культури;
- педагогічна діяльність викладача вузу обов'язково морально вмотивована;
- спілкування і взаємодії викладача і студента обов'язково повинні мати високоморальний, гуманний, демократичний характер;
- саме викладач цілісно впливає на особистість студента, що вимагає від нього емпатії, мистецтва оцінки іншої людини;
- саме викладач має здатність (і повинен її мати) передбачати, оцінювати не тільки моральні наслідки своїх дій, рішень, вчинків, експериментів, а й подій, зрушень, реформ, що відбуваються в різних сферах життя країни (соціальної, політичної, освітньої тощо).

Це в свою чергу вимагає від керівництва вищого навчального закладу такої організації навчально-виховного процесу, який би дозволив всебічно впливати на формування особистості майбутнього фахівця, його життєвої та громадянської позиції тощо.

Громадянській спрямованості навчально-виховного процесу сприяє громадянсько-орієнтована комунікативна взаємодія викладача зі студентами. У цій комунікативній взаємодії педагог повинен бути не лише простим ретранслятором цікаво патріотично-спрямованої інформації, він виступає високо свідомою, високоморальною особистістю, повністю відповідає вимогам, що притаманні справжньому громадянину нашої держави. У справжнього педагога нема морального права навчати тим якостям громадянина, яких йому бракує .

Разом із тим студенти добре розрізняють, де педагог просто транслює навчальний матеріал, з відповідною громадянською наповненістю, а де він виступає з власною особистою громадянською позицією. Щоб збіг подібних орієнтацій між студентами та педагогом легше відбувався, не повинно існувати розбіжностей між трансльованими викладачем поняттями й його особистою громадянською позицією.

Отже, педагогічні цінності виступають в якості відносно стійких орієнтирів, з якими педагоги співвідносять своє життя і педагогічну діяльність. Педагогічні цінності є умовами і результатом діяльності, мають різні рівні існування. Цінності загальнолюдські (добро, краса, справедливість, обов'язок, честь, гідність) також складають палітру цінностей педагогічної діяльності. Вищі навчальні заклади завжди були, так би мовити, соціокультурними стовпами історичного процесу, в них виховують майбутнього спеціаліста, який, незалежно від профілю, здатен розглядати свою діяльність з загальнолюдської точки зору, з позицій глобальних світових соціокультурних і технологічних процесів. Процес розвитку такого феномену, як громадянська позиція студента, повноцінно може осмислюватися тільки в більш широкому культурному контексті, який інтегрує філософію, історію, суспільно-політичні науки. Усе більш розповсюдженим стає підхід, при якому громадянське виховання, в тому числі і формування громадянської позиції студентів, розуміється як широка освітня концепція, що направлена не тільки на формування у майбутніх громадян уявлень про сучасні соціальні проблеми і шляхи їх вирішення, але і на виховання певних особистісних якостей, вмінь і позицій, необхідних громадянину демократичного суспільства.

За останні роки в державній політиці України в сфері освіти відбулися суттєві зміни відносно оцінки місця і ролі громадянської освіти і виховання, які відіграють важливе значення при формуванні громадянської позиції молоді.

Громадянська позиція – це "система ціннісних і соціальних орієнтацій та настановлень, які характеризують людину як громадянина країни та суспільства".

Ефективність громадянського виховання значною мірою зумовлюється спрямованістю власне виховного процесу, формами та методами його організації. Серед методів та форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що базуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Кожний народ, нація мають певні здобутки в розвитку культури, науки, техніки, економіки. Представники різних народів роблять відкриття, які стають набуток усіх народів світу, загальнолюдськими досягненнями. Саме тому бесіди про національні пріоритети українського народу повинні мати найвищий статус у змісті виховання. Тут спостерігається пряма закономірність виховання: чим глибше студенти проникають у скарбницю духовної культури, історії України, тим глибшими є їх патріотичні почуття, стійкішими – громадянські якості.

Відмічаємо конкретні **рекомендації** вдосконалення системи формування громадянської позиції студентів ВНЗ:

- проблеми виховання свідомого громадянина України та нові практичні задачі, зокрема громадянського виховання, потрібно спочатку розробляти на державному рівні. Такі розроблені на державному рівні документи і є тими щаблями або практиками формування громадянської позиції, що необхідні українському суспільству;

- корегування та узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм з метою орієнтації на цінності культури громадянськості вже існуючих дисциплін соціально-гуманітарного циклу, розробка та запровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню політичної, правової культури та рис громадянськості молодого покоління України;

- науково-методичне забезпечення підготовки педагогів та вихователів, соціальних працівників, психологів вищих навчальних закладів з урахуванням завдань громадянського виховання;

- науково-методичне забезпечення підготовки педагогів та вихователів, соціальних працівників, психологів вищих навчальних закладів з урахуванням завдань громадянського виховання;

- розробка та видання типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів;

- розробка й запровадження нових методик навчання та виховання. Це потребує ефективної організації навчальної діяльності студентів на уроках. Поряд з лекційними та фронтальними формами роботи на уроках слід широко використовувати інтерактивні педагогічні технології, за яких викладач виконуватиме роль організатора процесу навчання: ділові та рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій, суспільних процесів та процедур, дискусії, роботу в групах тощо;

- комунікативна взаємодія викладача зі студентами. Щоб така взаємодія була ефективною, педагог повинен бути референтною особою для тих, кого він навчає: студенти не лише одержують від нього певну інформацію, але й усвідомлюють оцінку з позиції громадянськості;

- слід включати до арсеналу уроків – юридичні практикуми, уроки з використанням мультимедійного комплексу, уроки опрацювання нормативно-правових актів тощо. Це сприятиме максимальному досягненню запланованих навчальних результатів;

- організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків з метою підвищення ролі родинного виховання;

- використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого досвіду громадянського виховання дітей та молоді;

– розробка та впровадження навчально-виховних програм з громадянської освіти та виховання;

– вивчення світового педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів громадянського виховання та освіти;

– необхідно використовувати принцип демократизації, що передбачає усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання його права на моральну й іншу свободу, на розвиток здібностей і виявлення індивідуальності; формування глибоко усвідомленого взаємозв'язку між ідеями свободи й правами людини, її громадською моральною відповідальністю.

Для формування активної громадянської позиції студентів позакласній виховній роботі необхідно створити ефективні соціально-педагогічних умов:

добровільного та особистісно-мотиваційного характеру участі студентів у позакласній виховній роботі;

– залучення студентів до вмотивованої суспільної діяльності;

– взаємоузгодження факторів і координації дій суб'єктів соціального впливу з метою розвитку громадянських якостей, компетентностей і становлення активної громадянської позиції студентів, партнерської взаємодії студентів із суб'єктами соціального впливу;

– взаємодії громадянського виховання з іншими напрямками виховання;

– інтегрування складових громадянського виховання у зміст навчальних дисциплін;

– запровадження факультативних навчальних курсів громадянського спрямування;

– застосування інноваційних форм і інтерактивних методів у позакласній виховній роботі.

В Україні на сьогоднішній день існує протиріччя між потребою суспільства, держави у свідомому громадянині з відчуттям громадянського обов'язку і громадянською відповідальністю і низьким рівнем сформованості громадянської позиції особистості.

Громадянська позиція студентів є інтегративною системою відношень особистості до держави, права, громадянського суспільства, до самої себе як громадянина, визначаючих орієнтацію на суспільне благо, яке втілюється у житті. Тому особлива роль у підготовці зростаючого покоління, яке здатне не тільки жити в громадянському суспільстві і правовій державі, але і створювати їх, належить громадянській освіті, в основу якої закладена ідея повноцінної участі особистості у рішенні суспільно значущих задач на сучасному етапі розвитку Української держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України, 28 черв. 1996 р. КИЇВ: Преса України, 1997. 79 с.

2. Конституція України: права і свободи громадян: навч.-метод. посіб. в запитаннях і відповідях. КИЇВ: Право, 1998. 174 с.

3. Концепція громадянської освіти / Арцишевський Р. А., Бакка Т. В., Гейко І. М. та ін. *Громадянська освіта: навч. посіб. для 9-10-х класів загальноосвітніх навч. закл.* КИЇВ: Генеза, 2002. С. 36-39.

4. Концепція національного виховання: Схвалена Всеукр. пед. Радою працівників освіти, 30 черв. 1994 р. *Рідна шк.* 1995. № 6. С. 18-25.

5. Концепція формування світогляду громадянина України: Проект / Авт. Ю. Руденко. *Освіта.* 1996. № 63. С. 8-9.

6. Аманбаева Л. И. Теоретические основы гражданского воспитания. Москва: Якутск, 2001. 310 с.

7. Андрух І. Громадянська освіта: з досвіду роботи спеціаліз. шк. № 5 м. Луганська. *Директор школи.* 2002. № 7. С. 7-8.

8. Арешонков В. Ю. Громадянська освіта в допрофільній підготовці учнів. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників: зб. науково-метод. праць;* за ред. Л. В. Корінної. Житомир: Вид-во ЖДЦНТЕІ, 2004. С. 21-25.

9. Березюк О. С. Формування громадянських цінностей у молоді засобами народної педагогіки. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників: зб. наук.-метод. праць*; за ред. Л. В. Корінної. Житомир: Вид-во ЖДЦНТЕІ, 2004. С. 53-56.

10. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ, 1998. 246 с.

11. Бех І. Д. Почуття громадськості у вчинковому вираженні. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників: зб. наук.-метод. праць*; за ред. Л.В.Корінної. Житомир: Вид-во ЖДЦНТЕІ, 2004. С. 4-14.

12. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ: Плеяда, 2005. 120 с.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923

Людмила Бойко
(Рівне)

СУПЕРЕЧЛИВОСТІ ТА КРИЗИ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

Розкрито психологічні особливості особистості в студентському віці, виявлено симптоми кризи в студентському віці, з'ясовано шляхи подолання кризових станів.

Ключові слова: особистісний розвиток, криза особистості, ідентичність, самовизначення, Я-концепція, рефлексія, самооцінка.

The psychological features of the personality at the student age are revealed, the symptoms of the crisis at the student age are identified, the ways of overcoming the crisis states are clarified

Key words: personality development, personality crisis, identity, self-determination, self-concept, reflection, self-esteem.

Студентський вік - це той період життя людини, коли досягає свого оптимуму велика частина психофізіологічних функцій – сенсорно-перцептивні, мнемічні, психомоторні і, особливо, мисленнєві, період становлення характеру й інтелекту, розвитку загальних і спеціальних здібностей, перетворення мотивації, ціннісно-сміслової сфери особистості.

Протягом студентського віку особистість досягає високого рівня інтелектуального розвитку, уперше масштабно роздивляється свій внутрішній світ, свою індивідуальність, формує цілісний Я-образ, самовизначається у життєвих і професійних планах, молоді люди самовизначаються у системі моральних цінностей, принципів, норм і правил поведінки. Цей період є надзвичайно важливим і складним в житті молодої людини. Психічний розвиток особистості студентського віку супроводжується як суперечностями, так і кризами [2].

Кризи розвитку особистості – це періоди психологічного стресу і труднощів, якими супроводжуються життєві трансформації та переламні моменти [4]. Загалом, кризи розвитку особистості у середньому виникають кожні 7 ± 2 роки. Вони зумовлюють часто не лише зміни у поведінці, а й переоцінку внутрішніх цінностей, формування нового світогляду тощо.

Студентському віку притаманна кризова насиченість. Вікова криза характеризується різкими й суттєвими психологічними зрушеннями та змінами особистості, розвиток якої набуває бурхливого стрімкого характеру. Ознаками кризи можуть бути:

- 1) сильна фрустрація, інтенсивне хвилювання через незадоволення потреби;
- 2) загострення рольових конфліктів «студент – викладач», «студент – студент»;
- 3) ціннісно-сміслова невизначеність, неструктурованість особистості (наприклад, дехто вперше дізнається про можливість самоуправління, саморегуляції та самовиховання);
- 4) інфантильність (студент поводить себе як безвідповідальна людина або вдається до пияцтва, сексуальної розпусти, вживання наркотиків тощо) [4].

Найбільш кризовими ситуаціями студентського віку є такі:

1. Криза професійного вибору. Ця криза зумовлена тим, що вибір професії часто відбувається вже після вступу до ЗВО. Через це часто виникає дисонанс між несвідомо обраною професією та необхідністю отримання вищої освіти. Амбівалентність таких тенденцій (або піти із ЗВО за власним свідомим вибором, або продовжувати навчання для збереження статусу) нерідко призводить до розвитку особистісних проблем і психосоматичних розладів. Факт вступу до ЗВО породжує надію на повноцінне й цікаве життя, зміцнює віру молодої людини у власні сили і здібності. Проте в деякого швидко настає розчарування: виникає питання про правильність обрання ЗВО чи професії.

2. Криза залежності від батьківської сім'ї. З одного боку, молоді люди можуть жити окремо від батьківської сім'ї в студентському гуртожитку, мати виражену тенденцію до

самостійності, проявляти особистісну зрілість, а з іншого, – емоційно-особистісна й матеріальна залежність від батьків.

3. Криза інтимно-сексуальних стосунків. Студентський вік відповідає періоду посилення сексуального потягу. Зростає потреба в інтимно-особистісних стосунках із психологічно-духовно близькою людиною. Водночас створення власної сім'ї блокуване матеріальною залежністю від батьків, житловою невлаштованістю, а позашлюбні стосунки є соціально несхвальними і можуть супроводжуватися внутрішньо особистісною конфліктністю.

4. Кризові ситуації в навчально-професійній діяльності. Факторами, що провокують кризові ситуації в студентів, є деякі психотравмуючі особливості організації навчального процесу у ЗВО. Часто вивчення та успішна «здача» якої-небудь навчальної дисципліни стає самоціллю, а не засобом досягнення мети оволодіти професійними знаннями та навичками [3, с. 62].

Серед суперечностей студентського віку особливо важливу роль має криза ідентичності, пов'язана з системою «Я». Канадський психолог Джеймс Марша виокремив 4 етапи розвитку ідентичності, які визначаються ступенем професійного, релігійного й політичного самовизначення молоді людини:

1. «Невизначена», розмита ідентичність – індивід ще не виробив якого-небудь певного чіткого переконання, не обрав професію та не зіткнувся з кризою ідентичності.

2. «Дострокова», передчасна ідентичність – індивід включився у відповідну систему відношень, але зробив це не самостійно, не в результаті пережитої кризи й випробувань, а на основі чужих думок, йдучи за чужим прикладом чи авторитетом.

3. Етап «мораторію» – індивід перебуває у процесі нормативної кризи ідентичності, самовизначення. Він обирає з багатьох варіантів розвитку той єдиний, котрий можна вважати своїм.

4. «Досягнута», зріла ідентичність – криза завершена, індивід перейшов від пошуку себе до практичної реалізації власного «Я» [3, с. 64].

Допомагає перебороти кризу ідентичності:

– усвідомлення змін, що відбуваються в собі: самоаналіз, самокритичність, самооцінка, тобто посилення рефлексії. Суб'єкт сам повинен стати об'єктом спостереження, аналізувати свій психічний стан;

– довірливі стосунки з тими (друг, викладач та ін.), хто є авторитетом, яким можна сповідатися;

– власна конструктивна позиція, здатність ставити мету, приймати рішення і виконувати його;

– іноді варто переглянути систему своїх цінностей, перебудувати їх ієрархію, прийняти нові цінності. Але конструктивне рішення стосовно подальшого свого життя або рішення щодо життєвих проблем людина повинна приймати сама та бути за нього відповідальною;

– важливо також уміти керувати своїм емоційним станом.

Якщо студентам не вдається розв'язати ці завдання, у них формується неадекватна ідентичність, розвиток якої може йти такими основними напрямками:

– відхід від психологічної інтимності, уникнення тісних міжособистісних взаємин;

– розмитість почуття часу, нездатність будувати життєві плани, страх дорослішання та змін;

– розмивання продуктивних, творчих здібностей, невміння мобілізувати свої внутрішні ресурси та зосередитися на якійсь головній діяльності;

– формування «негативної ідентичності», відмова від самовизначення та вибір негативних зразків для наслідування.

Суперечливість між «Я-реальне» і «Я-ідеальне» студента може призвести до внутрішньої невпевненості в собі («комплекс меншовартості») та супроводжуватися зовнішньою агресивністю, нехлюйством, розпустою або почуттям, що оточуючі не розуміють тебе.

Як зазначає Г. С. Абрамова, небезпека студентського періоду життя полягає в тому, що стосунки близькості, суперництва й боротьби переживаєш щодо людей, які схожі на тебе та є

ровесниками [2]. Це породжує упередженість у стосунках, неприйняття самого себе й інших і, як наслідок, самотність, а потім – страх перед близькістю.

Аби успішно подолати кризу особистості потрібно, щоб у молодій людини було достатньо доказів власної успішності, позитивних реакцій на неї, також повинно бути сформоване переконання про цілком доступне позитивне майбутнє. У студентів повинен бути свій визначальний погляд, своя думка, свої оцінки, погляди на різні життєві колізії, своє ставлення і свій власний вибір життєвого спрямування.

Важливим чинником подолання кризи особистості студентського віку є психологічний ресурс особистості. Для формування внутрішніх психологічних ресурсів необхідні узагальнені орієнтири особистісного розвитку і зростання.

Основні риси самоактуалізованої особистості, які слугують своєрідним орієнтиром у розвитку особистісного ресурсу в подоланні складних життєвих ситуацій: упевненість у собі й ініціативність, позитивні конструктивні відносини з іншими, прийняття особистої відповідальності, зосередженість на соціально значущій справі, відкрите вираження почуттів, розмежування прийняттого і неприйняттого, безумовна життєрадісність, здорове почуття гумору.

Важливу роль у подоланні кризових станів, які супроводжуються значними емоційними переживаннями, та соціалізації студентів як в навчальній, так і професійній діяльності, відіграють такі індивідуально-психологічні характеристики особистості, як: адекватна самооцінка та рівень домагань, розвинена рефлексія, особистісна та професійна ідентичність тощо [1].

Самооцінка зрілої особистості має тісний зв'язок з усвідомленням особистісної ідентичності, тому рівень самооцінки є відносно незалежним від зовнішніх впливів і складається завдяки рефлексії, розумінню людиною себе, своїх вчинків, здібностей.

Студенти випускних курсів, що мають сформовану адекватну самооцінку, у кризових ситуаціях виявляють помірні емоційні переживання і швидше долають труднощі кризової події. Студенти 1-3 курсів, із заниженою самооцінкою, виявляють мораторій або зумовленість ідентичності, що посилює кризовий стан, який може бути або рушійною силою розвитку особистості, або посилює стан дифузії (невизначеність, уникання прийняття рішення).

Як завищена, так і занижена самооцінка ускладнюють процес становлення особистісної ідентичності. Завдячуючи саморозвитку, особистість визначається з важливими для себе цінностями, моральними нормами, образом життя, професійним становленням. Особливо важливим є самоутвердження в навчанні, роботі, стосунках з іншими людьми, що розвиває самостійність, відповідальність, самодостатність.

Вивчаючи особливості зв'язку самооцінки студента з поведінкою в кризовій ситуації, психологами визначено, що:

- від самооцінки залежить рівень рефлексії, тобто, розуміння особистістю своїх почуттів, можливостей, розумових здібностей, мотивів поведінки, вчинків, ставлення до оточуючих і самого себе;

- самооцінка стає стійкішою з розвитком особистісної та соціальної ідентичності (Е. Еріксон) [1].

Слід зауважити, що кожна криза має і позитивні сторони: тільки в цей період – період кризи – фактор середовища дає ефект «все або нічого». Таким середовищем для студента є заклад вищої освіти – фактор соціалізації. Криза – це загострення протиріч, а саме протиріччя – рушійна сила розвитку: людина відштовхується від неусвідомлюваної залежності, набуває самостійності. Це дає можливість краще пізнати себе, що і є основою та умовою подальшого розвитку «Я».

Таким чином, усвідомлення змін, що відбуваються в самому собі, посилення рефлексії допомагає перебороти кризу ідентичності. У студентів повинен бути свій визначальний погляд, своя думка, свої оцінки, погляди на різні життєві колізії, своє ставлення і свій власний вибір життєвого спрямування. Проте розквіт інтелектуальних і фізичних сил,

зовнішньої привабливості в деяких студентів створює ілюзію легкості досягнення будь-яких цілей – виникає необміркований нігілізм, категоричність оцінок, недовіра до старших і дорослих. У зв'язку з цим знання особливостей студентського віку дає змогу викладачеві зрозуміти сутність особистості кожного студента та вчасно надати йому психологічну допомогу у визначенні самого себе і свого життєвого шляху.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевич Л. А. Психологічні чинники подолання кризового стану студентами з різним рівнем самооцінки. URL: <http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/3557/document.pdf>
2. Макаренко Л. П. Психологічні особливості та кризи студентського віку. URL: <http://intkonf.org/kand-polit-nauk-makarenko-lp-psihologichni-osobli-vosti-ta-krizi-studentskogo-viku/>
3. Педагогіка та психологія вищої школи. Навчальний контент. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 107 с.
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. Київ : Каравела, 2014. 360 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688061.pdf>

*Олександр Посацький, Андрій Грабинський
(Дрогобич)*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ

*Якщо ви вдало оберете професію і докладете до неї душу,
то щастя саме знайде вас.
(Ч. Дарвін)*

У статті розглядаються психологічні особливості діяльності майбутнього фахівця, визначено систему особистісних якостей, що обумовлюють ефективність професійної діяльності. Розглянуті компоненти особистості фахівця, сукупність яких спрямована на удосконалення професійної діяльності.

Ключові слова: професія, фахівець, особистість, родина, навчання, колектив.

The article considers the psychological features of the future specialist, identifies a system of personal qualities that determine the effectiveness of professional activity. The components of the specialist's personality are considered, the set of which is aimed at improving the professional activity.

Key words: profession, specialist, personality, family, education, team.

Соціально-економічні перетворення, які постійно відбуваються у суспільстві, ставлять нові вимоги до особистості сучасного фахівця. Все більшого значення для фахівця набуває здатність бути суб'єктом свого професійного розвитку та самостійно знаходити вирішення соціально та професійно значущих проблем в умовах мінливої дійсності. Сучасні дослідники майже у один голос відзначають, що наростаючі темпи розвитку нових технологій, інформаційний "вибух" та швидке "застарення" інформації, різке ускладнення, автоматизація та комп'ютеризація виробничих процесів, висока вірогідність виникнення "нестандартних" ситуацій у виробничій та соціальній сферах висувають все нові вимоги до фахівців. Адже вони, окрім професійних знань, вмінь та навичок, нині мають мати ще й спеціальні здібності, вміння та особистісні властивості, що забезпечують гнучкість та динамізм професійної

поведінки, креативність у професійній діяльності, самостійність у пошуку та засвоєнні нової інформації і нового професійного досвіду.

1. Поняття та етапи професійного становлення

В психології давно вже є визнаним вирішальне значення провідної діяльності для становлення особистості. Як зазначає Е.Ф. Зеєр, визнання особистісно утворюючої функції провідної діяльності неминуче приводить до виділення в безупинному процесі становлення особистості періоду, пов'язаного з вибором, підготовкою до виконання і виконанням дорослою людиною одного типу діяльності – професійної. Перетворення професійної діяльності у провідну залежить від соціально-економічних відносин, соціальної ситуації, позиції особистості. Цей період займає значну частину життя людини. Траєкторія долі людини, її щастя, самопочуття, задоволеність життям, фізичне і психічне здоров'я багато в чому визначаються задоволеністю змістом професійної діяльності, ставленням до неї, рівнем професійних досягнень. Можна сказати, що для більшості людей основою розвитку особистості в зрілому віці стає професійна діяльність. Сучасні дослідники для позначення особистісних змін, які відбуваються в процесі засвоєння і здійснення професійної діяльності і зумовлюються характером цієї діяльності, все ширше використовують поняття "професіогенезу", яке розглядається як цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця, який починається з моменту вибору і прийняття майбутньої професії і закінчується, коли людина припиняє активну трудову діяльність. В літературі зазвичай виділяють два напрямки професіогенезу особистості: формування внутрішніх засобів професійної діяльності, що включають спеціальні знання, уміння і навички, мотиваційні аспекти професійної діяльності, професійні риси характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексію, інтелектуально-творчі якості, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності; формування та засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійного становлення сучасного фахівця професійної діяльності, що супроводжується накопиченням певних соціальних регуляторів в даному професійному співтоваристві, освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів і інформаційних засобів професійної діяльності. Результатом професіогенезу є досягнутий особистістю рівень професіоналізму, тобто професійної зрілості особистості. Дана характеристика є інтегральним утворенням і, на думку цілого ряду дослідників, включає особистісну, соціальну та діяльнісну зрілість фахівця. Під професійним становленням фахівця розуміють процес прогресивної зміни його особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності і власної активності, спрямованої на самоудосконалення і самоздійснення. Становлення обов'язково передбачає потребу у розвитку і саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні. Професійне становлення – це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей людини.

2. Професійне самовизначення особистості та його етапи

Професійне самовизначення, у найбільш загальному змісті, являє собою вибір людиною напрямку і змісту свого подальшого розвитку, сфери і засобів реалізації індивідуальних якостей і здібностей, соціального середовища для втілення своєї життєвої мети і моральних цінностей; це – цілісний, інтегративний процес, у якому реалізуються основні життєві цінності людини і конкретизуються аспекти її життєвого, особистісного, соціального самовизначення. На професійне самовизначення особистості впливають соціально-економічні умови, міжособистісні відносини в професійному колективі, професійний розвиток, вікові і професійні кризи. Але провідне значення в професійному самовизначенні належить самій особистості, її активності, відповідальності за своє становлення. Професійне самовизначення є важливим чинником самореалізації особистості в конкретній професії й у культурі взагалі. Постійний пошук свого місця у світі професій дозволяє особистості знайти сферу діяльності для повної самореалізації. Професійне самовизначення здійснюється впродовж всього

професійного життя: особистість постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самостверджується в професії. За Є.О. Климовим, існують два рівні професійного самовизначення: 1) гностичний (перебудова свідомості і самосвідомості); 2) практичний рівень (реальні зміни соціального статусу людини). У структурі проблеми професійного самовизначення О.І. Вітковська виділила три головні компоненти: 1) проблему самореалізації; 2) проблему вибору і 3) проблему адаптації. Розв'язання проблеми самореалізації здійснюється особистістю шляхом самопізнання і саморозуміння, усвідомлення своєї "реалізаційної спрямованості" і проектування її на сфері професійної діяльності. Свідомий вибір здійснюється особистістю самостійно у результаті формування ціннісної вихідної позиції і розв'язання мотиваційних протиріч. Адаптивний аспект проблеми професійного самовизначення полягає у процесах узгодження всіх елементів індивідуальної профорієнтаційної ситуації: ціннісно-сислової структури особистості, її здібностей і потреб, актуальних процесів її розвитку, обставин і ситуації, які охоплюють як соціальне середовище у цілому, так і існуючу професійну структуру

3. Кризи професійного становлення та їх подолання

В психології кризи професійного становлення ще не дістали належного вивчення. Ці кризи, поряд із кризами психічного розвитку, відносять до нормативних криз розвитку особистості. Нормативні кризи розвитку особистості являють собою закономірне явище дорослого періоду розвитку, що зумовлює переходи між стабільними стадіями і безперервність розвитку і самоактуалізації особистості. Ці кризи опосередковуються протиріччям між нормативними структурно-особистісними перетвореннями, що відповідають віку та виробленим у культурі віковим завданням особистісного розвитку, і прагненням до збереження індивідуальної цілісності, самототожності. Кризи професійного становлення виявляються у зміні темпу та вектору професійного розвитку особистості. Переживання кризи викликає перебудову психологічної структури особистості, зміну соціально професійної спрямованості. Кризи професійного становлення являють собою особливу групу психологічних криз, що виникають на різних етапах професійного шляху особистості, відображають його специфічні закономірності, які не зводяться до закономірностей життєвого шляху особистості. До основних чинників криз професійного становлення відносять: 1. Наднормативну активність як наслідок незадоволеності своїм положенням, своїм статусом, стосунками в колективі. 2. Соціально-економічні умови життєдіяльності людини (скорочення робочих місць, ліквідація підприємства, переїзд). 3. Вікові психофізіологічні зміни (погіршення здоров'я, зниження працездатності, синдром "емоційного вигорання"). 4. Вступ у нову посаду, участь у конкурсах на заміщення вакансії, в атестаціях. 5. Повне занурення у професійну діяльність. 6. Якісну перебудову способів виконання професійної діяльності. 7. Зміни в життєдіяльності (зміна місця проживання, перерва у роботі, "службовий роман" тощо).

При цьому, Е.Ф. Зеєр, використовуючи ідеї Л.С.Виготського, виділив три основні фази таких криз:

1. Передкритична фаза: проблеми не завжди усвідомлюються, але виявляються у психологічному дискомфорті на роботі, дратівливості, невдоволенні організацією, оплатою праці, керівником.

2. Критична фаза: усвідомлена незадоволеність працівника призводить до вироблення варіантів зміни ситуації, шляхів розвитку подальшого професійного життя. Але при цьому посилюється психічна напруженість, збільшуються протиріччя, виникають конфлікти: а) мотиваційний, пов'язаний із втратою інтересу до навчання, роботи, втратою перспектив професійного розвитку, дезинтеграцією професійних орієнтацій й установок; б) когнітивно-діяльнісний, детермінований незадоволеністю змістом і способами здійснення діяльності; в) поведінковий, зумовлений незадоволеністю міжособистісними стосунками в первинному колективі, соціально-професійним статусом і ін.

3. Посткритична фаза: криза вирішується тим чи іншим способом (конструктивно, нейтрально, деструктивно)

Висновки

1. Суб'єктом професійного розвитку є фахівець як суб'єкт професійної діяльності та особистість як соціальний суб'єкт.
2. Зміст, особливості і результативність процесу професійного розвитку фахівця визначають, з одного боку, основні характеристики та вимоги професійної діяльності, а з другого – особистісні цінності та життєві домагання людини як соціального суб'єкта.
3. У процесі професійного розвитку у фахівця формуються нові складні психічні утворення, які набувають неповторного характеру і є основою індивідуального стилю його професійної діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Т.И., Гончаров И.Ф. Когда учитель – воспитатель душ: Книга для учителя. Москва, 1991.
2. Лавріненко О. А. Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі: теорія, практика, поступ: [монографія]. Київ : Богданова А. М., 2009. 328 с.
3. Буга Н.Ю. Становлення наукової та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах. *Економіст*. 2006. № 9. С. 60-64.
4. Гречаник Б.В. Інноваційний потенціал вітчизняних ВНЗ: особливості та проблеми його формування. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2010. №11. С. 24-27.
5. Галиця І.О. Інноваційні механізми активізації педагогічного і наукового процесів. *Вища школа*. 2011. № 7/8. С. 31-37.
6. Новий тлумачний словник української мови у 3 т. Т. 3 / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2005. 927 с.
7. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Видавництво А. С. К., 2003.
8. Галян І. Психодіагностика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 464 с.
9. Краснолуцький К.К. Проблематика розвитку професійної освіти в Україні: сучасні тенденції та перспективи. *Психолого-педагогічні науки*. 2013. №2. С. 24–28.
10. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Л. Петренко; під ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : Технологічний ун-т Поділля, 2002. 334 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 004.056.53

*Сергій Кондюк, Василь Кот
(Рівне)*

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ПРОГРАМ ТА ДАНИХ

У статті висвітлено основні поняття та підходи до безпеки програм та даних. Авторами зроблена спроба поняття інформаційної безпеки, яке не обмежується безпекою технічних інформаційних систем чи безпекою інформації у чисельному чи електронному вигляді, а стосується усіх аспектів захисту даних чи інформації незалежно від форми, у якій вони перебувають.

***Ключові слова:** інформаційні технології, кібербезпека, комп'ютерні системи, безпека інформації, комп'ютерні мережі.*

Широке використання інформаційних технологій у всіх сферах життя суспільства робить досить актуальною проблему захисту інформації, її користувачів, інформаційних ресурсів, каналів передачі даних від злочинних зазіхань зловмисників. Концентрація інформації в комп'ютерах (аналогічно концентрації готівки в банках) змушує одних усе більш підсилювати пошуки шляхів доступу до інформації, а інших, відповідно, підсилювати контроль.

Для захисту інформації існує два основних підходи до проблеми безпеки комп'ютерних систем та мереж: комплексний і фрагментарний.

Частковий підхід спрямований на захист чітко визначеним загрозам у потрібних умовах. В якості прикладів реалізації даного підходу можна назвати окремі засоби управління доступом, автоматичні засоби шифрування інформації, спеціальні антивірусні програми і т.п. Перевагою цього підходу є висока вибірковість до конкретної загрози. Його основним недоліком є відсутність єдиної захищеної середовища обробки інформації. Фрагментарні заходи захисту інформації забезпечують захист конкретних об'єктів комп'ютерних систем тільки від конкретної загрози. Навіть невелике виявлення нової загрози призведе до пониження ефективності захисту інформації.

Комплексний підхід призначений для створення надійного середовища обробки інформації в комп'ютерних системах, що об'єднує в єдиний комплекс різноманітні заходи протидії загрозам. Розробка даного середовища обробки інформації дозволяє гарантувати високий рівень захисту інформації в комп'ютерних системах, що є безсумнівним достоїнством комплексного підходу. Основні недоліки цього підходу є: обмеження на свободу дій користувачів комп'ютерних систем, чутливість до помилок установки і налаштування засобів захисту, складність управління. Комплексний підхід застосовують для захисту комп'ютерних систем великих організацій або невеликих комп'ютерних систем, що виконують відповідальні завдання або обробляють особливо важливу інформацію. Основне порушення кібербезпеки в системах великих організацій може нанести величезний матеріальний збиток як самим організаціям, так і їх клієнтам. Основна складність створення надійної системи захисту інформації визначається тим, що основні дані користувача можуть бути викрадені з комп'ютера (скопійовані), одночасно залишаючись на місці. Важливість безпеки деяких даних полягає у володінні ними, а не в їх знищенні або зміні. Забезпечення безпеки інформації – справа дорога, і не стільки через витрати на закупівлю або установку різних технічних або програмних засобів, скільки через те, що важко кваліфіковано визначити межі розумної безпеки і відповідної підтримки системи в працездатному стані. Об'єктами зазіхань можуть бути матеріальні технічні засоби (комп'ютери і периферія), або системне, прикладне програмне забезпечення і бази даних. Кожен збій роботи комп'ютерної мережі – це не тільки моральний збиток для працівників підприємства, корпорації і

мережових адміністраторів. У процесі розвитку технологій електронних платежів, «без паперового» документообігу серйозний збій локальних мереж може паралізувати роботу цілих підприємств, що призведе до відчутних збитків. На сьогоднішній день захист даних у комп'ютерних мережах стає одною з важливіших проблем в безпеці комп'ютерних систем та мережах. Забезпечення безпеки інформації у комп'ютерних мережах припускає створення перешкод для будь-яких несанкціонованих спроб розкрадання основні рівні безпеки є міжнародні, національні і персональний рівні захисту інформації. (див. рис. 1)

Для захисту інтересів суб'єктів інформаційних відносин необхідно поєднувати заходи наступних рівнів:

- законодавчого (стандарти, закони, нормативні акти і т. п.);
- адміністративно-організаційного (дії загального характеру, що починаються керівництвом організації, і конкретні заходи безпеки, що мають справу з людьми);
- програмно-технічного (конкретні технічні заходи). Заходи законодавчого рівня дуже важливі для забезпечення інформаційної безпеки. До цього рівня відноситься комплекс заходів, спрямованих на створення і підтримку в суспільстві негативного (у тому числі карального) відношення до порушень і порушників інформаційної безпеки.

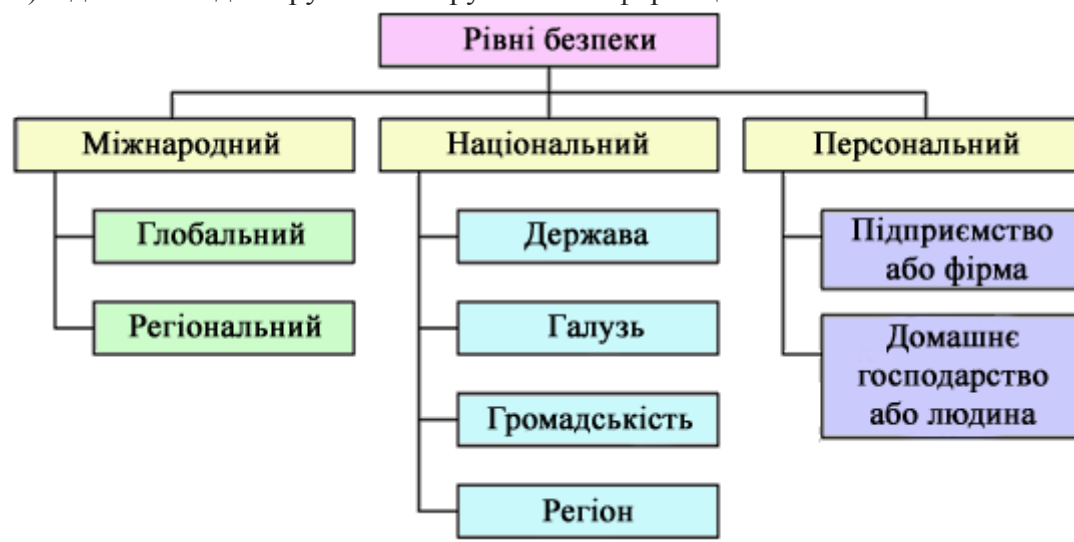

Рис. 1. Основні рівні безпеки даних

До основних комплексів організацій заходів належать заходи безпеки, реалізовані людьми. Виділяють такі основні групи організаційних заходів:

- управління персоналом;
- фізичний захист;
- підтримку працездатності;
- реагування на порушення режиму безпеки;
- планування відновлювальних робіт.

Для кожної групи в кожній організації повинен існувати набір регламентів, що визначають дії персоналу.

Основні засоби і заходи програмно-технічного рівня. Для підтримання режиму безпеки інформації особливо важливі заходи програмно-технічного рівня, оскільки основна загроза комп'ютерних систем виходить від них самих: збій комп'ютерного обладнання, помилки ПЗ, промахи користувачів і адміністраторів і т. п.

В рамках сучасних інформаційних систем повинні бути доступні наступні механізми безпеки :

- ідентифікація та перевірка справжності користувачів;
- управління доступом;
- протоколювання і аудит;
- криптографія;

- екранування;
- забезпечення високої доступності.

Велика необхідність застосування стандартів. Інформаційні системи компаній майже завжди побудовані на основі програмних і апаратних продуктів різних виробників. Поки немає жодної компанії-розробника, яка надала б споживачеві повний перелік засобів (від апаратних до програмних) для побудови сучасної ІС. Щоб забезпечити в різноманітній ІС надійний захист інформації потрібні фахівці високої кваліфікації, які повинні відповідати за безпеку кожного компонента ІС: правильно їх налаштувати, постійно відслідковувати зміни, контролювати роботу користувачів. Очевидно, що чим різноманітніше ІС, тим складніше забезпечити її безпеку. Достаток в корпоративних мережах і системах пристроїв захисту, між мережесих екранів (ME), шлюзів і VPN, а також зростаючий попит на доступ до корпоративних даних з боку співробітників, партнерів і замовників призводять до створення складного середовища захисту, важкою для управління, а іноді і несумісною.

Інтер операбельність продуктів захисту є невід'ємною вимогою для КІС. Для більшості гетерогенних середовищ важливо забезпечити узгоджене взаємодія з продуктами інших виробників. Було прийнято організацією рішення безпеки має гарантувати захист на всіх платформах в рамках цієї організації. Тому цілком очевидна потреба в застосуванні єдиного набору стандартів як постачальниками засобів захисту, так і компаніями – системними інтеграторами і організаціями, що виступають в якості замовників систем безпеки для своїх корпоративних мереж і систем.

Стандарти утворюють понятійний базис, на якому будуються всі роботи щодо забезпечення інформаційної безпеки, і визначають критерії, яким має слідувати управління безпекою. Основні стандарти є необхідною основою, що забезпечує сумісність продуктів різних виробників, що надзвичайно важливо при створенні систем мережевої безпеки в гетерогенних середовищах. Невід'ємною частиною робіт по захисту є оцінка ефективності засобів захисту, що здійснюється за методикою, що враховує всю сукупність технічних характеристик оцінюваного об'єкта, включаючи технічні та програмні рішення, а також практичну реалізацію засобів захисту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов О. О. Захист інформації в інформаційних системах : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2018. 510 с.
2. Поляков А. О., Євсєєв С. П., Огурцов В. В. Лабораторний практикум з навчальної дисципліни "Захист інформації в інформаційних системах" : навч.-практ. посіб. Харків : ХНЕУ, 2017. 208 с.
3. Жадаєв А.Г. Как защитись компьютер на 100%. Сбои, ошибки, вирусы СПб. : Питер, 2018. 304 с.
4. Вимоги до специфікації навчальних комп'ютерних комплексів. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2007. №4. С. 50-51.
5. Правила використання комп'ютерних програм у навчальних закладах. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 2 грудня 2004 року N 903.
6. Державна програма "Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці" на 2006–2010 роки. Затверджено постановою кабінету міністрів від 7 грудня 2005 р. № 1153.
7. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992р. №2657-ХІІ.
8. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 31.05.2005 № 2594-ІV
9. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9.01.2007 № 537-V.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК 338.22.021.1.

Юлія Вєхова
(Ізмаїл)

ОРГАНІЗАЦІЯ КРУГОВОГО ТРЕНУВАННЯ ПРИ КОМПЛЕКСНОМУ ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті представлено загальні вимоги, різновиди та варіанти кругового тренування, які доцільно застосовувати на уроках з фізичної культури для формування фізичних якостей підлітків в навчальних закладах.

Ключові слова: *кругове тренування; навчальні заняття; фізичне виховання.*

The article presents general requirements, varieties and variants of circuit training, which are advisable to use in physical education lessons for the formation of physical qualities of adolescents in educational institutions.

Key words: *circular training; training sessions; physical education.*

Постановка проблеми. Кругове тренування, яке здійснюється на навчальних заняттях з фізичного виховання, представляє собою цілісну самостійну організаційно-методичну форму занять і в той же час не зводиться до якого-небудь одного методу. Вона включає ряд приватних методів строго регламентованої вправи з виборчою і загальною дією на організм тих, що займаються.

Розрізняють наступні основні різновиди кругового тренування:

- за методом безперервної вправи (переважна спрямованість на витривалість);
- за методом інтервальної вправи з жорсткими інтервалами відпочинку (переважна спрямованість на силову і швидкісну витривалість);
- за методом інтервальної вправи з повними інтервалами відпочинку (переважна спрямованість на силу, спритність і спеціалізовану витривалість).

Кругове тренування за методом безперервної роботи проводиться без перерв і складається з декількох повторень проходження кола в залежності від кількості станцій та має наступні варіанти.

Варіант 1. Вправи проводяться без пауз у момент виконання їх в комплексі і між колами.

Після того, як вправи, які вже розучені, і проведено випробування, яку визначило максимальне число повторень (максимальний тест – МТ), кожен отримує стандартне дозування: МТ/4 або МТ/2.

Вправи на кожній станції і перехід між ними виконуються у вільному темпі, без урахування часу. Підвищення навантаження йде за рахунок збільшення повторень на одній або на кожній станції ((МТ/2) +1) чи за рахунок переходу до наступного важчого комплексу. [1, с.156-162].

Варіант 2. Вправи проводяться без пауз, але з цільовим часом. Після того, як вправи вивчені та на кожній станції проведено максимальний тест (30 с вправи і 30 с відпочинку), фіксується тренувальний час для одноразового проходження кола з дозуванням МТ/2 або МТ/4. Час проходження одного кола помножується на кількість кіл (в залежності від кількості станцій), отримують цільову годину. При стандартному обсязі вправ на занятті необхідно прагнути до скорочення години проходження кіл до цільового. Підвищення навантаження здійснюється за рахунок визначення нового МТ або переходу до складнішого комплексу. При цьому заводиться картка досягнень.

Варіант 3. Вправи проводяться без перерв із стандартизованим часом тренування і стандартною кількістю повторень, але з різною кількістю проходження кіл. Після того, як

вправи розучено, та визначено МТ на кожній станції за принципом 30 с роботи і 30 с відпочинку, проводиться тренування із стандартним тренувальним часом. Дозування і час проходження кожного кола залишаються стандартними, а кількість кіл збільшується [2,с.153].

Останній варіант особливо важливий для підготовчої, другої половини основної частини заняття з фізичного виховання, оскільки тренувальний час стандартизовано. Мінімальний час, необхідний для проведення цього варіанту, дозволяє вводити кругове тренування практично в кожне навчально-тренувальне заняття.

Перевага третього варіанту полягає також і в простоті фіксації часу. Це дозволяє викладачу постійно стежити за ходом тренування і значно полегшує облік. Після закінчення кругового тренування ті, що займаються, заносять в картку досягнень тільки кількість кіл і станцій, які вони пройшли.

Усі варіанти кругового тренування за методом безперервної вправи можна застосовувати на заняттях з легкої атлетики, спортивних ігор, гімнастики [1,с.156-162].

Кругове тренування, яке організовано за методом інтервальної вправи з жорсткими інтервалами відпочинку, проводиться з короткими перервами, так званими «дійовими» паузами як між вправами, так і між колами. Цей різновид має три варіанти. У першому та другому вправляються на станціях по 15 с із постійною перервою в 30-45 с.

Кругове тренування за цими варіантами будується наступним чином. Проводиться тренування з індивідуальним дозуванням: МТ/2 за 15 с з інтервалом відпочинку 30-45 с.

Час відпочинку залежить від величини навантаження обраної вправи і фізичної підготовленості тих, що займаються. Чим вище інтенсивність вправи, тим успішніше буде розвиватися максимальна сила, а також такі комплексні фізичні якості, як швидкісна сила і швидкісна витривалість.

При виконанні роботи за першим і другим варіантам кругового тренування потрібно стежити і домагатися чіткого виконання вправ в середньому тренувальному темпі. Захоплення максимальним темпом в збиток точності виконання вправ неприпустимо.

У третьому варіанті вправляються на станціях протягом 30 с з постійною 30-секундною перервою.

При підборі вправ для третього варіанту необхідно передбачити комплекси з таких вправ, які ті, що займаються змогли б виконувати упродовж 30 с роботи без особливого поспіху з допустимою точністю.

Проходження двох-трьох кіл в основній частині заняття вирішує, окрім завдань загально фізичної підготовки, ще і завдання цілеспрямованого розвитку фізичних якостей комплексного характеру, таких, як спеціальна витривалість, швидкісна сила, а також силова витривалість.

При використанні на заняттях фізичного виховання кругового тренування за методом інтервальної вправи з повними інтервалами відпочинку кількість тих, що займаються на станціях, підбирається так, щоб одна-дві людини виконували вправи, інші відпочивали і виконували вправи на розслаблення, не порушуючи повний цикл роботи і відпочинку. При такій організації на одній станції може знаходитися відразу до 4-х тих, що займаються. Цей спосіб проведення занять формує у тих, що займаються, навички взаємодопомоги, вчить здійснювати взаємний контроль за якістю виконання станційних завдань [5,с.21-25].

Кругове тренування за методом інтенсивно-інтервальної роботи з повним інтервалом відпочинку відрізняється від попередніх методів і їх варіантів не лише організацією проведення, але також і визначенням МТ. Ті, що займаються, на кожній станції працюють не усі одночасно, оскільки вони розміщені по 2-4, а виконують завдання по черзі. При цьому організація процесу кругового тренування може бути звичайною, яка включає проходження одного і більш кіл, або специфічною, коли кожна з вправ на станції виконується серіями до трьох разів, а потім відбувається перехід до наступної станції. Використання цього методу в усіх його варіантах спрямоване на вдосконалення швидкісної сили та швидкісної витривалості.

Для занять за типом кругового тренування з використанням методів безперервної та інтервальної вправи пропонується така організаційно-методична форма занять, яка, подібно до кругового тренування, містить усі основні її компоненти і в той же час гранично спрощена і доступна. Такі заняття за типом кругового тренування проводяться без письмового урахування і диференціюються за рахунок послідовного використання трьох однотипних вправ, що відрізняються різною мірою трудності, яка поступово підвищується.

Пропонований підхід дає можливість зосередити усю увагу тих, що займаються, на виконанні вправ на станціях, ознайомитися та вивчити чергову вправу під час переходу до чергової станції, відпочивати на них, не відволікаючись на запис результатів в індивідуальні або групові картці, і диференціювати навантаження за рахунок різних варіантів виконання вправ.

Викладач в цей час має можливість зосередити свою увагу на організації і контролі за ходом проведення кругового тренування, надати допомогу тим, що окремо займається у виправленні помилок при виконанні вправ.

Для занять за типом кругового тренування з використанням методу безперервної вправи можна застосувати 10-15 станцій залежно від забезпечення тих, що займаються на кожному конкретному занятті інвентарем. Підбирати вправи при початковому навчанні необхідно прості, які не пов'язані з освоєнням складних навичок [3, с.229-230].

Навантаження розраховуються практичним шляхом. В розрахунок береться часовий відрізок в 15-30 с. Дозування визначається максимальною і мінімальною кількістю вправ, які виконуються на кожній станції. Наприклад, максимально вижати гантелі масою 8-10 кг можна 20-30 разів за 30 с. В цьому випадку загальне завдання для групи буде: максимальне 30 разів, мінімальне – 15. При цьому треба стежити за тим, щоб виконання вправ на різних станціях займало однаковий час, включаючи переходи.

Доцільність подальшого використання комплексу буде залежати від правильного співвідношення навантаження і відпочинку, а також послідовності підбору вправ. Підвищувати навантаження можна шляхом ускладнення комплексів, а також за рахунок збільшення проходження кількості кіл. При проходженні більш одного кола необхідно давати тим, що займаються, перерву (3-5 хв.), яка використовується викладачем для повторного виміру пульса, розбору помилок, а також проведення заходів виховного характеру [4, с.22-24].

Той, що займається, самостійно може простежити за своїм фізичним розвитком, регулярно вимірюючи свій пульс. При успішній адаптації організму пульсова крива має тенденцію у бік зменшення, а пульс у спокої стає рідше, ніж був на початку тренувальних занять, що пов'язано з більш економічною роботою серця.

При занятті за типом кругового тренування з використанням інтервального методу можна включати в комплекс також до 10-15 станцій. Дозування та число повторень коливаються від 10 до 20. Час на відпочинок і роботу дозується.

Перераховані варіанти кругового тренування із застосуванням методів безперервної та інтервальної вправи спрямовані за перевагою на розвиток загальної та силової витривалості, швидкісної сили [3, с.360].

Висновки та перспективи подальших розробок у даному напрямку. Основні переваги цих варіантів кругового тренування полягають в наступному:

- вони є найбільш простою і зручною проміжною формою, що полегшує впровадження кругового тренування в навчальні заняття;
- викладач має велику можливість зосередити свою увагу на вирішенні основних завдань фізичного виховання тих, що займаються;
- концентрується увага тих, що займаються на чітко усвідомленому і правильному виконанні самої вправи на станції;
- заняття спрощуються зважаючи на відсутність обліку та стають доступними для тих, хто не був ознайомлений з використанням кругового тренування;
- полегшуються організація та контроль;

– виховуються самостійність, свідомість, ініціатива, підвищується відповідальність до кожного, що займається, та в цілому усієї групи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинська Н.В. Особливості використання кругового тренування для розвитку фізичних якостей: начальні-методичний посібник. Дніпро: 2017. С. 156 – 162.
2. Гуревич І.А. Круговая тренировка при развитии физических качеств: 4-е изд. перераб. и доп. Минск: Высшая школа. 2005. 246 с.
3. Захаров Е.Н. та ін. Енциклопедія фізичної підготовки: методичні основи розвитку фізичних якостей. Миколаїв: Ленос, 1994. 368 с.
4. Ким Т.К. Модифікація «кругової тренування» і її комплексирование с другими методическими подходами в физическом воспитании детей младшего школьного возраста. Миколаїв, 2004. 24 с.
5. Солонкин А.А. Технология применения круговой тренировки на учебных занятиях для развития специальных двигательных способностей у студентов различных специализаций колледжа физической культуры: автореф. дис. к.п.н. Смоленск, 2002. 25 с.

Науковий керівник: кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент Ніфака Я. М.

УДК 175.633.7-098.32

*Микола Винограденко
(Ізмаїл)*

ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

У статті проаналізовано проблеми індивідуального підходу до занять фізичною культурою. Використання індивідуального підходу на заняттях фізичною культурою, вимоги реалізації принципів в сучасному навчальному закладі.

Ключові слова: індивідуальний підхід, диференційований підхід фізична культура, розвиток особистості, характер, фізичні якості.

The article analyzes the problems of an individual approach to physical education. The use of an individual approach in physical education classes, the requirements for the implementation of principles in a modern educational institution.

Key words: individual approach, differentiated approach, physical culture, personality development, character, physical qualities.

Постановка проблеми. Процес всебічного розвитку особистості включає в себе цілу систему виховання і навчання, починаючи з дошкільного віку та молодшого шкільного віку. Саме в дитинстві проявляються задатки особливостей характеру, здібностей та інтересів дорослої людини.

Позитивні зміни за останні 5-10 років в системі шкільної освіти торкнулося в першу чергу навчально-виховного процесу і лише незначно торкнулася головного, того, що складає основу життєдіяльності людини – здоров'я і фізичного розвитку дитини. Жодна з істотних комплексних і парціальних програм шкільної освіти не передбачає реалізації в змісті і організації процесу фізичного виховання і оздоровлення дітей індивідуально-диференційованого підходу [1,с.13-15].

Актуальність дослідження зумовлена й тим, що існує і на практиці реалізуються вузькоспеціалізовані підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми, де в якості підстави береться лише стан здоров'я дітей або здатності дітей до тих чи інших видів

спорту (догляд в гурткову роботу). При такому підході відсутній зв'язок з цілісним освітнім або оздоровчим процесом, немає взаємодії сім'ї, педагогів і фахівців у вирішенні проблеми – як здійснювати фізичне виховання дітей з різним рівнем фізичної підготовленості, рухової активності, хлопчиків і дівчаток [2, с. 87].

Мета дослідження – проаналізувати здійснення індивідуально-диференційованого підходу в різних напрямках.

Виклад основного матеріалу. Значення фізичної культури в шкільний період життя людини полягає в створенні фундаменту для всебічного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, формування різноманітних рухових умінь і навичок. Все це призводить до виникнення об'єктивних передумов для гармонійного розвитку особистості. Повноцінний розвиток дітей шкільного віку без активних фізкультурних занять практично недосяжно. Виявлено, що дефіцит рухової активності серйозно погіршує здоров'я зростаючого організму людини, послаблює його захисні сили, не забезпечує повноцінний фізичний розвиток [4, с. 134].

У зв'язку з тим, що пік природного розвитку, як правило, припадає на старший шкільний вік, основні фізичні здібності і функціональні можливості можна ефективно підвищити саме в шкільному віці. Цей період є сенситивним по відношенню до всіх фізичних якостей людини. Пізніше розвинути ті чи інші якості вдається насилу.

Крім того, шкільний вік вважається найбільш сприятливим для навчання різноманітним руховим умінням і навичкам, що дозволяє в подальшому значно швидше пристосовуватися виконувати освоєні рухи в різноманітних умовах рухової діяльності.

У шкільному віці досягається певний рівень фізичної і розумової працездатності, що в цілому дозволяє успішно освоювати програмний матеріал теоретичних навчальних дисциплін і фізкультурних програм навчання.

Раціональне використання дозвілля, в якому елементи фізичної культури є ефективним засобом проти пасивного проведення часу, дозволяє виключити негативні прояви ряду антисоціальних вчинків (хуліганство, вживання наркотиків, алкоголю і т.п.).

Прогресивні педагоги в усі часи приділяли увагу питанню про індивідуальний підхід до дітей.

Для визначення сутності поняття "індивідуально-диференційований підхід" необхідно розглянути відмінні риси індивідуального, особистісного та диференційованого підходів. Звернемося до думки О.С. Гребенюка та М.І. Рожкова [3, с. 192-196].

Індивідуальний підхід передбачає здійснення педагогічного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Суть цього підходу становить гнучке використання різних форм і методів виховання з метою досягнення оптимальних результатів по відношенню до кожної дитини. Його слід відрізнити від особистісного підходу, який передбачає послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і виховання. Реалізуючи цей підхід, педагог надає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, виявленні і розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, самореалізації і самоствердження. Однак реалізація індивідуального підходу утруднена. Здійснювати педагогічний процес з урахуванням індивідуальних особливостей дітей можливо, тільки групуючи дітей з яких-небудь з цих особливостей. Такий підхід часто називають індивідуально-диференційованим, хоча по своїй суті він відповідає просто диференційованого [3, с. 192-196].

Диференційований підхід – це цілеспрямований педагогічний вплив на групи учнів, які існують в спільнотах дітей як його структурні або неформальні об'єднання або виділяються педагогом за схожими індивідуальним якостям учнів. Такий підхід дозволяє розробляти методи виховання не для кожної дитини окремо, а для певних категорій учнів.

Цікаві відкриття і висновки з цього питання зробив Я.А. Коменський. У його педагогічній системі чітко позначалися такі важливі положення: весь процес навчання і виховання дітей необхідно будувати з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, виявляти ці особливості треба шляхом систематичних спостережень.

Н.К. Крупська відзначала особливе значення індивідуального підходу в розвитку інтересів і здібностей дітей. Перш за все, говорила вона, необхідно розвивати такі здібності, які будуть відігравати велику роль в підготовці дітей до життя, до практичної діяльності, які необхідні для будь-якої професії. "... Є цілий ряд здібностей, – писала Н.К. Крупська, – які потрібні для величезного числа професій, наприклад, зорова пам'ять, окомір, розвиток відчуття дотику, вміння координувати свої рухи ...". При цьому вона відзначала, що починати розвивати ці здібності треба не в шкільному, а головним чином, в дошкільному віці. А.С. Макаренко підкреслював складність індивідуального підходу до дітей. Він вважав, що в процесі виховання і навчання необхідно орієнтуватися на позитивні якості дитини – це головна точка опори в загальній системі виховання і в індивідуальному підході до дітей. Тому у кожної дитини, перш за все, потрібно виявити позитивні сторони характеру і вчинків і на цій основі зміцнювати в ньому віру у власні сили і можливості. З самого раннього віку виховання має бути таким, щоб воно розвивало творчу діяльність, активність, ініціативу.

Методологічне обґрунтування і теоретичні положення в працях Н.К. Крупської та А.С. Макаренко, є вихідними для подальшого розвитку педагогіки проблеми індивідуального підходу до дітей.

Проблема індивідуального підходу до дітей отримала всебічний розвиток в практичному досвіді і в педагогічному вченні В.А. Сухомлинського. Він підкреслював важливість розвитку індивідуальної своєрідності особистості дитини.

Однією з умов правильного здійснення індивідуального підходу до дитини є єдність вимог до нього як працівників дитячого садка і школи, так і батьків.

Здійснюючи індивідуальний підхід до дітей, педагог повинен пам'ятати, що його завдання не тільки розвивати ті позитивні якості, які вже є у дитини, але і формувати якості особистості.

Індивідуальний підхід у вихованні дитини повинен ґрунтуватися на знанні анатомо-фізіологічних і психічних, вікових та індивідуальних особливостей.

Вивчення особливостей дитини – перший етап індивідуального підходу. Першою ланкою цієї системи є вивчення особливостей кожної дитини і індивідуальний підхід у фізичному вихованні.

При вивченні індивідуальних особливостей дітей слід звертати увагу на вивчення їх фізичного стану та здоров'я, від яких багато в чому залежить їх увагу на уроці, занятті і загальна працездатність. Потрібно знати ранні перенесені учнем захворювання, важко які позначилися на його здоров'ї, хронічні хвороби, стан зору і склад нервової системи. Все це буде допомагати правильно дозувати фізичні навантаження, а також позначається на участі в різних спортивно-масових заходах.

Вельми важливо знати особливості пізнавальної діяльності дітей, властивість їх пам'яті, схильність й інтереси, а також схильність до більш успішному вивченню тих чи інших предметів [5, с. 86-90].

Велику увагу необхідно приділяти вивченню чуттєво-емоційної сфери дітей та своєчасно виявляти їх, хто відрізняється підвищеною дратівливістю, болісно реагує на зауваження, не вміє підтримувати доброзичливих контактів з товаришами. Не менш важливим є знання характеру кожну дитину з тим, щоб враховувати його при організації колективної діяльності, розподіл громадських доручень і подоланні негативних рис і якостей.

Фізичне виховання тісно пов'язане з вдосконаленням органів почуттів, зору, слуху, що в свою чергу робить глибокий вплив на розумовий розвиток і формування характеру людини.

Фізичне виховання тісно пов'язане з трудовим і моральним вихованням дитини. Активність дитини в його трудовій діяльності багато в чому залежить від стану його здоров'я, і навпаки. Ігри так само сприяють розвитку і зміцненню таких його моральних якостей, як воля, дисциплінованість, організованість і т.д.

Турбота про правильне всебічний розвиток дітей повинна здійснюватися викладачем постійно, і таким же постійним повинен бути індивідуальний підхід до кожної дитини [5, с. 86-90].

Висновки. У науково-методичній літературі індивідуальний підхід характеризується як широкий комплекс дій, спрямованих на вибір способів, прийомів, засобів навчання відповідно до рівня підготовленості і рівнем розвитку здібностей займаються. Разом з тим, в умовах суттєвої системи виховання і навчання, здійснення цього принципу можливо тільки на основі систематизації та групування типових проявів дітей. Тому в педагогіці поряд з поняттям "індивідуальний підхід" існує поняття "диференційований підхід". Воно являє собою форму організації навчання, при якій діти діляться на порівняно однакові групи, засновані на східних типові прояви, що дозволяє педагогу здійснювати навчання різне за складністю, методам і прийомам роботи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Апанасенко Г.Л. Физическое развитие детей и подростков. Київ: Здоров'я, 1985. 79 с.
2. Арефьев В.Г. Основы теории та методики фізичного виховання: Підручник. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. 268 с.
3. Гребенюка О.С. та Рожкова М.І. «Педагогіка» Загальні основи педагогіки. Теорія навчання. Київ НПУ ім. М.П. Драгоманова. Том 1. 2020. 402 с.
4. Глазирін І.Д. Основы диференційованого фізичного виховання. Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2003. 352 с.
5. Станкин М.И. Психолого-педагогические основы физического воспитания: Пособие для учителя Москва: Просвещение, 1987. 224 с.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Ярчук Г. В.

УДК 373.3.015.31/374.091

*Олександр Гоцак
(Ізмаїл)*

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ГРУПАХ

У статті акцент зроблено на тому, що важливу роль у вихованні учнів початкових класів, розширенні й поглибленні їхніх знань, розвитку творчих здібностей відводиться спеціально організованій позакласній виховній роботі. Визначено, що позакласна виховна робота в початковій школі має бути пронизана сучасними ігровими технологіями, у ході яких діти вступатимуть у спілкування з однолітками; будуть об'єднані спільними метою, зусиллями щодо отримання досягнення в діяльності, переживаннями, які залишать глибокий слід у свідомості дитини та сприятимуть формуванню добрих почуттів, благородних поривань, навичок колективного життя. Розкрито сутність квест-технологій, шоу-технологій, сюжетно-рольових технологій, технологій рольової гри.

Ключові слова: *ігрові технології, позакласна виховна робота в початковій школі, квест-технології, шоу-технології, технології ділової гри, технології рольової гри.*

The article focuses on the fact that an important role in the education of primary school students, the expansion and deepening of their knowledge, the development of creative abilities is given to specially organized extracurricular educational work. It was determined that extracurricular educational work in primary school should be permeated with modern gaming technologies, during which children will communicate with their peers; will be united by common goals, efforts to achieve achievement in activity, experiences that will leave a deep imprint on the child's mind and contribute to the formation of good feelings, noble impulses, skills of collective life. The essence of quest technologies, show technologies, plot-based role-playing technologies, technologies of role-playing games is revealed.

Key words: play-based technologies, extracurricular educational work in a primary school, quest technologies, show technologies, business game technologies, technologies of a role play.

Постановка проблеми. Упровадження ігрових технологій в освітній процес початкової школи зумовлений концептуальними засадами й державними вимогами реформування освіти в Україні, спрямованими на становлення особистості молодшого школяра, розвиток його здібностей, талантів. Сьогодні життя вимагає переосмислення процесу виховання підростаючого покоління відповідно до сучасного звучання мети повної загальної середньої освіти: «...різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [1, с. 10]. Виходячи з цього, виховання необхідно розглядати під кутом формування національної самосвідомості, гуманізації освітнього процесу, розвитку в учнів таких якостей, як: особисте самопізнання, самосвідомість, самоконтроль, самоорганізація.

Успішне здійснення цього можливе через усвідомлення вчителем початкових класів важливості виховної роботи, що передбачає виховання учнів у процесі навчання й позаурочній діяльності, у якій особливе місце відводиться позакласній виховній роботі. Це підкреслено в законодавчих документах, зокрема Законі України «Про освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції Нової української школи, Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити сучасні ігрові технології та розрити особливості їх використання в позакласній виховній роботі початкової школи.

Методи дослідження. Для реалізації мети й вирішення вищезазначених завдань застосовувалися методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез, класифікація, систематизація, порівняння, узагальнення для уточнення сутності поняття «ігрові технології», визначення їх функцій, принципів; педагогічне спостереження, бесіда, аналіз планів виховної роботи школи і класу, конспектів виховних занять для розкриття особливостей використання ігрових технологій у позакласній виховній роботі з учнями початкових класів.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження нами розглянуто різні класифікації педагогічних технологій (І. Дичківська, Г. Селевко, В. Кукушкіна, О. Пехота, І. Руснак, С. Сисоєва, Г. Федух та ін.) та з'ясовано, що ігрові технології є одним із їх видів за типом організації та управління пізнавальною діяльністю.

Розглядаючи поняття «ігрові технології», Г. Селевко відзначив, що вони включають досить широку групу методів та прийомів організації педагогічного процесу у формі різних ігор; це цілісне утворення, яке охоплює певну частину навчального процесу та об'єднане загальним змістом, сюжетом, персонажем. У неї включаються послідовно ігри та вправи, що формують уміння виділяти основні, характерні ознаки предметів, порівнювати, зіставляти їх; групи ігор на узагальнення предметів за певними ознаками; групи ігор, у процесі яких у молодших школярів розвивається вміння відрізнити реальні явища від нереальних; групи ігор, виховують уміння володіти собою, швидкість реакції на слово, фонематичний слух, кмітливість тощо. При цьому ігровий сюжет розвивається паралельно основному змісту навчання, допомагає активізувати навчальний процес, освоювати низку навчальних елементів [4, с. 57].

До функцій ігрових технологій у роботі з молодшими школярами можна віднести такі: розважальна (отримання задоволення під час її проведення); комунікативна (оволодіння діалектикою спілкування, дати можливість спілкуватись у процесі проведення гри); самореалізації; ігротерапевтична (подолання різних труднощів, які виникають в інших видах життєдіяльності); діагностична (виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри); корекції (внесення позитивних змін у структуру особистісних

показників); міжнаціональної комунікації (засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей); соціалізації (включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського життя) та ін.

Ігрові технології характеризуються такими принципами: системності, універсальності, функціональної визначеності, процесуальної орієнтованості, проектності, «тут і зараз», рефлексивності, перспективності тощо.

Для молодших школярів ігри є джерелом радості, задоволення, вираження почуттів і емоцій. Діти під час гри мають можливість звільнитися від агресії і бунту. Гра впливає на розвиток співробітництва, товариськості, формування характеру, сили волі, здорового суперництва й уміння говорити правду. Ігри стимулюють творчість дитини, розвивають її індивідуальність. У пізнавальній сфері ігри сприяють розвиткові спостережливості, вчать сприймати навколишній світ у всіх його аспектах і взаємозв'язках. Крім того, ігри носять соціальний характер. З'являються відношення між членами групи ровесників завдяки тому, що діти звикають до діяльності в групі, до своїх обов'язків, що впливають з певної соціальної ролі; розвивають товариськість, суспільну солідарність, знаходять оточення для спілкування; формують почуття справедливості й толерантності стосовно принципів соціального життя, звикають до дисципліни і чесності, до вміння та необхідності підпорядкуватися нормам і правилам, а також до діяльності на користь групи; вчать поведінці, що належить культурі суспільства, у якому живуть. [2, с. 41].

Аналіз літератури з проблеми дослідження (С. Гриценко, М. Кононученко, О. Дудар, Р. Кіяшко, І. Сокол) дозволив визначити такі види квест-технологій, які можна запропонувати учням початкових класів у позакласній виховній роботі: патріотичні («Вулиці-пам'ятники», «Ми різні – ми рівні – ми разом», «Козаччина», «Пам'яті нескорених» та ін.); про відомих осіб («Діяльність українських гетьманів», «Квест про Тараса Шевченка», «Відомі українці» та ін.); з певного навчального предмета (літературні, математичні, мистецькі, історичні, веб-квести, природничо-технічні, філологічні); шкільних свят (до дня знань, до дня народження школи, до дня здоров'я, новорічний) та ін.

Упровадження квест-технології в позакласну виховну роботу початкової школи дозволяє:

- активізувати розумову, пізнавальну діяльність шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань, які потребують достатньої свідомості й зрілості учнів початкових класів, здатності до подолання спеціально створених перешкод;
- розвиває в молодших школярів навички пошуку, аналізу інформації, уміння зберігати, передавати, порівнювати та синтезувати нову інформацію;
- формулювати проблему, планувати свою діяльність, критично мислити, вирішувати складні завдання, шукати альтернативні шляхи розв'язку проблем, самостійно приймати обдумані рішення, брати на себе відповідальність за їх реалізацію;
- формувати стійкий інтерес молодших школярів до знань;
- активізувати сприйняття матеріалу засобами наочності;
- спілкуватися, висловлювати власну думку;
- розвивати вміння не тільки працювати самостійно, а й у команді;
- сприяє активності учнів початкової школи, зацікавленості й захоплення ігровою діяльністю.

Шоу-технології – це ігрові заходи типу шоу, яким характерні такі особливості: розподіл учасників на виступаючих («сцену») і глядачів («зал»); змагання на сцені; заготовлений організаторами сценарій [3, с. 36-42].

Прикладами шоу-технологій можуть бути такі форми виховної роботи з молодшими школярами, як: «Зіркова година», «Найрозумніший», КВК, «Танцюють всі», «Зірки на сцену», «Крок до зірок», «Кумири та кумирчики», «Я люблю Україну», «Що?Де?Коли?», «Міс школи» та ін.

Технологія ділової гри – це гра, у процесі якої відбувається імітація (наслідування, відбиття, зображення) різних ситуацій і явищ шляхом програвання (розігрування) за

заданими або запропонованими самими учасникам гри правилами [4, с. 5]. Прикладами ділових ігор, які можна провести в позакласній виховній роботі з молодшими школярами, можуть бути: «Еврика», «Пізнай себе», «Сімейний бюджет», прес-конференція, гра-змагання, гра-турнір, гра-спектакль, гра-аукціон та ін. Їх об'єднують загальні вимоги: постановка теми, цілей та завдань гри; визначення оптимального змісту гри; розподіл ролей та визначення функціональних обов'язків учасників гри; забезпечення умов для проведення ділової гри (обладнання, наочність, оформлення приміщення, інше матеріально-технічне забезпечення); єдність взаємодії учнів у ході виконання ролей.

Технологія рольової гри – це велика рольова гра, яка являє собою специфічний соціокультурний простір, який має дві площини: це спілка гравців, об'єднаних у клуби (наприклад, рольового моделювання) та соціокультурний простір з усіма її атрибутами, традиціями, законами [2, с. 41].

Головним завданням рольової гри є надання гравцям можливості «проживання» в іншій світоглядній системі. Це дає можливість подивитися на світ іншими очима. Головне правило гри – чесність, необхідно чесно виконувати всі правила гри.

Висновки. Ураховуючи те, що молодшим школярам характерні емоційність, рухова і пізнавальна активність, бажання фантазувати, прагнення перевірити свою силу і справність, роль використання ігрових технологій у позакласній виховній роботі зростає. Сучасні ігрові технології передбачають змагальність, добровільність, що дозволяє учням задовольнити свої потреби в рухливості, отримати позитивні емоції радості, захоплення, задоволення, реалізувати свої інтереси, оволодіти навичками комунікації тощо. При проведенні ігрових технологій діти залучаються в систему різноманітних відносин, зближуються, краще ставляться один до одного, збагачується досвід їхніх взаємин, пробуджується почуття відповідальності за колектив.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямі. Однак, проведене дослідження не вичерпує проблеми використання ігрових технологій у позакласній виховній роботі з учнями початкових класів. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти, як: упровадження ігрових тренінгів у початковій школі; підготовка студентів до використання ігрових технологій у позакласній виховній роботі з молодшими школярами та ін.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Войцях Т. В. Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти. Черкаси: Черкаський ОПОПП, 2014. 92 с.
3. Поляков С. Д. Технологии воспитания. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2012. 410 с.
4. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий, Т.1. Москва: НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.
5. Сівак Н.А. Налагодження партнерської взаємодії між батьками та вчителями сучасної початкової школи. *Педагогічні науки*. 8 (52). С. 410-419.

Науковий керівник: кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент Ніфака Я. М.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Актуальність статті полягає у відображенні шляхів, які дозволять реформувати систему фізичного виховання у закладах освіти.

Ключові слова: *фізичне виховання, здоров'я студентів, міжнародний досвід.*

The relevance of the article is to reflect the ways that will allow reforming the system of physical education in higher education institutions.

Keywords: *physical education, students' health, international experience.*

Стан здоров'я студентської молоді є одним із важливих узагальнюючих параметрів здоров'я нації. Студентство являє собою потенціал кваліфікованих трудових ресурсів країни, основний інтелектуальний потенціал суспільства, є активним суб'єктом соціального відтворення та рушійною силою подальших соціально-економічних змін та суспільного розвитку держави [2].

Основним завданням закладів вищої освіти в Україні є підготовка висококваліфікованих спеціалістів для суспільних потреб, культури і науки. Одним із основних чинників всебічного розвитку студентів у нашій державі є фізичне виховання. Ця дисципліна відіграє значну роль у формуванні здорового способу життя випускника вищої школи. Саме фізичне виховання формує навички організації дозвілля та відпочинку, стимулює фізичну активність, є важливим елементом виховання людини майбутнього [1, с. 147].

Модернізація системи фізичного виховання в університетах України та самої дисципліни «Фізичне виховання» стає завданням першорядної ваги. Екзаменаційні стреси, постійне розумове навантаження, мала рухова активність, порушення режиму раціональної праці та відпочинку, неправильне харчування, побутові незручності, пов'язані з проживанням у гуртожитку, прагнення студентів поєднувати навчальні заняття з роботою – все це несприятливо позначається на їх здоров'ї. Проведені в нашій країні медико-соціологічні дослідження доводять, що рівень здоров'я здобувачів вищої освіти знижується.

За оцінкою фахівців, майже 90% здобувачів вищої освіти мають відхилення у здоров'ї, кожен другий має морфофункціональну патологію, понад 40% – хронічні захворювання, понад 50% студентів мають незадовільну фізичну підготовку, 40% – слабкі уявлення про теорію здорового способу життя. Відсутність знань про культуру здоров'я та нехтування ним викликають тенденції до погіршення здоров'я молоді.

Проблема реформування фізичного виховання у закладах вищої освіти України є об'єктом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Звертають на себе увагу дослідження В.С. Мунтяна, який у своїх працях визначає реформування фізичного виховання та підкреслює значущість ролі та функцій кафедр фізичного виховання, впровадження в навчальний процес інноваційних технологій, передусім, мотиваційного характеру, відповідно до якісного змісту варіативних навчальних програм, спрямованих на заохочення та збереження інтересу студентської молоді до занять з фізичного виховання [3, с. 38].

Питання правового регулювання діяльності кафедр фізичного виховання та організації навчального процесу з дисципліни «Фізичне виховання» нашли своє відображення в таких державних документах, як: Закон України «Про фізичну культуру і спорт» зі змінами та доповненнями від 17.11.2009 р., Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р., «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., Указ Президента України від 9 лютого 2016 р. «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя – здорова нація», постановах Кабінету Міністрів України,

наказах МОН України та інших нормативно-правових актах, мета яких – забезпечення організації фізичного виховання та масового спорту зі студентською молоддю.

Мета дослідження – визначити перспективи модернізації фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти України.

Для дослідження мети були поставлені такі завдання:

1. Визначити європейський контекст модернізації фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти Польщі.

2. Проаналізувати сучасний стан фізичного виховання в університетах України.

Для вирішення вищезгаданих завдань були використані загальноприйняті методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів наукової та методичної літератури, нормативно-правових актів, інших джерел інформації та практичного досвіду фахівців Польщі.

Приєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 р., інтеграція освіти в європейській освітній простір, перехід до сучасних інформаційних технологій активізують проблеми модернізації вищої освіти України, яка передбачає оновлення змісту, форм і методів навчання та виховання, примноження інтелектуального потенціалу України [1, с. 30].

09.07.2009 року МОН України видало наказ «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента». Слід відзначити, що до блоку гуманітарних наук була включена навчальна дисципліна «Фізичне виховання». У цьому наказі зазначено, що з 2009 року фізичне виховання у вищих навчальних закладах стало позакредитною дисципліною. У 2010 році в цей наказ були внесені зміни, які також негативно впливають на навчальний процес з дисципліни «Фізичне виховання»: «Взяти до відома, що обсяг вибіркової навчальної дисципліни визначається вищим навчальним закладом і повинен становити не менш як 1 кредит ECTS. (пункт 1.3. в редакції наказу МОН № 831 від 25.08.2010).

До 2009 року дисципліна «Фізичне виховання» була обов'язковою для всіх студентів університетів. Здобувачі вищої освіти мали можливість відвідувати заняття двічі на тиждень з першого по сьомий семестри включно. До 2009 року обсяг годин у навчальних планах на фізичне виховання становив 144 години на навчальний рік. Після «модернізації» ця цифра спочатку зменшилася до 30-36 годин, а потім стала дорівнювати нулю. Посилаючись на наказ МОН України від 09.07.2009 р. № 642, деякі університети країни вирішили або скорочувати навчальні години на фізичне виховання в навчальних планах, або переводити навчальний предмет на курс за вибором студентів.

Таким чином, години, які традиційно в навчальних планах призначалися на навчальну дисципліну «Фізичне виховання» з першого по сьомий семестри включно в обсязі 504-518 годин (при 4 годинах на тиждень), використовуються на даний момент на інші обов'язкові та вибіркові дисципліни.

На нашу думку, наявність кредитів на дисципліну «Фізичне виховання» в університетах Республіки Польща свідчить про розуміння значущості цього навчального предмета на державному та університетському рівнях та умотивовує студентів до занять. Окрім цього, дослідження групи польських науковців Е.Задарко, Я.Юнгера, З. Барабаша вказують на те, що в політехнічних університетах та мистецьких вищих школах Польщі збільшують кількість годин з дисципліни «Фізичне виховання» до 120-ти академічних годин на навчальний рік упродовж 4-ох, і навіть 8-ми семестрів [1, с. 77].

13 березня 2018 року Секція з фізичної культури і спорту Відділення вищої освіти НАПН України провела засідання круглого стола «Здоров'яформувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій». Голова секції доктор економічних наук, професор, ректор Національного університету фізичного виховання і спорту України Є.В. Імас наголосив, що значний резонанс у секції з фізичної культури і спорту викликало питання про практичне зникнення фізичного виховання у закладах вищої освіти [4].

Відповідальні особи за фізичне виховання МОН України вирішили, що у зв'язку з інтеграцією України до Європейського освітнього простору достатньо буде скопіювати досвід університетів Західної Європи і проблеми фізичного виховання студентської молоді країни будуть розв'язані. Але вони не враховували багато чинників, які дозволили Західноєвропейським країнам досягти значних результатів у збереженні та зміцненні здоров'я студентської молоді.

По-перше, в країнах Євросоюзу створені умови для занять у спортивних секціях з тих видів спорту, якими студенти бажають займатися, які є для них привабливими.

По-друге, в цих країнах держава виділяє значні кошти для створення в кожному університеті матеріально-спортивної бази. Це наочно видно на прикладах польських університетів. Так, у класичних університетах існує задовільна спортивна база, є басейни у кожному такому закладі вищої освіти. Майже всі виші мають зали для єдиноборств та спортивних ігор, гімнастичні, тренажерні, тенісні, фітнес-зали, стадіони та ін. У більшості університетів обладнані реабілітаційні зали для занять зі студентами, віднесеними до спеціальних медичних груп.

По-третє, у Польщі склалася чітка система управління фізичним вихованням і спортом у студентському середовищі.

Структурно-функціональний та порівняльно-змістовний аналіз структурної ієрархії вишів Польщі та України засвідчив, що специфіка польських класичних університетів полягає в існуванні певних навчальних підрозділів, які займаються проблемами здоров'я студентів. Але, на жаль, у більшості українських вишів такі навчальні підрозділи відсутні.

Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до системи освіти та виховання підростаючого покоління. Аналіз стану здоров'я населення України та перспектив виходу з кризового стану, в якому воно перебуває, свідчить про те, що в країні потрібна модернізація системи фізичного виховання в університетах та самої дисципліни «Фізичне виховання». Необхідно враховувати думку провідних учених України, які наголошують, що механічне копіювання досвіду вищої школи провідних країн з цього питання не дають у найближчій перспективі очікуваного ефекту через відсутність в Україні у суспільній свідомості розуміння можливостей оздоровчої рухової активності для розв'язання багатьох соціально-економічних проблем сьогодення; серйозне відставання вітчизняної системи шкільного та сімейного фізичного виховання; непривабливий стан загальнодоступної матеріально-технічної бази масового спорту в Україні; задовільний рівень благополуччя більшості студентської молоді; відсутність освіченості та мотивації вітчизняних студентів до активного способу життя [4].

Отже, дослідження показало, що МОН України необхідно розробити довготривалу та масштабну фізкультурно-оздоровчу програму, яка дозволить вийти державі з кризового стану та покращити здоров'я студентської молоді.

Перспективи подальших наукових пошуків у цьому напрямі пов'язані з виявленням усіх чинників та ресурсів, які повинні бути відображені в фізкультурно-оздоровчій програмі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Долгова Н. Модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України: монографія. Суми: СДУ, 2017. 238 с.
2. Кошманюк М. В. Особливості формування здорового способу життя студентів в умовах вищого навчального закладу. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип. 30. С. 69-73.
3. Попрашаєв О., Білик О., Островський М. Фізичне виховання в контексті інтеграції в загальноєвропейський освітній простір. *Спортивна наука України*. 2015. №2 (66). С. 36-43.
4. Рекомендації НАПН України «Здоров'язбережувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій». URL: <https://unisport.com.ua/content/informaciya-pro-provedennya-kruglogo-stola-zdorovyayformovalna-systema-fizychnogo-vyhovannya> (дата проведення «круглого стола»: 13 березня 2018).

ВПЛИВ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ

Розглянуто питання впливу фізичних навантажень на серцево-судинну систему та функціональні можливості організму людини.

Ключові слова: *серцево-судинна система, артеріальний тиск, навантаження, частота серцевих скорочень, ударний об'єм крові, хвилинний об'єм крові.*

The question of the influence of physical activity on the cardiovascular system and the functional capabilities of the human body is considered.

Key words: *cardiovascular system, blood pressure, load, heart rate, stroke volume, minute blood volume.*

Актуальність. Підтримку гарного стану здоров'я та його зміцнення складно уявити без деякої міри фізичного стресу, що вимагає необхідності розгорнутого та ретельного застосування різноманітних способів фізичного навантаження, що мають стати невідривною складовою життєдіяльності незалежно від стану здоров'я статі, віку і фізичного розвитку.

Постановка проблеми. Серцево-судинні захворювання довгий час залишаються серйозною проблемою сучасної охорони здоров'я, це пов'язано з високими показниками захворюваності і смертності в усьому світі. Надмірно високий артеріальний тиск є однією з найбільш важливих причин передчасної смерті в світі.

Мета роботи. З'ясувати вплив фізичних навантажень на артеріальний тиск та інші показники стану серцево-судинної системи та визначити закономірності їх зміни в залежності від рівня фізичного розвитку.

Викладення основного матеріалу. Артеріальний тиск – один з провідних параметрів гемодинаміки, що характеризує силу, з якою кров'яний потік діє стінки судин [5].

Тиск крові залежить від об'єму крові, що закачується серцем в артерії, а також від загального опору, який виникає при протіканні по артеріях, артеріолах і капілярах [5].

Для визначення якісної роботи серцево-судинної системи використовуються різні показники:

- Частота серцевих скорочень
- Систолічний та діастолічний, пульсовий тиск
- Ударний обсяг – визначає об'єм крові, що виштовхується серцем при скороченнях [3];
- Ударна продуктивність серця – показник що виражає обсяг енергії одного скорочення що трансформується в деяку роботу по проштовхуванні крові [4].
- Серцевий викид, або хвилинний об'єм, – обсяг крові, що виштовхується серцем за 1 хв; визначається як добуток ударного обсягу на ЧСС в хвилину. Цей показник застосовується для визначення гемодинаміки [5].

Результати дослідження та їх обговорення. Розглянемо експеримент, що був проведений зі спортсменами (I і II розряди, кандидати в майстри спорту) 17-19 років, вісім чоловік займаються легкою атлетикою, шість веслуванням та вісім боксом. В якості контрольної групи було вибрано 12 юнаків, що не мають відношення до спорту [1].

Результати досліджень показують тісний зв'язок між рівнем фізичного розвитку і руховим режимом, в ході експерименту було встановлено що спортсмени мали помітно нижчу частоту серцевих скорочень.

Розглянемо ще один експеримент, що проводили Святова Н.В., Гайнуллин А.А., Бикулова Л.Э., Гилязов А.Ф [2].

Було обстежено 74 особи які не займаються спортом і 68 спортсменів займаються вільною боротьбою 10-11 років у віці від 17 до 21 років. Результати досліджень виявляють певні закономірності між рівнем фізичного розвитку і руховим режимом. Динаміка ЧСС та АД у відповідь на виконання фізичних вправ була значно кращою аніж в контрольній групі.

Проведене дослідження показує, що зниження рухової активності негативно відбивається на функціональних можливостях серцево-судинної системи. Також розглянемо деякі інші спостереження і висновки:

Науковцями Л.А. Баликова, С.А. Івянській, А.А. Широкова, Н.В. Щокіна, К.М. Міхеєва проведено дослідження показників серцево-судинної системи у спортсменів різного напрямку впродовж доби та отримано такі результати [3].

При рутинному вимірюванні АТ високе нормальний АТ реєструвалося у одного атлета (1,2%), гіпотонія – у 8 осіб (12%), в той час як в контрольній групі таких було 2,5 і 8% відповідно. При вихідній оцінці клінічного стану і результатів добового моніторингу артеріального тиску (ДМАТ) середні показники АТ хоча і знаходилися на паритетному рівні, в групі атлетів з більш вираженим компонентом статичності мали тенденцію до підвищення. Крім того, за результатами ДМАТ, звертала на себе увагу схильність до гіпотонії в групі дітей, зайнятих циклічними видами спорту, а також більш виражена варіабельність і недостатнє щодо контролю зниження артеріального тиску в деяких випадках [3]. Хоча деякі показники в певних групах були дещо кращі, але не можна з впевненістю зазначити помітне покращення розвитку серцево-судинної системи, можливо це пов'язано з віком спортсменів (в експерименті брали участь лише діти).

Ю.М. Поздняковим доведено, що регулярні фізичні навантаження помірної інтенсивності активізують резервні потужності організму і підтримують оптимальну фізичну форму протягом усього життя [7].

Науковці Ю.В. Котовська, О.Н. Ткачова, Н.К. Руніхіна, А.В. Лузіна акцентують увагу на тому, що регулярна фізична активність знижує ризик передчасної смерті, захворювань серцево-судинної системи, гіпертонічної хвороби, цукрового діабету 2 типу, раку грудей і товстого кишечника, а також депресії і падінь в літньому віці. При цьому головний її ефект – зниження ризику виникнення серцево-судинних подій [6].

Існують переконливі епідеміологічні дані про благотворний вплив регулярних вправ, яке виходить далеко за рамки зниження ризику серцево-судинних захворювань. Крім того, фізичні вправи поєднують в собі профілактичне, мультисистемні дію, високу доступність і низьку ціну. Фізична активність, а особливо силові тренування, – це джерело речовин з терапевтичною дією, які виробляє сам організм. Регулярна фізична активність сприятливо впливає на гомеостаз, функцію і взаємодія тканин [6].

Висновки. Проведений аналіз науково-методичної літератури дає можливість зробити такі висновки: виявлено тісний зв'язок між рівнем фізичного розвитку серцево-судинної системи і руховим режимом; зниження рухової активності негативно відбивається на функціональних можливостях серцево-судинної системи. Отже можемо зазначити, що систематичні заняття спортом надають закономірний позитивний вплив на рівень фізичного розвитку серцево-судинної системи і на ступінь фізичної підготовленості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Погонишева І.А. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук «Порівняльна характеристика показників кардіореспіраторної системи спортсменів і осіб, які не займаються спортом, в умовах північного промислового міста.». URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197457342.pdf>

2. Святова Н.В., Гайнуллин А.А., Биколова Л.Э., Гилязов А.Ф. Стаття: «Порівняльний аналіз фізичного розвитку і функціональних можливостей серцево-судинної системи студентів з різним руховим режимом». URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=25723>

3. Матеріали сайту «pediatrajournal.ru». Оцінка рівня артеріального тиску у дітей, притягнутих до регулярних занять спортом. URL: https://pediatrajournal.ru/files/upload/mags/349/2015_6_4488.pdf

4. Матеріали сайту «school-science.ru». Вплив фізичного навантаження на артеріальний тиск і пульс. URL: <https://school-science.ru/8/1/42125>

5. Матеріали сайту «studme.org». Основні показники роботи серцево-судинної системи. URL:

https://studme.org/299016/meditsina/osnovnye_pokazateli_raboty_serdechno_sosudistoy_sistemy

6. Матеріали сайту «journaldoctor.ru». Фізичні навантаження як засіб профілактики серцево-судинних захворювань у літніх пацієнтів. URL: <https://journaldoctor.ru/catalog/kardiologiya/fizicheskie-nagruzki/>

7. Матеріали сайту «www.trbzdrav.ru». Фізична активність. URL: <http://www.trbzdrav.ru/download/10-steps-to-healthy-heart-1.pdf>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 796.012.1:796.015.5

*Максим Жуковін
(Дніпро)*

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Розглянуто питання розвитку швидкісних здібностей різними методами.

Ключові слова: швидкісні здібності, підготовка, рухові якості, спортивна підготовленість.

Question of development of speed abilities by various methods.

Key words: speed abilities, training, motor skills, sports fitness.

Актуальність. Рівень розвитку швидкісних здібностей – один з найбільш принципових показників спеціальної фізичної підготовленості багатьох видів спорту. Сформовані швидкісні якості сприяють швидшому виконанню різних техніко-тактичних показників, що забезпечує додатковий час для ефективного вирішення принципових рухових завдань.

Постановка проблеми. Тема загальної характеристики і вікових особливостей рухових здібностей – одна з найцікавіших і складних проблем теорії і методики фізичного виховання, психології, біології, спортивного тренування і спортивної метрології. Навчально-тренувальний процес вимагає знань в області технології тренувальних навантажень, відповідних віку, володіння методами і формами організації занять, умінь оцінити стан здоров'я і вносити корективи в зміст педагогічних впливів.

Мета роботи. З'ясувати вплив різних методів покращення швидкісних здібностей.

Викладення основного матеріалу. Швидкісні якості людини визначаються, перш за все, такими факторами як спадковість, вік, стать, стан нервово-м'язового апарату, часу доби та ін. При їх вдосконаленні важливо мати на увазі, що швидкість в конкретному русі, залежить від ряду факторів і головним чином від рівня фізичних кондицій. Розвиток швидкості тісно пов'язано з розвитком здатності м'язів до розслаблення (від ступеня їх еластичності). Тому великий резерв збільшення швидкості криється в поліпшенні техніки руху [2].

Основними методами виконання вправ для розвитку швидкості є: повторний, сполучений, ігровий, змагальний [1; 6].

Результати дослідження та їх обговорення. Для того щоб зробити висновки щодо методів розвитку швидкості розглянемо експеримент що проводила П'янкова А.А. [5].

Контрольна група тренувалася за загальноприйнятою методикою, а в зміст тренувальних занять експериментальної групи було включено методи: сполучених вправ, ігровий, змагальний, змінний, повторний, метод кругового тренування. В ході експерименту було виявлено, що тренування з використанням зразу декількох методів сильно покращує показники швидкісних здібностей. Такий підхід дозволяє звикнути до швидких перемін, та дозволяє виконувати вправи не витрачаючи час на роздуми.

Під час експерименту що проводив Ковинев А.А. [3] в ході якого тренування проводилися з використанням ігрового методу в поєднанні з великою кількістю вправ доведено що один з ключових моментів в розвитку швидкості є різноманітність вправ. Найбільший тренувальний ефект дають саме комбіновані тренування з використанням протягом одного заняття вправ на швидкість, силу і витривалість. Також відзначався позитивний ефект використання ігрової форми тренувань, що пояснюється різнобічністю такого підходу та підвищеним інтересом до самого процесу.

Скоробагатов А.Н., Сторожева Т.А., Рыжонкова Н.А. зазначають – для успішного розвитку швидкості застосовується метод варіативних змін умов тренування і тренувального навантаження. Суть методу полягає в повторному чергуванні роботи зі звичайними, обтяжені і полегшеними опорами (наприклад, пробігання відрізка в гірку, під ухил і по прямій) [6].

Виходячи з аналізів літературних джерел Ожерел'єва В.В. прийшла до висновку, що швидкісні і швидкісно-силові якості в учнів 5-7 класів розвиваються в основному за рахунок спеціальних фізичних вправ, бігових і стрибкових, спортивних ігор та вправ з обтяженнями. Найбільш ефективними для розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей в учнів виявилися круговий метод та метод повторних вправ [4].

Висновки. За результатами досліджень можемо зробити висновки – кожен з методів має сенс і може з успіхом використовуватися для покращення швидкісних здатностей. Необхідні для розвитку вправи можна розбити за призначенням на три групи – вправи на розвиток реакції, швидкості окремих рухів та вибухової сили. Приходимо до висновку, що ефективно поєднувати зразу декілька методів та урізноманітнювати тренування усілякими вправами наскільки це можливо. При такому підході нервова система звикає до навантажень, рухи стають більш автоматизованими і, як наслідок, зменшується час відгуку. Є сенс використовувати додаткові обваження (недостатньо важкі щоб знизити швидкість) для тренування вибухової сили.

Також слід використовувати різноманітні ігри та змагання для підвищення інтересу та емоційності самого процесу тренувань. Окрім цього необхідно пам'ятати про те, що швидкісні здатності сильно залежать від багатьох інших факторів, один з основних – вік. Найбільш сприятливим часом є шкільний період, це пояснюється тим, що в цей час формується багато систем організму і є можливість задати вектор розвитку, в більш старшому віці тренування не дають достатньо серйозного ефекту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Александров В.С. Випускна кваліфікаційна робота. Розвиток швидкісної витривалості бігунів 15-16 років на дистанції 400 метрів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/224977462.pdf>
2. Гаврюшкин В.Н. Бакалаврська робота. Ефективність застосування засобів і методів для розвитку швидкості на різних етапах підготовки легкоатлетів-спринтерів. URL: <https://elib.pnzgu.ru/files/eb/doc/z8zgkxzYH1ij.pdf>
3. Ковинев А.А. Випускна кваліфікаційна робота. Методика розвитку швидкісних здібностей спринтерів 10-12 лет. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196277045.pdf>
4. Ожерельєва В.В. Випускна кваліфікаційна робота. Розвиток швидкісних і швидкісно-силових якостей учнів 5-7 класів на уроках фізичної культури. URL: http://www2.bigpi.biysk.ru/vkr2018/file/bifk_13_05_2019_04_17_59.pdf

5. Пьянкова А.А. Випускна кваліфікаційна робота. Методика розвитку швидкісних здібностей у бігунів 10-12 років на дистанціях 60м і 100 м. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46461486.pdf>

6. Матеріали сайту «dush2.centerstart.ru». Скоробогатов А.Н., Сторожева Т.А., Рижонкова Н.А., Розвиток швидкості у підлітків. URL: <http://dush2.centerstart.ru/node/404>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

УДК 011.895:37-056.45

*Юрій Корзейонок
(Ізмаїл)*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснена спроба обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: розвиток професійного інтересу, активізація пізнавальної діяльності, удосконалення спортивно-мистецької майстерності. З'ясовано, що розвиток професійного інтересу студентів до навчальної роботи у процесі формування готовності їх до професійної діяльності можливе за умови використання комплексу ігрових інновацій.

Ключові слова: готовність, професійна діяльність, студент, інтерес, активізація, майстерність.

The article is an attempt to justify pedagogical conditions of formation of future teachers of physical training to professional activity: the development of professional interest, activation of cognitive activity, improvement of sports and artistic skills. It is shown that the development of professional interest of students to academic work in the formation of readiness for professional activity possible if the use of complex gaming innovation.

Key words: readiness, professional, activity, student, interest, activation, skill.

Чільне місце в сучасній системі освіти посідає питання професійної підготовки майбутніх фахівців. Аналізуючи стан навчання у вищих навчальних закладах, необхідно відзначити, що останнім часом суттєво збільшилась кількість інформації, яку повинен засвоїти студент. Перед навчальними закладами професійної освіти поставлено завдання забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до творчості, професійного розвитку, освоєння й впровадження наукових та інформаційних технологій.

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що на сьогодні стан готовності вчителів є неоптимальним і недостатньо розробленим. Структура та зміст формування готовності майбутніх учителів фізичної культури ще не мають досить чіткого уточнення, і в цьому є необхідність даного дослідження. Значна увага приділяється проблемі готовності майбутніх учителів фізичної культури в педагогіці, присвяченої питанням професійної підготовки та готовності студентів до різних видів діяльності [3, с. 134-136].

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема готовності до професійної діяльності хвилювала не одне покоління науковців, а саме – видатних педагогів П. П. Блонського, І. Ф. Гербарта, А. С. Макаренка, І. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинського, С. Т. Шацького та ін.

Постановка проблеми. Проблемою готовності майбутніх учителів фізичної культури займаються ряд авторів. Так, В. В. Давидов вважає, що до складу готовності входять вольовий, мотиваційний, розумовий та комунікативний компоненти.

Аналіз науково-літературних джерел свідчить про те, що на сьогодні стан готовності вчителів є неоптимальним і недостатньо розробленим. Структура та зміст формування готовності майбутніх учителів фізичної культури ще не мають досить чіткого уточнення, і в цьому є необхідність даного дослідження.

Значна увага приділяється проблемі готовності майбутніх учителів фізичної культури в педагогіці, присвяченій питанням професійної підготовки та готовності студентів до різних видів діяльності.

Метою дослідження є обґрунтування і визначення дієвих педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності умовах сьогодення [3, с.134-136].

Творчість у практичній діяльності вчителя має різноманітний характер і залежить від індивідуальної креативності педагога. Так, новизна у практичній роботі може виявлятися в нестандартних підходах до вирішення проблем, розробці нових методів, прийомів та засобів у їх оригінальному поєднанні, ефективному застосуванні накопиченого досвіду в нових умовах, в удосконаленні, раціоналізації, модернізації відомого відповідно до нових завдань, у вдалій імпровізації на основі точних знань і компетентних розрахунків, умінні трансформувати методичні рекомендації та теоретичні положення в конкретній педагогічній діяльності. Вищим рівнем творчості у практичній діяльності педагога є створення принципово нових, високоефективних систем навчання, виховання й розвитку школярів [4, с. 51-54].

Результати дослідження. Нові завдання, що стоять перед шкільною освітою в контексті формування творчої особистості, забезпечення сприятливих умов для саморозвитку кожного учня вимагають від майбутнього учителя не тільки найвищого рівня кваліфікації зі свого предмета, але досконалого розвитку його педагогічної майстерності. Сучасна загальна і професійна освіта, повинна будуватися на ідеології розвитку, відповідати вимогам часу і якісно змінюватись. У зв'язку з цим, постає потреба пошуку ефективних шляхів, умов і методів формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури, як організатора освітнього процесу.

Для обґрунтування педагогічних умов, які необхідні для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, слід уточнити поняття «педагогічні умови», котрі ми будемо використовувати в нашому дослідженні.

Поняття «педагогічні умови» узгоджується з поняттям «дидактичні умови», які окремо розглядаються в педагогічній літературі. Так, В. І. Андреев трактує дидактичні умови як «результат цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей».

В сучасних дослідженнях велика увага приділяється проблемі педагогічних умов щодо здійснення та підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Так, Ю.К. Бабанський включає умови до складу педагогічної системи та виділяє дві групи умов її функціонування:

- зовнішні (природно-географічні, суспільні, виробничі, культурні);
- внутрішні (навчально-матеріальні, шкільно-гігієнічні, морально-психологічні, естетичні) [2, с. 63-67].

Одним із основних чинників ефективної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на нашу думку є наступні педагогічні умови: розвиток професійного інтересу, активізація пізнавальної діяльності, удосконалення спортивно-мистецької майстерності.

Розвиток інтересу майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності ефективно відбувається в процесі навчання при здійсненні міжпредметних зв'язків циклу професійної і практичної підготовки (психологія, педагогіка; теорія і методика викладання: гімнастики, рухливих ігор і забав, спортивних ігор, плавання, легкої атлетики, атлетизму; основи теорії і методики спортивного тренування, підвищення спортивної майстерності, спортивно-педагогічного вдосконалення тощо) з дисциплінами фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки (анатомія людини з основами

спортивної морфології, фізіологія людини та фізіологічні основи фізичного виховання, біохімія, гігієна, лікувальна фізична культура, теорія і методика фізичного виховання та ін.) й дисциплінами вільного вибору студентів.

Процес розвитку професійного інтересу у майбутніх учителів фізичної культури до складається з трьох етапів:

- 1) створення умов для появи пізнавального інтересу, що сприяють виникненню потреби в даних знаннях та уміннях;
- 2) формування позитивного ставлення до навчального предмету і до діяльності, надання можливості пережити успіх, радість від продуктивності;
- 3) організація діяльності, в умовах якої формується справжній пізнавальний інтерес.

Одним із факторів розвитку у майбутніх учителів фізичної культури професійного інтересу є емоційне задоволення від діяльності. У значній мірі цьому сприяють мотивування і стимулювання. Мотивування є сукупність факторів, аргументів і доказів, які використовує викладач для переконання студентів у значимості запропонованих засобів формування готовності до дисципліни в цілому.

Поняття «інтерес» в перекладі з латинської означає «має значення, важливо» [1, с. 345].

На нашу думку, розвиток професійного інтересу студентів до навчальної роботи у процесі формування готовності їх до професійної діяльності можливе за умови використання комплексу ігрових інновацій. Така методика проведення занять професійної і практичної підготовки формує у студентів всебічно гармонійний розвиток, зацікавлює їх до навчальної роботи та відтворює бажання до навчальної діяльності.

Згідно словника, «пізнавальна діяльність» – це свідомо діяльність суб'єкта, спрямована на придбання інформації про об'єкти та явища реальної дійсності, а також конкретних знань. Важливу роль в даному виді діяльності студентів відіграють ряд факторів.

Цілісний педагогічний процес поєднує в собі як соціально-педагогічні, так і психолого-педагогічні фактори. Ми притримуємося розподілу внутрішні (інтелектуальний, емоційний, практичний та вольовий) та зовнішні фактори.

1. Інтелектуальний фактор. В основі даного фактору лежить інтерес до знань, до пізнавальної, наукової та професійної діяльності. Характеризується у прагненні інтелектуальних знань та активного мислення.

2. Емоційний фактор. Супроводжується певними почуттями до пізнавальної діяльності та навчального процесу. Присутні великі бажання здобути знання, використати їх в своїй діяльності. При успішній реалізації цих бажань у студентів виникають радість життя, почуття перемоги та оптимізм.

3. Практичний фактор. Полягає не лише в знаннях та вміннях, а й у методиці наукового дослідження. Характеризується систематичною самостійною роботою студентів у професійній діяльності. Студенти приймають участь в різних видах діяльності. Вміють перейти від отриманих знань до самостійного вирішення пізнавальних завдань.

4. Вольовий фактор. Пізнавальна активність не може існувати без волі так само, як самоконтроль, самоуправління та самостійність дій – без вольових зусиль. Даний фактор сприяє досягненню поставлених цілей.

Професіоналізм людини в будь-якій сфері діяльності багато в чому залежить від рівня сформованості її майстерності. В педагогічній діяльності майстерність є важливим чинником ефективності навчально-виховної роботи, передумовою «творення людини». Майстерність – це високе мистецтво, довершене вміння в будь-якій галузі [5, с. 96].

Завдяки професійно-педагогічним умінням майбутній учитель фізичної культури повинен реалізовувати свої професійні функції і постійно підвищувати рівень педагогічної і спортивно-мистецької майстерності, яка визначається мистецтвом навчання і виховання. Вона передбачає наявність педагогічних здібностей, загальної культури, компетентності, широкої освіти, психологічної грамотності і методичної підготовленості. Ці компоненти майстерності проявляються не окремо, а інтегрально, в діях і вчинках, в уміннях вирішувати педагогічні завдання, в здатності організовувати педагогічний процес. Особливістю сучасної

системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Інноваційне навчання потребує пріоритетної уваги до конкретизації навчального змісту і методик, що формують світогляд, ціннісні орієнтації, вміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і самореалізації з високою моральністю, особистісною відповідальністю, внутрішньою свободою, налаштованістю на максимальну самореалізацію, здатністю досягати високої мети раціональним шляхом і конкретними засобами [6, с. 102].

Висновки. Узагальнення результатів науково-педагогічного пошуку, перегляд широкої джерельної бази дає підстави сформулювати такі висновки: розвиток професійного інтересу майбутніх учителів фізичної культури та формування готовності їх до позакласної роботи можливе за умови використання комплексу ігрових інновацій. Процес активізації пізнавальної діяльності студентів факультетів фізичного виховання здійснюється безпосередньо в процесі творчого пошуку, тому виникає необхідність урізноманітнити види навчально-пізнавальної роботи за рахунок використання функціональної музики. Апробація в процесі дослідження структурних та функціональних компонентів, показників та рівнів формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, а також педагогічних умов її формування дозволили визначити зміст навчально-виховних заходів, методів, форм організації колективної творчої діяльності студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. Философский энциклопедический словарь: справочное пособие. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 815 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса: в вопросах и ответах. Київ: Рад. шк., 1983. 287 с.
3. Вяткин Л. Г. Основы педагогики высшей школы: учебное пособие. Саратов: Науч. книга, 1999. 362 с.
4. Галета Я. В. Пізнавальна самостійність студентів економічного коледжу: монографія. Кіровоград: КОД, 2008. 228 с.
5. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебное пособие. Москва: Академия, 2001. 304 с.
6. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: Этика коммунистического воспитания. Педагогическое наследие. Москва: Педагогика, 1990. 286 с.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Максимчук Б. А.

УДК 371.147.091.31

*Олександр Кособуцький
(Ізмаїл)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПОДАЛЬШОЇ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті окреслено теоретичні та практичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища в закладах загальної середньої освіти. Під фізкультурно-оздоровчим середовищем закладу загальної середньої освіти розуміється педагогічно вивіреним і доцільно організований освітній простір, у якому створені необхідні умови для збереження і зміцнення фізичного, духовного, психологічного й соціального здоров'я всіх учасників освітнього процесу та який має на меті виховання фізично здорової та морально досконалої молодшої людини, спроможної активно реалізувати себе в дорослому житті в інтересах своєї особистості, сім'ї, держави та суспільства.

Ключові слова: учитель фізичного виховання, професійна діяльність, фізична культура, фізкультурно-оздоровче середовище.

The article outlines the theoretical and practical foundations of professional training of future physical culture teachers for the organization of a physical culture and health-improving environment in institutions of general secondary education. In the physical culture and health-improving environment of a general secondary education institution is understood a pedagogically verified and expediently organized educational space, in which the necessary conditions have been created to preserve and strengthen the physical, spiritual, psychological and social health of all participants in the educational process, such a person who is physically healthy and morally sound young people who can actively realize themselves in a mature life in the interests of their own specialties, powers.

Key words: physical education teacher, professional activity, physical culture, physical and fitness environment.

Постановка проблеми. Реформа освіти в Україні набирає обертів. З огляду на процес децентралізації влади, перед територіальними громадами постає питання модернізації управління освітою. Створення ефективної системи освіти є завданням складним і надзвичайно відповідальним.

На державному рівні з метою підвищення ефективності системи підготовки кадрів у галузі фізичної культури і спорту необхідні оптимальні організація й управління навчанням майбутніх учителів [1, с.147]. Головним аспектом у його вирішенні є новітні підходи до побудови професійної підготовки педагогів. У побудові системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання необхідно враховувати постійне розширення професійної сфери різних ланок системи фізичної культури і спорту. Важливою особливістю фізичного виховання і фізичної культури є їх спрямованість на всебічне (тілесне, морально-психологічне, емоційно-вольове, естетичне тощо) вдосконалення людини, що цілком відповідає уявленням, які склалися зі стародавніх часів й актуальні донині, про гармонійно розвинену особистість, що поєднує «духовне багатство, моральну чистоту й фізичну досконалість». Професія викладача, учителя фізичного виховання, тренера з певного виду спорту належить до професій, у яких людина, не маючи покликання до цієї діяльності, не може працювати творчо, продуктивно, стати майстром своєї справи [2].

Початок ХХІ століття відзначений стійкою тенденцією підвищення соціальної ролі фізичної культури і спорту, виробленням чіткого розуміння суспільно-історичної зумовленості та значення фізичної культури в становленні особистості. Нині розвиток фізичної культури та спорту є важливим напрямом соціальної політики української держави. У нормативних документах наголошується, що підвищення фізичної підготовленості учнів, формування й активізація інтересу до здорового способу життя є першочерговим завданням (Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту).

Освіта з фізичної культури – це засвоєння людиною в процесі навчання системи раціональних способів керування своїми рухами, необхідних у житті сукупності рухових умінь, навичок і пов'язаних із ними знань, що має вагоме значення для раціонального використання людиною своїх фізичних можливостей і кондицій у життєдіяльності. При цьому П. Лесгафт вважав, що фізичне виховання як педагогічний процес має на меті не лише зміцнення фізичних сил людини, а й накопичення специфічних знань, формування вмінь і навичок.

Початок третього тисячоліття ознаменувався в професійній фізкультурній освіті тим, що визначилася тенденція переходу української вищої освіти на європейські стандарти багаторівневої системи підготовки фахівців у галузі ФКіС. Орієнтація вищої педагогічної освіти України на досягнення відповідності стандартам Європи вимагає оновлення змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів. Нині в Україні підготовка фахівців за напрямом «Фізичне виховання» здійснюється більш ніж у 35 закладах вищої освіти. Проте

питання формування і зміцнення здоров'я школярів залишається актуальним, про що зазначено в рекомендаціях парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя» [5].

Аналіз актуальних досліджень. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури як суб'єкта багатоаспектної, інтегрованої навчально-виховної діяльності – складне завдання, що завжди турбувало науковців і практиків.

Результати наукових досліджень О. Ажиппо, І. Боднар, Є. Приступи, О. Вацеби, Є. Захаріної, Р. Карпюка, Ю. Лянного, О. Тимошенка, А. Цьося, О. Томенка, Б. Шияна та аналіз практики фізичного виховання у ЗЗСО свідчать, що серед пріоритетних напрямів розвитку галузі фізичної культури і спорту провідне місце займають теоретичні та методичні засади розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у ЗВО, а також підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів [6, с. 371-374].

Вагомими для нашого дослідження є роботи, присвячені проблемам формування професійної готовності та професійної компетентності вчителя.

Основним завданням закладу вищої освіти, який готує майбутніх учителів фізичної культури, як вважає Л. Сущенко, повинно стати формування суб'єкта професійної діяльності, здатного підвищити свій професійний потенціал, засвоїти знання з організації процесу фізичного виховання та суспільної культури в галузі фізичного виховання та спорту саме з урахуванням сучасних педагогічних технологій, прогнозованих інноваціями.

Виклад основного матеріалу. Майбутній фахівець із фізичного виховання та спорту розглядається як особистість, яка цілеспрямовано здобуває в закладах вищої освіти кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності щодо підтримки відповідного рівня фізичної культури населення або досягнення вищих спортивних результатів на олімпійській, світовій чи регіональній аренах у командному чи в індивідуальному вимірах.

Готовність майбутніх фахівців фізичної культури до професійної діяльності характеризується вченими як цілісний прояв особистості, комплекс необхідних знань, умінь і здібностей, результат професійної освіти та виховання, соціальної зрілості особистості, компонентами якої виступає психологічна, науково-теоретична, практична, фізична й психофізична готовність.

Основними складниками професійної діяльності фахівців із фізичної культури та спорту слід вважати: фізкультурно-спортивну діяльність (пізнавальну, організаторську, пропагандистську, інструктивно-педагогічну, суддівську); мотиваційно-ціннісні орієнтири, що виявляються в умінні мотивувати свої інтереси, переконання, потреби, прагнення досягти спортивних вершин; самодисципліну, самовиховання та самовдосконалення (рухові вміння, рухові навички, фізичний розвиток, фізична підготовленість), що виявляється у власній спортивній досконалості [4].

М. Лянной професійну підготовку майбутніх учителів фізичного виховання розглядає як:

– неперервний процес набуття студентами необхідного рівня освіченості (одержання знань, напрацювання вмінь і навичок, розвиток професійно і соціально значущих якостей, формування ціннісних орієнтацій і первинного досвіду діяльності, що забезпечує готовність до виконання трудових функцій); створення науково-педагогічними працівниками й адміністрацією ЗВО відповідного освітнього середовища та належних умов для цілеспрямованого формування і розвитку в майбутніх фахівців сукупності компетентностей, що визначають здатність до професійної діяльності; – результат освітнього процесу

– професійну підготовленість випускників до фахової діяльності (професійну компетентність). [3, с. 280-289].

Функціональними обов'язками фахівця з фізичної культури та спорту є проведення індивідуальних та групових занять із фізичного виховання, спортивно-масової, рекреаційної та оздоровчої роботи, менеджменту фізичної культури і здійснення своєї професійної діяльності в середніх та дошкільних закладах освіти, фізкультурних і спортивних організаціях [6, с. 371-374].

У своїй професійній діяльності фахівці з фізичної культури і спорту повинні опиратися не лише на знання, але й на певні професійно-педагогічні вміння та навички, до яких можна віднести рухові та індивідуально-педагогічні навички й уміння. До перших належать володіння технікою фізичних вправ, рухів, уміння застосовувати спортивний інвентар і устаткування. До індивідуально-педагогічних, як найбільш важливих, – уміння навчати рухових дій, планувати навчально-тренувальний процес, організовувати спортивно-масову роботу.

Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту розглядається нами як такий навчальний процес у ЗВО, що спрямований на формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до майбутньої професійної діяльності та самовдосконалення впродовж усього життя.

У державному стандарті загальної середньої освіти відображені питання збереження і розвитку здоров'я учнів, тому школа повинна пройти шлях у напрямі створення інноваційних здоров'язбережувальних педагогічних технологій від моделювання з дітьми проблемних ситуацій, спрямованих на передачу інформації і здійснення профілактичної роботи, від організації здоров'язбережувального простору і формування потреби в здоровому способі життя до креативно-волонтерського руху та формування компетентності «бути здоровим».

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведений аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження та реального стану професійної підготовки фахівців із фізичної культури і спорту свідчить, що, незважаючи на вагомий результат багатьох наукових пошуків, поза увагою дослідників лишаються питання, які стосуються вирішення проблеми формування компетентності майбутніх фахівців із фізичної культури та спорту щодо раціонального вдосконалення рухової діяльності людини. Така сутність компетентності недостатньо досліджена в педагогічній теорії підготовки фахівців з фізичної культури і спорту, а тому не знайшла належного відображення в практичній діяльності ЗВО.

Основою для організації фізкультурно-оздоровчого середовища є теоретичне обґрунтування його сутності й структурних компонентів та ідеалізація процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, результатом якої є їхня готовність до організації фізкультурно-оздоровчого середовища освітньої установи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Афонін В. Теорія і практика професійної підготовки студентів інститутів фізичної культури (ІФК) як педагогічна проблема. *Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць у галузі фізичної культури і спорту*. Львів: НФВ «Українські технології», 2004. Т.4. 710 с
2. Водолазська Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища. *Пост Методика*, 5 (108). 2012. URL: <http://poippo.pl.ua/pm/pdf-1-f-w/PM-108.pdf>.
3. Лянной М., Рибалко П., Ганчева В., Красілов А. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. 4 (88), 280-289.
4. Мельничук Д., Бойко Д. Особливості формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/9147/1/Статт.pdf> (дата звернення: 19.02.2021).
5. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту: затверджено Указом Президента України від 28 вересня 2004 р. № 1148/2004 із змінами і доповненнями від 21 жовтня 2005 р. № 1505/2005. URL: http://search.ligazakon.Ua/1_doc2.nsf/link1/U1148_04.html. (дата звернення: 19.02.2021).
6. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: зб. наук. праць міжнар. ун-ту «РЕГІ» ім. С. Дем'янчука*. Рівне: Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371-374.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Ярчук Г. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ВОЛЕЙБОЛУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуті питання організації і методики проведення занять з волейболу серед студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: волейбол, гра, техніка гри, план-конспект, вправи, навчальне заняття, тренувальне заняття

The next questions are considered in the article: organization and methodises of conducting lessons on volleyball among the students of the universities.

Key words: volleyball, game, technique of game, plan-compendium, exercises, lesson, training lesson.

Волейбол для студентів та молоді є важливою частиною фізичного виховання у навчальних закладах. Волейбол – поширена, улюблена гра у нашій країні. Її популярність пояснюється можливістю кожного з учасників виявити у грі свої фізичні якості, спортивне вміння для досягнення колективного успіху. Це виховує ініціативу, винахідливість, рішучість, орієнтування в діях. Колективний характер гри розвиває такі якості, як дружбу, прагнення до взаємодопомоги, товариськість.

Мета статті. Метою моєї статті є аналіз особливостей проведення занять з волейболу зі студентами вищих навчальних закладів та характеристика структурних компонентів процесу навчання рухових дій.

Організаційні форми занять з волейболу у процесі фізичного виховання можна поділити на дві групи:

1. Навчальна форма – заняття з волейболу за групами та навчально тренувальні заняття.
2. Неурочна форма – індивідуальні заняття за завданнями викладача, організаційні групові заняття, спортивні змагання та свята.

Типи занять. В залежності від завдань заняття поділяють на:

- вступне заняття, яке проводиться на початку занять з волейболу, де студенти знайомляться з умовами занять, вимогами та повідомленнями теоретичних знань;
- навчальне заняття, яке передбачає вивчення нового матеріалу;
- змішане заняття набуло найбільшого розповсюдження в усіх групах. На цих заняттях удосконалюється матеріал попереднього заняття та вивчається новий;
- тренувальне заняття, головною метою якого є розвиток фізичних якостей та підведення загальної працездатності;
- контрольне заняття проводиться по закінченню даної теми з метою обліку успішності студентів по оволодінню технічних вправ. Підсумкові нормативи визначаються викладачами.

Організація та методика проведення навчальної роботи.

Якість проведення навчальної роботи багато в чому залежить від організації та попередньої роботи викладача. Викладачі фізичного виховання повинні мати необхідний інвентар та обладнання для занять по волейболу.

Викладач з перших занять виховує у студента дбайливе ставлення до майна. На першому курсі заняття починаються з вступного уроку: 15-20 хвилин відводяться на бесіду, де студентам розповідають про інвентар, одяг, гігієну занять, техніку безпеки. Не слід одразу на першому занятті починати вивчення техніки гри. Навчання технічним прийомам слід починати з підготовчих вправ.

Методика проведення теоретичних занять.

Програма передбачає ознайомлення студентів з теоретичними відомостями, що відбуваються у формі бесід на початку заняття. Це забирає 5-10 хвилин, а решта теоретичних знань передається безпосередньо на заняттях. Теоретичні знання можна повідомити і в основній частині заняття, в паузах між завданнями. Під час заняття повідомляють про техніку виконання вправи. Такі відомості можна зразу виконувати на практиці та перевірити під час заняття.

Облік успішності студентів.

Існують три види обліку: попередній, поточний та підсумковий.

– Попередній облік проводиться на перших заняттях з метою визначення підготовки студентів.

– Поточний облік проводиться на усіх рівнях. Регулярна оцінка знань, вмінь та навичок, результати виконання учбових нормативів стимулюють студентів до поліпшення особистих досягнень. Поточний облік проводиться по вибірковій схемі за оцінками елементів техніки у 5-8 студентів на кожному занятті.

– Підсумковий облік проводиться в кінці семестру або по закінченню розділу даної теми на одному з останніх занять. Виставляється оцінка за техніку виконання різних технічних прийомів.

Документом обліку навчальної роботи у викладачів фізичного виховання є журнал, куди заносяться дані про успішність та відвідування студентами занять. На спеціальній сторінці позначають результати здачі нормативів.

Вимоги до занять з волейболу.

Успішне проведення занять залежить від правильної організації та виконання наступних вимог:

1. На кожному занятті необхідно вирішувати оздоровчі та навчальні завдання. Загальні завдання виконуються на всіх заняттях, а часткові на окремих.

2. Кожне заняття повинно продовжувати попереднє і бути пов'язане з наступним, але у той же час повинно бути цільним та закінченим.

3. Зміст матеріалу, навантаження та методика повинні відповідати задачам, віку, фізичному розвитку та підготовці студентів.

4. Заняття повинно бути цікавим, захоплюючим та спонукати до активної діяльності.

Вимоги до місця занять.

Правильний вибір місця занять має важливе значення. В навчальних закладах заняття проводяться у спортивному залі або на спортивному майданчику в залежності від кліматичних умов.

Навчальний майданчик – місце, де проводяться заняття по навчанню техніки гри. Розмір майданчика повинен відповідати вимогам правил змагань з волейболу. Висота сітки повинна змінюватись згідно з віком студентів, які займаються на занятті розписано в таблиці 1:

Таблиця 1. Висота сітки

Вікові групи	Хлопці	Дівчата
14 років та молодші	220 см	210 см
15-16 років	235 см	220 см
17 років та старші	243 см	224 см

Кожне заняття складається з трьох частин, кожна з яких має своє спеціальне призначення: часткові завдання, головні засоби, виховні задачі, навчальні та оздоровчі з обов'язковим дотриманням фізіологічних вимог на протязі усього року.

Перша частина заняття – підготовча.

Основне призначення – організувати студентів, підготувати їх до фізичних вправ та завдань. Пояснення завдань, підготовка до фізичного навантаження (розминка).

Головні засоби фізичного виховання: загальнофізичні та спеціальні вправи.

Друга частина – основна.

Основне призначення – вивчення основ техніки, вдосконалення, підвищення тренуваності та заснування тактики.

Окремі завдання – вивчення спортивної техніки, удосконалення у різних умовах, розвиток якостей, опанування тактичних дій.

Третя частина – заключна.

Основне призначення – організоване закінчення заняття.

Головні засоби – перевірка усіх студентів, підсумок заняття.

Методичні вимоги до проведення занять:

1. Підготовча частина заняття починається з шиккування студентів.

Розминка: загально фізичні вправи. Це дозволяє підготувати до вирішення задач основної частини заняття.

2. У основній частині заняття, в залежності від типу заняття, проводиться вивчення техніки гри або окремих елементів. Техніка вивчається на занятті, а далі закріплюється в навчальній грі. В процесі занять студенти поступово готуються до здачі контрольних нормативів.

3. Заключна частина завершує заняття. Її завдання: поступове зниження навантаження, приведення студентів в порівняно спокійний стан, підведення підсумків заняття.

4. Для послідовної здачі контрольних нормативів потрібно керуватися навчальною програмою, поурочним планом, графіком проходження навчального матеріалу та конспектами заняття.

Для підготовки і проведення заняття викладач складає план-конспект.

У першому розділі зазначається частина заняття (римською цифрою) і номер вправ.

У другому розділі записуються вправи відповідно з прийнятою термінологією, включаючи естафети та ігри (у скороченому вигляді).

У третьому розділі вказується дозування вправ. Воно може визначатися кількістю повторень, часом виконання, довжиною дистанції.

У четвертому розділі відображаються конкретні шляхи рішення кожної задачі: методи організації студентів, порядок виконання вправ, розташування студентів, методичні прийоми, вказівки, розпорядження, що забезпечують безпомилкове виконання вправ, ефективне оволодіння елементами техніки і її узгодження, характерні особливості тієї або іншої вправи.

При підготовці до занять з волейболу викладач має враховувати наступні вимоги:

1. На кожному занятті повинні вирішуватися оздоровчі, навчальні і виховні завдання.

2. Зміст навчального матеріалу повинна відповідати навчальній програмі.

3. Якість словесного методу і запропоновані засоби наочності.

4. Оптимальність методів організації студентів.

5. Постановка посильних задач перед студентами.

6. Рівень відповідності вибраних засобів, методів, задачам занять та рівню підготовленості студентів.

7. Конкретне розв'язання кожної задачі.

8. Оптимальна тривалість кожної частини заняття.

9. Вибір вправ.

10. Методична послідовність виконання вправ.

11. Наявність ігрового методу та відповідність ігор задачам уроку.

12. Загальна рухова цілісність заняття.

13. Оптимальність навантаження.

14. Наявність конспекту занять.

15. Відповідність використовуваних вправ, засобів, методів конспекту заняття.

Організаційні особливості проведення занять:

1. Своєчасний початок і закінчення заняття, відповідність інтервалів частин заняття (згідно конспекту).
2. Дисципліна і чіткість виконання вправ.
3. Організаційні справи.
4. Вибір місця, і чіткість команд, розпоряджень і зауважень.
5. Кваліфікаційний показ і пояснення різних вправ.
6. Підтримка інтересу студентів до занять.
7. Правильність термінології, що використовується на занятті.
8. Дотримання правил безпеки.

Висновки. Таким чином, саме такі підходи дозволяють найбільш раціонально використовувати таку форму навчання, де студент отримує навички гри у волейбол, виявляє у грі свої фізичні якості, спортивне вміння. Це виховує ініціативу, винахідливість, рішучість, орієнтування в діях. Діяльність викладача на всіх етапах організації і проведення занять з волейболу повинна наближатись до максимальної загальної щільності заняття. Рухова щільність в навчальних заняттях повинна бути 50%, а в тренувальних – 70-80 %.

Формування рухових умінь і навичок має певні психологічні, функціональні і, як наслідок, дидактичні особливості. Відповідно до природних психофізіологічних процесів, які протікають в організмі, під впливом багаторазового повторення фізичних вправ, що вивчаються, будується педагогічний процес управління формуванням рухових умінь і навичок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева А.В., Савина М.В. Волейбол: Учебник для высших учебных заведений физической культуры. Москва: Физкультура, образование, наука, 2000. 368 с.
2. Волков Л.В. Физическое воспитание учащихся: Пособие для учителя. Москва: ФиС, 1984. 386 с.
3. Демчишин А.П. Волейбол гра для усіх. Київ: Здоров'я, 1986. 83 с.
4. Демчишин А.П., Пилипчук Б.С. Підготовка у волейболі. Київ: Здоров'я, 1979. 124 с.
5. Железняк Ю.Д. 120 уроків по волейболу. Москва: ФиС, 1970. 189 с.
6. Ивойлов А.В. Волейбол. Минск: Высшая школа, 1985. 261 с.
7. Пименов М.П. Волейбол. Специальные упражнения. Київ. 1993. 192 с.
8. Пименов М.П. Волейбол. Київ: Здоров'я, 1990. 95с.
9. Медвідь М.М., Попов С.М. Волейбол: методика початкового навчання технічним діям гри. Запоріжжя : ЗНУ 2009. 95с.

УДК 796.015.83

*Майя Надвоцька
(Ізмаїл)*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті зазначено неможливість чіткого визначення здібностей на певному етапі розвитку людини, а так само їхню здатність до змін під впливом систематичних тренувань. Виявлення задатків у ранньому віці дасть змогу підвищити ефективність процесу відбору й орієнтації спортивної підготовки, багаторічного процесу спортивного вдосконалення. Це обумовлює здійснення комплексного підходу до спортивного відбору та орієнтації підготовки на всіх етапах багаторічного вдосконалення. Фахівці рекомендують виконувати відбір і спортивну орієнтацію на підставі генетичних маркерів, які уможливають визначення генетичних задатків дітей.

Ключові слова: відбір, орієнтація, критерії, генетичні маркери, початковий відбір.

The article shows the impossibility of a clear definition of the ability at a certain stage of human development, as well as their ability changes under the influence of systematic training. The potential identification at early age will improve the efficiency of the process of selection and orientation of sports training and long-term process of athletic improvement. The above-mentioned issues make it possible to conduct the complex approach to sports selection and orientation of training at all stages of long-term improvement. Experts recommended the selection and sports orientation is based on genetic markers that allow us to determine the genetic inclinations of the children.

Key words: *selection, orientation, criteria, genetic markers, and initial selection.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання відбору, підготовки спортивного резерву та організації спортивної підготовки на початкових, а так само завершальних етапах кар'єри спортсмена сьогодні є центральною проблемою в теорії й методиці дитячо-юнацького спорту та спорту вищих досягнень. Великий інтерес до цієї проблеми пояснюється бурхливим зростанням спортивних результатів. Звідси виникає потреба пошуку обдарованих, талановитих дітей і юнаків, здатних до демонстрації високих спортивних результатів [3, с. 23-26].

Неможливість чіткого визначення здібностей на певному етапі розвитку людини, а так само їхня спроможність до змін під впливом систематичних тренувань обумовлюють здійснення спортивного відбору й орієнтації підготовки на всіх етапах багаторічного вдосконалення [3, с. 23-26].

Мета дослідження – розглянути особливості відбору дітей на початковому етапі підготовки в різних видах спорту та визначити узагальнені критерії відбору початківців.

У роботах вітчизняних фахівців широко розкрито тему спортивного відбору та орієнтації підготовки, ґрунтуючись на специфічних особливостях змагальної діяльності в обраному виді спорту. Так, у процесі спортивного відбору акробатів фахівці рекомендують спиратися на дані, отримані з допомогою тестування, які дають змогу оцінити різні сторони підготовленості тих, котрі займаються, їхні особистісні якості, сумісність із партнерами по команді й т. ін. Серед них – тести для оцінки психомоторних властивостей особистості спортсмена, сенсомоторної координації, властивостей нервової системи, моторного навчання, творчості, фізичного розвитку, фізичної та технічної підготовленості, компетентності й сумісності [5, с.51].

Ураховуючи той факт, що технічна підготовленість є одним з інформативних показників під час відбору акробатів, у роботах фахівців виявлено потребу врахування фактора симетрії-асиметрії під час орієнтації спортивної підготовки акробатів. Це обумовлено наявністю асиметрії нижніх кінцівок, яка негативно позначається на техніці виконання акробатичних елементів, зокрема кидків, що, зі свого боку, призводить до появи помилок. Це викликано асиметричним розподілом маси тіла на нижні кінцівки нижнього партнера, що так само зумовлює зміщення приземлення верхнього партнера. У деяких роботах показано можливість згладжування функціональної асиметрії під впливом систематичних тренувань, а також методику навчання технічних елементів, ураховуючи наявність фактора «симетрії-асиметрії».

У роботах Т. В. Нестерової, А. В. Українець [2, с.73-77] відзначено потребу врахування психофізіологічних особливостей гімнасток не лише в межах контролю за їх станом у процесі тренувальної та змагальної діяльності, але й під час відбору та прогнозування майбутніх результатів. До них відносять емоційність, чутливість, спритність, зосередженість уваги, координаційні здібності, просторову точність, вестибулярну стійкість, швидкість і точність рухової реакції.

М. С. Бриль визначає потребу комплексного підходу в процесі відбору в спортивних іграх. Він передбачає вивчення як психічних, так і соматичних характеристик кандидата, що дасть змогу не лише відібрати найбільш перспективних спортсменів, але й визначити їхнє ігрове амплуа [5, с. 56].

Однак, за даними Е. Б. Сологуб, В. А. Таймазова, у 40-50 % випадків досвідчені тренери помиляються в прогнозуванні успішності окремих спортсменів, що обумовлює потребу здійснення відбору та спортивної орієнтації на підставі генетичних маркерів, які уможливають визначення генетичних задатків дітей. Фахівці стверджують, що у 5-6 років неможливо вказати на якості, що відповідають моделям спортсменів високої кваліфікації, оскільки вони ще недостатньо сформовані в дитячому віці. У зв'язку з цим науковці пропонують новий підхід до пошуку найбільш обдарованих спортсменів, заснованих на вивченні їхніх генетично детермінованих задатків, одним із яких є функціональна асиметрія [6, с. 39-43].

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Роботу виконано відповідно до тематичного плану МОН України за темою 2.34. «Технологія відбору та орієнтації спортсменів-початківців у різних видах спорту», № держ. реєстрації – 0114U001483.

Мета досліджень – дослідити особливості відбору дітей на початковому етапі підготовки в різних видах спорту та визначити узагальнені критерії відбору початківців.

Методи досліджень – аналіз науково-методичної літератури, даних Інтернету, систематизація та узагальнення, спостереження.

Результати дослідження. Дискусія. Існування різноманіття видів спорту розширює можливість індивіда досягти майстерності в одному з видів спортивної діяльності. Слабкий прояв властивостей особистості та якісних особливостей стосовно до одного виду спорту не може розглядатися як відсутність спортивних здібностей. Незначні ознаки в одному вигляді спортивної діяльності можуть виявитися сприятливими й забезпечать високу результативність в іншому виді спорту. У зв'язку з цим прогнозування спортивних здібностей можна здійснювати лише стосовно окремого виду або групи видів спорту, ураховуючи при цьому загальні положення, характерні для системи відбору.

Ефективність відбору дітей і підлітків до занять спортом залежить від можливості застосування комплексної методики виявлення схильностей (генетичних задатків) і здібностей, потрібних для оволодіння висотами спортивної майстерності.

Можна виділити загальні для всіх видів спорту фактори, від яких залежать спортивні досягнення та які можуть бути прийняті як критерії при визначенні спортивної придатності: стан здоров'я; фізичні (кондиційні) здібності; координаційні здібності; конституція тіла (статура); психічний склад особистості; мотивація.

1. Стан здоров'я визначається при комплексному обстеженні в лікарсько-фізкультурному диспансері.

2. Фізичні (кондиційні) здібності. Окремі сторони рухових можливостей людини визначають фізичні (рухові) якості.

3. Координаційні здібності. Координаційні здібності є підґрунтям оволодіння спортивною технікою. Високий рівень фізичної готовності в більшості видів спорту створює лише передумови для досягнення високих результатів. Для реалізації ж цих передумов потрібне якісне оволодіння технікою рухових дій, характерних для обраного виду спорту.

4. Конституція тіла. При виборі виду спорту дуже важливо об'єктивно підійти до оцінки статури й можливих перспектив його зміни в дитини. Потрібно мати на увазі, що всі люди за характером своєї статури можуть належати до певного конституційного (або соматичного) типу. На практиці при спортивному відборі найчастіше використовують такі показники розмірів тіла, як довжина, маса, окружність грудної клітки; розміри окремих частин тіла: довжина тулуба, рук, ніг; обхват стегна, голілки, плеча тощо. Для оцінки спортивної придатності доцільне визначення пропорцій тіла, насамперед співвідношення довжини тіла з довжиною кінцівок, ваги з ростом тощо [4, с. 359-364].

5. Психічний склад особистості. Кожна людина має суто індивідуальне, неповторне поєднання психологічних особливостей. До них, насамперед, відносять особливості протікання психічних процесів, темперамент, характер, сукупність почуттів і мотивів діяльності. Усі ці особистісні якості значною мірою можуть визначати вибір спортивної спеціалізації. Важливе значення для психічного складу особистості в цілому мають

типологічні особливості нервової системи. Основними показниками нервової системи є такі її властивості, як сила, рухливість, динамічність і врівноваженість. Властивості нервової системи безпосередньо впливають на низку факторів, які визначають успішність спортивної діяльності. Так, для ефективної швидкісної роботи необхідні певні умови, а саме: є висока рухливість нервових процесів, переважання збудження над гальмуванням. Спритність особливо виявляється у видах спорту зі швидкою зміною ситуацій, немислима без високого ступеня рухливості нервових процесів. Урахування типологічних особливостей нервової системи дитини, темпераменту має велике значення при виборі спортивної спеціалізації. Суттєвого ж впливу на вроджені властивості нервової системи заняття спортом не мають. Що стосується рис характеру, то вони формуються в дитини в процесі життя, тобто вже в період, який передує заняттям спортом.

6. Мотивація – це усвідомлена причина активності людини, спрямована на досягнення певної мети. Потреби, що лежать в основі мотивації, яка спонукає до занять спортом, а далі – до напружених тренувань, можуть бути різними, часто відомими лише самому спортсменові. Це й прагнення бути сильним, мужнім; набути певних умінь і навичок; постояти за себе й близьких; підвищити свій соціальний статус, матеріальний добробут тощо. У біологічному аспекті мотивами можуть виступати зміцнення здоров'я, покращення статури, розвиток фізичних якостей, в основі мотивації тут лежить прагнення до вдосконалення у фізичному плані. Психологічний мотив може проявлятися у прагненні бути мужнім, сміливим; у бажанні володіти такими рисами характеру, як наполегливість, воля. Соціальні мотиви можуть проявлятися в тому, щоб бути схожим на відомого спортсмена, бути привабливим для осіб протилежної статі, бути просто не гіршим за інших. Сама по собі стійка мотивація може виявитися потужним механізмом, який компенсує недостатній рівень підготовленості з іншим, визначає успішність спортивної діяльності факторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами досліджень можна зробити такі висновки: рішення про залучення дитини до занять певним видом спорту повинно ґрунтуватися на комплексній оцінці. Особлива важливість комплексного підходу при відборі на початковому етапі обумовлена тим, що спортивний результат на цьому етапі практично не несе інформації про перспективність юного спортсмена. Критеріями визначення спортивної придатності є стан здоров'я, фізичні, координаційні здібності, конституція тіла, психічний склад особистості, мотивація.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бриль М. С. Индивидуализация в спортивных играх: трудности, опыт, перспективы. *Теория и практика физ. культуры*. 2001. № 5. С. 32–33.
2. Нестерова Т. В. Методы психофизиологического тестирования при отборе спортсменок в команды для участия в соревнованиях по художественной гимнастике. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта*. XXIII. Харьков, 2005. № 17. С.73–77.
3. Семенов А. А. Определение спортивной пригодности детей и подростков: биологические и психолого-педагогические аспекты: учеб-метод. пособие Москва: Сов. спорт, 2005. 142 с.
4. Сиваш І. Педагогічні технології в підготовці гімнастоку групових вправах художньої гімнастики. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр.* Вип. 19, т. 2. ВНПУ, 2015. С. 359–364.
5. Сологуб Е. Б. Спортивная генетика : учеб. пособие. Москва: Терра-Спорт, 2000. 127 с.
6. Яковенко Е. О. Определение информативных критериев отбора и их значимости для формирования экипажей в гребле академической на этапе подготовки к высшим достижениям. *Слобжанський науково-спортивний вісник*. Харків, 2013. № 2. С. 39–43.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Максимчук Б. А.

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ, ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ

У статті йдеться про гендерний підхід у фізичному вихованні в навчальних закладах. Наводяться результати дослідження численних науковців, що свідчать про різницю прояву не лише біологічних ознак при виконанні фізичних вправ, реакції на фізичні навантаження в хлопців і дівчат, а й про різницю в їхніх ціннісних орієнтаціях, мотивах, інтересах до занять окремими видами спорту, що переважно залежить від їх психологічної статі, що обумовлює дослідження проблеми гендеру у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді.

Ключові слова: фізичне виховання, підлітки, гендер.

The article deals with the gender approach in physical education in educational establishments. The results of research of numerous authors show the difference of manifestation of not only biological factors while performing of physical exercises, reaction on physical loads of boys and girls, but also about the difference in the value orientations, motives, interest to classes of some kinds of sports, they mainly depend on their psychological component, causes studying of the problem of gender in physical education of children, teenagers and the youth.

Key words: physical education, teenagers, gender.

Постановка наукової проблеми та її значення. Головне завдання нашої країни сьогодні – збереження генофонду нації. Фізичне виховання сприяє формуванню не тільки фізичного, а й духовного здоров'я молоді через систематичну спеціально організовану рухову активність, яка є свідомою руховою діяльністю. Діяльність людини відбувається через формування мети (мотиву), вибір засобів, процесу діяльності й результату. У літературі є дані, що мотивація діяльності юнаків і дівчат відрізняється, а на формування їх мотивації впливають різні фактори (зовнішні й внутрішні). Дослідження лімітуючих і стимуляційних факторів мотивації до рухової активності та дотримання факторів здорового способу життя осіб різної статі дасть можливість визначити організаційно-методичні умови залучення більшої кількості дітей, підлітків і молоді до систематичних занять фізичною культурою й спортом. [1, с. 54-58]

Мета роботи – визначення проблемного поля використання гендерного підходу у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді за результатами літературних джерел.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мета фізичної культури особистості – усебічний та різнобічний розвиток фізичних і духовних здібностей людини, її самореалізація в розвитку духовних і фізичних здібностей за допомогою фізкультурної діяльності, освоєння інших цінностей фізичної культури. Відзначають, що змішане виховання й навчання в школах можна назвати безстатевим, тому що протягом декількох поколінь зникає з навчальних закладів статособистісна самоідентифікація в молодих людей, а особливо в хлопчиків. Результатом цього є пригнічення й нейтралізація чоловічих задатків у хлопчиків і жіночих – у дівчаток, що негативно позначається на здоров'ї, у тому числі й репродуктивній функції молоді. Тому вчені звертають увагу на гендерну диференціацію у вихованні та навчанні підростаючого покоління як фактор збереження людини на популяційному рівні [2, с.106-108].

Підґрунтям дослідження проблем гендеру у фізичному вихованні можна вважати роботи вітчизняних учених. Так, Г. В. Безверхня досліджує мотиви та інтереси школярів 5–11 класів до занять фізичною культурою й спортом, їх структуру та динаміку в процесі вікового розвитку, особливості прояву в осіб різної статі, із різними властивостями ВНД і залежно від регіону проживання. Визначено, що структура термінальних й інструментальних цінностей

юнаків і дівчат старших класів відрізняється за рейтингом і має взаємозв'язок із ціннісними орієнтаціями у сфері фізичної культури. У дослідженнях О. Ю. Марченко сформульовано поняття «індивідуальна фізична культура» й виявлено особливості її формування в студентів. У докторській дисертації О. А. Томенка індивідуальну фізичну культуру молоді розглянуто як кінцевий результат неспеціальної фізкультурної освіти. Н. Є. Пангелова в докторській дисертації довела особливості взаємозв'язку між показниками пізнавальних процесів, мовлення й функціонального стану 4-річних хлопчиків і дівчаток. Виявлено гендерні особливості ознак психологічної статі в студенток, які займаються спортом, що визначаються наявністю в 50 % маскулітних ознак, які не впливають на прояв фемінних якостей, котрих більше, ніж у дівчат, які не займаються спортом.

У фізичному вихованні дітей та молоді переважно закладено статевий диморфізм, що ґрунтується на біологічних відмінностях між чоловіками й жінками. Виявивши психоціальні та соціокультурні ролі чоловіків і жінок, учені вживають термін «гендер» і «гендерні відмінності». Однак, на думку зарубіжних науковців, питання про застосування понять «гендер» і «стать» ще не знайшло свого вирішення. Програми фізичного виховання в загальноосвітніх школах розраховані на середньостатистичну дитину й передбачають різницю лише в тестових нормативах для хлопчиків і дівчат. Відсутність гендерного підходу до формування особистості дітей може не лише деформувати процес їхнього психічного розвитку, а й негативно позначитися на їхньому фізичному здоров'ї. У зв'язку з цим залучення дітей і молоді до систематичних занять фізичними вправами як основного чинника здорового способу життя можливе за умови диференційованого гендерного підходу.

У сучасних дослідженнях І. В. Євстігнеєвої [3, с.57-60] доведено, що основними критеріями гендерного виховання учнів основної школи в процесі фізичного виховання є когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний та поведінковий. О. В. Фащук досліджено особливості ставлення підлітків до уроку фізичної культури з урахуванням гендерної ідентифікації. О. І. Шиян, О. В. Фащук [7, с. 40-44] обґрунтували актуальність дослідження проблеми існування гендерних стереотипів і дисбалансу у фізичному вихованні підлітків. А. В. Заїкін розробив та науково обґрунтував авторську модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до виховання ЗСЖ молодших школярів на засадах гендерного підходу, що передбачає забезпечення гендерно орієнтованої спрямованості змісту психолого-педагогічних дисциплін. Б. Т. Сахаєв виявив, що вікова динаміка фізичного розвитку й фізичної підготовленості студентів-юнаків і студентів-дівчат не ідентична. Науковець довів, що гуманізація процесу фізичного виховання та виховання гендерної культури позитивно впливає на психічний стан студентів і розуміння однакової привабливості таких якостей, як маскулітність та фемінність для кожної людини незалежно від статі. Г. Ф. Дульмухаметова [2, с. 120] визначила існування бар'єрів щодо реалізації статевої диференціації навчання молодших школярів у навчально-виховному процесі. А. С. Дамадаєва [1, с. 54-58], аналізуючи дослідження гендерної диференціації та соціалізації в спорті, не виявила загальних закономірностей. У статті підкреслено, що критико-аналітичний огляд наукових досліджень доводить досить низький рівень вивченості проблеми гендерної психології в межах спортивної діяльності. Л. Н. Слепова визначає, що організація навчального процесу фізичного виховання потребує від викладача знань про гендерні особливості студентів. Ш. К. Шахов констатує, що велика частина гендерних стереотипів формується значною мірою за допомогою ЗМІ. В. І. Лукашук [4, с. 27-29] зазначає, що спорт як діяльність формує андрогенний тип особистості в жінок та призводить до підсилення маскулітності в чоловіків.

Слід звернути увагу на поняття «гендерної свідомості», яке розглядається як сукупність ціннісних орієнтацій, що відображають відносини статі крізь призму усталених у суспільстві гендерних стереотипів. Результат усвідомлення ціннісного ставлення (позитивного чи негативного) до цих стереотипів залежить не лише від об'єктивного змісту, а й від особливостей суб'єкта, його інтересів, що визначаються як приналежність до певного гендеру як соціальної статі, так і індивідуальними рисами особистості.

Дослідження Д. В. Колесова спростували думку німецького психолога Моля про «нейтральності» дитячого віку. Вивчаючи співвідношення чоловічого (тестостерон) і жіночого (естрадіол) статевих гормонів в осіб із 3-х до 21 року, він робить висновок, що природа статевої приналежності людини вже сформована в період внутрішньоутробного розвитку. Це підтверджується й дослідженнями інших учених.

У теорії фізичної культури, як ні в якій іншій гуманітарній дисципліні, постійно враховуються природні основи статевих відмінностей. Численні дослідження в галузі спорту стосуються переважно статевого диморфізму, доводячи проявлення особливостей жіночого організму в спорті і відмінностей в оцінках спортивних досягнень чоловіків та жінок як представників різних біологічних статей.

У працях із соціології фізичної культури простежуються вплив спорту на особистість спортсмена, питання соціально-психологічної адаптації (Л. І. Лубишева, 2001; Н. С. Ціпунова, 2008; С. С. Родоманова, 2007; Н. А. Бондаренко, 2007; Є. П. Ільїн, 2009 та ін.) В гендерному підході до навчання й виховання є роботи таких дослідників, як М. М. Куїнджі та Є. Д. Лапонова (2005), Н. В. Козловська (2006), С. А. Чубарова (2007), В. Д. Єремєєва (2008), Л. В. Тарасенко (2007).

Виходячи з аналізу досить обмеженої кількості публікацій щодо гендерного підходу у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді, які переважно стосуються урахування біологічної статі, ми не знайшли відомостей про вікові особливості формування ознак психологічної статі (маскулінність, фемінність, андрогінність) у дітей і підлітків, не виявлено взаємозв'язку між цими ознаками й мотивацією діяльності, ціннісними орієнтаціями у сфері фізичної культури та спорту, фізичною підготовленістю й здоров'ям, які впливають на соціальні умови та формування гендерних стереотипів поведінки юнаків і дівчат, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Висновки. Отже, у фізичному вихованні дітей та молоді потрібно застосовувати не лише біологічний підхід, що ґрунтується на статевому диморфізмі, який обумовлює диференціювання фізичних навантажень і нормативів фізичної підготовленості, а й гендерний підхід, що, згідно з думкою багатьох учених, припускає, що різниця в поведінці, сприйнятті, ціннісних орієнтацій чоловіків і жінок визначається не стільки фізіологічними особливостями, скільки соціалізаційними механізмами, вихованням і культурними традиціями регіону проживання. Перспективами подальших досліджень є визначення вікової динаміки ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури й спорту хлопців і дівчат 5–9 класів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дамадаева А. С. Специфика гендерной дифференциации личности в спорте. *Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта*. 2012. № 10. С. 54–58.
2. Дульмухаметова Г. Ф. Педагогические условия половой дифференциации обучения младших школьников: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Казань, 2011. 245 с.
3. Євстігнеєва І. В. Гендерне виховання учнів основної школи на уроках фізичної культури : дис. канд. пед. наук : 13.00.7. Луганськ, 2012. 228 с.
4. Лукашук В. І. Особливості гендерної соціалізації у спорті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 993. 2012. С. 27–29.
5. Слепова Л. Н. Гендерный подход к физическому воспитанию студентов. *Современные наукоемкие технологии*. 2010. № 5. С.129–130.
6. Шахов Ш. К. Гендерная психология спорта: культурно-образовательный аспект. *Вестник МГУКИ*. 2011. № 2. С. 27–29.
7. Шиян О. І. Проблеми гендерних стереотипів та дисбалансу у сфері фізичної культури і спорту. *Спортивна наука України*. 2012. № 3. С. 40–44.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Максимчук Б. А.

ВПЛИВ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ВИХОВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наукову роботу присвячено дослідженню впливу уроків фізичної культури на виховання вольових якостей учнів молодшого шкільного віку. Вивчено стан проблеми формування вольових якостей у дітей молодшого шкільного віку в психолого-педагогічній літературі та освітній практиці. Визначено оцінки основних вольових якостей молодших школярів: дисциплінованості, ініціативності, самостійності, витримки, рішучості, наполегливості. З'ясовано рівні вольової саморегуляції та вольових якостей молодших школярів. Досліджено взаємозв'язки вольових якостей учнів молодшого шкільного віку. Підтверджено, що на уроках фізичної культури створюються найсприятливіші умови для вирішення завдань фізичного виховання, зокрема і розвитку вольових якостей особистості.

Ключові слова: урок фізичної культури, вольові якості, молодший шкільний вік, саморегуляція

The research is dedicated to the study of physical education lessons influence on the volitional qualities training in junior pupils. The issue concerning of the problem of formation of volitional qualities in primary school children in psychological and educational literature and educational practice has been studied. The basic volitional qualities of primary school children such as: discipline, initiative, self-reliance, self-control, determination, perseverance have been studied. The level of volitional self regulation and strong-willed qualities of younger pupils have been clarified. The relationship of volitional qualities of junior pupils have been investigated. It confirmed that the lessons of physical education create favorable conditions for the purposes of physical education, including the development of strong-willed personality traits.

Key words: physical education lesson, volitional qualities, junior school age, self-regulation.

Постановка проблеми. Урок фізичної культури є основною формою фізичного виховання в школі, яка дозволяє реалізувати завдання фізичного виховання повною мірою. На сьогодні актуальною залишається проблема виховання вольових якостей школярів. Чимало дослідників переконливо довели, що фізичне виховання є одним із засобів формування волі. Однак при вивченні волі здебільшого розглядався підлітковий та ранній юнацький періоди. Проте для розуміння природи вольових явищ доцільно їх досліджувати на більш ранніх стадіях розвитку, зокрема в молодшому шкільному віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що у процесі фізичної підготовки в людини формуються дисциплінованість, самостійність, наполегливість, ініціативність, рішучість, витримка, сміливість. Значну роль у вивченні волі відіграли роботи А.Ц. Пуні (1977), Л.С. Виготського (1982), А.І. Висоцького (1989), В.І. Селіванова (1992), Т.І. Шульги (1994), С.А. Поліщук (2001), Є.П. Ільїна (2002), І.Д. Беха (2008), Е. К.Свешникової (2010). У наукових працях А.О. Артюшенко (2003) та П.О. Артюшенко (2007) висвітлено виховання вольових якостей в учнів середнього та старшого шкільного віку в процесі занять фізичною культурою. Чимало робіт присвячено вдосконаленню методичних підходів при вихованні вольових якостей людини засобами фізичного виховання. [1, с.15]

Мета дослідження – вивчити та проаналізувати вплив уроків фізичної культури на виховання вольових якостей учнів молодшого шкільного віку.

Методи та організація дослідження. Для досягнення мети було використано комплекс взаємодоповнювальних методів, а саме: аналіз літературних джерел, опитування, педагогічне спостереження, метод психодіагностики емоційно-вольових якостей, методи математичної

статистики. Дослідження проводилися на базі загальноосвітньої школи №1 міста Ізмаїл, Одеської області, в яких взяли участь 47 учнів 1-х та 4-х класів.

Результати дослідження. Основним завданням вольового виховання в молодшому шкільному віці є розвиток рівня вольової саморегуляції поведінки як основного підґрунтя формування вольових якостей та основних її властивостей наполегливості й самоконтролю.

Для визначення рівня вольової саморегуляції учнів молодшого шкільного віку ми скористалися тестом-опитувальником, запропонованим А.В. Зверьковим та Е.В. Ейдманом. У результаті проведеного опитування виявилось, що в більшій частині першокласників (80%) низькі рівні саморегуляції та наполегливості, у решти – 20% – ці рівні є високими. Найбільше серед першокласників тих, у яких високий рівень самоконтролю – 56%. Аналіз результатів опитування учнів четвертих класів виявив позитивну динаміку у відсотковому перерозподілі учнів за рівнями порівняно з першокласниками. Так, 36 % і 45% учнів мають високий рівень саморегуляції та наполегливості відповідно. Позитивним результатом є те, що у 77% учнів четвертих класів високий рівень самоконтролю. Припускаємо, що збільшення дітей із високими рівнями саморегуляції, самоконтролю та наполегливості спричинене позитивним впливом цілеспрямованої рухової активності на процес формування їхніх вольових якостей.

Відомо, що в молодшому шкільному віці найчастіше проявляються такі якості як самостійність, рішучість, наполегливість, витримка, сміливість та дисциплінованість. Для визначення рівня розвитку цих основних вольових якостей в учнів перших та четвертих класів ми провели анкетування класних керівників даних класів за розробленою П. Коханцем анкетною [4, с. 63-65]. Загалом серед учнів перших класів переважає високий рівень дисциплінованості, який вчителі оцінили на 10,5 бала. Натомість вже у четвертокласників ця оцінка знижується до 8,8 бала, що відповідає середньому рівню. Ініціативність учнів перших та четвертих класів відповідає середньому рівню і оцінена 9 балами. Оцінка самостійності в учнів перших класів становить 7,4 бала, а у четвертих – 8,6 бала. Низькою виявилася оцінка витримки першокласників – 5,8 бала. В учнів четвертих класів оцінка витримки значно збільшується і дорівнює 8,5 бала. Оцінка рішучості та наполегливості серед учнів перших класів однакова – 7,7 бала. Щодо оцінки цих вольових якостей у четвертих класах, то вони значно різняться і становлять 4,6 та 8,8 бала відповідно.

Таким чином, в учнів перших класів визначено лише високий рівень дисциплінованості. Ініціативність, самостійність, рішучість та наполегливість першокласників мають середній рівень. Найнижче вчителі оцінили витримку першокласників, яка відповідає низькому рівню. Відзначимо те, що серед учнів четвертих класів більшість вольових якостей мають середній рівень і не визначено жодної із високим. Позитивним моментом є те, що серед досліджених вольових якостей учнів молодшого шкільного віку немає таких, які знаходяться на дуже низькому рівні.

Для отримання об'єктивнішої оцінки вольових якостей молодших школярів було проведено педагогічне спостереження вчителями фізичної культури, в процесі занять фізичними вправами, згідно з модифікованою методикою А.І. Висоцького [1, с. 38-40]. Проаналізувавши показники класних керівників та вчителів фізичної культури щодо оцінки вольових якостей молодших школярів, ми не виявили суттєвих відмінностей. Найбільше різнилися оцінки дисциплінованості першокласників – нижчу оцінку зазначили вчителі фізичної культури, яка становила 9,8 бала. Класні керівники оцінили дисциплінованість на 10,5 бала. Збіглися оцінки ініціативності й відповідали 9,0 бала. Наполегливість та самостійність отримали вищі оцінки від вчителів фізичної культури, однак різниця була не суттєвою.

Аналіз результатів у четвертих класах показав, що дисциплінованість поліпшується на уроках фізичної культури та погіршується на інших навчальних предметах про що свідчать відповідні оцінки. Так, дисциплінованість класні керівники оцінили як 8,8 бала, а вчителі фізкультури – 10,1 бала. Вищою виявилася оцінка вчителів фізкультури щодо самостійності

та рішучості молодших школярів. Немає розбіжностей у оцінках респондентів щодо ініціативності та наполегливості учнів четвертих класів.

Отже, фізичні вправи, ігрова та змагальна діяльність удосконалюють не тільки фізичні, але й вольові здібності людини. Припускаємо, що саме уроки фізичної культури зумовили позитивну динаміку вольових якостей учнів молодшого шкільного віку.

Для визначення рівня вольових якостей в учнів молодшого шкільного віку ми скористалися тестом-опитувальником, розробленим Н. Г. Рудюком та Г. М. Дубчаком [2, с. 26-30].

Згідно з отриманими даними у 8% учнів перших класів середній рівень вольових якостей, у 84% – низький. У 8% першокласників вольові якості не сформовані. Кращими є показники учнів четвертих класів. Так, у 41% четвертокласників середній рівень вольових якостей, у 59% – низький. Позитивним є те, що серед учнів четвертих класів немає дітей, у яких вольові якості не сформовані. Однак насторожує й те, що немає молодших школярів із високим рівнем вольових якостей.

Висновки. Досліджено, що основним завданням вольового виховання в молодшому шкільному віці є розвиток вольової саморегуляції поведінки як основного підґрунтя формування вольових якостей та її основних властивостей – наполегливості та самоконтролю. Установлено, що у 80% першокласників низький рівень саморегуляції та наполегливості. 36% та 45% учнів четвертих класів мають високий рівень саморегуляції та наполегливості відповідно. Найбільше серед першокласників тих, у яких високий рівень самоконтролю – 56%. Серед учнів четвертих класів високий рівень самоконтролю мають 77% опитаних.

Визначено показники основних вольових якостей учнів молодшого шкільного віку. Так, серед учнів перших класів високий рівень дисциплінованості, оцінка якого становить 10,5 бала. У четвертокласників ця оцінка знижується до 8,8 бала, що відповідає середньому рівню. Ініціативність учнів перших та четвертих класів відповідає середньому рівню і оцінена у 9 балам. Оцінка самостійності в учнів перших класів становить 7,4 бала, а у четвертих – 8,6 бала. Низькою виявилася оцінка витримки першокласників – 5,8 бала. В учнів четвертих класів оцінка витримки значно збільшується і дорівнює 8,5 бала. Оцінка рішучості та наполегливості серед учнів перших класів однакова – 7,7 бала. Щодо оцінки цих вольових якостей у четвертих класах, то вони значно різняться і становлять 4,6 та 8,8 бала відповідно.

У 84% учнів перших класів низький рівень вольових якостей. У 8% першокласників вольові якості не сформовані. У 41% четвертокласників середній рівень вольових якостей, у 59% – низький. Позитивним є те, що серед учнів четвертих класів немає дітей, у яких вольові якості не сформовані. Однак насторожує й те, що немає молодших школярів із високим рівнем вольових якостей.

Згідно з даними педагогічного спостереження, не виявлено суттєвих розбіжностей в оцінках вольових якостей учнів молодшого шкільного віку класних керівників та вчителів фізичної культури. Найбільше різнилися оцінки дисциплінованості першокласників – нижчу оцінку зазначили вчителі фізичної культури, яка становила 9,8 бала. Класні керівники оцінили дисциплінованість на 10,5 бала. Збіглися оцінки ініціативності – 9 балів. Наполегливість та самостійність отримали вищі оцінки від вчителів фізичної культури, однак різниця була не суттєвою. Витримку та рішучість дітей перших класів вчителі фізичної культури, навпаки оцінили нижче.

Аналіз результатів у четвертих класах показав, що дисциплінованість поліпшується на уроках ФК та погіршується на інших навчальних предметах, про що свідчать відповідні оцінки. Так, дисциплінованість класні керівники оцінили як 8,8 бала, а вчителі фізкультури – 10,1 бала. Вищою виявилася оцінка вчителів фізкультури щодо самостійності та рішучості молодших школярів. Немає розбіжностей у оцінках респондентів щодо ініціативності та наполегливості учнів четвертих класів.

Виявлено позитивну динаміку показників вольових якостей дітей молодшого шкільного віку, що підтверджує позитивний вплив уроків фізичної культури на процес формування вольових якостей учнів молодшого шкільного віку.

Перспективою подальших досліджень буде з'ясувати наявність зв'язку між вольовими якостями молодших школярів для пошуку ефективних шляхів вирішення виховних завдань фізичного виховання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Высоцкий А. И. Волевая активность младших школьников и методы ее изучения. Москва: Рязань, 1979. 72с.
2. Дослідження емоційно-вольової сфери : практикум із заг. психології / уклад.: Рудюк Н. Г., Дубчак Г. М. Чернівці: Рута, 2005. 65 с.
3. Иванников В. А. Структура волевых качеств по данным самооценки. *Психологический журнал*. 1990. № 3, т.10. С. 39–49.
4. Коханець П. П. Формування фізичних і вольових здібностей у дітей молодшого шкільного віку в процесі спрямованої фізичної підготовки : дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту. Переяслав-Хмельницький, 2006. 189 с.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Ярчук Г. В.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 811.161.2

Юлія Балаж
(Івано-Франківськ)

ЗООФРАЗЕОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті проаналізовано особливості зоофразеологічних інновацій, відібраних на основі Корпусу польської мови та Корпусу української мови. Відзначено, що фразеологічні інновації свідомі і допустимі, якщо вони виступають в реченнях, які мають на меті здивувати слухача, наприклад, в жартах, мовній грі, або доречно надають текстові спеціальне значення, наприклад, в поезії.

Ключові слова: *фразеологічна норма, фразеологічна інновація, додаткові інновації, модифікаційні інновації, поширювальні інновації.*

In a publication are presented the results of analysis of zoophraseological innovations selected on the basis of the Polish Language Corpus and the Ukrainian Language Corpus. It is noted that phraseological innovations are conscious and permissible if they appear in sentences that are intended to surprise the listener, such as jokes, language games, or appropriate to give the text a special meaning, for example, in poetry.

Key words: *phraseological norm, phraseological innovation, additional innovations, modification innovations, disseminating innovations.*

Фразеологічні інновації є результатом мовотворчої діяльності людини. Такий вид діяльності спрямований на об'єктивне чи суб'єктивне відбиття дійсності у визначених мовних знаках, що висловлюють певне поняття чи асоціативно-художні, часом ірреальні, уявлення про світ. Вченими доведено, що навколишній світ людина пізнає і логічно, і образно. І ці форми пізнання знаходять відображення у словах, фраземах, прислів'ях [1, с. 91].

Метою пропонованого дослідження є виявлення, порівняння структури і семантики та кількісний аналіз домінантних типів зоофразеологічних інновацій у польській та українській мовах.

Дослідженням поняття „фразеологічна інновація” займалися такі польські вчені: А. Пайдзінська, Г. Майковська, П. Флицинський, Я. Ліберек та інші. Також над визначенням змісту цього терміну працювали українські мовознавці, а саме: О. Важеніна, Ж. Колоїз, А. Кравчук, Л. Щербачук, Ю. Сагата, В. Ужченко, О. Бойко тощо.

Відомий польський вчений С. Бомба вважає, що під терміном „фразеологічна інновація” розуміємо те, коли творець розповіді свідомо або несвідомо відхиляється від фразеологічної норми, під якою розуміють збір фразеологічних словосполучень або правил, що окреслюють способи їх реалізації у текстах. Він може сягнути поза норму, а потім використати зовнішнє або внутрішнє фразеологічне запозичення, модифікувати нормативні фразеологізми або змінити їхнє лексичне поєднання [3, с. 9].

Польський вчений П.Мюлднер-Нецковський, який поділяє думку С. Бомби зазначає, що фразеологічна норма визначає межі правильного запису, зокрема цілої форми та складових слів, а також значення фразеологічного словосполучення. Відхилення від цієї норми називаємо фразеологічною інновацією [4, с. 17]. Л. Пашинська виокремлює головні чинники безперервності процесу виникнення й оновлення фразеологічних одиниць, серед яких: поява нових понять, що потребують найменування, необхідність замінити старі вислови, що втратили колишню виразність, постійна потреба людей в образних одиницях, які надають мові експресивності і таким чином з'являються фразеологічні інновації [1, с. 91].

Поділяємо думку А. Пайдзінської, що фразеологічні інновації свідомі і допустимі, якщо вони виступають в реченнях, які мають на меті здивувати слухача, наприклад, в жартах, мовній грі, або доречно надають текстові спеціальне значення, наприклад, в поезії. За фразеологічну помилку можна вважати інновацію, яка даремно змінює структуру і значення фразеологічної одиниці і через це понижує якість розповіді і деформує її значення [5, с. 165]. Можна вважати, що такі інновації відбуваються зазвичай несвідомо та внаслідок незнайомості будови і значення фразеологізму, а також недосконалого знання значення і граматики вставлених або відмінюваних виразів.

Беручи за основу твердження С. Бомби про фразеологічні інновації, виділяємо 3 типи інновацій: додаткові інновації, модифікаційні інновації та поширювальні інновації. Додатково модифікаційні інновації поділяються на: інновації-скорочення, інновації-додавання, інновації-контамінації, інновації-регулювання та інновації-заміни [2, с. 46]. Модифікаційні інновації виникають внаслідок порушення стабільності структури фразеологізму: його лексичної площини (складу компонентів) і граматичної площини (граматичної форми компонентів, синтаксичних зв'язків між ними). Зміни в лексичному складі є наслідками таких дій як: поширення, редуція, зміна компоненту, поєднання щонайменше двох фразеологізмів. Натомість граматичні зміни полягають на скасуванні обмежень в закінченнях певного компоненту, а також на відхиленні його словотвірних обмежень або переформатуванні синтаксичного вигляду цілого сполучення [2, с. 22].

Інновації-контамінації – це інновації, які полягають на поєднанні двох фразеологізмів з подібним значенням. Наприклад, *spocić się jak mysz kościelna* = *spocić się jak ruda mysz* („сильно спотіти через переживання”) + *biedny jak mysz kościelna* („дуже бідний”); *leżeć swobodnym bykiem* = *leżeć martwym bykiem* („байдикувати”) + *coś leży jak byk* („щось добре помітне”) [7].

Інновації-скорочення – це фразеологічні скорочення, які полягають зменшенні словникового вигляду складу фразеологічного словосполучення. Наприклад, *jak білка в колесі* замість *kręcić się jak білка в колесі* [6]; *kot w worku* замість *kupić kota w worku* [7].

Інновації-додавання – це інновації, які полягають на поширенні словникового складу фразеологічного словосполучення новими складниками. Наприклад, *zeszła lekko na psy* (у фразеологізмі *zejść na psy* додано вираз *lekko*); *dzielić skórę na żywym niedźwiedziu* (у фразеологізмі *dzielić skórę na niedźwiedziu* додано вираз *żywym*) [7]; *стожильний морський вовк* (у фразеологізмі *морський вовк* додано вираз *стожильний*) [6].

Варто зазначити, що специфічною рисою інновацій-додавання є доповнення лексичного складу фразеологізму способом приєднання до нього виразу типу *przysłowiowy, przysłowiowo, tzw.*, що виконує додаткову визначальну функцію [2, с.53]. Наприклад, *przyszła koza do woza – jest przysłowiową kozą, która przyszła do woza, chwycić byka za rogi – chwycić przysłowiowego byka za rogi*.

Інновації-заміни – це інновації, які повстають внаслідок заміни одного складника фразеологізму на інший. Наприклад, *вовча послуга* (замість *ведмежа послуга*); *гарувати як віл* (замість *робити, як віл*) [6]; *łapać wszystkich srok za ogon* (замість *trzymać dwie sroki za ogon*) [7].

Інновації-регулювання – це інновації, які полягають на зміні:

а) числа: *наймички крутились, як мухи в окропі, готуючи парадову вечерю для гостей* (змінено однину виразу *муха* в фразеологізмі *вертяться, як муха в окропі*) [6];

б) стану: *ale potem poszedłem do klozetu, zamknąłem się i rozplakałem się jak bóbr* (змінено стан дієслова *plakać* у фразеологізмі *plakać jak bóbr*) [7];

в) виду: *wzяти бика за роги* (замість *брати бика за роги*) [6];

г) форми одного із складників: *siwiutki jak gołąbek* (замість *siwy jak gołąb*) [7];

д) заперечення або ствердження: *не поспішав з козами на торг* (замість *встигнути з козами на торг*) [6].

Проаналізувавши зоофразеологічні інновації на основі Корпусу польської мови та Корпусу української мови визначено, що:

- 1) зоофразеологізми доповнюються переважно прикметниками;
- 2) замінюються як основні компоненти фразеологізму, так і другорядні; при цьому не повинна змінитися семантика фразеологічної одиниці;
- 3) інновації-регулювання відбуваються тоді, коли змінюється число, стан та вид дієслова, граматична форма одного з компонентів фразеологізму;
- 4) скорочуються фразеологізми за допомогою усичення дієслів, часток та прикметників при порівняннях.
- 5) якщо в польській мові найбільш поширені інновації-доповнення та інновації-регулювання, то в українській найчастіше вживається лексична заміна компонентів фразеологізму. Однак найменш вживані як в польській, так і в українській мовах інновації-скорочення.

Наведений вище матеріал дає змогу стверджувати, що для фразеології як відносно самостійного рівня мовної структури притаманне поняття норми. Під фразеологічною нормою сучасної польської мови розуміємо сукупність апробованих польською мовною спільнотою фразеологізмів і перелік правил уживання цих одиниць. І саме внаслідок порушення мовцем фразеологічної норми виникають фразеологічні інновації різного типу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пашинська Л. Напрями дослідження неофраземіки у сучасній лінгвістиці. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 87-96.
2. Bąba S. *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Wyd-wo Naukowe Un-tu im. Adama Mickiewicza. Poznań, 1989. 215 s.
3. Fliciński P. *Innowacje frazeologiczne w świetle danych korpusowych*. Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza t. 18 (38), z. 2. Wyd-wo Poznańskie Studia Polonistyczne. Poznań, 2007. 9-19 s.
4. Müldner-Nieckowski P. *Wybrane pojęcia z zakresu frazeologii*. Wielki słownik frazeologiczny. Op.cit., 2003. 16-18 s.
5. Pajdzińska A. *Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji*. Wyd-wo UMCS. Lublin, 1993. 248 s.
6. Корпус української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx> (дата звернення: 15.03.2021)
7. Narodowy Korpus Języka Polskiego. URL: <http://www.nkjp.pl/> (дата звернення: 15.03.2021)

УДК 811.161.2

Діана Дякун
(Івано-Франківськ)

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ

У статті проведено зіставний аналіз компонентів фразеологічних одиниць польської та української мов для окреслення їхньої лінгвокультурної специфіки. Під час дослідження зроблено висновок, що, незважаючи на близькість цих мов та різні чинники, які також впливали на фразеологічний запас, мовні картини світу у цих спільнотах є особливими та унікальними.

Ключові слова: мовна картина світу, лакуна, образно-мотиваційна основа, фразеологічний відповідник, лінгвокультурна спільнота.

The article presents a comparative analysis of the components of phraseological units of the Polish and Ukrainian languages to outline their linguocultural specifics. The study concluded that,

despite the proximity of these languages and various factors that also influenced the vocabulary, the linguistic pictures of the world in these communities are special and unique.

Key words: *linguistic picture of the world, lacuna, figurative-motivational basis, phraseological equivalent, linguocultural community.*

Мова не може існувати без суспільства, яке використовує її для спілкування між собою. Адже це вже була б мертва мова, якщо б вона не мала носіїв. Вона не могла утворитися лише завдяки одній людині, це досягнення групи людей (племені, етносу, народу), тому що саме існування мови залежить від її використання великою кількістю людей [5, с. 55].

Мовна картина світу – це сукупність різноманітних мовних засобів, у яких наявне відображення унікальності сприйняття світу групами людей. Це особливий погляд кожної мовної групи на дійсність, який зафіксований в одиницях мови, яку вона використовує для мовлення та мислення [2, с. 20-21]. Для представників цих груп (етносів, народів тощо) картина світу зазвичай є очевидною, а для іноземців часто буває дуже складною для розуміння, що ускладнює вивчення мови.

Дослідження мовної картини світу почалися з досліджень В. фон Гумбольдта, Е. Сепіра, Б. Лі Уорфа. Цю тему досліджували багато польських та українських дослідників, зокрема: Г. Жук, Д. Бембенец, Й. Бартмінський, В. Цоцкевич, А. Пайдзінська, Р. Гжегорчикова, Р. Анусевич, О. Хом'як, М. Заремська, Л. Кушмар, П. Мацьків, О. Огуй, В. Сімонок, Т. Бірець, О. Залужна, Г. Теремчук, М. Юрій, М. Фоменкова, І. Кононенко, М. Мацьолек, У. Кольберова, Й. Самсель-Нізьолек та інші.

Оскільки польська та українська мови належать до однієї мовної групи, слов'янської, не дивно, що у цих мовах є багато схожих лексичних одиниць (слов'янські мови відрізняються від інших європейських мов великою часткою спільної лексики). Багато повних еквівалентів також спостерігаємо у фразеологізмах. Але все ж більша частина фразеологічних одиниць відрізняється за лексичним складом, образно-мотиваційною основою, що і свідчить про унікальність цих двох мов. Тому важливо порівняти їх для того, щоб побачити, наскільки чіткою є різниця у світогляді цих лінгвокультурних спільнот [4, с.125-126].

Фразеологія є таким рівнем мови, який постійно поповнюється новими одиницями. Зіставлення фразеологізмів різних мов, навіть тих, які не належать до однієї мовної групи, стає все більш розповсюдженим. Багато мовознавців досліджували цю тему (Н. Венжинович, О. Потебня, Е. Сапір, Б. Уорф, Г. Штомпель, Г. Солодухо, Ю. Солодуб, А. Кінашук та інші), адже вона є дуже актуальною і важливою для розвитку фразеології та мовознавства загалом.

Зіставний аналіз мовних картин світу у контексті польської та української фразеології є дуже важливим, адже досліджуючи фразеологію, можна дізнатися про мовну картину світу більше, ніж під час дослідження та порівняння лексичних одиниць двох або більше мов. Досліджуючи фразеологічні одиниці, варто робити акцент не на схожості (існує перелік чинників, завдяки яким можемо спостерігати схожі одиниці у різних мовах, навіть віддалених), а на різниці між фразеологізмами, адже асоціації з тими самими ситуаціями у лінгвокультурних спільнотах, навіть мов однієї мовної групи, не так вже й часто збігаються. Завдяки зіставному вивченню фразеології мов можна прослідкувати те, чого неможливо помітити при дослідженні однієї мови.

Джерело дослідження – польсько-український фразеологічний словник видавництва Лодзького університету, 2016 рік [див.: 7].

Часткові або неповні еквіваленти фразеологізмів називають відповідниками. Вони є подібними стилістично, мають те саме або подібне значення. Тобто вони вже не є еквівалентами, але і не є лакунами і мають схожість, тому зіставне дослідження, при наявності відповідників, можливе [3, с. 206].

Як відомо, у фразеології усіх мов світу є чітко виражений антропоцентризм, тому більшість фразеологізмів, які ми досліджуємо, стосуються безпосередньо людини [6, с. 35].

Оскільки у фразеології кожної мови відображений історичний досвід народу, досвід у веденні господарства, культурний та економічний розвиток, який накопичувався протягом

років, запас фразеологізмів постійно поповнюється новими одиницями (дуже часто нові фразеологізми витісняють одиниці, які давно існували і часто вживалися у мові). Порівнюючи фразеологію двох мов, учені порівнюють два світогляди. Тому важливо навчитися досліджувати фразеологізми комплексно і звертати увагу на різноманітні лексичні компоненти, з яких складаються фразеологічні одиниці [1].

Помітне місце в переліку фразеологізмів обох мов займають фразеологізми із компонентами на позначення соціального статусу людини. У різні періоди існування людства був чіткий поділ між класами у багатьох державах. Особливо різким був поділ на багатих та бідних, причому завжди кількість бідних у державах значно перевищувала кількість багатих, що дозволяло представникам «еліти» зловживати робочою силою звичайного люду. Зараз, у період процвітання капіталізму, соціальний статус також важливий, але його легко можна погіршити або покращити. Тому не дивно, що у мовах різних лінгвокультурних спільнот є достатньо таких фразеологічних одиниць і надалі продовжують з'являтися нові.

Досліджуючи фразеологізми польської та української мов, ми помітили відмінність у лексичному складі, що підкреслює своєрідність мовних картин світу лінгвокультурних спільнот. Носії мов використовують для опису одних і тих самих явищ різні образно-мотиваційні основи, тобто компоненти, з якими вони ці явища асоціюють [1]. Наприклад, фразеологізми *mieć pieniędzy jak lodu - мати грошей, як сміття* [7, с.81]. Тут ми бачимо наявність різних асоціацій з великою сумою грошей у представників двох мовних спільнот. В українській мові також є фразеологізм *у когось грошей кури не клюють*, у якому є зоонім [7, с.81]. Фразеологізм цей є дуже цікавим, адже підтверджує те, що усі й так знають (кури не клюють грошей). Він створений завдяки спостереженням за тваринами, адже кури й справді багато їдять.

Прислів'я *bogatemu to i byk się ocieli – кому ведеться, тому і півень несеться* характеризує багату людину [7, с.50]. Хоча у фразеологізмах обох мов присутні два різні зооніми: бик є ссавцем, а півень – птахом. Це можна пояснити тим, що польська шляхта часто володіла багатим господарством, тому у неї наявність биків було звичним явищем. Для українців це була розкіш, а ось півні та кури були в багатьох господарствах. І бик, і півень належать до самців, і їх організм не пристосований для зародження у ньому життя. Якщо бик не може отелитися, а півень не може нести яйця, то можна зробити висновок, що йдеться про щось неможливе, або те, чого важко досягнути, і що завдяки грошам можна добитись усього.

У прислів'ях *co wolno wojewodzie, to nie tobie, smrodzie – що попові можна, те дякові зась* говориться про те, що особа, яка має вище становище та статус у суспільстві або є старшою за віком, може собі дозволити речі, які іншим не дозволені [7, с.122]. Цікаво, що у польському варіанті є компонент «wojewoda», тобто йдеться про представника влади і про «smroda», так часто зневажливо називали селян у Середні віки, тобто тут помітне протиставлення класів, які існували лише у Польщі, тому в українській лінгвокультурі таких компонентів не може бути. В українському варіанті ми бачимо представників церковної ієрархії у православній церкві, що свідчить про велику роль церкви у житті українців. Тут можна говорити про спільну логіко-семантичну формулу, реалізовану в фразеологізмах за допомогою різних образів.

Фразеологізми *żyć ponad stan і жити не по кишені* описують марнотратну людину, яка витрачає більше, ніж заробляє [7, с.112]. Компонент «stan» у польському варіанті фразеологізму означає суспільний стан. На них було розділене суспільство під час феодалізму. Кожен стан мав свої права та обов'язки, і селяни не могли стати шляхтичами, бо стан передавався у спадок. Селяни не мали стільки грошей, скільки шляхтичі або духовенство, тому не могли дозволити собі жити так, як вони. В українському ж варіанті є компонент «кишеня», який символізує бюджет людини.

Польські та українські фразеологізми на позначення соціального статусу людини

<i>mieć pieniędzy jak <u>rodu</u></i>	<i>мати грошей, як <u>сміття</u>, у когось грошей <u>кури</u> не клюють</i>
<i>bogatemu to i <u>byk</u> się ocieli</i>	<i>кому ведеться, тому і <u>півень</u> несеться</i>
<i>żyć jak u Pana Boga <u>za piecem</u></i>	<i>жити, як у Бога <u>за дверима</u>, жити, як у раю (на небі), жити, як у батька за пазухою</i>
<i>co wolno <u>wojewodzie</u>, to nie tobie, <u>smrodzie</u></i>	<i>що <u>попові</u> можна, те <u>дякові</u> зась</i>
<i>ktoś jest goły jak <u>święty turecki</u></i>	<i>голий, як <u>бубон</u></i>
<i>nie móc związać <u>końca z końcem</u></i>	<i>перебиватися з <u>хліба на воду</u></i>
<i>szewc bez <u>butów</u> chodzi</i>	<i>не той <u>пиво</u> п'є, хто варить</i>
<i>gryźć kamienie</i>	<i>класти <u>зуби на полицю</u></i>
<i>głodny jak <u>wilk</u></i>	<i>голодний, як <u>собака</u></i>
<i>nie mieć co do <u>garnka</u> włożyć, nie mieć co do <u>ust</u> włożyć</i>	<i>не мати чого на <u>жорна</u> кинути</i>
<i>żyć <u>ponad stan</u></i>	<i>жити не по <u>кишені</u></i>

Отже, незважаючи на схожість лексики досліджуваних мов, існує багато фразеологізмів, які мають різні лексичні компоненти при схожій семантиці. Ці компоненти можуть бути дуже схожими, а можуть повністю відрізнятись. Причиною цього є різниця у світогляді, думках, асоціаціях представників мовних спільнот, історичних, культурних, економічних та інших особливостях у їхньому середовищі. У цьому й полягає лінгвокультурна специфіка фразеологічних одиниць.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н. Основні принципи зіставного вивчення фразеології різних мов. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія*. Івано-Франківськ. 2007. Вип. XV – XVIII. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/8388>
2. Живіцька І. А. Мовна картина світу як відображення реальності. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. Кривий Ріг : 2010. Вип. 4. С. 20-25.
3. Новікова Т. Переклад фразеологізмів крізь призму теоретичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна*. Вип. 52. С. 203-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_52_71
4. Kononenko I. Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Przegląd Środkowo-Wschodni* 2. Uniwersytet Warszawski. Warszawa. 2017. S. 119-134.
5. Kopińska M. Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata. *Mundu bat begirada anitz. Un mundo muchas miradas*. 2009. №2. S. 53-76
6. Pajdzińska A. My, to znaczy... (z badań językowego obrazu świata). *Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja. Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk*. 2001. Nr. 1 (66). S. 33-53.
7. Piasecka A. Tulina-Blumental I. Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny. *Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź. 2016. 184 s.

**МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Стаття присвячена питанню підготовки студентів-політологів до послідовного перекладу із застосуванням перекладацького скоропису. Запропонована тематика лекцій, які можуть бути використані у викладанні навчальної дисципліни «Теорія та практика перекладу».

Ключові слова: теорія перекладу, практика перекладу, скоропис, типи перекладу, вербалізація, аналіз, синтез.

The issue of preparing political science students for consecutive translation with the use of translation cursive is considered in this article. The topics of lectures that can be used in teaching the discipline "Theory and practice of translation" are proposed.

Key words: translation theory, translation practice, cursive, types of translation, verbalization, analysis, synthesis.

*«Наш час – час інтенсивного міжнародного обміну культурними цінностями, в тому числі літературними, і різноманітною науковою, технічною, політичною і діловою інформацією ... Звідси – все зростаюче значення перекладу у всіх галузях людської діяльності і загострення інтересу до різних сторін того складного явища, яким є переклад»
(А. В. Федоров, основоположник теорії перекладу)*

Перекладач – одна з найдавніших професій. З давніх-давен перекладачі виконували благородні завдання – служили справі взаєморозуміння між народами, людьми, державами.

На відміну від традиційної підготовки перекладачів запропонований курс проводиться в рамках навчання іноземної мови, забезпечує багатофакторні цілі у відносно короткий термін. Причому систематизація, повторення і розширення мовних знань, вдосконалення мовних навичок в галузі іноземних мов є основою, на якій формуються і розвиваються навички перекладацької діяльності, що носить чисто прикладний характер.

На заняттях слід враховувати комунікативні потреби учнів в їх майбутньої професійної діяльності, передбачаючи такі сфери спілкування і застосування іноземної мови:

А) професійно-наукову (переклад спеціальної літератури, анотування і реферування суспільно-політичної літератури, участь в наукових конференціях, наукові контакти тощо).

Б) професійно-ділову (переклад і складання ділової кореспонденції);

В) соціально-культурну (переклад друкованих публікацій – публіцистичних, в тому числі газетно-інформаційних текстів, а також аналогічних матеріалів, які сприймаються на слух.

Цілями цього курсу є:

1) Систематизація, повторення і розширення мовних знань в галузі іноземних мов, отриманих на основному етапі навчання методом свідомого зіставлення систем іноземної та рідної мов;

2) Вироблення навичок послідовного перекладу. Передбачено навчання:

– усному перекладу: письмово-усному, усно-усному, на слух – з аудіозаписи, з підготовкою і без підготовки, тобто з листа, з опорою на скорочений і знаковий запис;

– письмовому перекладу – повного і реферативному, в тому числі і на слух, а також двосторонньому перекладу діалогів на слух;

3) Удосконалення навичок і умінь в різних видах мовленнєвої діяльності на іноземній мові: говоріння (при всіх видах усного перекладу та редагування письмового транслята), письма (повний і реферативний переклад, складання анотацій), аудіювання (при

двосторонньому перекладі та переказ на слух), а також читання, особливо ознайомчого та пошукового (при перекладі на рідну мову, мову-посередник і реферативному перекладі з включенням додаткової інформації);

4) Розширення і узагальнення відомостей в галузі лінгвокраїнознавства на основі текстів з актуальних проблем сучасності з використанням прийому зіставлення лінгвокраїнознавчих – в системі передтестових завдань, а також матеріалів у формі монологу і діалогів узуально-поведінкового характеру.

Студенти-політологи фактично не мають поняття про теорію загального і конкретного перекладу, не дуже ознайомлені зі способами зіставлення мовного матеріалу контактуючих мов. Тому учнів необхідно ввести в курс проблем чисто професійного характеру. Таким чином, слід провести такі лекції:

1. Протокол поведінки перекладача.

2. Теоретичні основи перекладацької діяльності (одиниці перекладу, види перекладу, багатозначність мовного знака, поняття інваріантного перекладу, способи досягнення адекватності тощо).

3. Переклад як об'єкт лінгвістичного дослідження (розбіжності систем понять в мовах, категоріях відповідностей і теорія невідповідностей в перекладі).

4. Особливості мови газети (синтаксичні структури, лексика, явище конотації).

5. Особливості ділового стилю (синтаксичні структури, лексика).

6. Особливості синтаксису наукового стилю мовлення.

Особливу увагу слід приділити такій тематиці:

Тема 1. Візити, прийоми, зустрічі.

Тема 2. Міжнародні відносини. Переговори.

Тема 3. Міжнародне співробітництво.

Тема 4. Боротьба за мир і безпеку.

Тема 5. Конгреси, з'їзди, конференції.

Тема 6. Конституція України.

Тема 7. Україна.

Тема 8. Управління державою і обов'язки депутатів.

Тема 9. Жінка в соціальному суспільстві.

Тема 10. Охорона навколишнього середовища.

Тема 11. Економіка України.

Тема 12. Глобальні проблеми сучасності.

Тема 13. Наукові основи міжнародного співробітництва.

Вся ця інформація передбачена для того, щоб перекладач володів навиком включення в текст додаткової інформації з метою створення письмового реферату як кінцевого продукту своєї діяльності.

Пропонується наступний перелік тем лекцій:

Лекція 1. Протокол поведінки перекладача [9; 13].

Лекція 2. Переклад в сучасному світі [10].

Лекція 3. Труднощі перекладу [11].

Лекція 4. Основи теорії перекладу. Коротка історія перекладу [3].

Лекція 5. Поняття “переклад” [4].

Лекція 6. Види перекладу і їх особливості [2].

Лекція 7. Еквівалентність і адекватність. Частина 1 [5].

Лекція 8. Еквівалентність і адекватність. Частина 2 [5].

Лекція 9. Короткий огляд з теорії перекладу [12].

1) Що повинен знати і вміти перекладач.

2) Тема і рема в перекладі.

3) Тема і рема в перекладі. Практика.

4) Помилкові друзі перекладача.

5) Перекладацькі трансформації (генералізація, смисловий розвиток).

- 6) Що таке хороший переклад.
- 7) Імена людей в перекладі.
- 8) Скоропис в перекладі.
- 9) Послідовний переклад.

Лекція 10. Усний послідовний переклад [6, с. 13-34].

Лекція 11. Основи перекладацької скоропису [6, с. 37-43].

Лекція 12. Завдання аналізу [6, с. 43-75].

Лекція 13. Завдання синтезу: деякі загальні міркування [6, с. 87-103].

Усний послідовний переклад близький за формою до побутового міжмовних посередництва з точки зору поверхневого спостереження і представляється оманливе легкою діяльністю. На ділі послідовний переклад – найскладніша професійна діяльність, що вимагає від перекладача унікальних професійних навичок, величезної напруги пам'яті і уваги і задіє всі сторони його особистості – від інтелекту та ерудиції до емпатії і акторських здібностей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Булгакова Л.Н., Гарбовский Н.К., Нечаева В.М. Пособие по переводу (русский язык – французский язык). Москва : Русский язык, 1988. 332 с.
2. Дукорская Л. Виды перевода и их особенности. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9PdQPeuu0RA> (дата обращения: 1.03.2021).
3. Дукорская Л. Краткая история перевода. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=whNXPbeeYqA> (дата обращения: 1.03.2021).
4. Дукорская Л. Понятие «перевод». Теория перевода и ее роль в социально-гуманитарном аспекте. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g5Q9odTadr4> (дата обращения: 1.03.2021).
5. Дукорская Л. Эквивалентность и адекватность перевода. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FsiMSQ3bN-4> (дата обращения: 1.03.2021).
6. Зубанова И.В. Скоропись в последовательном переводе. Москва : Р. Валент, 2016. 216 с.
7. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
8. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
9. Палажченко П.Р. Личность и профессионализм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wVdC8JNFQ7c> (дата обращения: 27.02.2021).
10. Палажченко П.Р. Перевод в современном мире. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BFiok7BDfKo> (дата обращения: 28.02.2021).
11. Палажченко П.Р. Профессия и время. Записки переводчика-дипломата. Москва: Новая газета, 2020. 905 с.
12. Перевод жив. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCxBQnIzIqhtMTEkiyPMZFuA> (дата обращения: 28.02.2021).
13. Суходрев В.М. Язык мой – друг мой. Москва : ТОНЧУ, 2008. 536 с.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК МЕТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються проблеми формування мовної особистості як мети навчання іноземної мови (англійської мови).

Ключові слова: іноземна мова, мовна особистість, компетентний фахівець, особистість.

This article discusses the formation of the language of the person as the goal of learning a foreign language.

Key words: foreign language, linguistic personality, competent person, the person.

Сьогоднішній підхід до освіти докорінно відрізняється від традиційного, який існував протягом багатьох десятиліть.

У традиційній освіті акцент ставився на передачу студентам певної суми знань, а рівень освіченості визначався обсягом знань випускників. Не випадково, молодим фахівцям часом радили забути, чому їх вчили в інституті і познайомитися з виробництвом.

Добре відомо, що одна тільки сума знань, якими володіє людина, не може гарантувати його професійну придатність. Людина, що володіє великими знаннями і не здатний застосувати їх до вирішення конкретних практичних завдань, не може бути хорошим фахівцем. Крім того, сьогодні, коли економічні обставини змушують професіонала міняти не тільки місце роботи, але часто і саму професію, важливою стає не передача суми знань, а формування особистості, здатної до їх самостійного набуття, що відчуває в цьому потребу і вміє застосувати знання на практиці.

Саме тому сьогодні на перше місце ставиться завдання формувати компетентного фахівця, тобто фахівця який не тільки засвоїв певні знання, але який сформував компетенції необхідні для здійснення професійної діяльності. При цьому компетенції включають в себе загальнокультурні, загально професійні та спеціальні компетенції.

Якщо задуматися, сьогоднішній підхід до вищої професійної освіти націлений на формування компетентної особистості професіонала, здатного здійснювати практичну професійну діяльність не в уявному штучному спеціальному середовищі, а в реальному суспільстві - носії певної культури з її цінностями, нормами, мораллю і законами.

Таким чином, мета вищої професійної освіти - формування гармонійної, повноцінної особистості, що володіє необхідним для успішного функціонування в суспільстві і в конкретній професійній сфері набором компетентностей.

При цьому основою для всього навчання та особистісного зростання є мовна особистість, який є кожен представник народу. Його формування як особистості з дитинства починається одночасно з формуванням мовної особистості, бо засвоюючи рідну мову, людина засвоює і цінності і норми своєї культури. Культура як матриця, що формує систему цінностей, критерії оцінки, в першу чергу, приходять до людини через мову і разом з мовою. Засвоюючи рідну мову в процесі спілкування, людина одночасно соціалізується і засвоює рідну культуру, тобто формується як мовна особистість. Поняття «мовної особистості» вперше введене Ю.Н. Карауловим. Воно виявилось надзвичайно емним і актуальним і невідповідно встало на чолі кута не тільки багатьох теоретичних досліджень, але і широко використовується в практиці освіти.

Як прийнято вважати, мовна особистість має, як мінімум, тривірневу структуру: вербально-асоціативна мережа, тобто володіння певним вокабуляром і правилами оперування їм в процесі мовного спілкування – знання не тільки значення слів і

синтаксичних структур мови, а й лексико-граматичних валентностей і узусу. Другий, більш високий рівень, - тезаурус, який представляє собою індивідуальну мовну картину світу як частину загальнонаціональної і загальнокультурної. Нарешті, третій, вищий рівень мовної особистості - мотиваційний - являє собою систему цінностей, що забезпечує і певні критерії оцінок і, відповідно, мотивуючу поведінку людини в тих чи інших ситуаціях. Природно, в рамках однієї нації і культури формуються різні особистості, але в основі їх лежить система загальнокультурних цінностей, а вчинки оцінюються по загальнокультурній шкалі оцінок.

В процесі вищої професійної освіти відбувається розвиток особистості, в тому числі і мовної особистості, основи якої вже сформовані в процесі усього життя студента.

Зовсім по-іншому йде справа при навчанні іноземної мови. Адже іноземна мова – це невід'ємна і, можливо, найбільш істотна частина іншої культури, з іншим набором цінностей, норм, зі своєю власною мовною картиною світу і системою оцінок. Якщо ми підходимо до навчання іноземної мови таким механістичним чином, відбувається як би «переклеювання етикеток» на предметах і явищах навколишнього світу. При цьому вже дуже швидко виявляється що самі предмети в цьому світі різними мовами, а, отже, і різними народами виділені по-різному. З найпростішими прикладами ми стикаємося вже на початкових етапах навчання. Наприклад, як сказати по-англійськи «рука» і «нога», якщо там для цього чотири слова «arm» і «hand» і «leg» і «foot». Приклади можна множити до нескінченності. Ще складніше з граматику. Ну як «наклеїти етикетки» на англійські «tenses», якщо їх шістнадцять, а не три, як в українській мові. А що робити з артиклем? Однак, складності навчання іноземної мови не обмежуються розбіжностями в лексиці і граматичному ладі, а, отже, і в мовних картинах світу. Виявляється, що і стоїть над ними система цінностей, а відповідно, і критерії оцінки інші. Можливо, вперше ми зіткнулися з цим коли студенти стали активно брати участь в міжнародних програмах. Дуже швидко наші англомовні партнери зорієнтувалися і стали не просто запитувати рекомендації («Letter of recommendation»), а й надсилати для них щось начебто анкети, де були прикріплені необхідні претенденту на участь у програмі особисті якості. Першим з них був «individualism» (індивідуалізм), а якість «скромність» зовсім відсутнє. Це дуже наочний приклад різних систем цінностей в різних культурах. Сьогодні про це написано дуже багато.

Наведений приклад, на мій погляд, наочно показує, що не можна просто вчити іноземну мову. Навчання іноземної мови як необхідна умова успішності повинна мати на увазі формування вторинної мовної особистості з новою вербально-асоціативною мережею, новою картиною світу і новим мотиваційним рівнем.

Звісно ж, що формування первинної мовної особистості та вторинної мовної особистості йдуть принципово різними шляхами. По-перше, формування первинної мовної особистості починається з моменту появи дитини на світ і сприйняття їм мови оточуючих. При цьому практично одночасно дитина опановує слова і певні культурні норми і цінності. Вже дошкільник, у якого ще обмежена вербально-асоціативна мережа, засвоїв основні культурні норми і цінності, знає «що таке добре і що таке погано». В цілому ряді випадків у багатьох людей вербально-асоціативна мережа протягом усього життя недостатньо сформована. При цьому мотиваційний рівень їх особистостей, як правило, сформований повністю.

Зовсім іншу картину спостерігаємо ми під час навчання іноземної мови. По-перше, воно починається значно пізніше. Процес цей аж ніяк не стихійний і не природний. У дитини немає життєвої необхідності у вивченні іноземної мови. Іноземна мова для нього не засіб соціалізації, для нього відсутня природне мовне середовище, що дозволяє йому вчитися методом проб і помилок. Час, відведений на вивчення іноземної мови, дуже малий в порівнянні з часом засвоєння рідного.

Природно, що процес навчання іноземної мови повністю контролюється і моделюється. Ретельно відбирається навчальний матеріал – необхідна лексика і грамика. Планується черговість засвоєння і система вправ. При цьому виявляється, що зусилля викладача спрямовані на формування в учнів вербально-асоціативної мережі. Викладач бачить своє завдання як навчання учня дізнаватися слова і граматичні структури, правильно вживати їх у

своїй промові. І це природно, тому що рівень володіння вербально-асоціативної мережею піддається безпосередньому спостереженню і контролю, на відміну від двох інших, більш високих рівнів мовної особистості – тезаурусного і мотиваційного.

Не можна не відзначити, що і формування вербально-асоціативної мережі далеко не легке завдання. З огляду на обмеженість часу, виділеного на навчання іноземної мови, тут необхідно ретельний відбір мовного матеріалу саме з урахуванням професійних і особистісних потреб учня – вікових, культурних, загально-професійних, спеціальних. Отже, навчальний матеріал повинен включати як мінімум три компоненти: загальноповсякденна лексика і базові граматичні структури, загальнонаукова лексика й елементи наукового стилю викладу, а також спеціальна професійна лексика. Саме цим обумовлено сьогодні наявність професійно-орієнтованих навчальних комплексів: для економістів, юристів, психологів, математиків і т.п.

Здається, що тематичний підхід до навчання лексики в більшій мірі сприяє формуванню мовного тезауруса, тобто визначених фрагментів іншомовної мовної картини світу. Слід зазначити, що індивідуально-особистісна картина світу (як мовна, так і немовна) завжди в достатній мірі фрагментарна і найбільш повно сформована в області повсякденного життя, а також в сферах професійної діяльності та особистісних інтересів. Безсумнівно, іншомовна мовна картина світу (тезаурус вторинної мовної особистості) буде ще більш фрагментарна, однак, необхідно, щоб вона була сформована в сферах професійної діяльності та соціально значимого спілкування.

Що стосується мотиваційного рівня, раніше передбачалося, що він не може бути сформований поза природно-мовного й культурного середовища й формується тільки у людини, яка прожила кілька років в країні мови, що вивчається. Природно, що перебування в мовному середовищі і іншомовному соціумі стимулює формування мотиваційного рівня. Однак, при цілеспрямованому навчанні його формування можливо. Цьому сприяють читання автентичної літератури, перегляд кінофільмів з використанням завдань, спеціально зорієнтованих на виявлення культурних цінностей, аналіз реакції носіїв мови на ту чи іншу ситуацію, знайомство з історією культури народу-носія мови. Не випадково, нові сучасні комплекси (наприклад, «Change Up» і «Team Up») містять так звані «Culture Corner».

У процесі такого навчання і формування необхідних компетенцій і формується в кінцевому підсумку вторинна мовна особистість.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ерасова Л.Г. Культура сквозь призму языка. *Известия Воронежского государственного педагогического университета*. 2013. Т. 261. № 2. С. 235-236.
2. Иванцова Е. В. О термине «языковая личность»: истоки, проблемы, перспективы использования. *Вестник Томского государственного университета*. Томск: ТГУ, 2010. № 4 (12). С. 24-32.

УДК 82.09(73)

*Альона Советна, Ольга Лісун
(Черкаси)*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВ ОБАМИ

У статті досліджено та представлено особливості використання стилістичних прийомів для емоційного забарвлення мови на прикладах політичних промов Барака Обами. В ході роботи було розглянуто стилістичні фігури, природа, характер і функції експресивних засобів та їхня роль в межах політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, промова, синтаксично-стилістичні засоби, емоційне забарвлення.

The article examines and presents the peculiarities of using stylistic devices for emotional coloring of language on the example of Barack Obama's political speeches. In the course of the work the stylistic figures, nature, character and functions of expressive means and their role within the political discourse were considered.

Key words: *political discourse, speech, syntactic and stylistic means, emotional coloring.*

Провідною тенденцією розвитку сучасної лінгвістики є дослідження саме стилістичних особливостей, що презентують національномовну картину світу автора в текстах різних стилів, зокрема політичному. Актуальність даної теми дослідження зумовлена зростанням інтересу лінгвістів (Є. П. Ільїн, М. Паллуді, О. В. Гурко, Х. Ліпс, Н. О. Таїрова, Г. Винокур, О. О. Тараненко) до проблеми особливостей вжитку стилістичних прийомів для забарвлення мови ораторів у сфері політичного дискурсу.

В основі даного дослідження лежить виявлення характеру та функцій експресивних засобів та з'ясування їх ролі в межах політичного дискурсу. За мету також поставлено дослідити, які стилістичні прийоми використовує під час своїх промов Барак Обама.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: окреслити місце промови у сучасному політичному мовленні, виявити особливості функціонування стилістично-синтаксичних фігур та дослідити їх роль у політичному дискурсі американського президента.

Публічне мовлення – складне функціонально-стилістичне утворення. З одного боку публічному виступу притаманні логічна і мовна організація, стилістична стрункість, стислість, з іншого – звільнення від книжних канонів та набуття рис розмовності. Чим більше виступ відхиляється від простого інформування, тим більший вплив він має на слухача, тим продуктивнішою стає сама комунікація. Отже, розмовність стає виразною стилістичною ознакою публічного мовлення, що включає і простоту фразотворення, і відхилення від граматичних норм, і використання розмовної лексики та фразеології, і використання різних вербальних засобів для привернення уваги слухачів. Відомо, що однією з основних рис ораторського стилю є емоційність спілкування, що забезпечує виразність мовлення за рахунок доцільного використання вербальних і невербальних засобів. Емоційність ораторської промови передається різними рівнями мови. На фонетичному рівні – це особлива інтонація, сповільнення чи прискорення темпу промови, наголос, паузи та інші елементи. На лексичному рівні емоційне навантаження несуть слова, які мають не тільки предметно-логічне значення, а й оцінювальний компонент, а також підсилювальні частки та вигуки. На синтаксичному рівні – це антитеза, повтори, паралельні конструкції, інверсія, риторичні питання та інші стилістичні прийоми. Провідною тенденцією розвитку сучасної лінгвістики є дослідження стилістичних особливостей, що презентують національномовну картину світу автора в текстах різних стилів, зокрема політичному. Політична промова належить до інформативно-переконувального типу політичних текстів. Композиція текстів політичних промов складається, як правило, з вступу, основної частини і закінчення. Мета вступу полягає в тому, щоб привернути та опанувати увагу аудиторії для подальшого сприйняття інформації. Основна частина, як структурна одиниця політичної промови, містить виклад матеріалу та аргументацію. Основні методи викладу інформації – індуктивний (перехід від конкретного до загального) і дедуктивний (від загального до часткового). Закінчення текстів політичних виступів, що аналізувалися, являє собою ретроспективний хід мовця – він повертається до найважливіших пунктів основної частини й будує закінчення, опираючись на них [3, с. 65]. Виокремлення різновидів політичної промови стає можливим завдяки таким факторам: 1) місце реалізації промови; 2) тематичний зміст текстів; 3) аудиторія, на яку спрямована промова. Матеріалом нашого дослідження стали передвиборчі, парламентські та дипломатичні промови Б. Обами. Під час дослідження увага звертається на те, які лексичні та синтаксичні стилістичні прийоми вжито під час промов. У політичному дискурсі особливої актуальності набуває експресивність, яку забезпечує низка певних засобів. Синтаксичні стилістичні засоби поділяються на окремі групи з огляду на тип

трансформації моделі речення: звуження моделі речення (еліпсис, називні речення, апосіопеза, асиндетон, парцеляція), розширення моделі речення (повтори, перелічення, тавтологія, полісиндетон, паралельні конструкції), зміна порядку слів (інверсія, відокремлення членів речення), транспозиція значення речення (риторичні питання) [4, с. 73]. Також не можна опустити використання цитат, характерних для мови Барака Обами. Адже влучне використання цитат відомих політиків, діячів культури, американських героїв, до якого успішно вдається політичний діяч, полегшує осмислення інформації і тим самим підвищує мовний вплив. І особливо цікавим є те, що ці цитати орієнтовані на ідеологічні координати своєї системи.

«...our second President, John Adams, wrote, “The United States has in itself no character of enmity against the laws, religion or tranquility of Muslims”» [5]. Цією цитатою американський президент підсилює прояв дружності до мусульманського світу.

Образ людини, яка глибоко вірує в Бога, що дав їй достаток і благословення, яскраво демонструється цитатою: «The Almighty God has blessed our land in many ways» [5]. Такий ефект досягається завдяки використанню епітета *almighty* та присвійного займенника *our*.

Тексти промов президента містять чималу кількість паралелізмів – тотожних будов речень чи їх частин: «Live on the Mississippi or on the Volga (Moscow, July 7, 2009)»; «That is true for Russia, just as it is true for the United States (Moscow, July 7, 2009)». Паралелізмами Обама підкреслює рівноправність двох держав – Росії та США.

У наступних прикладах ми можемо побачити, як за допомогою паралельних синтаксичних конструкцій *we are rich or poor..., from Iowa or New Hampshire..., we are black or white* та лексичних або контекстуальних антонімів *Des Moines and Davenport, Latino or Asian, a boy or a girl* Б. Обама будує конструкції. «Men and women in Des Moines and Davenport; in Lebanon and Concord come out in the snows of January...».[6] «Whether we are rich or poor; black or white; Latino or Asian; whether we hail from Iowa or New Hampshire, Nevada or South Carolina, we are ready to take this country in a fundamentally new direction».[7]

Не обходяться тексти і без риторичних питань. Барак Обама використовує риторичне питання для посилення виразності мовлення: «What change will they see? What progress will we have made? Are you fired up? Ready to go? Fired up. Ready to go». [7]

У наступному прикладі риторичне питання використовується разом із пресупозицією. І питання, і відповідь будується від імені інших людей, хоча думку мовець виражає свою. Це ще один із соціолінгвістичних прийомів впливу на адресата. «Out of work? Tough luck. No health care? The market will fix it». [6] (відповідає від імені діючої влади).

У своїх промовах Обама часто використовує інверсію з метою чіткого вираження своєї точки зору: «I don't oppose all wars. What I am opposed to is a dumb war. What I am opposed to is a rash war».[8]

Для логічного й емоційного підсилення повідомлення, Обама вживає емоційні конструкції з дієсловом *to do*, яке передає значення інтенсивності дії: «I do so recognizing that change cannot happen overnight». [5]

Б. Обама часто вдається до використання анафори. Наприклад, говорячи про економічну депресію, він наголошує, що тільки разом стане можливим вирішення цієї проблеми, оскільки «anyone could make it if they tried – no matter who you were, no matter where you came from, no matter how you started out». [7]

Слід відмітити, що промови Б. Обами не надто забарвлені різноманітними епітетами, лише один епітет дуже часто вживається у словосполученнях — це *great*: *great country, great state, great nation, great sacrifice, great supporter, great supporter, great contest*.

Відомо, що для підсилення аргументації оратор користується образними засобами мови: метафорами і порівняннями. Зазвичай образні вислови в ораторському стилі є трафаретними, такими, що легко сприймаються, адже образи, побудовані на несподіваних порівняннях фактів і явищ, вимагають часу для їх сприйняття та усвідомлення зв'язків. Такий повільний процес відволікає увагу аудиторії від сприйняття подальшої інформації: *as hard as, as small as, as deeply as*.

Часто вживаються гіперболи та літоти, що підсилюють емоційну забарвленість промов та надають масштабності мислення політика: *nearly half the nation; for every single American*.

Також виявлено вживання фразових дієслів для урізноманітнення лексичного складу промов: *work for, hold any American back from, look for, fight back with, sum up, go out, leave for*.

Особливо важливими є останні слова оратора. Вони залежать від виду промови. У доповіді на політичну тему містяться пропозиції щодо покращення або зміни поточної ситуації. Завершуючи політичний виступ, оратор використовує прийом повтору. Крім того, в кінці виступу оратор може використати риторичне питання, зробити аудиторії комплімент, викликати сміх, використати цитату, а також подякувати за увагу. Обама зазвичай у кінці промов дякує своєму народу: *“Thank you, South Carolina. I love you.”* [7].

Пріоритети зовнішньої політики Обама базувалися на ідеологічних ліберальних постулатах. Для політичних промов Обама притаманним є вживання синтаксичних стилістичних засобів, побудованих на розширенні синтаксичної моделі речення, зокрема повторів, перелічення, паралельних конструкцій, транспозиція значення речення, а саме риторичне питання та зміна порядку слів (інверсія). Зафіксовано вживання цитат, які служать для інформативності фрагментів висловлювань та підсилення значення слів політичного лідера.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. Москва: Флинта, Наука, 2009. 384 с.
2. Азнаурова Э. С. Очерки по стилистике слова. Ташкент : Фан, 1973. 405 с.
3. Гулей М.Д. Структурно-композиційна організація тексту політичної публічної промови. *Тези Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики»*. Черкаси : Редакційно-видавничий центр ЧІТІ, 2001. С. 62–65.
4. Єфімов Л. П., Ясінецька О. А. Стилистика англійської мови і дискурсивний аналіз : навч.-метод. посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 240 с.
5. Remarks By The President Barack Obama: Victory speech: URL: <http://www.whitehouse.gov/2008/11/04/remarks-president-victory-speech>.
6. Remarks By The President: A More Perfect Union. «The Race Speech»: URL: <http://www.whitehouse.gov/remarks-president-a-more-perfect-union-the-race-speech>.
7. Text of American Presidents' Speeches: URL: <http://www.nytimes.com>.
8. Remarks By The President Barack Obama: Speech Against Iraq War : URL: <http://www.whitehouse.gov/2008/11/04/-remarks-president-against-iraq-war>.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 101.3

Лілія Тішко
(Дніпро)

МИСЛЕННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті досліджуються особливості та значення мислення, розуміння його змісту. Описуються особливості мислення у сучасному світі науково-технічного прогресу.

Ключові слова: мислення, роздуми, пізнання, буття, інформація, науково-технічний прогрес.

The article examines the features and meaning of thinking, understanding its content. Describes the features of thinking in the modern world of scientific and technological progress.

Key words: thinking, reflection, knowledge, being, information, scientific and technological progress.

Однією із найвиразніших ознак людини є її спроможність мислити, аналізувати інформацію, вдосконалювати своє бачення світу, гармонійно й обдумано з ним взаємодіяти. Ця здатність людини до пізнання світу довкола себе і усвідомлення себе в ньому реалізовувалася протягом всієї історії людства у різних культурах.

Безумовно, мислення є надзвичайно важливим, оскільки, перш ніж діяти, ми думаємо. Нехтуючи ним, ми будемо ігнорувати найважливішу властивість людини. Лише людина, яка мислить може повноцінно творити своє життя. Ті ж, для кого мислення не є властивим – просто існують, подібно світу тварин чи рослин, так як мислення постає формою самоусвідомлення під кутом зору власних життєвих зацікавлень людини та її життєвого вибору. Тому здатність оцінювати дійсність, а не лише сприймати її, постає величезною перевагою людського інтелекту, запорукою людського прагнення до розвитку, до самовдосконалення.

Тою мірою, якою людина здатна на сьогоднішній день осмислити та зрозуміти себе і своє становище у світі, якою рішучістю вона пронизана пройти всю можливу дистанцію розумового прояснення своєї життєвої ситуації, – саме тою мірою вона філософствує або постає філософом. Важливо зрозуміти, що завдяки філософії людина заявляє про своє бажання взяти на себе відповідальність за свідоме вирішення своєї життєвої долі.

Цілком зрозуміло, що мислення людини постійно змінюється, удосконалюючись від однієї історичної епохи до іншої. Причому в процесі цієї зміни мислення впливає як на епоху, так і на процес життєдіяльності людини. Однак потрібно враховувати також і зворотній вплив епохи на структуру і сам процес мислення [2; с. 26]. Так, сучасні трансформаційні зрушення, що відбуваються в суспільстві, позначаються не лише на сфері виробництва, але й на організації самого ж процесу мислення. Сьогоднішні виклики глобального світу вимагають продуманості, інтенсивності інтелектуальних зусиль, які поєднують у собі знання, культуру і здатність до діяльності. Тому мисляча особистість є метою цивілізаційного розвитку.

Варто пам'ятати, що сучасний світ переповнений інформаційними вірусами, які змінюють мислення і, як результат, – поведінку людини. Будучи провідниками шкідливих тверджень, вони атакують свідомість людей і перетворюють їх на слухняне стадо. У такий спосіб інформаційні віруси підштовхують до прийняття рішень, вигідних їхнім творцям.

У своїй праці «Становище людини» відома американська мислителька ХХ століття Ханна Аренд відзначила, що «суспільство служителів», в яке ми перетворилися, дозволяє людям відмовитися від своєї індивідуальності і ставати звичайними «функціями», замість того, щоб брати на себе відповідальність за життя, мислити і діяти самостійно. Вони стають

пасивним відображенням навколишнього середовища, високо розвинутими тваринами, а не справжніми людьми, які приймають свідомі рішення [1, с. 34]. На прикладі даного філософського трактату легко зрозуміти, що сила філософського мислення полягає насамперед у вмінні ставити все нові й нові питання світу й самому собі, у вмінні мислити раціонально, вмінні розуміти свої думки та думки інших, вмінні самостійно приймати правильне рішення, свідомо оцінюючи ситуацію. Відносно цього дуже влучно зауважив німецький філософ-іраціоналіст Артур Шопенгауер: «...У того, хто мислить самостійно в руках є компас, що допоможе стати на вірний шлях» [5, с. 177].

На сьогоднішній день науково-технічний та соціальний прогрес вимагає вмінь швидко адаптуватися до сучасних умов життя суспільства, змінюватися та вдосконалюватися на основі самостійно набутих знань, знаходити шляхи розв'язання професійних і соціальних завдань у будь-яких нестандартних ситуаціях [3, с. 227]. Таким чином, особливості життя сучасного людства вимагають володіння комплексними навичками мислення.

Варто розуміти, що людина не має потреби у володінні величезним масивом інформації. Натомість важливим є те, щоб нова інформація зміцнювала вже побудовану систему і поглиблювала наявне знання. Тільки так наша картина світу може стати повною. «Як величезна, але не систематизована бібліотека не може принести стільки користі..., так і величезний багаж знань, якщо вони не опрацьовані власним мисленням, мають значно меншу цінність, ніж значно менша кількість свідчень, але глибоко продуманих» [5, с. 174].

Серед найважливіших якостей мислення треба звернути особливу увагу на таку характеристику мислення як критичність. Мається на увазі не просто вміння мислити, а мислити логічно і раціонально; аргументувати, аналітично дискутувати, правильно висловлювати свою думку та розуміти думки інших. Покращити якість критичного мислення можна за допомогою вміння інтерпретувати прочитане, прислухаючись до інтерпретації інших; вміння дискутувати та вміння письмово описувати свої думки. Тільки ті люди, які активно і правильно мислять, можуть точно оцінити події, проаналізувати факти, зробити потрібні висновки.

Критичність мислення підносить нас від випадкового формування світогляду до усвідомлення його творення. Кожна людина вибудовує повноту знання по-своєму, тому це постійний процес та своєрідний стиль сприйняття інформації, коли нове знання обов'язково пов'язується з уже засвоєним.

Варто відзначити, що водночас сам процес мислення тісно пов'язаний з емоціями та поведінкою людини. Вони ж взаємообумовлено переплітаються між собою, впливаючи на її життя. Тому наші думки, індивідуальний спосіб сприйняття дійсності, характер мислення іноді допомагають нам, а іноді пригнічують.

Спостережливість деяких філософів дозволила виявити факт того, що мислення неабияк відображається навіть на зовнішності людини. Якщо бути точнішим, – ми є тим, що ми думаємо! Кожна із думок на час своєї присутності накладає на обличчя свій вигляд, закарбовуючись, в результаті багатьох повторень, там назавжди. «Трапляються навіть такі люди, – пише Артур Шопенгауер, – на обличчі яких відображена така наївна вульгарність і приниженість думок, обмеженість розуму, що просто дивуєшся як вони ризикують виходити з такою фізіономією, не надягаючи маски» [5, с. 9].

Таким чином, мислення є досвідом буття, що змушує змінюватися та перероджуватися. Кожне життя являє собою певну точку зору на світ, а людина постає в цьому процесі осмислення як «орган» осягнення істини, що одержує тим самим життєвий вимір. Повнота бачення, суджень і оцінок додає нам відчуття повноти життя та поглиблює розуміння світу. Поглиблюючи мислення, ми даємо своєму внутрішньому світу можливість стати багатшим, повнішим, змістовнішим. Але працювати над цим не може хтось із зовні, лише ми особисто.

Здатність мислити є невід'ємною частиною життя, яку треба розвивати й удосконалювати. Це заповідь свободи в XXI ст., а не лише основа суспільного прогресу. Проте, на жаль, характерною рисою багатьох людей залишається бездумність, що з плином часу лише посилюється. Сьогодні сила техніки переросла та послабила здатність людини

приймати рішення. Тому вкрай необхідно відсторонюватися від речей і бути відкритим до нового пізнання світу. Варто навчитися не лише вирішувати проблеми, а й ставити їх самостійно. Саме тоді людина зможе вистояти у безмежному світі науково-технічних відкриттів та нових звершень, не втрачаючи себе. Бо здатність мислити є головною особливістю людини, необхідною для виживання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Батлер-Бодон Т. 50 великих книг по філософії. Київ: Форс Україна, 2019. 432 с.
2. Гальченко М. Мислення як ресурс творення соціокультурної реальності. *Нова парадигма*. 2017. Вип. 132. С. 25-33.
3. Горохова В. Значущість критичного мислення для сучасних суспільства та освіти. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Філософія*. 2014. Вип. 42. С. 226-240.
4. Карівець І.В. Сутність філософії, або чому ненавидять філософію *Гуманітарні візії*. 2017. №1 (5). С. 81-85.
5. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. Санкт-Петербург: Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. 256 с.

МЕДИЧНІ НАУКИ

УДК 796:616.748-085:616

Сергій Адаменко
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ОСІБ З ЧАСТКОВИМ ПОШКОДЖЕННЯМ АХІЛЛОВОГО СУХОЖИЛЛЯ

Розроблено комплексну програму фізичної терапії для осіб з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля. Наведені особливості проведення програми фізичної терапії відповідно до даної патології. Підібрані сучасні засоби та методи фізичної терапії: кінезіотерапію, гідрокінезотерапію, міофасціальний реліз, ортезування, лікувальний масаж та кінезіотейпування.

Ключові слова: фізична терапія, ахіллове сухожилля, гідрокінезотерапія, міофасціальний реліз, кінезіотейпування.

A comprehensive physical therapy program for people with partial Achilles tendon damage has been developed. Features of carrying out the program of physical therapy according to the given pathology are resulted. Selected modern means and methods of physical therapy: kinesiotherapy, hydrokinesotherapy, myofascial release, orthoses, therapeutic massage and kinesiotaping.

Key words: physical therapy, Achilles tendon, hydrokinesotherapy, myofascial release, kinesiotaping.

Вступ. Розриви та часткові пошкодження ахіллового сухожилля по частоті виникнення складають від 20 до 32% загального числа пошкоджень великих сухожилля опорно-рухового апарату. Приблизно кожна десята травма при заняттях спортом припадає на розриви ахіллового сухожилля [1, с. 133]. Повторні розриви та часткові пошкодження ахіллового сухожилля, за даними різних вітчизняних і зарубіжних авторів, становлять від 2 до 21%. [2, с. 56]

Відновлення нормальної функції кінцівки після повного або часткового пошкодження ахіллового сухожилля являє собою тривалий процес, оскільки включає у себе адаптацію ахіллового сухожилля, нормалізацію нервово-трофічних порушень триголового м'язу гомілки, а також відновлення рухових, побутових, трудових і спортивних навичок. В літературних джерелах освітлені два методи лікування надриву ахіллового сухожилля: консервативний та оперативний. Після кожного з цих методів лікування відбувається довготривала фізична терапія, яка направлена на повноцінне відновлення функції ахіллового сухожилля та підвищення його міцності. Рання та комплексна фізична терапія – найбільш перспективний метод відновлення функції пошкодженої кінцівки [5, с. 80].

Питанням фізичної терапії хворих з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля займалися багато вітчизняних та закордонних спеціалістів, існують розроблені програми, але з кожним роком з'являються нові сучасні засоби та методи фізичної терапії, які б доцільно було включити в нову програму.

Мета дослідження. Розробити комплексну програму фізичної терапії для осіб з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля.

Матеріали і методи. Аналіз та узагальнення сучасної наукової та методичної літератури з питань фізичної терапії осіб з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля.

Результати дослідження. Після проведеного огляду вітчизняних та закордонних засобів та методів для фізичної терапії осіб з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля нами було розроблено комплексну програму для їх відновлення.

Програма фізичної терапії передбачала застосування кінезіотерапії, лікувального масажу, кінезіотейпування, інструментальної іммобілізаційної м'якотканинної техніки,

міофасциального релізу та гідрокінезіотерапії. Під час її побудови обов'язково враховувались дидактичні принципи, методи обстеження (гоніометричні, больові відчуття за візуально-аналоговою шкалою болю, антропометричні показники, мануально-м'язове тестування за Ловеттом та шкалу для оцінки якості життя хворого J. Leppilahti.

Програма включала такі періоди: передопераційний, іммобілізаційний, часткової іммобілізації, відновлення силової витривалості та укріплення м'язово-сухожильної системи.

Передопераційний період

Завдання: ознайомлення з програмою фізичної терапії; покращення психоемоційного стану; укріплення м'язів верхнього плечового поясу.

На передопераційному періоді фізичний терапевт підбирає додаткові засоби для пересування, оскільки після оперативного втручання буде тривалий час без навантаження на кінцівку [4, с.41]. Для зменшення вираженості набряку та больових відчуттів призначають холодотерапію на місце травмування, надають підвищене положення кінцівці. Фізичний терапевт розповідає хворому програму фізичної терапії при частковому пошкодженні ахіллового сухожилля та її тривалість. Проводять за участю фізичного терапевта загально-розвиваючі вправи (для здорової кінцівки, верхнього плечового поясу), ідеомоторні та дихальну гімнастику.

Період іммобілізації (1- 4 тижні)

Завдання: покращення трофічних процесів в ахілловому сухожиллі; зменшення набряку та больових відчуттів; стимуляція м'язів стегна та гомілки; покращення психоемоційного стану; покращення самообслуговування.

Відразу після операції накладається функціональний знімаючий ортез із сучасних високотехнологічних матеріалів форми 3М «soft cast» і «scotchcast». Даний ортез з усіх боків щільно охоплює стопу та гомілку до верхньої її третини, має підошву – компенсатор еквінусної позиції стопи клиновидної форми. Для зменшення вираженості больових відчуттів оперованій кінцівці надають знерухожене положення (положення спокою). Нога розміщена в положенні елевації злегка припідняте положення, а післяопераційна ділянка протягом першої доби постійно охолоджується кріоманжетом (для ліквідації з набряку).

Лікувальна гімнастика проводиться під контролем фізичного терапевта, у вихідних положеннях хворого лежачи на спині, боці, животі, стоячи, без опори на хвору кінцівку. Виконувалися загально-розвиваючі вправи, які охоложують всі м'язові групи, крім м'язів литки та стопи, ідеомоторні вправи для колінного і над'яtkово-гомілкового суглобів, активні рухи в кульшовому суглобі, вправи для верхнього плечового поясу. Заняття проводяться 2 рази на добу по 20 хв.

Через 2-3 дні після операції, коли стан пацієнта поліпшується, вправи виконуються з використанням обтяжень і опорів (гантелями вагою до 3-5 кг, гумовими або пружинними амортизаторами та іншим спортивним інвентарем). Через 2 тижні після операції призначаються ізометричні напруження триголового м'язу гомілки з мінімальним зусиллям, кожне тривалістю до 5-6 секунд, 5-7 разів на день по 2-3 хв.

Лікувальний масаж призначають на здорову кінцівку, комірцеву зону, грудну клітку, спину за необхідності, дозволяється масажувати хвору кінцівку в зоні стегна, сідниць, нижче колінного суглоба забороняється до повного зняття іммобілізації.

Інструментальна мобілізаційна м'якотканинна техніка (IASTM) виконується на 14-18 добу для покращення еластичності рубця, профілактики утворення спайково-рубцевого процесу і тугорухливості в суглобі. З 4 тижня додаються вправи з супротивом з допомогою еластичної стрічки. Укріплення м'язів гомілки продовжується шляхом малювання букв в алфавітному порядку в повітрі.

Період часткової іммобілізації (5-8 тижнів)

Завдання: відновлення рухливості в над'яtkово-гомілковому суглобі; покращення трофічних процесів в місці надриву ахіллового сухожилля; покращення еластичності рубця; поступова адаптація до навантаження хворої кінцівки.

Після 3-4 тижня хворим дозволяється, як правило пересуватися з повним навантаженням на оперовану кінцівку з додатковою опорою на тростину. Через 6-8 тижнів відмова від іммобілізації, ходьба у звичайному взутті з використанням ортопедичного підп'ятника висотою 1-1,5 см на протязі наступних 2 тижнів. Руховий режим розширюється з моменту формування рубця (після 6-го тижня іммобілізації), виконуються динамічні вправи для тренування силової витривалості м'язів стегна з використанням тренажерів: згинання та розгинання гомілки та ін.

Дозволяються активні рухи надп'яtkово-гомілковому суглобі у всіх площинах з повною можливою амплітудою без обмеження, на відмінно від пасивних рухів, які не рекомендуються. Саме ходьба буде сприяти розвитку об'єму рухів в, а не стретч-вправи. Обережно потрібно виконувати інверсію та еверсію стопи в ізометричному режимі.

Проводяться активно-пасивні вправи для надп'яtkово-гомілкового суглоба, загально-розвиваючі вправи, спеціальні для стимуляції пропріорецепторів, ізометричні напруження для триголового м'яза повинна проводитись поступово, час затримки має збільшуватися від 1-2 секунд до 6-8 с. Обов'язково напруження м'язів чергують з дихальними вправами і вправами на розслаблення. До заняття включають активні рухи в колінному суглобі.

Легкий лікувальний масаж розпочинають виконувати із здорової кінцівки поступово переходячи на хвору, виключаються інтенсивні розтирання, грубі розминання в зоні ахіллового сухожилля. На рубець виконують магнітолазер, електрофорез з актовегіном, ножні ванни в теплій воді 35-36 градусів.

Заняття на велотренажері в ортезі починати з 10 хв. Поступово збільшуючи час в залежності від вираженості больових відчуттів.

Період відновлення силової витривалості та укріплення м'язово-сухожильної системи гомілки (9-16 тижнів)

Завдання: адаптація до фізичного навантаження; відновлення повної функції в надп'яtkово-гомілковому суглобі (з акцентом на дорсіфлексію); відновлення правильного стереотипу нормальної ходьби; збільшення загальної витривалості спортсмена; збільшення сили триголового м'яза.

Головними засобами фізичної терапії є терапевтичні вправи в залі кінезотерапії, басейні, а також тренування під час ходьби, а допоміжними – лазеротерапія, міофасціальний реліз, масаж і електростимуляція, що прискорюють ремодулювання ахіллового сухожилля і підвищення скорочувальної здатності м'язів. Період тренування силової витривалості м'язів стопи і гомілки (від 2-го до 3 місяця після операції) характеризується функціонально-морфологічною перебудовою ахіллового сухожилля.

Електростимуляція проводиться по 10 хвилин, до вираженого скорочення триголового м'яза, повторними курсами по 10-12 процедур, з перервами протягом 5-7 днів, виконується на протязі всього періоду фізичної терапії [6, с.488].

Для профілактики повторного пошкодження ахіллового сухожилля виконується процедура кінезіотейпування.

Методика. Вимірюється довжина першої смуги тейпа починаючи від нижньої частини п'яти до середини гомілки. Довжина другої смуги буде дорівнює відстані від внутрішньої сторони щиколотки до зовнішньої. Лежачи на животі, зігніть надп'яtkово-гомілковий суглоб, натягнувши пальці ніг на себе по можливості. Перша смуга тейпа наклеюється з натягом 0-10% на нижню частину п'яти через сухожилля до середини гомілки. Друга смуга наклеюється перпендикулярно першій, починаючи з середини внутрішньої частини стопи і рухаючись до середини зовнішньої [3, с. 46].

Висновки. Було проаналізовано етіологію, патогенез та симптоми часткового пошкодження ахіллового сухожилля. Розроблено комплексну програму фізичної терапії для осіб з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля, яка включала кінезіотерапію, лікувальний масаж, кінезіотейпування, інструментальну іммобілізаційну м'якотканинну техніку, міофасціальний реліз та гідрокінезіотерапію.

Перспективи досліджень планується провести клінічні дослідження та оцінити ефективність програми фізичної терапії для осіб з частковим пошкодженням ахіллового сухожилля.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Анкін М.Л., Петрик Т.М., Голомовий О.В. Відновлення гострих пошкоджень ахіллового сухожилля з використанням перкутанного шва. *Запорізький медичний журнал*. 2010. (4): С.132-134.
2. Головаха М.Л., Горелов А.М., Шишка И.В., Банит О.В., Титарчук Р.В. Ранняя функциональная нагрузка после восстановления поврежденных ахиллова сухожилия. *Вісник ортопедії, травматології та протезування*. 2011; (1): С.54-58.
3. Касаткин М.С. Основы кинезиотейпирования. Учебное пособие. Москва: Спорт. 2015. 76 с.
4. Кравчук Л.Д., Зінченко В.В., Коваль О.А., Ходирев Д.С. Відновлення функції ходи у хворих з розривами ахіллового сухожилля. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019; 1 (107): С.40-43.
5. Раад Абдул Хаді Мохаммад Альальван, Вітомський В, Лазарева О, Вітомська М. Фізична реабілітація після розривів ахіллового сухожилля: огляд сучасних підходів. *Слобожанський наук.-спорт. вісник*. 2017; 2(58): С. 78-86.
6. Kang S., Thordarson D.B., Charlton T.P. Insertional Achilles tendinitis and Haglund's deformity. *Foot Ankle Int*. 2012; 33(6): 487-91.

УДК 616.8-07

*Тайсія Губарева
(Київ)*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ОСІБ З ТУНЕЛЬНИМ СИНДРОМОМ

У статті розглянуті традиційні та сучасні підходи до побудови процесу фізичної терапії для осіб з тунельним синдромом. Розглянуті положення міжнародної класифікації функціонування відносно організації і направленості заходів фізичної терапії. Наведені принципи фізичної терапії та підходи до постановки SMART-цілей. Розроблено програму фізичної терапії для осіб з тунельним синдромом.

Ключові слова: фізична терапія, тунельний синдром, міофасціальний реліз, кінезіотейпування, лікувальний масаж.

The article considers traditional and modern approaches to the construction of the process of physical therapy for people with tunnel syndrome. The provisions of the international classification of functioning in relation to the organization and direction of physical therapy measures are considered. The principles of physical therapy and approaches to setting SMART-goals are given. A physical therapy program for people with tunnel syndrome has been developed.

Key words: physical therapy, tunnel syndrome, myofascial release, kinesiotaping, therapeutic massage.

Вступ. Під тунельним синдромом розуміють комплекс клінічних проявів (чутливих, рухових і трофічних), обумовлених здавленням, обмеженням нерву у вузьких анатомічних просторах (анатомічний тунель). Тунельні невропатії становлять третину захворювань периферичної нервової системи і суттєво погіршують життя пацієнта, вимагаючи навіть зміни професії. [5, с. 978] Оскільки є велика кількість людей, які роблять повторювані рухи кисті та зап'ястя протягом дня, щороку реєструється приголомшлива цифра 3 мільйони

випадків осіб з тунельним синдромом. Близько 5% людей у Сполучених Штатах мають синдром зап'ястного каналу. [6, с.41] Розповсюдженість синдрому складає 3,5 випадки на 1000 населення в цілому. Частіше зустрічається у жінок 70% випадків чим у чоловіків. Пік синдрому спостерігається від 30 до 60 років. В 2,5 разів частіше у людей які мають надмірну вагу тіла. Даний синдром зустрічається частіше серед людей, які працюють за комп'ютером та використовують мишку. Під час цієї дії відбувається тиск на сухожилля та безпосередньо на серединний нерв, з'являються симптоми біль, оніміння, поколювання у пальцях, згодом біль піднімається вверх по руці. Згодом з'являються функціональні проблеми, слабкість в кисті та руці, які впливають на самообслуговування людей та їх професійну діяльність [3, с. 76]. Однак у вітчизняній літературі досить мала кількість наукових праць присвячених тунельному синдрому, хоч кількість осіб з даним синдромом невпинно зростає. Тому враховуючи актуальність даного синдрому, нами було прийнято рішення звернути увагу на дану проблематику та розробити комплексну програму фізичної терапії для осіб працездатного віку з даною патологією із залученням сучасних методів та засобів.

Мета дослідження. Визначити методичні основи та особливості побудови програми фізичної терапії для осіб з тунельним синдромом.

Матеріали і методи. Аналіз та узагальнення сучасної наукової та методичної літератури з питань фізичної терапії осіб з тунельним синдромом.

Результати дослідження. Перед розробкою програми фізичної терапії для осіб з тунельним синдромом, обов'язково проводиться обстеження хворих на поліклінічному етапі, яке включає збір анамнезу, пальпацію, оцінку больових відчуттів в променево-зап'ястному суглобі при активних рухах, мануально-м'язове тестування ослаблених м'язів залучених в патологічний процес та оцінку за опитувальником непрацездатності руки та кисті (Disability of the Arm Shoulder and Hand Outcome Measure – DASH). Відповідно до отриманих даних на кожного хворого розробляється профіль Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ), який допомагає мультидисциплінарній команді у досягненні цілей короткострокових та довгострокових. Профіль МКФ вміщує такі компоненти: структуру та функцію організму, діяльність та участь, фактори зовнішнього середовища та особистісні фактори, які є дуже важливими у відновленні хворого та впливають на ефективність проведеної програми [2, с. 49]. Мультидисциплінарна команда є важливою при відновленні осіб працездатного віку з тунельним синдромом та включає лікаря травматолога, фізичного терапевта, асистента фізичного терапевта, лікаря фізичного терапевта, ерготерапевта та при необхідності лікаря невропатолога та інших спеціалістів. Працює команда до відновлення функції верхньої кінцівки, зникнення больових відчуттів у променево-зап'ястному суглобі та укріпленні м'язів верхньої кінцівки.

Після детального обстеження мультидисциплінарною командою ставлять SMART-цілі, які є короткострокові та довгострокові.

Цілі короткострокові ставилися (на 3-5 днів): зменшення вираженості болі при рухах в променево-зап'ястному суглобі; зменшення компресії на серединний нерв; покращення психоемоційного стану; покращення трофічних процесів в променево-зап'ястному суглобі та м'язах залучених в патологічний процес.

Цілі довгострокові (на 30 днів): зменшення больових відчуттів під час активних рухів в променево-зап'ястному суглобі; укріплення згиначів кисті та великого пальця; розтягнення спазмованих розгиначів; покращення психоемоційного стану осіб працездатного віку з тунельним синдромом.

Відновлення хворих проводиться на поліклінічному етапі, яке включає три рухові режими: щадний, щадно-тренуючий та тренуючий.

Оскільки більшість осіб з тунельним синдромом звертаються за допомогою з вираженими больовими відчуттями, нами було включено до програми техніку Малліган, яка швидко допомагало зняти виражені больові відчуття.

Техніка Малліган. Мобілізація руху для променево-зап'ястного суглоба (латеральне ковзання/медіальне ковзання/ротація). В.п. лежачи на спині або сидячи, лікоть лежить на кушетці. Положення фізичного терапевта. Стоячи або сидячи в залежності від положення пацієнта. Рука фізичного терапевта захоплює першим міжпальцевим проміжком дистальний кінець променевої та ліктьової кістки з медіального і латерального боку (в залежності від виконання ковзання). Першим міжпальцевим проміжком другої руки захоплюється ряд кісток зап'ястя з медіальної і латеральної сторони в залежності від направлення мобілізації. Передпліччя фізичного терапевта повинно утримуватись у відповідальності з суглобовою лінією (косо верх по направленню до шиловидного відростка променевої кістки).

Для зменшення больових відчуттів та часткової іммобілізації променево-зап'ястного суглобу проводять кінезіотейпування.

Методика. Для аплікації використовуйте два І-подібні тейпи. Якорь першої стрічки накладіть на середину кисті без натягу, далі пацієнт максимально розгинає кисть до верху, стрічку накладіть до середини передпліччя з натягом від 0-10 %, далі пацієнт поступову розгинає кисть, фізичний терапевт наклеює та активізує стрічку. Друга стрічка клеїться на променево-зап'ястний суглоб з натягом 50-75% [6, с. 42].

До програми включається щадний комплекс вправ, який вони виконують під контролем фізичного терапевта в подальшому він має їх виконувати в домашніх умовах самостійно.

Щадно-тренуючий руховий режим. Комплекс лікувальних вправ повторюються збільшується кількість повторень до 20 разів. Лікувальний масаж проводиться комірцевою зоною та хворої верхньої кінцівки. Масаж поєднували з інструментальною іммобілізаційною м'якотканинною технікою, яка направлена на покращення еластичності м'язів кисті та передпліччя. Після процедур проводиться постізометрична релаксація (ППР).

ППР: Вихідне положення (В.п.) – сидячи на кушетці, рука зігнута в ліктьовому суглобі під кутом 90°. В.п. фізичного терапевта – стоячи спереду обличчям до пацієнта, фіксує однією рукою передпліччя його зігнутої руки, а 2–5-й пальці іншої своєї кисті розташовує на розігнутих долонних поверхнях дистальних фаланг 2–5-го пальців руки пацієнта. В фазу вдиху пацієнт згинає свої пальці та чинить опір фізичному терапевту протягом 7–9 секунд. На видиху фізичний терапевт розгинає пальці хворого.

ППР: (для розгиначів кисті – ліктьового розгинача зап'ястя, розгинача пальців і розгинача мізинця). В.п. хворого – сидячи на стільці з зігнутим під кутом 60–70° передпліччям. В.п. фізичного терапевта – стоячи з дорсального боку, однією рукою фіксує надпліччя однойменного боку, а другою кистю – охоплює тил кисті зігнутої руки пацієнта. На вдиху протягом 7-9 секунд пацієнт розгинає кисть, чинячи опір фізичному терапевту, на видиху – останній згинає кисть.

Для розтягнення м'язів рекомендується проводити стрейтчинг:

Обертальне розтягнення м'язів кисті.

Методика виконання. В.п. одна рука випрямлена і паралельна полу. Обертайте зап'ястя вниз і назовні, потім з допомогою іншої руки ще більше розверніть кисть верхе

Розтягуючі м'язи: променевої м'яз, ліктьовий розгинач зап'ястя, супінатор, розгиначі пальців, довгий та короткий розгиначі великого пальця.

Методичні рекомендації. Оскільки передпліччя, кисть та пальці представляють собою багато м'язів, сухожилів і зв'язок не потрібно надмірно розтягувати дану зону, надто швидко застосовуючи значну силу.

Тренуючий режим. Вправи виконуються на кожний окремий м'яз та починаються з розминки або «прокатування» не менше 30 секунд, якщо м'яз був досить сильно напружений, то 1-2 хвилини. Під час процедури хворому з тунельним синдромом рекомендується зупинитися на больовій точці і утримувати вплив на протязі 30-45 секунд. Якщо під час процедури виникав різкий наростаючий біль, то тиск на цю ділянку припиняють, оскільки є ймовірність, що в зоні тиску виявився нерв або судина [4, с.820]. Під час регулярного застосування методики міофасициального релізу має бути зниження хворобливості певної ділянки, а це відбувається в результаті розслаблення напруженого м'язу, а воно, у свою

чергу, може бути наслідком рефлекторного аутогенного гальмування в даному м'язі. Під дії тиску, який створюється циліндром при взаємодії з напруженими м'язами, повинно викликати реакцію руйнування тригерних точок і розслабляти "прокочується" м'язи, сприяючи поліпшення їх розтяжності [1, с.24].

Під час міофасциального релізу на ролик використовує принцип, відомий, як «Аутогенне придушення». Під час надавлювання 2 сухожильний орган Гольджі – рецепторний орган, виявлений в місцях з'єднання м'язів з сухожиллями, який має високу чутливість до зміни напруги в м'язі, коли напруга збільшується до ступеня, що високий ризик травми (тобто розриву сухожилля), орган Гольджі як відповідна реакція стимулює м'язів до розслабленню. Це рефлекторне розслаблення і є те саме «аутогенне придушення». Орган Гольджі корисний не тільки як засіб захисту від травм, він також грає роль у високій ефективності технік стретчинга пропріоцептивної нейром'язової фасилітації. Для покращення трофіки у хворій кінцівці рекомендується особам працездатного віку з тунельним синдромом після закінчення курсу лікувального масажу проводити собі в домашніх умовах самомасаж курсом по 10-12 сеансів [3, с.80].

Висновки. Розробка програми фізичної терапії для осіб з тунельним синдромом, визначення завдання та встановлення напрямку процесу відновлення з дотриманням принципів, побудовою МКФ профілю, постановкою SMART-цілей. Доповнення традиційної програми фізичної терапії сучасними засобами для відновлення осіб з тунельним синдромом: кінезіотейпування, техніка Малліган, міофасциальний реліз, інструментальну іммобілізаційну м'якотканинну техніку та постізометрична релаксація.

Перспективи досліджень планується провести клінічні дослідження та оцінити ефективність програми фізичної терапії для осіб з тунельним синдромом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Анатомия стрейтчинга: большая иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Н.А.Татаренко. Москва: Эксмо; 2019. 224 с.
2. Герцык А.М. К вопросу применения решений в физической реабилитации. *Слободжанский научно-спортивный вестник*. 2015. №2. С. 48-52.
3. Carpal tunnel syndrome treatment with open surgical release: a study in 292 patients. Georgiev GP, Karabinov V, Matev B, Piev A, Kotov G, Landzhov B. <http://www.iempam.bas.bg/journals/acta/acta24b/76-81>. *Acta Morphol Anthropol*. 2017;24:76–81.
4. Conservative therapeutic management of carpal tunnel syndrome. Martins RS, Siqueira MG. *Arq Neuropsiquiatr*. 2017;75:819–824.
5. Effect of radial shock wave therapy for carpal tunnel syndrome: a prospective randomized, double-blind, placebo-controlled trial. Wu YT, Ke MJ, Chou YC, et al. *J Orthop Res*. 2016;34:977–984.
6. Modern physical methods for treatment of carpal tunnel syndrome. Lutskanova S, Troev T, Zalalieva A. *Cont Med Prob*. 2016;1:41–43.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 633.16:631.527

*Ольга Важеніна, Наталія Васько, Михайло Козаченко,
Павло Солонечний, Олексій Наумов, Олексій Зимогляд, Ганна Шевченко
(Харків)*

ВАРІАБЕЛЬНІСТЬ ОЗНАК ПРОДУКТИВНОСТІ СОРТІВ ПИВОВАРНИХ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО

В Інституті рослинництва імені В.Я. Юр'єва НААН у 2013–2019 рр. проведено дослідження мінливості кількісних ознак пивоварних сортів ячменю ярого в залежності від генотипу та умов вирощування. За коефіцієнтом варіації (V, %) встановлено, що найбільш сильно варіюють продуктивність та продуктивна куцистість, слабо – кількість зерен у колосі. Встановлено істотну достовірну кореляцію коефіцієнта варіації з рівнем прояву ознаки – при збільшенні амплітуди мінливості ознаки підвищується коефіцієнт варіації.

Ключові слова: *ячмінь ярий, варіабельність, продуктивність, генотип, гідротермічні умови.*

In 2013-2019, the Plant Production Institute named after V.Ya. Yuriev of NAAS studied the variability of quantitative traits in spring brewing barley varieties, depending on the genotype and growing conditions. Judging from the coefficient of variation (V, %), we established that the performance and productive tillering capacity were the most variable parameters, while the grain number per spike was the least variable feature. There was a significant correlation between the coefficient of variation and the trait expression level: the wider the trait amplitude is, the higher the coefficient of variation is.

Key words: *spring barley, variability, performance, genotype, hydrothermal conditions.*

Чисельними дослідженнями показано, що рівень і мінливість селекційно цінних ознак, зокрема продуктивності, залежать від сорту та умов вирощування, а також можуть мати різну варіабельність [1, 2, 4, 5, 8, 9, 11, 12]. Це пояснюється тим, що реалізація врожайності та продуктивності є специфічною для сорту, а сорт як основний елемент технології вирощування є результатом складної взаємодії генотип-середовище, так як може реалізувати продукційний потенціал і технологічні якості лише в конкретному середовищі [10]. Для комбінаційної селекції, яка є ефективним методом одержання бажаної рекомбінації необхідних ознак, важливе значення має наявність вихідного матеріалу. Компоненти схрещування повинні мати ознаки, які необхідно поєднати в одному генотипі [6, 7].

Таким чином, мета дослідження – встановлення рівня та варіабельності ознак сортів ячменю в залежності від умов вирощування та добір вихідного матеріалу для селекції є актуальною, зокрема для селекції пивоварних сортів, які потребують особливих умов вирощування для збереження якості сировини.

Вихідним матеріалом для дослідження були три пивоварні сорти ячменю ярого (Святогор, Sebastian, Xanadu). Досліди проведено в 2013–2019 рр. за методикою кваліфікаційної експертизи сортів рослин [3]. Площа ділянки 10 м², у чотирьох повтореннях. Статистичну обробку експериментальних даних робили за програмою STATISTICA 10 – дисперсійний аналіз з апостеріорним порівнянням за Homogenous groups (Fisher LSD), кореляційний аналіз та визначення коефіцієнтів варіації.

Погодні умови 2013–2019 рр. були дуже різними, що дало змогу всебічно оцінити експериментальний матеріал. Так, вегетаційний період 2013 р. був дуже несприятливим для росту та розвитку ячменю ярого, також несприятливим був і 2019 р. Максимально сприяли розвитку ячменю ярого умови 2014 р. Інші роки характеризувалися середніми за сприятливістю гідротермічними умовами.

У результаті дослідження визначено середнє значення рівня кількісних ознак у сортів ячменю ярого за кожен рік та середнє за сім років (табл. 1). Усі сорти є низькорослими, з високою продуктивною кущистістю, колосом середньої довжини та з високим рівнем продуктивності (понад 2,0 г з рослини). Тобто, відібрані для дослідження сорти є типовими пивоварними з оптимальним для цих сортів екотипом. Тому за цими показниками істотні відмінності за генотипом відсутні, але такі відмінності відмічено в залежності від гідротермічних умов року дослідження.

Таблиця 1. Рівень продуктивності та інших кількісних ознак у сортів ячменю ярого, 2013–2019 рр.

Сорт	Кількісна ознака					
	Висота, см	Продуктивна кущистість, стебел	Довжина колоса, см	Кількість зерен у колосі, шт.	Маса зерна з колоса, г	Продуктивність, г
Xanadu	59	2,3	7,8	25	1,44	2,80
Sebastian	53	3,0	7,7	23	1,21	2,93
Святогор	62	2,3	7,5	22	1,18	2,39

Примітка Жирним шрифтом виділено найбільш низькі у досліді значення

Мінливість кількісних ознак сортів ячменю ярого була різною в залежності від умов середовища. Так, найменше реагувала на зміну умов кількість зерен у колосі, де коефіцієнт варіації був низьким (6,23–9,93 %). За нею – довжина колоса (7,29–12,78 %) та висота рослини (8,13–14,13 %) (табл. 2). Середньою була варіабельність маси зерна з колоса (14,60–16,53 %), а високою – продуктивної кущистості (32,00–40,09 %) та продуктивності (33,99–42,80 %).

Таблиця 2. Коефіцієнти варіації продуктивності та інших кількісних ознак у сортів ячменю ярого, 2013–2019 рр.

Сорт	Коефіцієнт варіації за ознакою					
	Висота	Продуктивна кущистість	Довжина колоса	Кількість зерен у колосі	Маса зерна з колоса	Продуктивність
Xanadu	14,13	32,00	12,78	9,93	15,01	42,80
Sebastian	8,13	40,09	9,24	8,87	16,53	42,08
Святогор	12,27	33,92	7,29	6,23	14,60	33,99

Примітка Жирним шрифтом виділено найбільш низькі у досліді коефіцієнти варіації

Для встановлення залежності варіабельності від рівня прояву ознаки було проведено кореляційний аналіз між показниками середнього значення продуктивності та інших кількісних ознак і відповідними коефіцієнтами варіації. В результаті встановлено, що коефіцієнт кореляції між рівнем ознаки та її варіабельністю складає $r = 0,80-0,97$ у залежності від ознаки та є істотним достовірним. Тобто, чим нижчим є рівень прояву ознаки, тим меншою є її варіабельність, тоді як при збільшенні амплітуди мінливості ознаки відповідно підвищується коефіцієнт варіації.

Таким чином, мінливість кількісних ознак продуктивності залежить від генотипу та середовища. Найсильнішою є реакція на зміну умов вирощування продуктивності та продуктивної кущистості, слабкою – кількості зерен у колосі. Встановлено також істотну достовірну залежність рівня коефіцієнта варіації від рівня прояву ознаки – при збільшенні амплітуди мінливості ознаки відповідно підвищується коефіцієнт варіації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бердін С.І., Ткаченко О.М. Формування структури продуктивності посівів ячменю ярого в умовах Північно-східного Лісостепу України. *Вісник Сумського НАУ*. 2013. Вип. 11(26). С. 52–55.

2. Васько Н.І., Солонечний П.М., Козаченко М.Р., Наумов О.Г., Важеніна О.Є., Солонечна О.В., Зимогляд О.В. Варіабельність продуктивності та її структурних елементів у сортів ячменю ярого. *Миронівський вісник*. 2017. Вип. 5. С. 21–31.
3. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових, круп'яних та зернобобових на придатність до поширення в Україні. Міністерство аграрної політики та продовольства України, УІЕСР, 2016. 81 с.
4. Addisu F., Shumet T. Variability, heritability and genetic advance for some yield and yield related traits in barley (*Hordeum vulgare* L.) landraces in Ethiopia. *Int. J. of Plant Breeding and Genetics*. 2015. V. 9. Issue 2. P. 68–76. DOI: 10.3923/ijpb.2015.68.76.
5. Ahmadi J., Vaezi B., Pour-Aboughadareh A. Analysis of variability, heritability and interrelationships among grain yield and related characters on barley advanced lines. *Genetika*. 2016. V. 48. Issue 1. P. 73–85. DOI: 10.2298/GENSR1601073A.
6. Khanzadeh H., Vaezi B., Mohammadi R., Mehraban A., Hosseinpor T., Shahbazi K. Grain yield stability of barley genotypes in uniform regional yield trails in warm and semi warm dry land area. *Indian J. Agric. Res.* 2018. № 52(1). P. 16–21. DOI: 10.18805/IJARE.A-290.
7. Křen J., Houšť M., Tvarůžek L., Jergi Z. The effect of stand structure on the grain quality of spring barley. *Plant, Soil and Environment*. 2019. V. 4. P. 205–210. DOI: 10.17221/584/2018-PSE.
8. Shaaf S., Bretani G., Biswas A., Fontana I.M., Rossini L. Genetics of barley tiller and leaf development. *J. of Integrative Plant Biology*. 2019. V. 61. Issue 3. P. 226–256. DOI: 10.1111/jipb.12757.
9. Shrimali J., Shekhawat A.S., Kumari S. Genetic variation and heritability studies for yield and yield components in barley genotypes under normal and limited moisture conditions. *J. of Pharmacognosy and Phytochemistry*. 2017. № 6(4). P. 233–235.
10. Tokhetova L.A., Umirzaka S.I., Nuryanova R.D., Baizhanova B.K., Akhmedova G.B. Analysis of economic-biological traits of hull-less barley and creation of source material for resistance to environmental stress factors. *Internat. J. of Agronomy*. 2020. DOI: 10.1155/2020/8847753. URL: www.hindawi.com>ija>2020.
11. Tricase K., Amicarelli V., Lamonaca E., Rana R.L. Economic analysis of the barley market and related uses. 2020. URL: www.intechopen.com/books/grases-as-food-and-feed/. DOI: 10.5772/intechopen.78967.
12. Valcheva D., Vulchev D., Popova D., Ozturk I., Kaya R. Productive potential of Bulgarian and Turkish varieties and lines of barley in the conditions of Southeast Bulgaria. *Trakiya University Journal of Natural Sciences*. 2013. V. 14. No 2. P. 97–102.

УДК 635.656:631.5

Ігор Дідур, Вольдемар Мостовенко
(Вінниця)

ЕКОНОМІЧНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ УДОСКОНАЛЕНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ГОРОХУ ОВОЧЕВОГО В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

У статті наведено результати наукових досліджень з економічної та енергетичної ефективності удосконалених елементів технології вирощування гороху овочевого у правобережному Лісостепу України. Економічна ефективність вирощування гороху овочевого характеризується позитивними результатами на всіх варіантах досліді. Найменшим цей показник був на контролі (7553-8601 та 11989-12630 грн/га вищим він був на другому, як і третьому і четвертому варіантах досліджень (8596-9644 і 13020-13673 грн/га); (9796-10765 та 13746-14399 грн/га); (10548-11517 і 14814-15862 грн/га). Тобто із підвищенням рівня урожайності за рахунок інтенсифікації технології вирощування культури поступово зростає прибуток вирощеної продукції. Досягаючи свого максимуму на

четвертому варіанті досліджень, де внаслідок синергетичної взаємодії елементів живлення, віддача від внесених добрив зростає. Висока урожайність зерна гороху овочевого, яка акумулювала найвищі показники енергії – 12,55 та 14,87 млн. ккал забезпечила отримання високого коефіцієнта енергетичної ефективності у наших дослідженнях, який у сорту Скінадо склав 3,36, а у сорту Сомервуд – 3,99.

Ключові слова: горох овочевий, сорт, економічна та енергетична ефективність, зона вирощування.

Горох овочевий важлива білкова культура. Він містить 20-22% сухої речовини, 6-7% білку, 5-7% цукрів, 2-4% крохмалю. За вмістом білку він займає провідне місце серед овочевих культур. Біологічну цінність білка визначають його легка засвоюваність організмом людини, склад незамінних амінокислот: лізину (1,52 м%), триптофану (0,25%), треоніну (0,84%) та ін.

Постійне зростання цін на мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливо тощо призводить до збільшення витрат на вирощування та зменшення прибутку від реалізації зерна гороху. Тому важливо не лише досягнути високого рівня врожайності, але й одночасно отримати покращення показників економічної ефективності. Рентабельність вирощування гороху становить 42,5-74,6 %.

Схема досліду включала вивчення таких варіантів: *Фактор А* – сорти: 1. Скінадо – контроль. 2. Сомервуд; *Фактор В* – вапнування: 1. Без вапнування; 2. 0,5 норми вапна за г. к.; 3. 1,0 норми вапна за г. к. *Фактор С* – Підживлення: 1. $N_{30}P_{60}K_{60}$ + Інокуляція (фон) – контроль; 2. Фон+ Вуксал Екстра СоМо (1 л/т насіння); 3. Фон+ Вуксал Екстра СоМо (1 л/т насіння)+ Вуксал Мікроплант під час росту вегетативної маси – 1,5 л/га; 4. Фон+ Вуксал Екстра СоМо (1 л/т насіння)+ Вуксал Мікроплант під час росту вегетативної маси – 1,5 л/га + Вуксал Кальцій, Бор (фаза бутонізації) – 1,5 л/га. Економічну оцінку ефективності елементів технології вирощування розраховували за технологічними картами розрахунковим методом на основі фактичних цін 2019 року за загальноприйнятою методикою з врахуванням витрат на 1 га, прибутку з 1 га, собівартістю та рівнем рентабельності.

Розрахунки енергетичної ефективності проводили за методикою О.К. Медведовського та П.І. Іваненка [8].

Виклад основного матеріалу досліджень. Вартість вирощеної продукції залежно від варіантів досліджень змінювалася від 18091 до 23463 грн. у сорту Скінадо та від 2436 до 27808 грн. у сорту Сомервуд, залежно від застосованих прийомів вирощування культури та сортових особливостей (Табл. 1).

Таблиця 1

Показники економічної ефективності вирощування сорту овочевого гороху Скінадо залежно від елементів технології вирощування (середнє за 2017-2019 рр.)

Позакореневі підживлення фактор С	Вапнування фактор В	Урожайність, т/га	Вартість продукції з 1 га, грн	Витрати на 1 га, грн	Собівартість 1 т зерна, грн	Прибуток, грн/га	Рівень рентабельності, %
1. $N_{30}P_{60}K_{60}$ + Інокуляція (фон) – контроль.	Без вапнування	2,29	18091	10538	4061,7	7553	71,7
	0,5 норми вапна за г. к.	2,38	18802	10646	4473,1	8156	76,6
	1,0 норми вапна за г. к.	2,45	19355	10754	4389,4	8601	80,0

2. Фон+ Вуксал Екстра СоМо	Без вапнування	2,46	19434	10838	4405,7	8596	79,3
	0,5 норми вапна за г. к.	2,54	20066	10946	4309,4	9120	83,3
	1,0 норми вапна за г. к.	2,62	20698	11054	4219,1	9644	87,2
3. Фон+Вуксал Екстра СоМо + Вуксал Мікроплант	Без вапнування	2,66	21014	11218	4217,3	9796	87,3
	0,5 норми вапна за г. к.	2,75	21725	11326	4118,5	10399	91,8
	1,0 норми вапна за г. к.	2,81	22199	11434	4069,0	10765	94,1
4. Фон+ Вуксал Екстра СоМо + Вуксал Мікроплант + Вуксал Кальцій, Бор	Без вапнування	2,82	22278	11730	4159,6	10548	89,9
	0,5 норми вапна за г. к.	2,91	22989	11838	4068,0	11151	94,2
	1,0 норми вапна за г. к.	2,97	23463	11946	4022,2	11517	96,4

Враховуючи, що на контрольному варіанті було застосовано мінеральні добрива у нормі $N_{30}P_{60}K_{60}$ та проведено передпосівну обробку насіння інокулянтом, то саме левова частка затрат порівняно із іншими варіантами є фоном контрольного варіанта, який по суті накладається на інші варіанти. Однак невисока рентабельність саме контрольного варіанта є причиною високих затрат на мінеральні добрива, а незначна поетапна прибавка урожайності за рахунок обробки насіння мікроелементами, вапнування ґрунту, проведення позакореневих підживлень досить чітко прослідковується у зростанні рентабельності вирощування гороху овочевого. Найвищі показники економічної ефективності отримано на варіанті досліду, де було застосовано на фоні контрольного варіанта вапнування ґрунту (1,0 норми за г. к.), передпосівну обробку насіння мікродобривом Вуксал Екстра СоМо, проведення позакореневих підживлень Вуксал Мікроплант та Вуксал Кальцій Бор у обох сортів гороху овочевого (табл. 2).

Таблиця 2

Показники економічної ефективності вирощування сорту овочевого гороху Сомервуд від елементів технології вирощування (середнє за 2017-2019 рр.)

Позакореневі підживлення фактор С	Вапнування фактор В	Урожайність, т/га	Вартість продукції з 1 га, грн	Витрати на 1 га, грн	Собівартість 1 т зерна, грн	Прибуток, грн/га	Рівень рентабельності, %
1. $N_{30}P_{60}K_{60}$ + Інокуляція (фон) – контроль.	Без вапнування	2,84	22436	10538	3710,6	11898	112,9
	0,5 норми вапна за г. к.	2,91	22989	10646	3658,4	12343	115,9
	1,0 норми вапна за г. к.	2,96	23384	10754	3633,1	12630	117,4
2. Фон+ Вуксал	Без вапнування	3,02	23858	10838	3588,7	13020	120,1

Екстра СоМо	0,5 норми вапна за г. к.	3,07	24253	10946	3565,4	13307	121,6
	1,0 норми вапна за г. к.	3,13	24727	11054	3531,6	13673	123,7
3. Фон+Вуксал	Без вапнування	3,16	24964	11218	3550	13746	122,5
Екстра СоМо + Вуксал	0,5 норми вапна за г. к.	3,21	25359	11326	3528,3	14033	123,9
	1,0 норми вапна за г. к.	3,27	25833	11434	3496,6	14399	125,9
4. Фон+ Вуксал Екстра СоМо + Вуксал Мікроплант + Вуксал Кальцій, Бор	Без вапнування	3,36	26544	11730	3491,1	14814	126,3
	0,5 норми вапна за г. к.	3,45	27255	11838	3431,3	15417	130,2
	1,0 норми вапна за г. к.	3,52	27808	11946	3393,8	15862	132,8

При цьому вартість продукції змінювалася від 23463 у сорту Скінадо до 27808 грн/га у сорту Сомервуд незважаючи на найвищі показники витрат на вирощування продукції – 11946 грн/га отримано максимальний прибуток – 11517 та 15862 грн/га та найвищий рівень рентабельності – 96,4 та 132,8% і найменшу у наших дослідженнях собівартість вирощеної продукції – 4022,2 та 3393,8 грн/га. Не було відмічено збитку в жодному із варіантів досліджу. Аналізуючи вартість виробленої продукції по кожному із варіантів досліджень необхідно відмітити, що приріст урожайності, який отримано від вапнування ґрунту, передпосівної обробки насіння мікродобривом та проведення позакореневих підживлень мікродобривами відображається на поступовому зростанні прибутку. Це визначає окупність додаткових витрат на вирощування продукції, враховуючи незначні витрати заходів. Так найменші затрати на вирощування продукції було отримано на першому варіанті досліджу від 10538 до 10754 грн/га. Підвищення затрат на вирощування продукції відмічено на другому варіанті досліджу від 10838 до 11054 грн/га, як і на третьому і четвертому варіанті дослідів від 11218 до 11434 і від 11730 до 11946 грн/га. Аналіз собівартості показує, що найменша вартість 1 тони зерна (4022,2 та 3393,8 грн) відмічена на четвертому варіанті досліджу, де було проведено вапнування ґрунту (1,0 норми за г. к.), що пов'язано із найвищою урожайністю гороху овочевого. Вищою (4069,0 і 3496,6; 4219,1 та 3531,6; 4389,4 і 3633,1 грн) вона була третьому, другому і першому варіанті досліджу, де було проведено вапнування ґрунту із максимальною нормою вапна. Це пов'язано із зниженням рівня урожайності. Найважливішим показником економічної ефективності є прибуток. Економічна ефективність вирощування гороху овочевого характеризується позитивними результатами на всіх варіантах досліджу. Найменшим цей показник був на контролі (7553-8601 та 11989-12630 грн/га вищим він був на другому, як і третьому і четвертому варіантах досліджень (8596-9644 і 13020-13673 грн/га); (9796-10765 та 13746-14399 грн/га); (10548-11517 і 14814-15862 грн/га). Тобто із підвищенням рівня урожайності за рахунок інтенсифікації технології вирощування культури поступово зростає прибуток вирощеної продукції. Досягаючи свого максимуму на четвертому варіанті досліджень, де внаслідок синергетичної взаємодії елементів живлення, віддача від внесених добрив зростає. Так за проведення на фоні контролю передпосівної обробки насіння Вуксал Екстра СоМо, позакореневих підживлень Вуксал Мікроплант та Вуксал Кальцій Бор прибуток порівняно із контролем за максимального вапнування ґрунту підвищився на 2916 та 3232 грн/га. Отже за рахунок оптимізації системи живлення мікроелементами, синергетичної взаємодії добрив прибуток збільшився з 8601 та 12630 до 11517 і 15862 грн/га за максимального вапнування ґрунту (1,0 н.в. за г.к.г.).

Проведення енергетичного аналізу після узагальнення експериментальних даних польового досліду дозволяє встановити енергетичну ефективність агровиробничого процесу, як головного чинника відтворення сільськогосподарського виробництва з урахуванням особливостей сільського господарства при існуючому рівні розвитку технологій та техніки. Застосування загальних енергетичних методів оцінки процесів виробництва продукції рослинництва дозволяє обґрунтувати технологію вирощування з точки зору оптимізації енергетичного балансу агроєкосистем.

За визначення такого балансу слід враховувати особливості рослинництва – наявність поновлюваної (сонячна енергія, родючість й енергопотенціал ґрунту, температура повітря і ґрунту, кількість опадів) та неоновлюваної (енергія, яка сконцентрована в мінеральних та органічних добривах, пестицидах; енергія, яка знаходиться в технічних засобах і обладнанні; енергія живої праці тощо).

Враховуючи постійні коливання ціни на рослинницьку продукцію, добрива, пестициди, біопрепарати, РРР та інші види ресурсів важливе значення має енергетична оцінка розроблених елементів технології вирощування гороху з встановленням показників витрат енергії, витраченої у процесі агровиробництва з її порівнянням до приросту енергії, накопиченою урожаєм досліджуваної культури. Така оцінка дозволяє чітко визначити рівні ресурсовитратності та запропонувати найбільш ощадливі заходи для зменшення енергоємності зерна гороху.

Найвищі витрати енергії на варіанті Фон+ Вуксал Екстра СоМо + Вуксал Мікроплант + Вуксал Кальцій, Бор за максимального вапнування ґрунту (1,0 норми вапна за г.к.) – 3,73 млн. ккал, це пов'язано із максимальною інтенсифікацією вирощування гороху овочевого на цьому варіанті досліду. Однак, висока урожайність зерна гороху овочевого, яка акумулювала найвищі показники енергії – 12,55 та 14,87 млн. ккал забезпечила отримання високого коефіцієнта енергетичної ефективності у наших дослідженнях, який у сорту Скінадо склав 3,36, а у сорту Сомервуд – 3,99. Найнижчим виявився коефіцієнт енергетичної ефективності на контрольному варіанті досліджень у сорту Скінадо – 2,81, а у сорту Сомервуд – 3,49. Тобто, незважаючи на зменшенні енергетичні витрати вирощування гороху овочевого та енергія, яка акумулюється в урожаї зерна забезпечує найнижчий коефіцієнт енергетичної ефективності у наших дослідженнях.

Висновки. Економічна ефективність вирощування гороху овочевого характеризується позитивними результатами на всіх варіантах досліду. Найменшим цей показник був на контролі (7553-8601 та 11989-12630 грн/га вищим він був на другому, як і третьому і четвертому варіантах досліджень (8596-9644 і 13020-13673 грн/га); (9796-10765 та 13746-14399 грн/га); (10548-11517 і 14814-15862 грн/га). Тобто із підвищенням рівня урожайності за рахунок інтенсифікації технології вирощування культури поступово зростає прибуток вирощеної продукції. Досягаючи свого максимуму на четвертому варіанті досліджень, де внаслідок синергетичної взаємодії елементів живлення, віддача від внесених добрив зростає. Висока урожайність зерна гороху овочевого, яка акумулювала найвищі показники енергії – 12,55 та 14,87 млн. ккал забезпечила отримання високого коефіцієнта енергетичної ефективності у наших дослідженнях, який у сорту Скінадо склав 3,36, а у сорту Сомервуд – 3,99.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Арсений А.А. Научные основы повышения урожайности и сбора белка у зернобобовых культур. *Сборник научных трудов ВАСХНИЛ. ВНИИ зернобобовых и крупяных культур (селекция, семеноводство и технология возделывания зернобобовых культур)*. Орел : Труд, 1985. С. 42–46.
2. Didur I.M., Prokopchuk V.M., Panyureva H.V. Investigation of biomorphological and decorative characteristics of ornamental species of the genus *Lupinus* L. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2019. Vol. 9 (3). С. 287-290. <https://www.ujecology.com/archive.html>

3. Mazur V. A., Prokopchuk V. M., Pansyryeva G. V. Primary introduction assessment of decorative species of the lupinus generation in Podillya. *Scientific Bulletin of UNFU*, 2018. 28(7), 40–43. <https://doi.org/10.15421/40280708>
4. Норик Н.О., Мулярчук О.І. Обробіток регуляторами росту насіння гороху овочевого (*Pisum sativum* L., subspecies *commune* gov) в умовах Західного Лісостепу України. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2018. Вип. 28. С. 86-93.
5. Mazur V.A., Pansyryeva H.V., Mazur K.V., Didur I.M. 2019. Influence of the assimilation apparatus and productivity of white lupine plants. *Agronomy Research* 17(X), 206-209. URL: <https://doi.org/10.15159/AR.19.024>.
6. Mazur V.A., Didur I.M., Myalkovsky R.O., Pansyryeva H.V., Telekalo N.V., Tkach O.O. The Productivity of intensive pea varieties depending on the seeds treatment and foliar fertilizing under conditions of right-bank forest-steppe Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. Vol. 10(1). P. 101-105.
7. Патица В.П., Тараріко Ю.О., Мельничук Л.М. та ін. Комплексне застосування біопрепаратів на основі азотфіксуючих, фосформобілізуєчих мікроорганізмів, фізіологічно активних речовин і біологічних засобів захисту рослин : рекомендації. Київ: Аграрна наука, 2000. 145 с.
8. Краблева О. Горох. *Огородник*. 2003. № 11. С. 28.
9. Зуза В. Горох без бур'янів. *Farmer*. 2016. Березень. С. 100–102.
10. Іщенко В.А., Томашина Г.П., Темченко А.М. Поширеність гороху та ефективність елементів його вирощування в умовах північного Степу. *Науковий збірник Вісник Степу*. Кіровоград. 2013. Вип 10. С. 49-53.
11. Алмашова А.С., Гамаюнова В.В. Агроекологічні аспекти окремих прийомів вирощування гороху овочевого на півдні України. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2007. Вип. 2. С. 246-251.
12. Медведовський О. К., Іваненко П. І. Енергетичний аналіз інтенсивних технологій в сільськогосподарському виробництві. Київ : Урожай, 1988. 208 с.
13. Yanovych, V., Honcharuk, T., Honcharuk, I. & Kovalova, K. (2017). Design of the system to control a vibratory machine for mixing loose materials. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 6(3-90), 4-13.
14. Vdovenko, S.A., Pansyryeva, G.V., Palamarchuk, I.I., & Lytvyniuk, H.V. Symbiotic potential of snap beans (*Phaseolus vulgaris* L.) depending on biological products in agrocoenosis of the right-bank forest-steppe of Ukraine. *Ukrainian J Ecol*, 2018. 8(3), 270-274.
15. Дідур І.М. Оптимізація моделей технологій вирощування гороху на зерно в умовах правобережного Лісостепу України. *Корми і кормовиробництво*. Вінниця, 2008. Вип. 63. С. 250-257.
16. Monarch Veronika Valentynivna, Pansyryeva Hanna Vitaliivna. (2019). Stages of the Environmental Risk Assessment. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(4), 484-492. DOI: 10.15421/2019_779
17. Bandura V., Mazur V., Yaroshenko L., Rubanenko O. Research on sunflower seeds drying process in a monolayer tray vibration dryer based on infrared radiation. *INMATEN – Agricultural Engineering*, vol. 57, №1, 2019. P. 233-242.
18. Рослинництво. Сучасні інтенсивні технології вирощування основних польових культур. Львів: Українські технології, 2006. 730 с.
19. Волкогон В. В., Сальник В. П. Значення регуляторів росту рослин у формуванні активних азотфіксувальних симбіозів та асоціацій. *Фізіологія и биохимия культурных растений*. 2005. № 3. С. 187–197.
20. Mazur V.A., Branitskyi Y.Y., Pansyryeva H.V. Bioenergy and economic efficiency technological methods growing of switchgrass. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. 10(2). P. 8-15.
21. Панцирева Г.В. Насіннева продуктивність декоративних видів роду *Lupinus* в умовах Поділля. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Вип. 29(7). С. 80-83. <https://doi.org/10.15421/40290716>

22. Посыпанов Г. С. Антагонизм и синергизм симбиотического и минерального азота в питании бобовых. *Технология производства зернобобовых культур*: науч. труды ВАСХНИЛ. Москва: Колос, 1977. С. 82–91.

23. Tsyhanskyi V.I. Tsyhanska O.I. et al. Effect of the cultivation technology elements on the activation of plant microbe symbiosis and the nitrogen transformation processes in alfalfaagrocenoses. *Modern Phytomorphology*. 2019. №13. P. 30-34.

24. Заболотний Г.М., Мазур В.А., Циганська О.І., Дідур І.М., Циганський В.І., Панцирева Г.В. Агробіологічні основи вирощування сої та шляхи максимальної реалізації її продуктивності: монографія. Вінниця: ВНАУ. 2020. 276 с.

УДК 631.526.32/.527.85:633.11"321"

*Тетяна Лозінська, Микола Лозінський,
Тарас Панченко, Владислав Шитий
(Біла Церква)*

ОЦІНКА СОРТІВ ПШЕНИЦІ ЯРОЇ ЗА ЙОРДАНСЬКИМ ІНДЕКСОМ

Наведено результати вивчення 15 сортів пшениці м'якої ярої в умовах центрального Лісостепу України. В результаті встановлено достовірний середній за силою кореляційний зв'язок між масою 1000 насінин і масою рослини ($r=0,575\pm 0,171$). GI в досліді варіював в межах 19,4 - 40,1.

Ключові слова: продуктивність, сорт, пшениця яра, селекційні індекси.

The results of the study of 15 varieties of winter soft spring in the foothill zone of the Central Forest-steppe of Ukraine. As the result strong positive middle connection was established between trait «mass of 1000 seeds» and «plant mass» ($r=0,575\pm 0,171$). GI in the experiment varied within 19,4 - 40,1.

Key words: productivity, variety, spring wheat, breeding indices.

В умовах змін клімату відбувається суттєва мінливість кількісних ознак, тому окреме місце в селекції зернових культур займає теорія індексів. Відомо, що застосування селекційних індексів може дати значно більший ефект в селекції, ніж використання самої ознаки [1]. До моделі сорту пшениці ярої включено ряд селекційних індексів і пропонується вести оцінку вихідного матеріалу для селекції культури застосовуючи індекси [2]. Селекційні індекси необхідно використовувати на основі ознак, які мають значний вплив на формування врожайності.

Для того, щоб створити кращий сорт, ніж існуючі, потрібно змоделювати певний ідеотип. Модель сорту – необхідна умова для сучасної селекційної програми, що враховує не лише бажані ознаки майбутнього генотипу, але й фактори навколишнього середовища, лімітуючі врожайність і якість продукції. Від цього залежатиме взаємозв'язок між рослинами, які визначають важливі агротехнічні прийоми, зокрема густоту посіву та ін. Оскільки в умовах Лісостепу можна отримувати високоякісне зерно, то в моделі сорту необхідно враховувати й ознаки якості зерна [3, 4].

На підставі проведених досліджень науковцями була розроблена модель сорту пшениці озимої для умов Лісостепу України, яку створювали за допомогою ознак та індексів, які мають зв'язок із врожайністю та якістю зерна, використовуючи методи кореляційного аналізу і множинної регресії. За отриманими даними для пшениці озимої йорданський індекс (GI) має бути не меншим 5,0 [5].

У зв'язку з цим в селекції пшениці ярої м'якої вирішено застосувати оцінку сортів за йорданським індексом [6]. Він виражається як відношення маси 1000 насінин до маси стебла.

Мета досліджень полягала в тому, щоб дослідити та вивчити мінливість йорданського індексу сортів пшениці ярої. Дотримуючись визначення, що селекційний індекс є більш інформативним і менш мінливим [5], був проведений аналіз рівня формування селекційного індексу з метою залучення цієї інформації до селекційного процесу.

Дослідження проводили в умовах дослідного поля БНАУ впродовж 7 років (2013-2019 рр.). Матеріалом для досліджень слугували сорти пшениці м'якої ярої вітчизняної та зарубіжної селекції, за стандарт слугував сорт Елегія миронівська.

За період досліджень метеорологічні умови за роками контрастно відрізнялися, що дало можливість на основі отриманих даних зробити об'єктивні висновки.

Головна увага приділялася елементам, які входять до складу йорданського індексу (I) – масі 1000 зерен та масі стебла. Коефіцієнт варіації в середньому за роки досліджень між досліджуваними ознаками у сортів пшениці ярої мав середній зв'язок $r = 0,575 \pm 0,171$, що вказує на можливість застосування даного селекційного індексу в дослідженнях.

Розмір вибірки складав з 25 рослин у трьох повтореннях.

Ступінь варіювання показників, що вивчалися порівнювали за величиною дисперсії (S^2), а для порівняння мінливості ознак використовували коефіцієнт варіації (V, %).

Маса 1000 зерен є одним з основних критеріїв за селекції на врожайність. Проте, у наших дослідженнях виявлена мінливість ознаки. За середніми показниками маси 1000 зерен найвищі значення відмічено у сортів Торчинська, Вітка, Євдокія, Скороспілка і Ажурная (38,29-37,27 г), проте всі вони поступалися сорту стандарту Елегія миронівська (табл.1). Найменші показники маси 1000 зерен спостерігалися у сортів Аранка, Ясна, Краса Полісся та Легуан (28 г).

Найбільший розмах мінливості маси 1000 зерен за роки досліджень мали сорти Торчинська та Легуан – 47,04 та 36,36 г відповідно за високих показників дисперсії. Найбільш стійкими до кліматичних умов вирощування виявилися сорти Сперанца, Скороспілка, Трізо, Євдокія та Аранка (10-11 г).

Коефіцієнт варіації вказує на незначну мінливість маси 1000 зерен у сортів Скороспілка 98, Сюїта, Євдокія, Стеранца та Трізо (7,1-8,9 %). Значну мінливість ознаки виявлено у сортів Торчинська та Легуан, у інших досліджуваних сортів вона середня.

У результаті отриманих даних йорданського індексу усі без винятку сорти мають його показник більший 5, і варіює від 19,36 у сорту Героїня до 40,07 у сорту Ажурная (рисунок). Вищі показники, ніж у сорту стандарту Елегія миронівська (28,65) мають Торчинська (31,65), Зимоярка (30,60), Аранка (30,33).

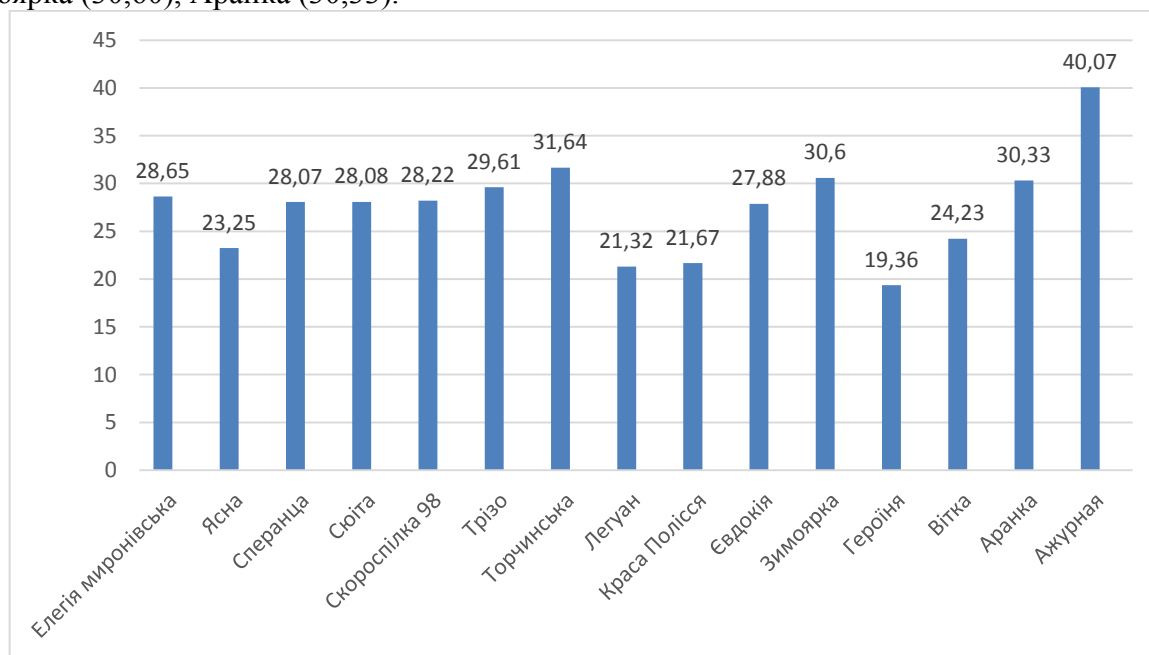

Рис. Прояв йорданського індексу у сортів пшениці ярої, середнє за 2013-2019 рр.

Таким чином, аналіз отриманих даних за GI у сортів пшениці ярої вказує на високий (19,4-40,1) показник селекційного індексу ймовірно через структурні особливості рослин і потребує його детального вивчення у подальшому. Передбачається вивчення характеру успадкування йорданського індексу в гібридних поколіннях пшениці ярої та доцільність його використання в селекційній практиці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бороевич С. Принципы и методы селекции растений. Москва: Колос, 1984. 344 с.
2. Власенко В.А., Лозінська Т.П., Солоня В.Й. Селекційні індекси у складі параметрів моделі сорту пшениці м'якої ярої для умов Лісостепу України. *Агробіологія*. 2011. № 6. С. 134-138.
3. Мартынов С.П., Добротворская Т.В. О генетическом разнообразии сортов мягкой яровой пшеницы. *Селекция и семеноводство*. 1998. № 3. С. 2-6.
4. Шелепов В.В., Шелепова В.И. Создание продуктивных с высоким качеством зерна сортов озимой пшеницы. *Селекция и семеноводство*. 1986. №61. С. 17-21.
5. Абдурат Н. К. А. Модель сорту пшениці озимої для умов Лісостепу України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2009. № 2. С. 98–100.
6. Абдурат Н. К. А. Мінливість господарсько цінних ознак гібридів пшениці озимої та можливість її використання в селекції. Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук. наук за спеціальністю 06. 01.05 – селекція рослин. Дніпропетровськ, 2010. 18 с.

УДК 635.657:631.5(477.4)(292.485)

Віктор Мазур, Олег Затолочний
(Вінниця)

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОЩУВАННЯ НУТУ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

У статті висвітлено стан, перспективи вирощування нуту в Україні та світі, основні проблеми, які виникають сьогодні перед виробниками за вирощування даних рослин. Наведені основні переваги нуту поміж основних зернобобових культур і можливості даної культури у вирішенні ряду проблем, які виникають сьогодні в рослинництві. Встановлено, що нут дуже популярний і вирощується в багатьох країнах світу. Він характеризується найвищою поживною цінністю серед усіх зернобобових культур, великою кількістю вітамінів та інших біологічно цінних речовин. Це обумовлює високий попит на зерно нуту

Ключові слова: нут, врожайність, якість, біологічні особливості, зона вирощування.

Однією із перспективних зернобобових культур в умовах Лісостепу в найближчі роки може стати нут звичайний, який за агробіологічною та господарською характеристиками, в умовах зміни клімату може забезпечити стале виробництво харчового і кормового білка. Насіння нуту містить 28-32% білка і до 7% олії. Його білок за амінокислотним складом дуже близький до ідеального – за критеріями ФАО, за поживною цінністю він не поступається перед іншим видами бобових, зокрема й соєю. За багатством та якістю природного комплексу вітамінів та інших біологічно активних сполук він є одним з найцінніших серед багатьох продуктів рослинного і тваринного походження. Біологічна цінність цього білка складає 52-78%, коефіцієнт перетравлення – 80-83%. Насіння є доброю добавкою до різноманітних продуктів, особливо дитячого харчування. Борошно використовується для виготовлення печива й інших солодоців. Він не містить антипоживних сполук, а тому немає необхідності у термічній обробці його перед згодовуванням тваринам.

Видатними вітчизняними вченими, які займалися й займаються питаннями селекції, насінництва, технологій вирощування нуту (*Cicer arietinum* L.) в Україні є: В.І. Січкара,

О.В. Бушулян, О.В. Бабаянц, С.Д. Дідович, Н.З. Толкачев, І.М. Дідур, М.О. Мордванюк, Г.В. Панцирева.

Водночас, включення нуту в сівозміну дає можливість збагатити ґрунт азотом і мати відмінний попередник для всіх зернових культур. Урожайність пшениці озимої після нуту на 2-4 ц/га вища порівняно з чистим паром. Під нут не потрібно вносити азотні добрива, оскільки на його корінні утворюються бульби з азотофіксуючими бактеріями, що засвоюють азот із повітря й не лише забезпечують потребу нуту в азоті, але й після збирання цієї культури на кожному гектарі залишається 100-150 кг біологічного азоту.

L.L. Gowda стверджує, що крупнонасінні сорти характеризуються вимогливістю до умов вирощування, тому важливим напрямом у селекції нуту також є використання зразків із крупним насінням та високою стійкістю до біої абіотичних факторів середовища.

Основні споживачі (країни Близького Сходу) даної культури надають перевагу крупному насінню із світлим забарвленням оболонки. Саме такі сортові ознаки мають сорти нуту Селекційно-генетичного інституту (Одеса), який є провідною установою-оригінатором культури в Україні.

В особливо посушливі роки, які останнім часом трапляються все частіше, нут добре конкурує за продуктивністю з горохом. За посухостійкістю він посідає друге місце після чини. Завдяки потужній кореневій системі та економічному витрачанням води нут найбільш пристосований для вирощування в регіонах, які страждають від частих посух у літній період. За сприятливих погодних умов і на належному агрофоні врожайність нуту може становити 2,5–4,2 т/га, за екстремальних умов вирощування (посуха) збори знижуються до 0,7–1,0 т/га, що все ж таки забезпечує рентабельність вирощування.

На виробничих посівах в роки з середнім і високим зволоженням найбільшу продуктивність забезпечує рядковий спосіб з нормою висіву 0,6–0,8 млн насінин/га, в посушливі роки переважає широкорядний або стрічковий спосіб сівби з меншою нормою висіву. Нут можна висівати як звичайним рядковим способом (15 см), який рекомендують на чистих полях, так і стрічковим (45+15 см) або широкорядним способами (45, 60 або 70 см). Від вибраного способу сівби залежить і норма висіву насіння, про що свідчать також і інші роботи. При рядковому способі норма висіву становить 0,5–0,6 млн /га, стрічковому – 0,4, широкорядному – 0,3-0,4.

Нут – рослина теплолюбна, проте вирізняється високою холодостійкістю. Проростання насіння починається при температурі 4-8 °С (деякі автори стверджують, що 2-5 °С), сходи можуть витримувати короточасні заморозки, у період цвітіння формування бобів оптимальною є температура 24-28 °С. Період вегетації рослин нуту – 80-120 днів у скоростиглих та 150-220 днів у пізньостиглих сортів. За фотоперіодичною реакцією нут належить до культур тривалого дня, тому за пізньої сівби фази вегетації рослин скорочуються, що призводить до зниження врожаю. Рослини нуту є типовими ксерофітами (табл. 1).

У зв'язку із потеплінням, зменшенням вологозабезпеченості та збільшенням тривалості весняних і літніх посушливих періодів нут посівний в умовах Лісостепу, найближчим часом може стати альтернативою вологолюбним культурам – гороху, виці, бобам кормовим. З цією метою слід розробити та удосконалити інтенсивні технології його вирощування у різних агрокліматичних умовах України. Так, кращими попередниками для вирощування нуту є озимі зернові, просапні культури, льон, ріпак (за виключенням інших бобових). Сам нут – гарний попередник для багатьох культур, особливо ярих зернових та кукурудзи. Необхідно дотримуватися сівозміни і повертати нут на попереднє місце не раніше, ніж через 4–5 років.

Біологічні особливості нуту в умовах правобережного Лісостепу України

№ з/п	Абіотичні фактори і біологічні особливості	Показники
1	2	3
1	Тепло: - мінімальна температура проростання насіння, °С - оптимальна температура проростання насіння, °С - мінімальна температура з'явлення сходів - температура, що спричиняє пошкодження сходів, °С - оптимальна температура росту і розвитку, °С - сума активних температур за вегетаційний період (вище +5°С), °С	+2+4 +10+12 +4+8 -8-10 +24-28 1200-1600
3	Волога: - оптимальна вологість ґрунту, % - кількість вологи в орному шарі ґрунту для отримання дружних сходів, мм - потрібно для набухання і проростання насіння, % - транспіраційний коефіцієнт - критичний період за вологістю	60-70 15-20 120-140 350 бутонізація
3	Винос елементів живлення, кг/ц основної та побічної продукції: -N -P ₂ O ₅ -K ₂ O	5,3-6-0 1-5-1,8 2,5-3,2
4	Вимоги до реакції ґрунтового розчину	pH 5,6-7,4
5	Відношення до світла (довжина дня)	довгого дня
6	Оптимальна щільність ґрунту, г/см ³	1,1-1,25
7	Індекс листової поверхні Оптимальна площа листової поверхні на 1 га, тис. м ²	4,0-5,0 40-50
8	Тип кореневої системи	стрижневий
9	Заглиблення коренів у ґрунт, м Горизонтальне розростання кореневої системи, м	2,0 1,0

Головна умова щодо посіву нуту – слабка засміченість і відсутність багаторічних кореневищних і дводольних бур'янів на полі. Однією з вимог отримання високих і стабільних врожаїв нуту є використання високоякісного насіння, занесених до Державного реєстру сортів рослин України і пристосованих до місцевих умов сортів. Вони є засобами не тільки збільшення урожайності, але й поліпшення якості продукції. При цьому, в кожному господарстві необхідно сіяти два-три сорти з різною характеристикою. Найбільш поширеними сортами нуту є Розанна, Пам'ять, Пегас, Тріумф, Буджак. Це середньостиглі сорти, рекомендовані для вирощування в Степу.

Висновки. Нут – гарний попередник під озиму пшеницю, а завдяки високій холодостійкості дає змогу проводити сівбу в ранні строки і ефективно використовувати весняну ґрунтову вологу для отримання сходів. Сівбу нуту слід проводити на чистих від бур'янів полях у ранньовесняні строки, одразу після сівби ранніх зернових та гороху: на півдні України – кінець березня, в інших зонах – з інтервалом у тиждень.

Нут висівають різними способами, однак найбільшого поширення набув широкорядний, з міжряддям 45 см. На чистих від бур'янів полях можна висівати нут суцільним рядковим способом. Норми висіву за першого способу 0,5– 0,8 млн схожих насінин (120–160 кг/га), за другого – 0,7–1,1 млн схожих насінин (200–350 кг/га). Глибина загортання насіння 6–8 см, але за недостатньої вологості верхнього шару ґрунту та на легких ґрунтах її збільшують до 10 см.

Найбільш поширеними сортами нуту є Розанна, Пам'ять, Пегас, Тріумф, Буджак. Особливий попит на українському та міжнародних ринках мають сорти Тріумф, Буджак, Одісей, Антей та Скарб, урожайність яких у середньому сягає 2,2–2,6 т/га і залежить більшою мірою від технології вирощування та погодних умов. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні та удосконаленні елементів сучасної технології вирощування нуту в умовах правобережного Лісостепу України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич А. О., Бабич-Побережна А. А. Світові ресурси рослинного білка. *Селекція і насінництво*. 2008. Вип. 96. С. 215–222.
2. Балашова Н. Н. Мировые тенденции производства и потребления нута. *Зерновое хозяйство*. 2003. № 8. С. 5–8.
3. Vdovenko S.A., Pansyryeva H.V., Palamarchuk I.I., Lytvynuk H.V. Symbiotic potential of snap beans (*Phaseolus vulgaris* L.) depending on biological products in agroecosystem of the RightBank Forest-steppe of Ukraine. *Ukrainian journal of Ecology*. 2018. № 8 (3). С. 270-274.
4. Борона В. П., Задорожний В. С., Карасевич В. В. Бур'яни в посівах нуту. *Карантин і захист рослин*. 2013. № 12. С. 7–9.
5. Бушулян О. В. Модель високопродуктивного сорту нуту для степової зони України. *Збірник наукових праць СГІ*. 2009. Вип. 14 (54). С. 160–165.
6. Prokorchuk V., Pansyryeva H., Tsyhanska O. Biostationary and exposition plot of Vinnytsia national agrarian university as an educational, scientific and manufacturing base in preparation of the landscape gardening specialist. *The scientific heritage*. 2020. Volume 51. P. 8-17.
7. Бушулян О. В., Січкач В. І. Нут у сівозміні. *Насінництво*. 2011. № 12. С. 13–15.
8. Pansyryeva, H.V. Morphological and ecological-biological evaluation of the decorative species of the genus *Lupinus* L. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(3), 74-77. 21997 DOI: 10.15421/2019_711
9. Бушулян О. Нут как новый козырь севооборота. *Зерно*. 2011. № 2. С. 54–58.
10. Mazur K., Pansyryeva H., Zatolochnyi O. The influence of globalization of society on international of higher education in Ukraine and Poland. *The scientific heritage*. 2020. Vol.45. P.71-75.
11. Mazur V. A., Myalkovsky R. O., Pansyryeva H. V., Didur I. M., Mazur K. V., Alekseev O. O. Photosynthetic productivity of potato plants depending on the location of rows placement in agrophytocenosis. *Eco. Env. & Cons.* 2020. 26 (2). P. 46-55.
12. Бушулян О. Принц бобового царства. Особливості вирощування нуту за безгербіцидної технології. *Пропозиція*. 2017. № 5. С. 78–83.
13. Бушулян О. В., Січкач В. І. Нут: генетика, селекція, насінництво, технологія вирощування: монографія. Одеса, 2009. 248 с.
14. Бушулян О. В. Грунтові гербіциди в інтенсивній технології вирощування нуту. *Насінництво*. 2013. № 6. С. 10–13.
15. Бушулян О. В., Січкач В. І., Бабаянц О. В. Захист нуту від шкідливих організмів. *Агроном*. 2014. № 2. С. 156–161.
16. Бушулян О. В. Нут: Особливості насінництва. *Насінництво*. 2012. № 10. С. 6–8.
17. Mazur V., Pansyryeva H., Mazur K., Myalkovsky R., Alekseev O. Agroecological prospects of using corn hybrids for biogas production. *Agronomy Research*. 2020. Vol. 18. P. 205-219.
18. Гончар Л. М., Щербакова О. М. Вплив передпосівного оброблення насіння нуту на польову схожість та густоту стояння рослин. *Вісн. Полтавської держ. аграр. акад.* 2016. №3. С. 46–49.
19. Mazur, V. A., Myalkovsky, R.O., Mazur, K. V., Pansyryeva, H. V., Alekseev, O.O. 2019. Influence of the Photosynthetic Productivity and Seed Productivity of White Lupine Plants. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(4), 665-670. DOI: 10.15421/2019_807
20. Дідович С. В., Соченко В. М. Технологія виробництва нуту в зоні Степу України. *Аграрна наука – виробництво: науковоінформ. бюл. завершених наукових розробок*. 2012. №1. С. 18.

21. Mazur, V.A., Branitskyi, Y.Y., Pansyryeva, H.V. (2020). Bioenergy and economic efficiency technological methods growing of switchgrass. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10(2), 8-15.
22. Honcharuk I., Pansyryeva H., Mazur V., Didur I., Tkachuk O., Telekalo N. Integration of traditional and innovation processes of development of modern science. *Collective monograph. Publishing House «Baltija Publishing»*, Riga, Latvia. 2020. P. 42-108.
23. Панцирева Г.В. Особливості водоспоживання рослин люпину білого в умовах правобережного Лісостепу України. *Вісник ЛНАУ*. 2020. Випуск 24. С. 72-78.
24. Дідур І. М., Темченко М. О. Вплив інокулянтів та мікродобрив на густоту стояння та висоту рослин нуту. *Сільське господарство та лісівництво*. 2017. № 6, т. 1. С. 14–20.

УДК 635.65:633(34:63)

Ганна Панцирева, Сергій Верхолук
(Вінниця)

ДОСЛІДЖЕННЯ СОРТІВ СОЇ ЗА КОМПЛЕКСОМ ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННИХ ОЗНАК В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Аналізом літературних джерел встановлено, що соя є однією з найцінніших сільськогосподарських культур світового землеробства. Універсальність даної культури обумовлюється унікальним хімічним складом, в якому об'єднані 38-42% білка, 18-23% олії, 25-30% вуглеводів, ферменти, вітаміни, мінеральні речовини. Культура сої відіграє винятково важливе значення у біологізації землеробства. Вирощування сої сприятливо впливає на процеси гуміфікації, фізичні і фізико-хімічні властивості ґрунтів, водний і поживний режими, покращує азотний баланс сівозміни та підвищує врожайність інших культур сівозміни. Правильний вибір сорту являється однією із вирішальних умов одержання максимального врожаю. У той же час вибір сорту є одним з найдоступніших виробництва сільськогосподарської діяльності зниження негативного впливу лімітуючих факторів зовнішнього середовища на рівень врожайності сої та в найбільшій мірі забезпечує пластичність культури до конкретних умов вирощування. До вивчення підлягають вітчизняні сорти сої занесені до Державного реєстру сортів рослин України, як фактору підвищення конкурентоспроможного землеробства та адаптації їх до органічних сортових технологій вирощування. У статті визначено сортову різноманітність генетичного забезпечення принципово новим вихідним матеріалом провідних сортів сої.

Ключові слова: соя, біологізація землеробства, сорт, зона вирощування.

Оптимізація ефективності сортових технологічних прийомів вирощування зернобобових культур, у тому числі сої та їх вплив на родючість ґрунту, його фізико-хімічний склад і отримання високих врожаїв із використанням добрив мікробіологічного та стимулюючого характеру дозволених до використання у безпечних органічних технологіях вирощування мають важливе наукове та стратегічне значення. Вивченню підлягає питання використання сортів сої занесених до Державного реєстру сортів рослин України, як фактору підвищення конкурентоспроможного землеробства та адаптації їх до органічних сортових технологій вирощування. А в подальшому у поєднанні із застосуванням біодеструкторів рослинних решток, ґрунтових біодобрив, стимуляторів росту, інокулянтів, на фоні бінарного застосування біопрепаратів по вегетуючих рослинах і їх вплив на мікозний та фізико-хімічний стан ґрунту.

Серед бобових культур соя (*Glycine max* (L.) Merr.) займає виняткову позицію, що передусім зумовлено особливістю біохімічного складу її насіння, яке містить 30-45% білка і 24% олії. Основним завданням селекції сої на сучасному етапі є створення високоадаптивних сортів, здатних максимально реалізувати потенціал урожаю в поєднанні з високою якістю насіння та продукції.

Метою досліджень було проаналізувати господарсько-біологічні характеристики основних сортів сої та порівняти з результатами проведених експериментальних досліджень в умовах правобережного Лісостепу України.

Матеріалом для досліджень були сорти сої, занесені до реєстру сортів рослин України і рекомендовані для поширення. Досліджувані сорти сої – КиВін, Голубка.

На сьогодні велика кількість нових сортів сої характеризується досить широкою екологічною пристосованістю і придатністю для вирощування в різних ґрунтово-кліматичних умовах. Згідно даних вітчизняних науковців, ранньостиглі сорти сої є добрими попередниками під озими зернові культури, оскільки в доступній формі накопичують азот у ґрунті, сприяють поліпшенню його структури та ранньому звільненню полів, що позитивно впливає на підготовку ґрунту. Залежно від біологічних особливостей сорту та умов факторів навколишнього середовища визначають сортові особливості вирощування сої. Використання ранньостиглої групи сортів сприяє вчасному дозріванню й одержанню кондиційного насіння без додаткових витрат на доробку. Тому актуальним є дослідження нових сортів ранньостиглої сої за господарсько цінними показниками.

Для оцінки нових сортів сої, внесених до Державного реєстру сортів, придатних до поширення в Україні станом на 2020 р., за основними господарсько цінними ознаками застосовували кластерний аналіз, оскільки цей метод, на відміну від більшості математико-статистичних методів, не має ніяких обмежень на вид досліджуваних об'єктів. У дослідженнях використано сорти сої ранньостиглої групи (табл. 1).

Таблиця 1

Досліджувані сорти сої занесені до Державного Реєстру сортів України, придатних до поширення

Сорт	Рік реєстрації	Зона вирощування	Оригіатор
КиВін	2007	Лісостеп	Інститут землеробства НААН України
Голубка	2016	Лісостеп, Полісся	Інститут землеробства НААН України

Характеристика досліджуваних сортів сої за комплексом господарсько-цінних ознак наведена у таблиці 2.

КиВін. Вегетаційний період знаходиться в діапазоні від 107 до 118 днів. Гіпокотиль без антоціану, характерний індетермінантний тип росту. Форма куща напівстиснута. Висота кріплення нижнього стручка становить 13,3 см. Олійність зерна складає 23%. Адаптується до різноманітних ґрунтово-кліматичних умов вирощування. Сорт рекомендується для вирощування в районах України в основних посівах, як попередник для озимих культур.

Голубка. Період вегетації складає до 100 днів, даний сорт є скоростиглим. Сорт виведено методом багаторазового індивідуального добору з гібридної популяції Еванс / Устя. Належить до маньчжурського підвиду, апробаційної групи sordida. Висота рослин коливається в межах від 85 до 90 см, із висотою прикріплення нижніх бобів від 13 до 14 см. У насінні міститься 41-42 % білку і 20-21 % олії. Рослини характеризуються проміжним типом росту. Опущення рослини – руде, квітка – фіолетова.

Насіння овальне, жовте, рубчик коричневий, середній, овальний без «вічка». Маса 1000 насінин 160-235 г.

Таблиця 2

Характеристика сортів сої за комплексом господарсько-цінних ознак

Сорт	Група стиглості	Напрямок використання	Олійність
КиВін	ранньостиглий	зерновий	середньоолійний
Голубка	ранньостиглий	зерновий	високоолійний

Сорт Голубка рекомендовано вирощувати при нормах висіву при широкорядному 600-650 і рядковому способі сівби – 650-700 тис. схожих насінин на га. Сорт рекомендується для

виращування в лісостепових та поліських районах України в основних посівах. Завдяки скоростиглості може використовуватись як попередник для озимих культур.

Досліджувані сорти сої належать до інтенсивного типу, стійких до шкочочинних об'єктів, несприятливих факторів навколишнього середовища та придатні до виращування в зоні правобережного Лісостепу України (табл. 3).

Таблиця 3

Адаптаційна стійкість сортів сої до хвороб та стресових факторів за 10-бальною шкалою

Сорт	Стійкість до вилягання	Стійкість до осипання	Стійкість до основних хвороб
КиВін	8	8	висока
Голубка	9	9	висока

Сорти сої КиВін та Голубка, заявником яких є Інститут землеробства НААН України характеризуються високим технологічними показниками (стійкістю до вилягання, осипання насіння та несприятливих умов виращування, придатні до прямого комбайнування), а й якісними та кількісними ознаками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами виробничого випробування в зоні правобережного Лісостепу України встановлено, що за комплексом господарсько-цінних ознак найбільш перспективними є сорти сої КиВін та Голубка. Тому ефективна реалізація конкурентних переваг досліджуваних сортів дозволить вирішити проблеми виращування зернових бобових культур та підвищити їх економічну ефективність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абаєв А.А. Використання цеолітів для підвищення продуктивності сої. *Агрохімія*. 2008. № 2. С. 26-32.
2. Адамець Ф.Ф. Агробіологічні особливості виращування сої в Україні. Київ: Аграрна наука, 2006. 456 с.
3. Барсуков С. С. Урожайність сої в залежності від доз органічних і мінеральних добрив. *Кормопроизводство*. 2002. Вип. № 10. С. 26-27.
4. Mazur, V. A., Myalkovsky, R.O., Mazur, K. V., Pantsyreva, H. V., Alekseev, O.O. (2019). Influence of the Photosynthetic Productivity and Seed Productivity of White Lupine Plants. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(4), 665-670.
5. Белінський Ю. В. Продуктивність сої залежно від способів сівби в умовах східної частини лівобережного Лісостепу України. Унів. рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. Х., 2013. Вип. 14. С. 21-29.
6. Мазур О.В. Оцінка сортозразків сої за комплексом цінних господарських ознак. *Сільське господарство та лісівництво*. 2019. №. 12. С. 98-115.
7. Дідур І.М., Мордванюк М.О. Вплив інокуляції насіння та позакореневих підживлень на індивідуальну продуктивність рослин нуту в умовах Лісостепу правобережного. *Сільське господарство та лісівництво*. 2018. №11. С. 26-35.
8. Буджерак А.І. Агроекологічні та біоенергетичні засади виращування сої. Зб. наук. праць Уманського держ. аграр. ун-ту. Умань, 2003. С. 687-691.
9. Величко Л. Н. Залежність початкових процесів росту сої від регуляторів росту рослин. *Вісник Уманського державного аграрного університету*. УДАУ. Умань, 2006. Вип. № 12. С. 38-40.
10. Мазур В.А., Панцирева Г.В., Дідур І.М., Прокопчук В.М. Люпин білий. Генетичний потенціал та його реалізація у сільськогосподарське виробництво: монографія. Вінниця: ВНАУ. 2018. 225 с.
11. Bulgakov V., Adamchuk V., Kaletnik G., Arak M., Olt J. Mathematical model of vibration digging up of root crops from soil *Agronomy Research*. 2014. №12 (1). P. 41-58.

12. Заболотний Г.М. Вплив мінеральних добрив та мікродобрива на формування індивідуальної продуктивності рослин сої в умовах Лісостепу правобережного. *Агробіологія*. Біла Церква, 2015. Вип. 2 (121). С. 130-133.

13. Каталог сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 25.03. 2020 рік (витяг). 2020. С. 155-186.

14. Державна служба статистики України станом на 2019 рік. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rosl_1991-2019_u.html

15. Панцирева Г.В. Дослідження сортових ресурсів люпину білого (*Lupinus albus* L.) в Україні. *Сільське господарство та лісівництво*. 2016. № 4. С. 88-93.

16. Циганська О. І. Вплив фону мінерального живлення та способів обробки мікродобривом на формування плодоеlementів сортів сої в умовах Лісостепу правобережного. *Корми і кормовиробництво*. 2015. Вип. 81. С. 82 – 88.

17. Мазур В.А., Дідур І.М., Панцирева Г.В. Обґрунтування адаптивної сортової технології вирощування зернобобових культур в правобережному Лісостепу України. *Сільське господарство та лісівництво*. 2020. Вип. №18 С. 5-17.

18. Циганська О. І. Вплив мінеральних добрив та позакореневого підживлення мікроелементами на якісні показники зерна сортів сої. *Сільське господарство та лісівництво*. Вип. № 8. Вінниця. 2018. С. 78-86.

19. Циганська О. І. Вплив системи удобрення на проходження фаз росту і розвитку сортів сої та на коефіцієнт збереження рослин. *Сільське господарство та лісівництво*. Вип. № 13. Вінниця. 2019. С. 119-133.

20. Pansyryeva H.V. Morphological and ecological-biological evaluation of the decorative species of the genus *Lupinus* L. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2019. Vol. 9 (3). P. 74-77. <https://www.ujecology.com/archive.html>

21. Прокопчук В.М., Панцирева Г.В. Сучасний стан та перспективи використання декоративних видів роду *Lupinus* в умовах Поділля. *Сільське господарство та лісівництво*. 2019. Випуск 13. С. 195-204.

22. Мазур В.А., Панцирева Г.В. Рід *Lupinus* L. в Україні: генофонд, інтродукція, напрями досліджень та перспективи використання: монографія. Вінниця: ВНАУ. 2020. 253 с.

23. Mazur V.A., Didur I.M., Myalkovsky R..O., Pansyryeva H.V., Telekalo N.V., Tkach O.O. The Productivity of intensive pea varieties depending on the seeds treatment and foliar fertilizing under conditions of right-bank forest-steppe Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. Vol. 10(1). P. 101-105.

УДК 635.65:633(34:63)

Ганна Панцирева
(Вінниця)

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВИРОЩУВАННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЗЕРНОБОБОВИХ КУЛЬТУР В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Зернобобові культури відіграють важливе значення в зерновому та кормовому балансі агроформувань нашої держави. З усіх сільськогосподарських культур зернобобові містять найбільше білка. Зерно та зелена маса їх за вмістом протеїну переважає зернові культури більше ніж удвічі, за амінокислотним складом їх білки значно краще перетравлюються та дають найдешевший білок, а також включають у біологічний кругообіг азот повітря, що недоступний для інших культур. Сьогодні рослинний білок високо цінується в харчовій та комбікормовій галузях промисловості. Наукова стаття присвячена імплементації новітньої біоорганічної моделі сортової технології вирощування зернобобових культур з врахуванням кліматичних змін території та формування агротехнологічних систем агропромислового

виробництва на засадах біологічного землеробства. Реалізація запропонованих заходів спрямовані на підвищення рівня реалізації врожайного сортового потенціалу основних зернобобових культур, росту рентабельності їх виробництва у комплексі із забезпеченням екологічного та соціального ефектів, гарантування зниження деградаційних процесів ґрунтового покриву України. У рамках запропонованої моделі досліджень використовувались загальноприйнятні методики у рослинництві, окрім передбачуваних технологічних прийомів вирощування. Дослідженнями передбачалось вивчення дії та взаємодії 3 факторів: А – сорт; В – передпосівна обробка насіння бактеріальним препаратом; С – концентрація ретарданту. Досліджувані сорти гороху посівного – Царевич та Пристань; люпину білого – Вересневий, Чабанський; люпину вузьколистого – Олімп, Переможець; нуту посівного – Скарб, Пегас; Сої – Азимут, Голубка.

Ключові слова: зернобобові культури, технологія вирощування, зміна клімату, зернова та кормова продуктивність.

Полеві досліді проводились упродовж 2016-2018 рр. на базі Науково-дослідного господарства «Агрономічне» Вінницького національного аграрного університету в селі Агрономічне Вінницького району Вінницької області. Проведення науково-дослідних робіт Вінницьким НАУ та Інститутом біоенергетичних культур і цукрових буряків Національної академії аграрних наук України відзначені у завданнях прикладного дослідження на тему: «Розробка методів удосконалення технології вирощування зернобобових культур з використанням біодобрих, бактеріальних препаратів, позакореневих підживлень та фізіологічно-активних речовин» під керівництвом професора Мазур В.А. (основні виконавці Дідур І.М., Іваніна В.Д., Ткачук О.П., Панцирева Г.В., Врадій О.І.).

Згідно метеорологічних спостережень, основні показники кліматичних умов за роки проведення досліджень (2016-2018 рр.) виявлено відхилення, що відобразились на продукційному процесі зернобобових культур (рис. 1, рис 2).

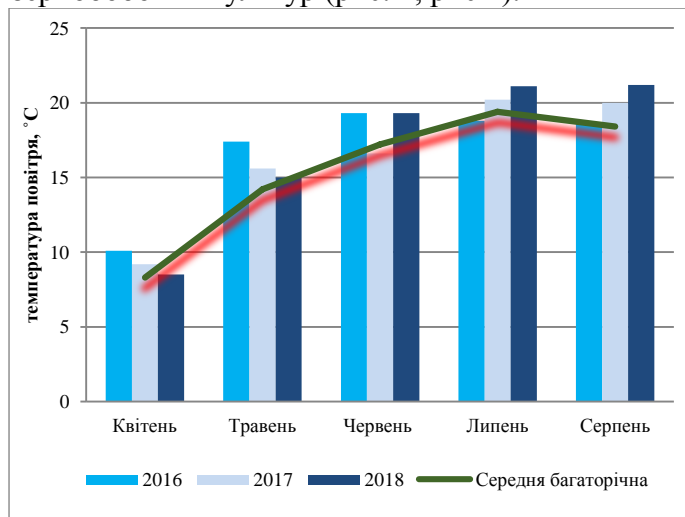

Рис. 1. Середньодобова температура повітря впродовж 2016-2018 рр. (згідно даних Вінницького обласного центру з гідрометеорології)

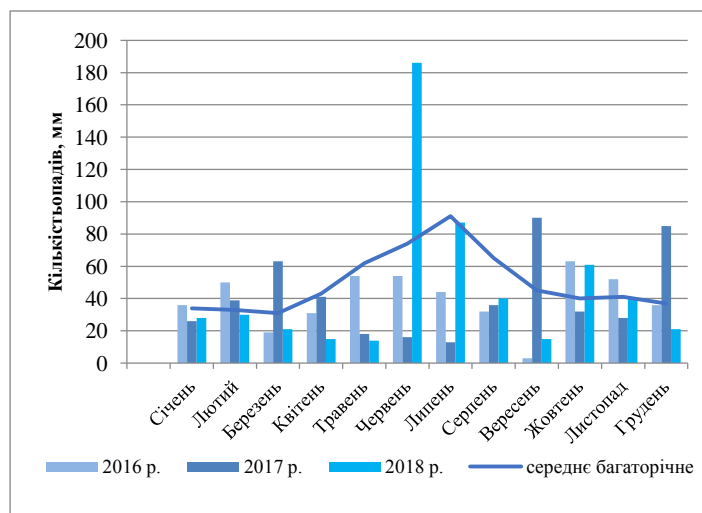

Рис. 2. Кількість опадів впродовж 2016-2018 рр. (згідно даних Вінницького обласного центру з гідрометеорології)

На основі даних Вінницького обласного центру з гідрометеорології проводили оцінку гідротермічних умов. При цьому встановлено, що середня річна температура повітря знаходиться на рівні 13,1°C, а абсолютний мінімум та максимум температури повітря – 36,0°C. Кількість днів та висота снігового покриву, відповідно, знаходяться в межах 70-110 днів та 20-60 см. Кількість опадів коливається в межах від 125 до 369 мм за рік та випадає в основному в літньо-осінній період.

За даними ґрунтового обстеження Вінницького обласного державного проектно-технологічного центру охорони ґрунтів і якості продукції «Облдержродючість» відмічено, що для ґрунтів дослідної ділянки характерний низький вміст гумусу – 1,97 %. Агрохімічна характеристика сірих лісових ґрунтів наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Агрохімічна характеристика ґрунту дослідного поля (згідно даних «Облдержродючість»)

Глибина відбору зразків, см	Вміст гумусу, %	pH сольовий	Гідролітична кислотність, мг.-екв. на 100 г ґрунту	Сума ввібраних основ, мг.-екв. на 100 г ґрунту	Ступінь насиченості основами, %
0 – 20	1,97	5,1	3,44	14,38	86
30 – 40	1,39	4,9	3,48	14,06	88
65 – 75	0,66	4,6	3,45	13,10	86
95 – 105	не визначено	4,4	3,32	13,63	85
125 – 135	не визначено	4,4	3,37	13,49	88

Встановлено, що в цілому правобережний Лісостеп України за ґрунтово-кліматичними та гідротермічними умовами сприятливий для вирощування зернобобових культур та формування їх високої зернової продуктивності. Результати досліджень свідчать про значний вплив досліджуваних технологічних прийомів вирощування на рівень врожайності зернобобових культур.

За 2016-2018 роки проведених досліджень визначено максимальні показники врожайності зерна у сортів зернобобових культур. Відтак, у гороху посівного найбільш врожайним виявився сорт Пристань (2,6 т/га), люпину білого – Чабанський (3,4 т/га), люпину вузьколистого – Переможець (2,6 т/га), нуту посівного – Скарб (3,0 т/га) та у сої – Азимут (2,6 т/га). Найбільші прирости зернової продуктивності одержано за обробки насіння бактеріальним препаратом Ризогумін та обприскування посівів ретардантом хлормекват-хлоридом у фазі бутонізації.

У результаті проведених досліджень встановлено, що із зростанням врожайності зерна вихід сирого протеїну також зростає (табл. 2).

Таблиця 2

Вміст та вихід сирого протеїну зерна зернобобових культур залежно від технологічних прийомів вирощування в умовах НДГ «Агрономічне», т/га (середнє за 2016-2018 рр.)

№ п.п.	Культура	Сорт	Передпосівна обробка насіння	Концентрація ретарданту, %	Сирий протеїн, %	Вихід сирого протеїну, т/га
1	Горох посівний	Царевич	без п.о.н.	без обробки (к)	19,8	0,40
				0,5	20,2	0,42
			Ризогумін	0,75	21,3	0,53
		Пристань	без п.о.н.	без обробки	21,0	0,44
				0,5	21,5	0,47
			Ризогумін	0,75	22,8	0,59
2	Люпин білий	Вересневий	без п.о.н.	без обробки (к)	34,6	0,93
				0,5	35,1	1,02
			Ризогумін	0,75	36,3	1,20
		Чабанський	без п.о.н.	без обробки	36,1	1,01
				0,5	36,5	1,09
			Ризогумін	0,75	38,2	1,30
3	Люпин вузьколистий	Олімп	без п.о.н.	без обробки (к)	30,7	0,61
				0,5	31,1	0,68
			Ризогумін	0,75	32,0	0,80
		Переможець	без п.о.н.	без обробки	31,7	0,67
				0,5	32,3	0,74
			Ризогумін	0,75	33,5	0,87
4	Нут посівний	Пегас	без п.о.н.	без обробки (к)	24,8	0,52
				0,5	25,2	0,60
			Ризогумін	0,75	26,2	0,73
		Скарб	без п.о.н.	без обробки	26,1	0,57
				0,5	26,4	0,67
			Ризогумін	0,75	27,5	0,82
5	Соя	Голубка	без п.о.н.	без обробки (к)	33,3	0,67
				0,5	34,2	0,75
			Ризогумін	0,75	36,2	0,87
		Азимут	без п.о.н.	без обробки	34,2	0,72
				0,5	35,6	0,85
			Ризогумін	0,75	37,8	0,98
			1	36,1	0,90	

За рахунок підвищення урожайності найвищий вихід сирого протеїну (0,93 – 1,19 т/га) був у рослин люпину білого. Відтак, у гороху посівного вихід сирого протеїну найбільшим був у сорту Пристань (0,59 т/га), люпину білого – Чабанський (1,19 т/га), люпину вузьколистого – Переможець (0,87 т/га), нуту посівного – Скарб (0,82 т/га) та у сої – Азимут (0,98 т/га). Найбільші прирости виходу сирого протеїну з одиниці площі одержано за обробки насіння бактеріальним препаратом Ризогумін та обприскуванні посівів ретардантом хлормекват-хлоридом у фазі бутонізації. Визначені показники обов'язково слід враховувати при розрахунку стартових доз азотних добрив на запланований урожай.

Висновки. Удосконалена нами модель біоорганічної сортової технології вирощування зернобобових культур з використанням запропонованих біоорганічних і технологічних заходів, дадуть змогу підвищити виробництво якісного зерна досліджуваних культур, збільшити загальний збір сирого протеїну та підвищити рівень біологічної азотфіксації в умовах Лісостепу Правобережного. Відтак, у гороху посівного найбільш врожайним виявився сорт Пристань (2,6 т/га), люпину білого – Чабанський (3,4 т/га), люпину вузьколистого – Переможець (2,6 т/га), нуту посівного – Скарб (3,0 т/га) та у сої – Азимут (2,6 т/га). Найбільші прирости зернової продуктивності одержано за обробки насіння бактеріальним препаратом Ризогумін та обприскуванні посівів ретардантом хлормекват-хлоридом у фазі бутонізації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич А.О. Проблеми білка і вирощування зернобобових на корм. 3-є вид., переробл. і допов. Київ. 1993. 429 с.
2. Бахмат О.М. Моделювання адаптивної технології вирощування сої: Монографія. Кам'янець-Подільський: Видавець: ПП Зволенко Д. Г. 2012. 436 с.
3. Єщенко В.О., Копитко П.Г., Опришко В.П., Костогриз П.В. Основи наукових досліджень в агрономії: підручник. 2005. 288 с.
4. Камінський В.Ф. Значення зернових бобових культур та напрямки їх виробництва. Селекція та насінництво. Міжвідомч. тем. наук. зб. Харків. 2005. Вип. 90. С. 14-22.
5. Didur I.M., Prokopchuk V.M., Pansyryeva H.V. Investigation of biomorphological and decorative characteristics of ornamental species of the genus *Lupinus* L. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2019. Vol. 9 (3). С. 287-290. <https://www.ujecology.com/archive.html>
6. Посыпанов Г.С. Методы изучения биологической фиксации азота воздуха: справ. пособ. Агропромиздат. 1991. 300 с.
7. Mazur, V. A., Prokopchuk, V. M., & Pansyryeva, G. V. (2018). Primary introduction assessment of decorative species of the lupinus generation in Podillya. *Scientific Bulletin of UNFU*, 28(7), 40–43. <https://doi.org/10.15421/40280708>
8. Mazur V.A., Pansyryeva H.V., Mazur K.V., Didur I.M. 2019. Influence of the assimilation apparatus and productivity of white lupine plants. *Agronomy Research* 17(X), 206-209. URL: <https://doi.org/10.15159/AR.19.024>.
9. Mazur, V. A., Myalkovsky, R.O., Mazur, K. V., Pansyryeva, H. V., Alekseev, O.O. (2019). Influence of the Photosynthetic Productivity and Seed Productivity of White Lupine Plants. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(4), 665-670.
10. Didur I.M., Prokopchuk V.M., Pansyryeva H.V. Investigation of biomorphological and decorative characteristics of ornamental species of the genus *Lupinus* L. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2019. Vol. 9 (3). С. 287-290. <https://www.ujecology.com/archive.html>
11. Mazur V.A., Didur I.M., Myalkovsky R.O., Pansyryeva H.V., Telekalo N.V., Tkach O.O. The Productivity of intensive pea varieties depending on the seeds treatment and foliar fertilizing under conditions of right-bank forest-steppe Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. Vol. 10(1). P. 101-105.
12. Mazur V.A., Branitskyi Y.Y., Pansyryeva H.V. Bioenergy and economic efficiency technological methods growing of switchgrass. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. 10(2). P. 8-15.
13. Mazur V., Myalkovsky R., Pansyryeva H., Didur I., Mazur K., Alekseev O. Photosynthetic

productivity of potato plants depending on the location of rows placement in agrophytocenosis. *Eco. Env. & Cons.* 2020. 26 (2). P. 46-55.

14. Панцирева Г.В. Насіннева продуктивність декоративних видів роду *Lupinus* в умовах Поділля. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Випуск 29(7). С. 80-83. <https://doi.org/10.15421/40290716>

15. Tsyhanskyi V.I. Tsyhanska O.I. et all. Effect of the cultivation technology elements on the activation of plant microbe symbiosis and the nitrogen transformation processes in alfalfaagrocoenosses. *Modern Phytomorphology*. 2019. №13. p. 30-34.

16. Pansyryeva, H.V. Technological aspects of biogas production from organic raw materials. *Bulletin of KhNTUSG them. P. Vasilenko. Kharkiv*, 2019. P. 276-290.

17. Bandura V., Mazur V., Yaroshenko L., Rubanenko O. Research on sunflower seeds drying process in a monolayer tray vibration dryer based on infrared radiation. *INMATEN – Agricultural Engineering*, vol. 57, №1, 2019. P. 233-242.

18. Honcharuk, I. Use of wastes of the livestock industry as a possibility for increasing the efficiency of aic and replenishing the energy balance. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*. 2020. vol. 9, no. 1, pp. 9–14.

19. Bakhmat OM Influence of agrotechnical measures on soybean productivity in the conditions of the western region of Ukraine. *Feed and feed production: interdepartmental. topic. Science. zb. / [editor: V.F. Petrichenko (ed.) And others]. Vinnytsia: Marushchak AI, 2010. Issue. 66. P. 103-108.*

20. Bulgakov V., Adamchuk V., Kaletnik G., Arak M., Olt J. 2014. Mathematical model of vibration digging up of root crops from soil. *Agronomy Research*. № 12 (1). P. 41-58.

УДК 636.4.053.087.72:612.015

*Тетяна Токарчук, Ігор Чорний, Любов Антонецька
(Кам'янець-Подільський)*

АНТИОКСИДАНТНИЙ ЗАХИСТ ПОРОСЯТ У ВАЖКИЙ ПЕРІОД ОНТОГЕНЕЗУ ЗА ДІЇ МІЦЕЛЯРНОЇ ФОРМИ ВІТАМІНУ Е ТА ЦИТРАТІВ МІКРОЕЛЕМЕНТІВ ЦИНКУ, ФЕРУМУ ТА ГЕРМАЦІЮ

Для збереження молодого організму поросят від імуннодіфіцитного стану після відлучення, необхідно керуватись правильним підходом до цього процесу та запустити механізм їх вигодовування відразу після відлучення.

Ключові слова: поросята, відлучення, антиоксидантна система, Цинк, Ферум, Германій, вітамін Е.

To preserve the young piglet organism from the immunodeficiency state after weaning it is necessary to be guided by the correct approach to this process and start the mechanism of their cultivation immediately after weaning.

Key words: piglets, weaning, antioxidant system, Zinc, iron, Germanium, vitamin E.

Відлучення поросят від свиноматок вважається серйозним фізіологічним стресом для молодого організму та відповідальним технологічним процесом у свиноводстві, який супроводжується зміною значень показників біохімії крові. В результаті спостерігається інтенсивне утворення вільних радикалів та процес перекисного окиснення ліпідів, що відображається на імунноздатності організму. Актуальним є підбір ефективних комплексних засобів, які б сприяли роботі АОС.

Антиоксидантна система (АОС) – це потужний механізм, що запобігає розвитку лавиноподібних вільно-радикальних та перекисних реакцій в організмі. Ця система клітин організму діє завдяки наявності сполук - антиоксидантів, у складі яких міститься рухливий атом водню, що не дуже міцно з'єднаний з вуглецем (С-Н) або сіркою (S-H). У результаті

реакцій молекул антиоксидантів та вільних радикалів утворюються радикали антиоксидантів, які не є потужними окисниками й не можуть продовжувати перебіг вільно-радикальних реакцій окиснення, тобто вони обривають ці ланцюги. Радикали молекул-антиоксидантів виводяться у вигляді кінцевих продуктів, що є результатом взаємодії з молекулами інших антиоксидантів [1]. Тому антиоксидантна система і покликана для зменшення кількості вільних радикалів до мінімуму. Як відомо її поділяють умовно на групи: до першої відносять ферментну систему антиоксидантного захисту, макромолекулярні неферментні сполуки АОС (гаптоглобін, транскобаламін, трансферин, феритин, церулоплазмін) та низькомолекулярні неферментні сполуки АОС (жиророзчинні та водорозчинні антиоксиданти). Саме стан ферментної системи антиоксидантного захисту нам цікавий.

Супероксиддисмутаза (СОД) (ЕС 1.15.1.1) перетворює супероксид в перекис водню, тобто є одним з первинних антиоксидантів. Наявність супероксиддисмутази в організмі свиней дозволяє підтримувати фізіологічну концентрацію супероксидних радикалів в тканинах, що забезпечує можливість існування організму в кисневій атмосфері і використання ним кисню як кінцевого акцептора електронів [2].

Каталаза (КАТ) (ЕС 1.11.1.6) – ензим, що розкладає пероксид водню, який утворюється у процесі біологічного окиснення, на воду та молекулярний кисень: $2\text{H}_2\text{O}_2 = 2\text{H}_2\text{O} + \text{O}_2$, а також окиснює за наявності пероксиду водню низькомолекулярні спирти і нітрити, і бере таким чином участь у процесі клітинного дихання. Каталаза є одним із найшвидших ензимів: одна молекула каталази здатна перетворити кілька мільйонів молекул пероксиду водню на воду і кисень за секунду. Міститься майже в усіх організмах [2]. Під час вирощування підсисних поросят і за їх відлучення від свиноматок використовують різні мінерально-вітамінні препарати у вигляді випойок та ін'єкцій [3, 4].

Науково-господарський дослід проводили на поросятах віком 24-50 днів, помісей першого покоління Великої білої породи × Ландрас. З цією метою було сформовано п'ять груп, одну контрольну і чотири дослідних по 20 тварин у кожній групі.

Контрольна група поросят утримувалась за умов згодовування основного раціону без додаткового введення вітаміну Е та мікроелементів. Поросят І дослідної групи за три доби до відлучення і на четверту добу після відлучення, випоювали за допомогою поїлки МП12 вітамін Е в дозі 4,5 мг на 1 кг маси тіла за добу. ІІ дослідна група отримувала дворазово вітамін Е та двічі внутрішньом'язове введення комплексу цитрату мікроелементів Zn, Fe та Ge у кількості 2,0 см³ на 10 кг маси тіла. Тваринам ІІІ дослідної групи, на фоні додаткового випоювання вітаміну Е, вводили 2,5 см³ на 10 кг маси тіла цитратів мікроелементів. Поросята ІV дослідної групи отримували вітамін Е у кількості 4,5 мг на 1 кг маси тіла та по 3,0 см³ цитратів мікроелементів. Цитрати мікроелементів вводили за три доби до відлучення поросят і на четверту добу після відлучення у внутрішню поверхню стегна. Вітамін Е випоювали продовж однієї доби (за три доби до відлучення поросят і на четверту добу після відлучення). Вага поросят на початок дослід (24-а доба життя) становила 6,31±0,33 кг. Відлучення поросят від свиноматок проводили у 28-добовому віці.

Активність СОД, КАТ у сироватці крові тварин дослідних груп (24 доба життя) були майже аналогічними як і у контролі, що дозволило встановити вплив випоювання вітаміну Е та внутрішньом'язового введення комплексу цитратів мікроелементів. На 28-у добу життя у сироватці крові поросят контрольної групи активність СОД була найвищою, як відповідь на стрес-фактор, що обумовлений їх відлученням від свиноматок. За випоювання поросят вітаміну Е (І дослідна група) активність ензиму вірогідно знижується у поросят І дослідної групи на 15,7 %. За введення комплексу цитратів мікроелементів ІІ дослідній групі у дозі 2,0 см³ на 10 кг у поєднанні з випоюванням вітаміну Е у поросят виявлено вірогідне зниження активності СОД на 18,9 % ($p \leq 0,05$) у порівнянні з тваринами контрольної групи. У поросят ІІІ дослідної групи на 28-у добу життя активність ензиму теж була вірогідно нижчою, ніж у контролі на 21,5 %. За використання 3,0 см³/10 кг живої маси мікроелементів у тварин ІV дослідної групи на 28-у добу активність СОД вірогідно знижувалась у порівнянні із контролем

на 20,3 %. На 35-у добу життя вірогідне зниження активності СОД було встановлено лише у тварин III та IV дослідних групах на 14,0 % та 14,4 % відповідно. На 50-у добу життя у сироватці крові поросят контрольної групи активність даного ензиму становила 4,87 ум. од./см³ і була меншою у порівнянні із показником на 35-у добу на 19,4 %. Це пояснюється стимулюванням обмінних процесів у організмі поросят.

Найвища активність КАТ була встановлена у поросят контрольної групи на 28-у добу життя. Встановлено, що за впоювання вітаміну Е (I дослідна група) активність даного ензиму у сироватці крові тварин вірогідно знижується на 28-у добу у порівнянні із контролем на 8,4 %. Вірогідне зниження активності цього ензиму було зафіксовано і у тварин II (10,5 %), III (12,2 %) та IV (11 %) дослідних груп.

Після повторного введення цитратів мікроелементів на 35-у добу вірогідне зниження активності каталази виявлено у III та IV дослідних групах, в середньому на 11,2 % та 10,3 % ($p \leq 0,05$) відповідно. Вірогідне зниження активності ензиму в сироватці крові поросят дослідних груп у період із 28-ї по 35-ту добу життя можна обґрунтувати тим, що в організмі тварин менше утворюється пероксиду водню за дії цитратів мікроелементів. На 50-у добу незначне зростання активності ензиму в сироватці крові поросят II, III та IV дослідних груп зумовлене підвищенням обміну речовин в організмі тварин за дії цитратів мікроелементів. Крім того, комплекс цитратів мікроелементів, який вводили дослідним тваринам, містить Ферум, який стимулює активність КАТ.

Антиоксидантні ферменти проявляють свою меншу активність при застосуванні комплексних засобів у вигляді випойок та ін'єкцій, які так необхідні для підтримки молодого організму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антиоксидантна система організму. URL: polka-knig.com.ua/article.php?book=336&article=18254
2. Chelikani P, Fita I, Loewen PC (January 2004). Diversity of structures and properties among catalases. *Cell. Mol. Life Sci.* 61 (2). с. 192–208.
3. Веред П.І., Герасименко В.Г., Бітюцький В.С. Обмін заліза у поросят при використанні антианемічних препаратів вітчизняного та закордонного виробництва. *Матеріали науково-практичної конференції «Проблеми становлення галузі тваринництва в сучасних умовах»*. Вінниця, 2005. С. 155–160.
4. Кожан О.М., Максимович І.Я., Снітинський В.В. Вплив різних доз Цинку на деякі показники антиоксидантної системи в організмі поросят після відлучення від свиноматки. *Науковий вісник Львівської національної академії вет. медицини ім. С.З. Гжицького*. Т. 8, №3(30). Ч. 2. Львів, 2006. С. 57–61.

АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО

УДК 72:624

Петро Семенченко
(Остер)

ДЕКІЛЬКА ПОРАД ЯК ПОЧАТИ СТВОРЮВАТИ ПОРТФОЛІО ДИЗАЙНЕРА

В даній статті розглянуті проблеми молодих студентів-дизайнерів та викладено поради до початку формування умінь та навичок в дизайнерській справі. За розробками автора наведені реальні поради та приклади.

Ключові слова: дизайнер, фестивалі, розробка, ярмарка, виставка.

This article discusses the problems of young students-designers and provides tips for developing skills in design. The author's works provide real advice and examples.

Key words: designer, festivals, development, fair, exhibition.

Читаючи статі в інтернет ресурсі натрапив на зауваження студентів, які навчаються професії дизайнера. Розповідають студенти

Професія дизайнера – одна з найконкурентніших на ринку праці. Багато молодих людей має бажання отримати диплом дизайнера.

Кожного року в цій сфері з'являється все більше вузьких спеціалізацій, а тенденції змінюються ще швидше. Проаналізуємо, що думають студенти які навчаються на дизайнерських факультетах ВНЗ.

Проблема №1. Викладання

Щоб викладати, потрібно отримати як мінімум ступінь магістра. Просування кар'єрними сходинками у виші передбачає наукову діяльність. Якщо ти затребуваний та постійно практикуєш дизайн, у тебе просто не вистачатиме на це часу. Тому викладацькі посади частіше обіймають теоретики, які мають вельми опосередкований стосунок до професії.

Проблема №2. Відірваність від ринку

Навіть якщо студент самостійно вивчає те, що у ВНЗ не можуть дати, це не гарантує йому успішного навчання. Частіше все працює навпаки: чим актуальніший ти в своїй роботі, тим менше в тебе шансів отримувати високі бали.

Проблема №3. Теорія і практика

Отже, в такій специфічній сфері, як дизайн, академічна освіта не надто ефективна. Традиційні методи навчання намагаються насадити сучасній молоді.

Більшість викладачів украй негативно сприймають поєднання роботи з навчанням. І підсумкова оцінка залежить не стільки від якості твоєї роботи, скільки від присутності на парах і консультаціях. Виходить порочне коло: в університеті студент отримує недостатньо вмінь для роботи, а практичні навички не допомагають йому успішно навчатись.

Проблема №4. Технічне забезпечення

Студенту-дизайнеру важливо мати доступ до комп'ютера достатньої потужності з пакетом ліцензійних програм. Тим часом, сумнозвісного фінансування вишів не завжди вистачає на простий комп'ютерний клас.

У пошуках рішень

Коли ВНЗ не готує тебе до професійного життя, доводиться шукати альтернативу. Величезна кількість платних курсів у сфері дизайну – прямий наслідок неспроможності вищої освіти. Практичні інтенсиви на півроку виявляються ефективнішими за 4-6 років отримання базових знань.

З вище викладеними проблемами студентської молоді я згоден. Сам працюю в Остерському коледжі будівництва та дизайну викладачем 25 років. Напрямок дизайну:

опорядження будівель ззовні та в середині (створення екстер'єра та інтер'єра). Зараз мати «своє ім'я» дизайнера, майстра своєї справи складно навіть в маленькому місті. Хочу поділитися своїм досвідом заохочення студентів-дизайнерів до набуття досвіду дизайнера. Всі приклади які я наведу підкріплені фотографіями, створені з колегами та студентами на базі коледжу та власній майстерні.

1. Дизайнерські іграшки та предмети для побуту. При створенні іграшки майстра нічого не стримує – форми, колір, вигляд... Дизайнер вкладає в іграшку своє бачення світу, використовуються різні матеріали, вивчається народний етнос. Головне молодий дизайнер швидко бачить свою роботу, саме головне – оцінку друзів та близьких людей. Рис.1

Рис.1. Дизайнерські іграшки та предмети для побуту виготовлені спільно з студентами.

Зараз в світі затребувані вироби HAND MADE. Любі речі зроблені руками мають неповторність та крапельку душі майстра. Робіть будь що для себе для друзів. Наприклад : дизайнерські коробочки, салфетниці, коробки для цукерок, піднос, чайнні будиночки, косметички, органайзери...

2. Беріть участь в доступних для Вас виставках, фестивалях, в проведенні дня міст, села, територіальних громад то що. Тут Ви зможете показати свою роботу, почути відгуки від людей, не від викладачів та друзів, відгуки ширі як наші прості люди. Як показує досвід участь для студентів безкоштовна та і hand made гарно продається. Рис.2.

Рис. 2. Участь у фестивалі «Київська Русь»

3. Створюйте фотозони в своєму університеті, коледжі на свята, як дарунок своїм друзям, просто так для підняття настрою. Це не так складно як здається. Вносьте в цю роботу емблему, логотип свого виша, краще свій. Повірте мені, завдяки соц. мережам Вашу роботу побачать багато людей, не виключено що і за кордоном. Рис.3

Рис. 3. Фотозони створені сумісно викладачами та студентами

4. Займіться розробкою логотипу свого учбового закладу, зараз це модно і стильно. Встановіть його перед головним корпусом. Ваша робота швидко стане єдиним цілим в архітектурному ансамблі місцевості та з'явиться на фото студентів, містян, гостей міста. У нас маленьке місто, після встановлення логотипу біля коледжа до мене звернулися з замовленням з м.Бровори, навіть з гімназію м.Київа. Рис.4

Рис. 4

Рис.5

5. Створюйте експозиції з метою популізації свого учбового закладу для бізнес форумів, ярмарки професій, агітаційній роботі. Рис.5

6. Самі організуйте фестивалі, виставки. Я з колегами заснував в своєму місті фест «Великодня писанка», в якому беруть участь всі бажаючі міста. Фото з першого разу розішлися країною також завдяки соцмережам потрапили в Естонію, Францію Польщу, Німеччину... Наша команда приняла участь в фестивалі «Великодня писанка» м. Київ організатор FOLK UKRAINE. Рис.6

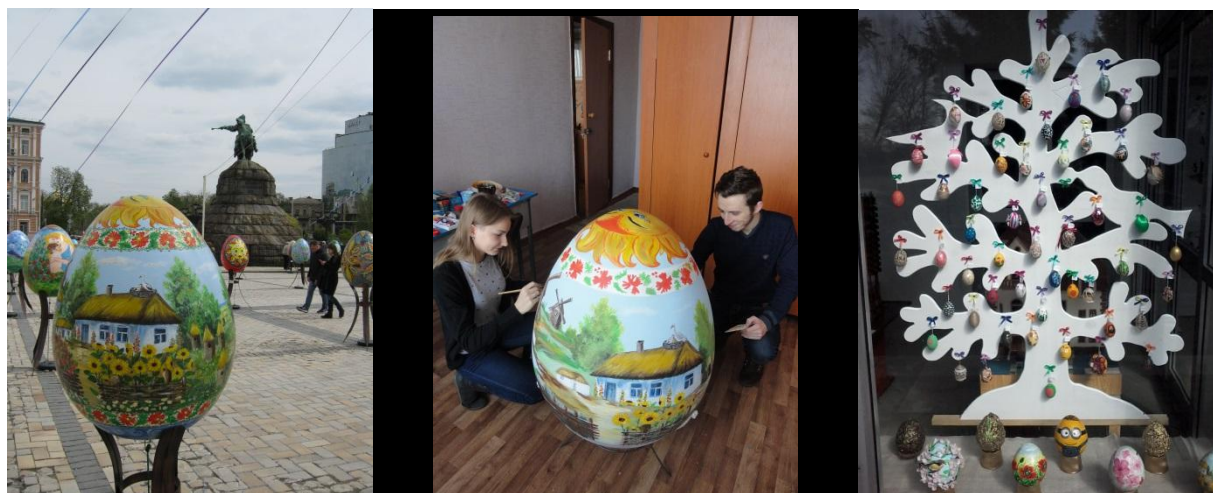

Рис. 6. Участь у фестивалі «Великодня писанка»

7. Робіть фотовиставки, але не банально розвішених фото, робіть так щоб глядач відчув ту атмосферу де були зроблені фотографії. Робіть як експозицію, зробіть подарункові фото в вигляді листівок, з фото які виставляються. Рис. 7

Рис. 7. Фотовиставка « Два погляди на два міста»

8. Виготовляйте макети, моделі курсових дипломних проектів, це надасть Вам впевненості, а саме головне Ви будете відрізнятися від інших студентів. На будь яких презентаціях макет підвищує Ваш рейтинг, рейтинг Вашого продукту. Рис.8

Рис.8

Підсумок. Все вище запропоноване робити не так складно. Головне пам'ятайте: створіть команду однодумців, при цьому немає значення вік, стать, місце роботи ... Робіть що можете, робіть те що треба і Ви зробіте неможливе!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Клеон Остін. Кради як митець. Креативні «фішки» про які тобі ніхто не розповість. Харків: Фактор-Друк, 2016. 159 с.
2. Ден Роум Говори та показуй. Мистецтво створювати надзвичайні презентації. Харків: Віват, 2017. 272 с.
3. Сьомка С., Антонович Є. Дизайн інтер'єру, меблів та обладнання. Підручник. Київ: Ліра-К, 2018. 400 с.

УДК 624.012.82

*Ганна Тронза
(Маріуполь)*

ПІДВИЩЕННЯ ТЕПЛОЗБЕРЕЖЕННЯ ЦЕГЛЯНИХ ОГОРОДЖУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Розглянуто проблеми раціонального вибору економічно ефективних цегляних несучих огороджувальних конструкцій. Виконано техніко-економічне порівняння найбільш розповсюджених типів таких конструкцій, надано рекомендації для проектувальників.

Ключові слова: цегла, цегляна кладка, несуча огороджувальна цегляна конструкція, ефективність цегляних конструкцій.

The problems of rational choice of cost-effective load-bearing stone walling. Feasibility comparison of the most common types of designs, to provide guidance for designers.

Keywords: brick, masonry, stone bearing wall construction, the effectiveness of masonry structures.

Проблема енергозбереження – одна з найважливіших проблем кожної держави. Одним з варіантів вирішення даної проблеми є збільшення енергоефективності будівель та споруд.

В даній роботі проводиться розрахунок товщини стіни у відповідності з нормами ДБН В.2.6-31-2016 (далі – [1]). Конструкції будинків і споруд. Теплова ізоляція будівель. Потім у відповідності з ДСТУ Б Д.2.2-8:2016. Ресурсні елементні кошторисні норми на будівельні роботи. Конструкції з цегли та блоків (Збірник 8); розраховується кошторисна вартість 1 куб. м зовнішньої стіни в цінах 2021 року (реальні ціни на будівельні матеріали за прайсами реалізаторів). Одиницею виміру кошторисної вартості цегляної кладки є 1 куб м, а тому що в роботі порівнюються варіанти стін з різними товщинами для наочності висновків остаточна кошторисна вартість визначена для умовно взятої зовнішньої стіни житлового будинку довжиною 10м і висотою 3,5 м.

1. Теоретичні основи досліджуваної проблеми

Для зовнішніх огорожувальних конструкцій опалюваних будинків та споруд і внутрішніх конструкцій, що розділяють приміщення, температура повітря в яких відрізняється на 4 °С та більше, обов'язкове виконання умов:

$$R_{\Sigma \text{пр}} \geq R_{q \text{ min}} , \quad (1)$$

де $R_{\Sigma \text{пр}}$ - приведений опір теплопередачі непрозорої огорожувальної конструкції чи непрозорої частини огорожувальної конструкції (для термічно однорідних огорожувальних конструкцій визначається опір теплопередачі), приведений опір теплопередачі світлопрозорої огорожувальної конструкції, $\text{м}^2 \cdot \text{К}/\text{Вт}$;

$R_{q \text{ min}}$ - мінімально допустиме значення опору теплопередачі непрозорої огорожувальної конструкції чи непрозорої частини огорожувальної конструкції, мінімальне значення опору теплопередачі світлопрозорої огорожувальної конструкції, $\text{м}^2 \cdot \text{К}/\text{Вт}$.

Мінімально допустиме значення $R_{q \text{ min}}$ опору теплопередачі непрозорих огорожувальних конструкцій, світлопрозорих огорожувальних конструкцій і дверей житлових і громадських будівель встановлюють згідно до таблиці 3[1] залежно від температурної зони експлуатації будинку, що приймається згідно з додатком Б[1].

Опір теплопередачі термічно однорідної непрозорої огорожувальної конструкції (одношарова чи багатошарова огорожувальна конструкція, що не має у своєму об'ємі теплопровідних уключень), розраховується за формулою 2 ДСТУ Б В.2.6-189:2013(далі - [2])

$$R_{\Sigma} = \frac{1}{\alpha_6} + \sum_{i=1}^n R_i + \frac{1}{\alpha_3} = \frac{1}{\alpha_6} + \sum_{i=1}^n \frac{\delta_i}{\lambda_{ip}} + \frac{1}{\alpha_3} , \quad (2)$$

де α_6, α_3 - коефіцієнт тепловіддачі внутрішньої та зовнішньої поверхонь огорожувальної конструкції, $\text{Вт}/(\text{м}^2 \cdot \text{К})$, які приймаються згідно з Додатком Б [2];

δ_i - товщина i -го шару конструкції, м;

λ_{ip} – розрахункова теплопровідність матеріалу i -го шару конструкції в розрахункових умовах (згідно з додатком А[2]), $\text{Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$;

n - кількість шарів у конструкції за напрямком теплового потоку.

Розрахункові значення теплофізичних характеристик матеріалів приймаються згідно з даними Додатку А [2].

2.1 Вихідні дані

Теплотехнічний розрахунок зовнішньої стіни житлового будинку. Місце будівництва - м. Маріуполь. Для житлового будинку розрахункові значення: температура $t_{\text{в}} = 20^\circ\text{C}$, відносна вологість $\phi_{\text{в}} = 55\%$.

Тоді, із зазначених умов, за таблицею В.1[1] вологісний режим приміщення - нормальний. Умови експлуатації, що встановлюються згідно таблиці В.3 [1], призначаються за літерою «Б».

Місто Маріуполь (додаток Б[1]) знаходиться у I температурній зоні України. Мінімально допустиме значення опору теплопередачі зовнішньої стіни згідно до таблиці 3[1] становить $R_{qmin} = 3,3 \text{ м}^2 \cdot \text{К/Вт}$

2.2 Розрахунок товщини цегляної стіни без утеплювача.

Таблиця 1 Розрахункові значення теплопровідності, варіант 1

Приймаючи $R_{\Sigma} = R_{qmin}$, товщина утеплювача

№ шару	Найменування шару	Густина ρ_0 , кг/м ³	Товщина δ , м	Теплопровідність λ_{ip} , Вт/(м*К)
1	Внутрішнє штукатурення з вапняно-піщаного розчину	1800	0,02	0,81
2	Цегляна кладка з цегли керамічної порожнистої на цементно-піщаному розчині	1200	?	0,52

$$\delta_2 = \left[R_{qmin} - \frac{1}{\alpha_B} - \frac{\delta_1}{\lambda_1} - \frac{1}{\alpha_3} \right] * \lambda_2$$

де $\alpha_B = 8,7 \text{ Вт/(м}^2 \cdot \text{К)}$ - коефіцієнт тепловіддачі внутрішньої поверхні, приймається за додатком Б [2],

$\alpha_3 = 23 \text{ Вт/(м}^2 \cdot \text{К)}$ - коефіцієнт тепловіддачі зовнішньої поверхні, приймається за додатком Б [2]. Тоді

$$\delta_2 = \left[3,3 - \frac{1}{8,7} - \frac{0,02}{0,81} - \frac{1}{23} \right] * 0,52 = 1,62 \text{ м}$$

Згідно з розрахунком можна запропонувати стіну товщиною 1680 мм, як найближчу більшу за мінімально необхідну уніфіковану товщину. Опір теплопередачі, з урахуванням запропонованої товщини стіни, становить $R_{\Sigma} = \frac{1}{8,7} + \frac{0,02}{0,81} + \frac{1,68}{0,52} + \frac{1}{23} = 3,41 \text{ м}^2 \cdot \text{К/Вт}$

Умова (1) [1] $R_{\Sigma} > R_{qmin}$ виконується. Товщина кладки прийнята правильно.

2.3 Розрахунок товщини цегляно-колодязної стіни з заповненням керамзитовим гравієм.

Таблиця 2. Розрахункові значення теплопровідності, варіант 2

№ шару	Найменування шару	Густина ρ_0 , кг/м ³	Товщина δ , м	Теплопровідність λ_{ip} , Вт/(м*К)
1	Внутрішнє штукатурення з вапняно-піщаного розчину	1600	0,02	0,81
2	Цегляна кладка з цегли керамічної порожнистої на цементно-піщаному розчині	1200	0,24	0,52
3	Гравій керамзитовий	200	?	0,12

$$\delta_2 = \left[3,3 - \frac{1}{8,7} - \frac{0,02}{0,81} - \frac{0,24}{0,52} - \frac{1}{23} \right] * 0,12 = 0,32 \text{ м}$$

Згідно з розрахунком та стандартами можна запропонувати стіну товщиною 640 мм. Опір теплопередачі, з урахуванням запропонованої товщини стіни, становить $R_{\Sigma} = \frac{1}{8,7} + \frac{0,02}{0,81} + \frac{0,24}{0,52} + \frac{0,4}{0,12} + \frac{1}{23} = 3,98 \text{ м}^2 \cdot \text{К/Вт}$

Умова (1) [1] $R_{\Sigma} > R_{qmin}$ виконується. Товщина шару утеплювача прийнята правильно.

2.4 Розрахунок товщини цегляної стіни з утепленням теплоізоляційними плитами

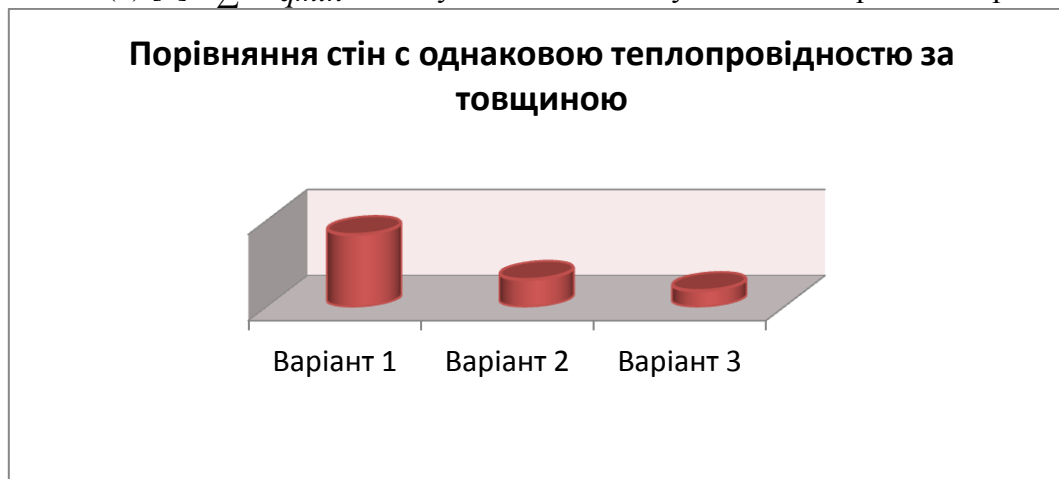
Таблиця 3 Розрахункові значення теплопровідності, варіант 3

№ шару	Найменування шару	Густина ρ_0 , кг/м ³	Товщина δ , м	Теплопровідність λ_{ip} , Вт/(м·К)
1	Внутрішнє штукатурення з вапняно-піщаного розчину	1600	0,02	0,81
2	Цегляна кладка з цегли керамічної порожнистої на цементно-піщаному розчині	1200	0,25	0,52
3	Вироби теплоізоляційні з мінеральної вати на основі базальтового волокна ROCKWOOL	30	?	0,039

$$\delta_2 = \left[3,3 - \frac{1}{8,7} - \frac{0,02}{0,81} - \frac{0,25}{0,52} - \frac{1}{23} \right] * 0,039 = 0,1 \text{ м}$$

Згідно з розрахунком та стандартами можна запропонувати стіну товщиною 380 мм з урахуванням товщини плит 100мм. Опір теплопередачі, з урахуванням запропонованої товщини стіни, становить $R_{\Sigma} = \frac{1}{8,7} + \frac{0,02}{0,81} + \frac{0,25}{0,52} + \frac{0,1}{0,039} + \frac{1}{23} = 3,32 \text{ м}^2 \cdot \text{К/Вт}$

Умова (1) [1] $R_{\Sigma} > R_{qmin}$ виконується. Товщина утеплювача прийнята правильно.

2.5 Розрахунок вартості умовної стіни

Розрахунок обсягів робіт:

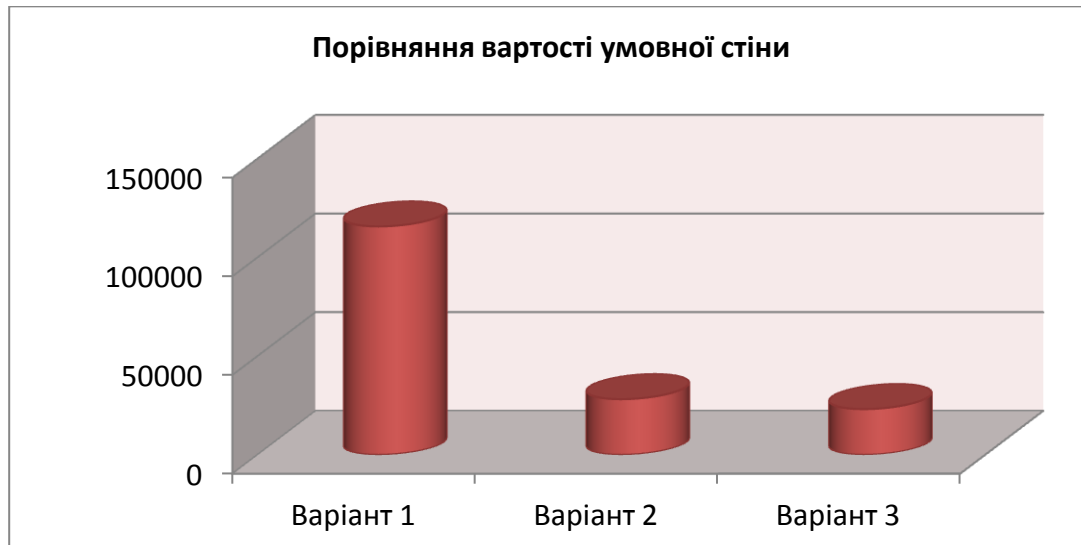
- 1) варіант 1 - цегляна стіна без утеплювача: $1,68 * 3,5 * 10 = 58,8 \text{ м}^3$;
- 2) варіант 2 - цегляно-колодязьна стіна з заповненням керамзитовим гравієм: $0,64 * 3,5 * 10 = 22,4 \text{ м}^3$;
- 3) варіант 3 - цегляна стіна з утепленням теплоізоляційними плитами: $0,25 * 3,5 * 10 = 8,75 \text{ м}^3$

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

№ п/п	Обґрунтування (шифр норми)	Найменування робіт і витрат	Одиниця виміру	Кількість	Вартість одиниці, грн.		Загальна вартість, грн.			Витрати труда робітників, люд.-год.	
					Всього	експлуатації машин	Всього	заробітної плати	експлуатації машин	не зайнятих обслуговуванням машин	
										заробітної плати	в тому числі заробітної плати
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Варіант 1											
1	ЕН8-5-1	Мурування зовнішніх простих стін з цегли керамічної при висоті поверху до 4 м	м ³	58,8	<u>581,74</u> 366,87	<u>104,45</u> 21,45	34206	21572	<u>6142</u> 1261	<u>8,2</u> 0,9	<u>482,16</u> 52,92
2	середньозважена ціна	Цегла керамічна одинарна порожниста ефективна, розміри 250x120x65 мм, марка М125	1000шт	23,167	<u>3517,51</u> -	<u>-</u> -	81491	-	<u>-</u> -	<u>-</u> -	<u>-</u> -
РАЗОМ за варіантом 1 (товщина стіни 1,68 м)							115697				
Варіант 2											
3	ЕН8-17-11	Мурування зовнішніх і внутрішніх цегляно-колодязних стін товщиною 640 мм із заповненням керамзитовим гравієм при висоті поверху до 4 м	м ³	22,4	<u>591,3</u> 368,68	<u>31,35</u> 8,91	13245	8258	<u>702</u> 200	<u>7,76</u> 0,35	<u>173,82</u> 7,84
4	ціна за прайс-листами	Цегла керамічна одинарна порожниста ефективна, розміри 250x120x65 мм, марка М125	1000шт	4,234	3517,51		14893				
РАЗОМ за варіантом 2(товщина стіни 0,64 м)							28138				
Варіант 3											

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

5	ЕН8-18-3	Мурування зовнішніх і внутрішніх стін з цегли керамічної із теплоізоляційними плитами загальною товщиною 250 мм при висоті попереху до 4 м	м ³	8,75	<u>872,58</u> 683,13	<u>45,68</u> 12,98	7635	5977	<u>400</u> 114	<u>14,01</u> 0,51	<u>122,59</u> 4,46	
6	ціна за прайс-листами	Цегла керамічна одинарна порожниста ефективна, розміри 250x120x65 мм, марка М125	1000шт	3,57	3517,51		12558					
7	ціна за прайс-листами	ROCKWOOL SuperRock плити з кам'яної вати товщиною 100 мм	м ²	36	81,037		2917					
РАЗОМ за варіантом 3 (товщина стіни 0,25м без урахування товщини плит)										23110		

Висновки. Таким чином, можна зробити наступний висновок – економічно більш вигідний варіант 3. При цьому скорочуються витрати на цеглу, збільшується теплова ефективність стін, а використання теплих кладочних розчинів на основі шлаку, керамзиту, перліту або тирси підвищує ці показники ще на 10-15%.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. ДБН В.2.6-31-2006. Конструкції будинків і споруд. Теплова ізоляція будівель. Київ: Мінбуд України, 2006. 71 с.
2. ДСТУ Б В.2.6-189:2013. Методи вибору теплоізоляційного матеріалу для утеплення будівель.
3. ДСТУ Б Д.2.2-8:2016. Ресурсні елементні кошторисні норми на будівельні роботи. Конструкції з цегли та блоків.
4. Збірники єдиних кошторисних цін на матеріали, вироби і конструкції, прайси реалізаторів.

УДК 69.059.2

Наталія Шарикіна
(Київ)

ПРИЧИНИ ПОШКОДЖЕННЯ ЗАЛІЗОБЕТОННИХ КОНСТРУКЦІЙ

В даній статті наведені основні причини які призводять до пошкодження бетонних та залізобетонних конструкцій. Розглянуто хімічні, фізичні та механічні чинники що впливають на зовнішній вигляд конструкцій та знижують їх фізико-механічні показники.

Ключові слова: бетон, залізобетон, корозія, чинники, тріщини, несуча здатність.

This article describes the main causes that lead to damage to concrete and reinforced concrete structures. Chemical, physical and mechanical factors that affect the appearance of structures and reduce their physical and mechanical properties are considered.

Key words: concrete, reinforced concrete, corrosion, factors, cracks, load-bearing capacity.

Бетон та залізобетон має високу міцність, низьку пластичність, та високі експлуатаційні характеристики. Але під впливом різного роду чинників залізобетонні конструкції пошкоджуються, що призводить до втрати належного зовнішнього вигляду, зміни фізико-механічних показників, а також при значних пошкодженнях зниження несучої здатності конструкції. Чинники руйнування конструкцій умовно можна розділити на групи, а саме: хімічні, фізичні та механічні.

Хімічні чинники впливають в результаті взаємодії хімічних речовин (компонентів бетону, води і розчинених в ній речовин, газів що спричиняють корозійні дії в бетонних та залізобетонних конструкціях.

Корозія є одним з основних процесів, що сприяє руйнуванню залізобетонних конструкцій в результаті хімічного, електрохімічного або фізико-хімічного впливу з навколишнього середовища. Корозія бетону виникає в результаті проникнення агресивних речовин в його товщу, та надто інтенсивно розвивається при постійній фільтрації руйнівних речовини через тріщини або пори бетону. До агресивних впливів зовнішнього середовища найчастіше відносять прісні й мінералізовані води, перемінну дію води та морозу та почергове зволоження і висушування [3, с. 36].

Існує декілька видів корозії бетону, а саме: корозія вилуговування, кислотна та сольова.

- I вид корозії бетону обумовлений вилуговуванням і відбувається під впливом прісної (м'якої) води що розчиняє основні компонентні складові цементного каменю, які крізь товщу бетону в процесі фільтрації виходять назовні. Характерними зовнішніми ознаками цього

виду корозії є поява білого нальоту на поверхнях бетонних конструкцій в місцях виходу води при фільтрації.

- II вид корозії бетону відбувається внаслідок хімічних реакцій (обмінних процесів) між компонентами цементного каменю і розчину, при цьому, утворюються легкорозчинні компоненти що вимиваються з бетону, або осад, що не має в'язучих властивостей, який своєю чергою послаблює структуру цементного каменю.

- III вид корозії бетону настає при поступовому накопиченні та кристалізації солей в капілярах, порах і тріщинах цементного каменю, які утворюють напругу в товщі бетону і призводить до внутрішньої руйнації цементного каменю [4, с. 78].

При вивченні стійкості залізобетонних конструкцій, що мали різні умови експлуатації поширеним та небезпечним є пошкодження спричинені корозією арматури. Оскільки арматура є одним з основних елементів залізобетону, що сприймає зусилля на розтяг та встановлена в стисненій зоні конструкції, то від стану захисного шару конструкції та від факторів що діють на нього буде залежати стан арматури. Металева арматура знаходиться в середині конструкції, що значно ускладнює процес боротьби з корозією. Причинами розвитку корозії арматури в залізобетонних конструкціях є недостатня стійкість захисного шару [6, с. 108]. Пошкодження захисного шару можуть виникати під час транспортування, монтажу та експлуатації конструкцій та виробів. Помилки при проектуванні, порушення в роботі з пластифікаторами та технології монтажу внаслідок чого виникають експлуатаційні перенавантаження на конструкцію, невідповідність товщини захисного шару, що рекомендовані стандартами будівництва, а саме, товщина захисного шару бетону, згідно із посібником правил проектування й будівництва 52-101-2003 [7] може варіюватися від 20 до 40 мм в залежності від рівня вологості, температури та умов експлуатації конструкцій спричиняють руйнування захисного шару. А також, корозійні процеси, пожежі, складні умови експлуатації об'єкта (морська вода, затяжні зливи, висока вологість повітря, різкі перепади температури, що спричиняють регулярне заморожування та відтавання вологи в порах бетону, сильні вітри, вплив агресивних рідин і олій, висока сейсмічна активність і т. д.) а також, тривалий термін експлуатації будівлі або споруди без своєчасного відновлення захисного шару бетону.

Розвиток корозійних процесів може проходити по двох схемах. Перший – це недостатня стійкість захисного шару, де руйнується захисний шар оголюючи при цьому арматуру та вже не перешкоджає дії агресивних чинників, тим самим спричиняє її корозію. У другому випадку бетон, що не має захисних властивостей, спричиняє розвиток корозії арматури утворюючи іржу, яка збільшується в обсязі, і руйнування відбувається від тиску утвореної іржі в бетоні. Такий тип руйнування має механічний характер [1].

До фізичних чинників, які спричиняють руйнування залізобетонних конструкцій можна віднести: температурні перепади, циклічне заморожування і відтавання бетонної маси та усадкові процеси, що розвиваються як в процесі вкладання бетону, так і під впливом часу. Усадка за темпами утворення поділяються на первинну і вторинну. Первинна пластична усадка спричинена швидким випаровуванням вологи з бетонної суміші в перші дні після вкладання бетону і спостерігається ще в пластичній стадії. Основними ознаками пластичної усадки є мікротріщини, тріщини та утворення провалів матеріалу на поверхні виробу. Вторинна усадка – гігromетрична, відбувається в перші місяці після твердіння бетону, а також усадка, яка характерна для великих конструкцій які тверднуть роками з поступовим випаровуванням вологи. Усадку що відбувається внаслідок хімічних процесів в цементному камені називають контракційною. Реакції при взаємодії води і мінеральних складових цементу утворюють гідрати з меншим об'ємом, ніж вступили у взаємодію. Вони впливають на монолітність бетону і він стає більш пористим. Карбонізуюча усадка відбувається при взаємодії продуктів гідратації з компонентами що проникають із зовнішнього середовища. Вологісна усадка проходить внаслідок фізичних і фізико-хімічних процесів, пов'язаних зі зневодненням структури цементного каменю та четвертий тип – радіаційна усадка [5, 9].

Поширеною причиною руйнування незахищених від атмосферних впливів бетонних і залізобетонних конструкцій є дія низьких температур, а саме, цикл замерзання і відтавання хімічно незв'язаної води що проникла всередину бетону (в порах і капілярах цементного каркаса), та її подальше замерзання зі збільшенням об'єму і створення напруги в тілі конструкції, що призводить до утворення тріщин та відшарувань захисного шару.

Високі температури спричинені пожежею знижують міцність бетону та захисні властивості щодо укладеної в ньому арматури. Хоч бетон є вогнетривким та досить вогнестійким матеріалом, але при тривалій дії високих температур відбувається нагрівання арматури, в якій з'являються значні пластичні деформації, що утворюють неприпустимі прогини та надмірно розкриті тріщини в згинальних елементах, а позацентрово стиснуті елементи втрачають стійкість [8]. Причиною руйнування залізобетонних конструкцій, що піддалися впливу високої температури, обумовлено різними коефіцієнтами термічного розширення арматури та бетону, та швидким охолодженням матеріалу при гасінні пожежі водою внаслідок чого відбуваються розриви між заповнювачем та в'язучим.

Механічні чинники спричиняють руйнування залізобетонних конструкцій механічними діями, а саме: ударні навантаження, інтенсивні механічні навантаження, пошкодження від сейсмічної активності ґрунтів, стирання внаслідок регулярного впливу твердих абразивних частинок, пішохідних і механічних навантажень, фізичне осідання бетону або ґрунту під ним в період експлуатації споруди, вібраційні навантаження. Вивітрювання та ерозія, які шляхом впливу вітру, води та обмерзання спричиняють руйнування оголюючи до заповнювача поверхні бетону.

При виготовленні залізобетонних конструкцій можливе утворення дефектів залізобетонних виробів причинами яких є неправильна технологія. До таких причин виникнення дефектів конструкцій відносяться: неправильна установка опалубної конструкції, або її недостатня жорсткість, що спричиняє виступи на поверхні виробів. При некваліфікованому вкладанні бетонної суміші, а також недостатньому підгоні опалубної конструкції, проливів виникають напливи на поверхнях конструкцій. Зависання суміші на опалубній конструкції чи арматурі на місці технологічних швів при передчасному твердінні шарів вкладених раніше спричиняє утворення в тілі бетону пустот. При недостатньому ущільненні бетонної суміші та її підвищеній жорсткості відбувається скупчення повітря що утворюють раковини в конструкції [2]. Такі дефекти значно знижують фізико-механічні показники конструкцій.

Отже, провівши аналіз науково-технічної літератури встановлено три основні групи руйнування бетонних та залізобетонних конструкцій. До таких груп відносяться: хімічні, фізичні та механічні чинники. Хімічні чинники спричиняють корозію бетону та арматури внаслідок хімічних процесів що проходять в тілі бетону. До фізичних чинників відносяться температурні перепади, циклічне заморожування і відтавання бетонної маси та усадкові процеси. Механічні чинники спричиняють руйнування залізобетонних конструкцій механічними діями.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С.Н. Коррозия и защита арматуры в бетоне. Москва: «Издательство литературы по строительству» 1968. 230 с.
2. Батаев Дена Карим-Султанович. Материалы и технологии для ремонтно-восстановительных работ в строительстве: докт. дисс. Москва, 2001. 419 с.
3. Бубенщикова Е. С. Влияние различных агрессивных факторов на состояние арматуры железобетонных изделий. *Молодой ученый*. 2020. Вып №17. С.36-38.
4. Жуков Е. М., Ю. И. Кропотов, И. А. Лугинин, С. И. Полошков, Л. А. Легаева Коррозия железобетонных конструкций и причины ее возникновения. *Молодой ученый*. 2016. Вып №7. С.78-80.
5. Несветаев Г.В. Бетоны, учебное пособие для вузов. Изд. 2-е, доп. и перераб. Ростов н/Д: Феникс, 2013. 381 с.

6. Свинцова Е. М., Цветаев П. С. Коррозия арматуры в железобетонных конструкциях. *Техника и технология строительства*. Сибирский государственный автомобильно-дорожный университет (СибАДИ). 2016. С.108-112.

7. Свод правил по проектированию и строительству СП 52-101-2003 Бетонные и железобетонные конструкции без предварительного напряжения арматуры Дата введения 2004-03-01.

8. Хаматов Р.Р., Ситор Р.С., Иванов Ю.П. Повреждения строительных конструкций при пожарах. *Международный научный журнал «Инновационная наука»*. 2015. №10.

9. Цементы, бетоны, строительные растворы и сухие смеси Ч.1: Справ. / Под ред. П.Г.Комохова. Санкт-Петербург: НПО «Профессионал», 2007. 804 с.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

УДК 502/504

Лариса Чиж
(Остер)

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ

Стаття являє собою короткий poradnik до дії з надання першої допомоги при нещасних випадках в різних обставинах, а також може використовуватися в навчальному процесі для підготовки студентів, які не мають медичної освіти, але зобов'язані вміти надавати першу медичну допомогу.

Ключові слова: перша медична допомога, травма, анатомія, фізіологія, охорона здоров'я, перша допомога.

The article is a brief guide for first aid action in accidents in different circumstances. It also can be used in the educational process to prepare students who do not have medical education, but are required to be able to provide first aid.

Key words: first aid, injury, anatomy, physiology, health care.

Найперше завдання при ліквідації наслідків дії небезпечних і шкідливих факторів на людину – надання першої долікарської допомоги постраждалим (рис.1).

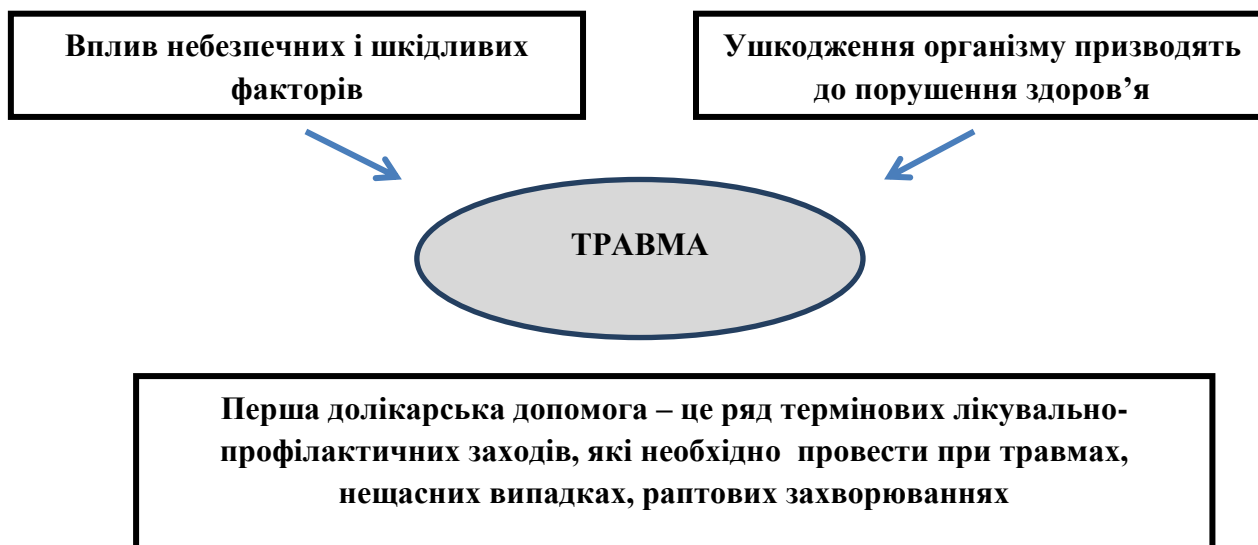

Рис.1. Поняття «травма» і «перша долікарська допомога»

Для надання відповідної долікарської допомоги необхідно, перш за все, правильно класифікувати одержану постраждалим травму.

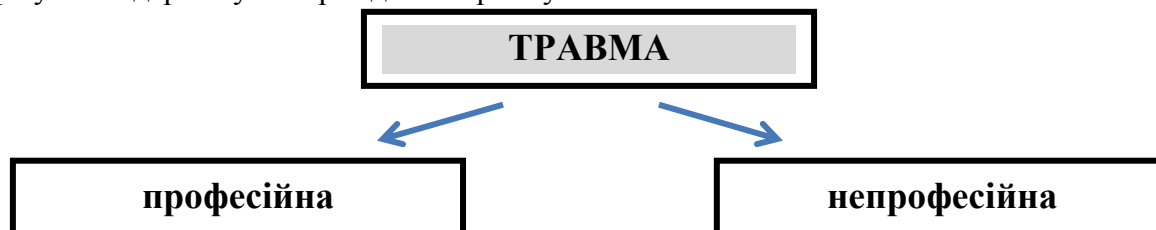

Рис. 2. Класифікація травм в залежності від виду діяльності постраждалого

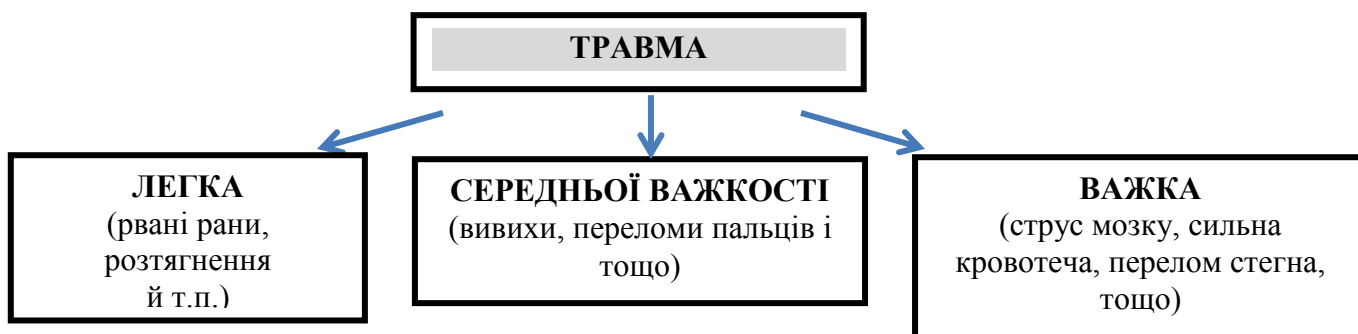

Рис.3. Класифікація травм за ступенем важкості

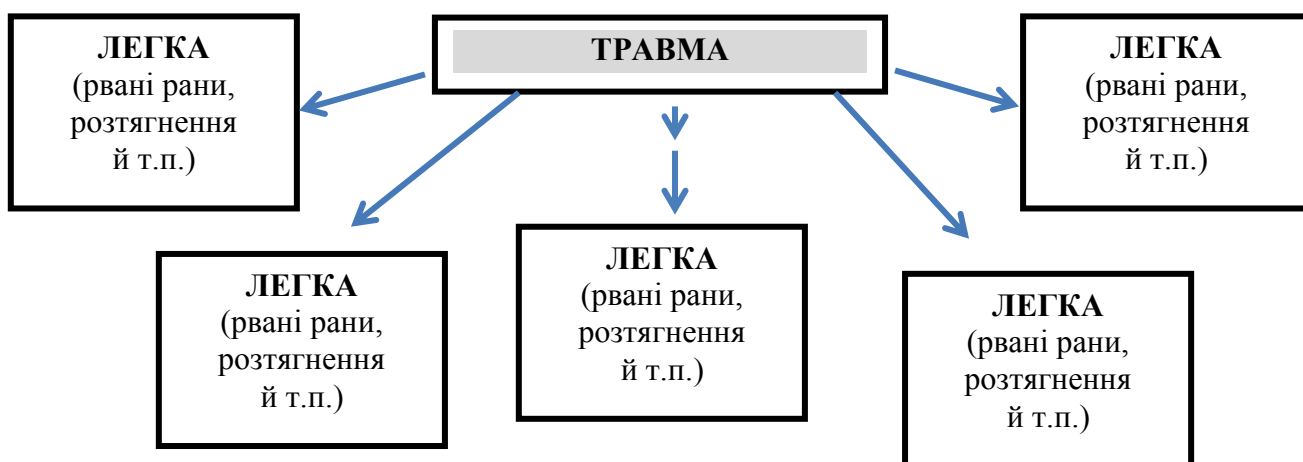

Рис.4. Класифікація травм в залежності від факторів, що впливають

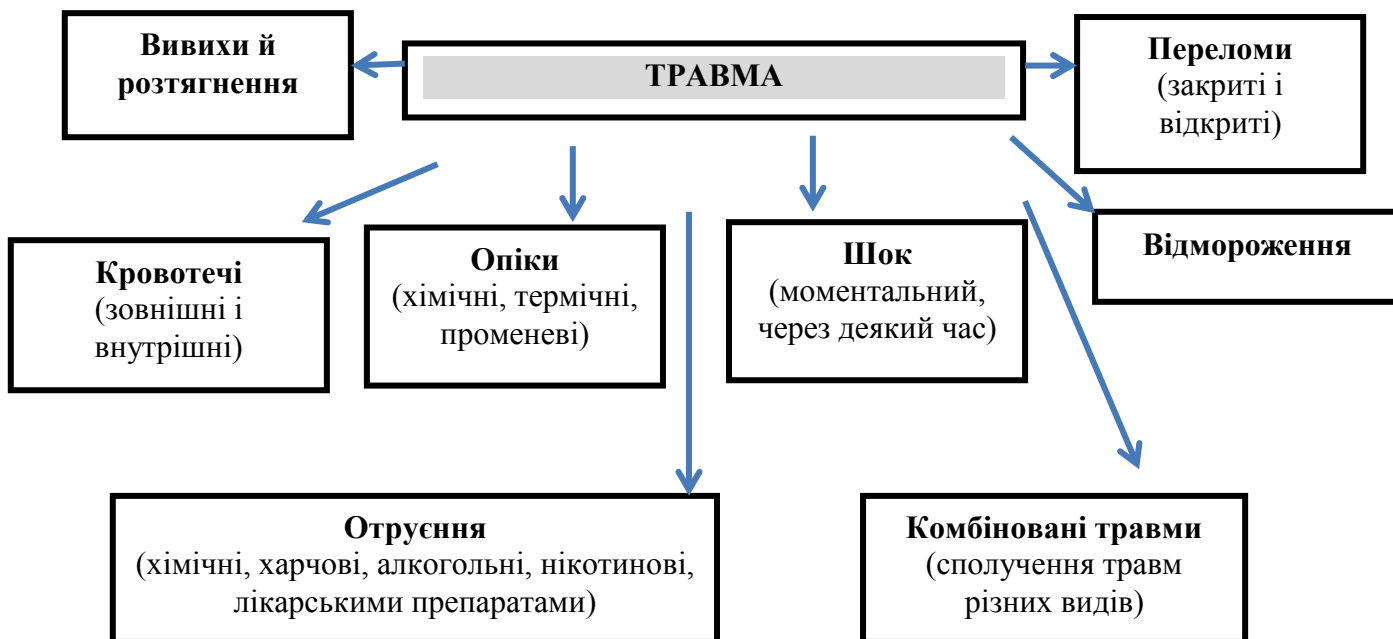
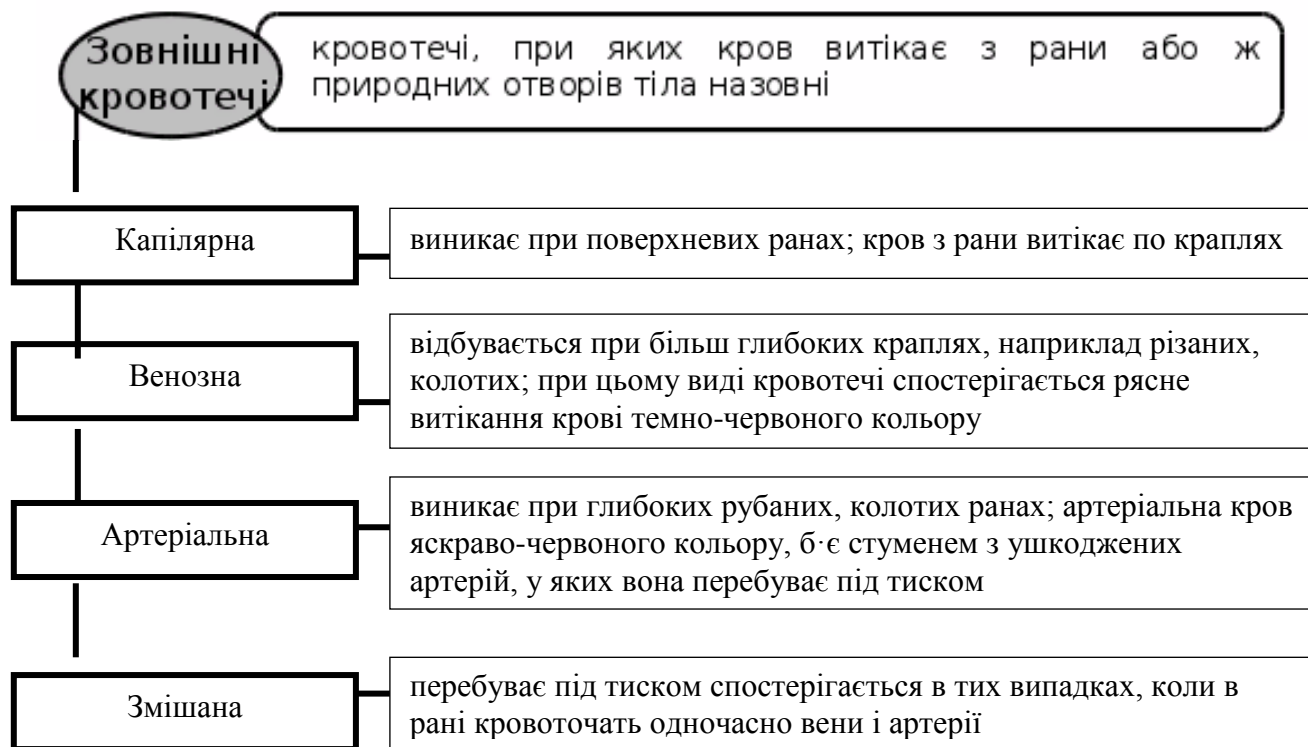

Рис.5. Класифікація травм за формою прояву

Перша допомога при кровотечах

Кровотеча – це витікання крові з судин, що настає найчастіше в результаті їхнього ушкодження. При кровотечах головна небезпека пов'язана із втратою крові й виникненням у зв'язку із цим гострого недостатнього кровопостачання тканин. Недостатнє постачання органів киснем викликає порушення їхньої діяльності; у першу чергу це стосується мозку, серця й легенів.

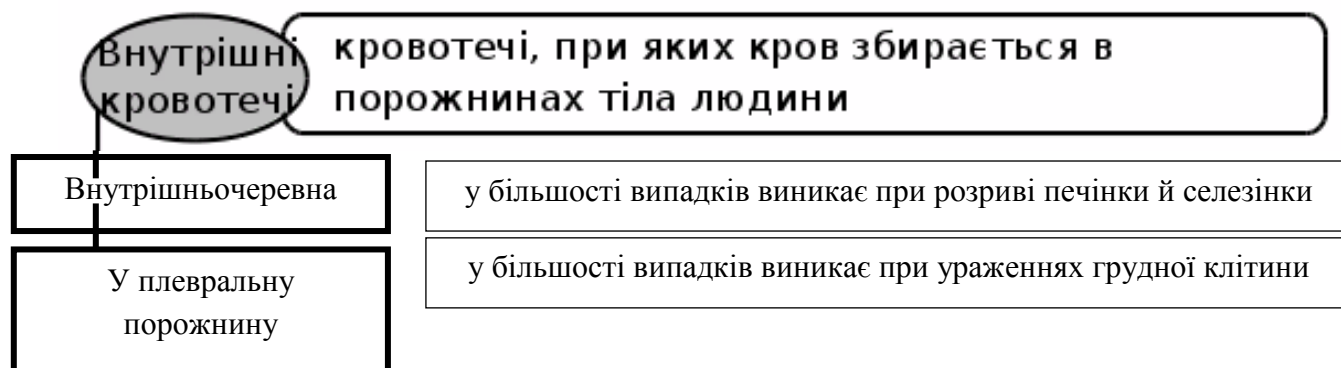
Перша допомога при зовнішніх кровотечах

Перша допомога при капілярній кровотечі. При капілярній кровотечі втрата крові порівняно невелика. Таку кровотечу можна швидко зупинити, наклавши на ділянку, що кровоточить, чисту марлю, поверх марлі – шар вати і перев'язавши рану. Якщо під рукою немає ні марлі, ні бинта, то місце, що кровоточить, можна перев'язати чистою носовою хусткою. Накладати прямо на рану волохату тканину не можна, тому що на її ворсинках перебувають численні бактерії, які можуть викликати зараження рани. З цієї ж причини безпосередньо на відкриту рану не можна накладати й вату.

Перша допомога при внутрішніх кровотечах

Потерпілого укладають у напівсидячому положенні із зігнутими в колінах ногами. На черевну область кладуть холодний компрес. Потерпілому не можна пити та їсти. Необхідний повний спокій. При кровотечах із травного тракту необхідно термінове хірургічне втручання.

Перша допомога при в розтягненнях і вивихах

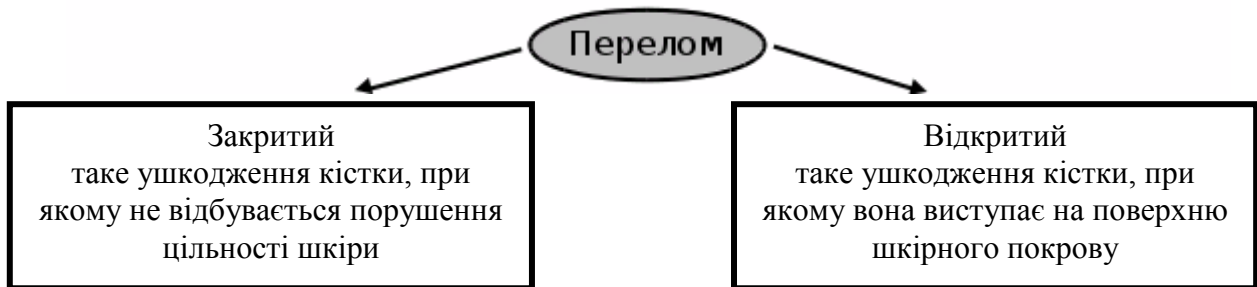
Розтягнення і вивихи – хворобливі ушкодження тканин в області суглобів.

Перша допомога при розтягненнях. При будь-якому розтягненні необхідно, перш за все, зменшити біль у постраждалого. Потім необхідно іммобілізувати поранений суглоб. Для цього при невеликій пухлині можна застосувати еластичний бинт. Додатково можна зробити компрес для зменшення пухлини. При розтягненні необхідно звернутися за допомогою до лікаря, тому що при такому ушкодженні не виключена тріщина кістки.

Перша допомога при вивихах. Вивихи легко визначаються по зміні зовнішнього вигляду суглоба і по скривленню. Потерпілий може рухати вивихнутою кінцівкою, але з великою напругою, причому кожен рух надзвичайно болісний. Суглоб опухає. Вивихнута кінцівка вимагає дуже обережного обходження. Її іммобілізують у тому положенні, яке вона прийняла після травми. Не можна самим уживати яких-небудь спроб до вправлення вивихнутої кінцівки, оскільки будь-який змушений рух заподіює сильний біль і, крім того, при вивиху можливий перелом кістки. Тому, не відкладаючи, треба звернутися по допомогу до лікаря.

Перша допомога при переломах

Перелом – це порушення цілості кісток. Кістка хоча і є найбільш твердою із всіх тканин організму, але її міцність також має певні границі.

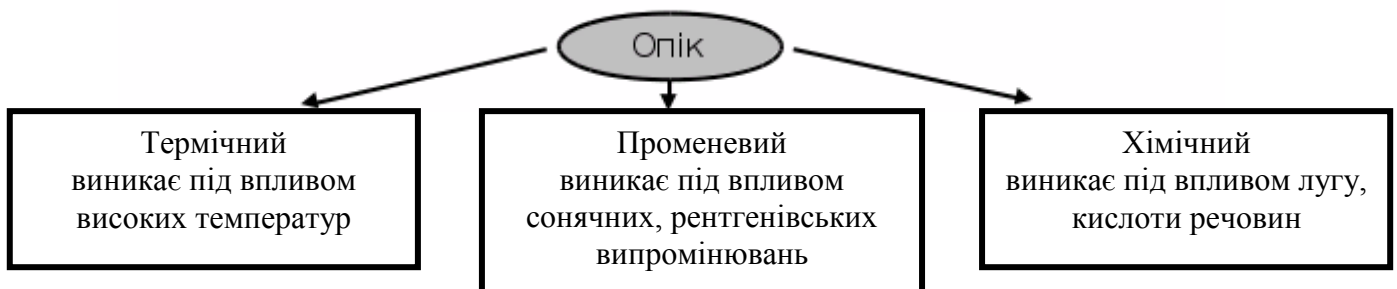
Перша допомога при закритих переломах. Типовою ознакою закритого перелому є пухлина, а в деяких випадках – зміна зовнішнього вигляду ушкодженої ділянки тіла, зокрема скривлення, особливо характерне для важких переломів кінцівок. Рухи сусідніх суглобів супроводжуються сильним колючим болем у місці перелому.

Після ретельної іммобілізації переламаної ділянки тіла постраждалого варто доставити в лікувальну установу для хірургічної обробки.

Перша допомога при відкритих переломах. При відкритому переломі уламки кісток не можна зашттовхувати в рану. Відкритий перелом спочатку обробляють за принципом обробки ран, а потім уже як перелом. На місце закритого перелому накладається компрес із препаратом оцтовокислого алюмінію. Потім переламану кінцівку або ж частину тіла іммобілізують. Після ретельної іммобілізації переламаної ділянки тіла постраждалого варто доставити в лікувальну установу для хірургічної обробки.

Перша допомога при опіках

Опік – ушкодження тканин організму, викликане впливом високої температури, деяких хімічних речовин або радіаційних промінів.

Незалежно від факторів, які викликали появу опіку, розрізняють чотири ступені опіків:

I – почервоніння і набряк шкіри;

II – поява міхурів, наповнених жовтуватою рідиною – плазмою крові;

III – утворення струпів як результат місцевого некрозу (омертвіння) тканин;

IV – обвуглювання тканин.

Перша допомога при термічних і променевих опіках. Насамперед постраждалого варто винести із зони дії джерела високої температури, загасити палаючі частини одягу за допомогою простирадл, ковдр, пальто або ж води.

Обробка обпалених поверхонь тіла повинна проводитися в чистих умовах. Рот і ніс потерпілого повинні бути по можливості закриті марлею або хоча б чистою носовою хусткою або косинкою для того, щоб при розмові й подиху з рота й носа на обпалені місця не попадали хвороботворні бактерії, здатні викликати зараження.

Перша допомога при відмороженнях

Відмороження – ушкодження тканин організму, викликане впливом низької температури.

Перша допомога при відмороженнях. Необхідно якнайшвидше зігріти хворого – перенести (або перевезти) у тепле приміщення. Потім зігріти постраждалу частину тіла розтиранням відмороженої ділянки чистими руками або змоченими спиртом, горілкою або одеколоном до появи чутливості, почервоніння шкіри. Крім того, варто напоїти гарячим міцним чаєм, кавою або молоком. Не можна розтирати відморожені ділянки тіла снігом, бо це може бути причиною додаткового ушкодження і занесення інфекції, а також розтирати і масажувати шкіру з міхурами. В цьому випадку зігрівати можна за допомогою теплих ванн, поступово (протягом 30 хв) підвищуючи температуру води з 20 до 40 °С. Після цих процедур уражену ділянку тіла треба насухо протерти, закрити чистою (краще стерильною) серветкою або пов'язкою і укутати чим-небудь теплим. Жиром і різними мазями місце відмороження змазувати не можна.

Перша допомога при отруєннях

Отруєння – група захворювань, які обумовлені впливом на організм отрути різного походження.

Отрута – це шкідлива речовина, яка згубно діє на функціонування організму, порушує обмін речовин. Дія отрути проявляється у вигляді отруєння, результат якого може бути смертельним.

Перша допомога при отруєннях газами. Окис вуглецю утворюється при неповному згорянні вугілля; ця сполука міститься у світільному газі і вихлопних газах автомобілів. Отруєння окисом вуглецю настає у випадках опалювання приміщення вугіллям при передчасному закритті грубої труби, при впливі світільного газу, а також у закритих гаражах при працюючому моторі.

Потрапляючи в організм при вдиханні, газ швидко проникає в червоні кров'яні тільця, тим самим перешкоджаючи надходженню в них кисню. Отруєння окисом вуглецю проявляється головними болями, слабкістю, запамороченням, шумом у вухах, нудотою й блювотою, втратою свідомості й нарешті смертю. Потерпілого потрібно винести на свіже повітря і негайно почати проводити заходи щодо оживлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Тимош І.М. Основи фізіології та психології праці. Тернопіль: Економічна думка, 1999. 168 с.
2. Советский энциклопедический словарь / Под ред. Прохорова А.М. 4-е изд. Москва: Сов. Энциклопедия, 1988. 1600 с.
3. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 736 с.
4. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності (психофізіологічні аспекти). Практичні заняття. Львів: Афіша, 2000. 240 с.
5. Стресс: тонкости, хитрости и секреты / Под ред. Татуры Ю.В. Москва: Бук-пресс, 2006. 384 с.
6. Повакель Н.И. Практическая психология в системах «человек–техника». Київ: МАУП, 2003. 296 с.
7. Зинченко В.П. Введение в эргономику. Москва: Сов. Радио, 1974. 352 с.
8. Березуцький В.В. Практикум з курсу «Безпека життєдіяльності». Харків: Факт, 2005. 168 с.
9. Браун Д. Анализ и разработка систем обеспечения техники безопасности. Москва: Машиностроение, 1979. 364 с.
10. Хенли Э. Дж. Надёжность технических систем и оценка риска. Москва: Машиностроение, 1984. 528 с.
11. Мигаль Г.В. Безопасность жизнедеятельности. Харьков: ХАИ, 2002. 44 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Адаменко Сергій Олександрович – магістрант II року навчання кафедри фізичної терапії та ерготерапії факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму Національного університету фізичного виховання і спорту України

Андрієнко Владислав Сергійович – студент Сумського будівельного коледжу

Антоненцька Любов Василівна – викладач вищої категорії Коледжу Подільського державного аграрно-технічного університету

Бабіна Валентина Олександрівна – доцент кафедри міжнародних відносин та права Одеського національного політехнічного університету

Балаж Юлія Іванівна – студентка 5 курсу факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Безпалько Марина Василівна – магістр фінансів, банківської справи та страхування Університету митної справи та фінансів

Берлінський Микола Анатолійович – доктор географічних наук, професор кафедри океанології та морського природокористування Одеського державного екологічного університету

Білітюк Валентин Володимирович – викладач Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А.Ю.Кримського

Боженко Надія Ігорівна – студентка 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Бойко Людмила Анатоліївна – викладач фізичного виховання циклової комісії фізичного виховання та захисту Вітчизни Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Боковець Вікторія Вікторівна – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та адміністрування Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торгово-економічного університету, академік Академії економічних наук України

Бурлаченко Тетяна Сергіївна – студентка 4 курсу факультету торгівлі, маркетингу та сфери обслуговування Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торгово-економічного університету

Важенина Ольга Євгенівна – кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Васько Наталія Іванівна – доктор сільськогосподарських наук, головний науковий співробітник лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Верхолук Сергій Дмитрович – асистент кафедри лісового садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства факультету агрономії та лісівництва Вінницького національного аграрного університету

Вехова Юлія Сергіївна – студентка 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Винограденко Микола Вікторович – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Галазюк Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Луцького національного технічного університету

Гогсадзе Крістіна Георгіївна – студентка 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Головенко Оксана Олексіївна – викладач ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії»

Голуб Ольга Ігорівна – студентка 3 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Гоцак Олександр Петрович – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Грабинський Андрій Віталійович – магістр, директор музею імені Євгена Осередчука с. Довге

Грищанков Станіслав Юрійович – студент Сумського будівельного коледжу

Губарева Таїсія Валеріївна – магістрант II року навчання кафедри фізичної терапії та ерготерапії факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму Національного університету фізичного виховання і спорту України

Гутник Роман Васильович – студент 5 курсу інституту фінансів, банківської справи та страхування Університету державної фіскальної служби України

Джигир Юлія Василівна – студентка 5 курсу інституту фінансів, банківської справи та страхування Університету державної фіскальної служби України

Дідур Ігор Миколайович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри землеробства, ґрунтознавства та агрохімії, провідний науковий співробітник, декан факультету агрономії та лісівництва Вінницького національного аграрного університету

Дякун Діана Романівна – студентка 5 курсу факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Єрмоленко Людмила Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов та професійної комунікації Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Житомирський Леонід Олександрович – старший викладач кафедри фізичної культури, біології та основ здоров'я Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Жуковін Максим Володимирович – студент 4 курсу факультету фізики, електроніки та комп'ютерних систем Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Затолочний Олег Васильович – асистент кафедри лісового садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства факультету агрономії та лісівництва Вінницького національного аграрного університету

Захарова Лідія Василівна – студентка 3 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Зелінська Ольга Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Луцького національного технічного університету

Зимогляд Олексій Вікторович – аспірант IV року навчання лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Зіненко Роман Романович – студент 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Зуб Інна В'ячеславівна – викладач спецдисциплін кваліфікаційної категорії «Спеціаліст вищої категорії», завідувач будівельно-економічного відділення Маріупольського будівельного коледжу

Коваль Оксана Петрівна – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач загальноосвітніх дисциплін Остерського коледжу будівництва та дизайну

Ковцун Віталій Васильович – старший викладач кафедри зимових видів спорту Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Козаченко Михайло Романович – доктор сільськогосподарських наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Колотило Ольга Іванівна – викладач вищої категорії, викладач-методист Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В.Ю.Шкрібляка

Кондюк Сергій Миколайович – спеціаліст III категорії, викладач відділення програмування Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Корзейонок Юрій Сергійович – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Кособуцький Олександр Васильович – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Костельнюк Світлана Петрівна – студентка 1 курсу магістратури факультету економіки і управління Західноукраїнського національного університету

Костенко Григорій Миколайович – викладач вищої категорії, старший викладач, викладач дисципліни «Технологія і організація будівельного виробництва» Сумського будівельного коледжу

Кот Василь Васильович – кандидат технічних наук, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії відділення програмування Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Кратенко Ганна Іванівна – викладач ВСП «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії»

Лісун Ольга Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу Черкаського державного технологічного університету

Лозінська Тетяна Павлівна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісового господарства Білоцерківського національного аграрного університету

Лозінський Микола Владиславович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри генетики, селекції та насінництва Білоцерківського національного аграрного університету

Лукашенко Іванна Олександрівна – студентка 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Мажуга Вілора Дмитрівна – методист відділу педагогічної практики Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Мазур Віктор Анатолійович – кандидат сільськогосподарських наук, професор, провідний науковий співробітник, ректор Вінницького національного аграрного університету

Мальчицький Тарас Володимирович – викладач фізичного виховання Львівського коледжу транспортної інфраструктури Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Матіяш Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Миргородська Олена Олексіївна – студентка 2 курсу кафедри міжнародних відносин та права Одеського національного політехнічного університету

Мостовенко Вольдемар Віталійович – аспірант кафедри землеробства, ґрунтознавства та агрохімії, факультету агрономії та лісівництва Вінницького національного аграрного університету

Надвоцька Майя Василівна – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Наумов Олексій Германович – кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Олексюк Галина Ярославівна – викладач Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А.Ю.Кримського

П'ятакова Вікторія Францівна – асистент викладача кафедри океанології та морського природокористування Одеського державного екологічного університету

Панцирева Ганна Віталіївна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісового садово-паркового господарства, садівництва та виноградарства, старший науковий співробітник факультету агрономії та лісівництва Вінницького національного аграрного університету

Панченко Тарас Валентинович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин Білоцерківського національного аграрного університету

Паску Міхаєла Михайлівна – студентка 5 курсу факультету іноземних мов Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Порада Василь Михайлович – студент 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Посацький Олександр Васильович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пушкар Оксана Іванівна – студентка 2 курсу магістратури економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ребуха Лілія Зіновіївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету

Редчиць Марина Юріївна – студентка 4 курсу факультету торгівлі, маркетингу та сфери обслуговування Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торгово-економічного університету

Романюк Микола Васильович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Роменська Катерина Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів Університету митної справи та фінансів

Рудий Ростислав Богданович – студент 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Салко Віта Степанівна – студентка 1 курсу магістратури соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету

Семенченко Петро Миколайович – спеціаліст вищої категорії, викладач спеціальних дисциплін Остерського коледжу будівництва та дизайну

Семеняка Ігор Валентинович – студент 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Совстна Альона Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу Черкаського державного технологічного університету

Соколенко Анастасія Андріївна – молодший сержант, курсантка 4 курсу Інституту морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Солонечний Павло Миколайович – кандидат сільськогосподарських наук, завідувач лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Старинська Лариса Миколаївна – викладач вищої категорії, викладач дисципліни «Економіка будівництва» циклової комісії виробничо-технологічних дисциплін Сумського будівельного коледжу

Тішко Лілія Володимирівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Токарчук Тетяна Сергіївна – кандидат сільськогосподарських наук, асистент кафедри гігієни тварин та ветеринарного забезпечення кінологічної служби Національної поліції України Подільського державного аграрно-технічного університету

Тронза Ганна Василівна – викладач Маріупольського будівельного коледжу

Хиневич Руслана Вікторівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Цанков Михайло Михайлович – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Цимбал Олена Євгенівна – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України

Чиж Лариса Леонідівна – спеціаліст вищої категорії, викладач загальноосвітніх дисциплін Остерського коледжу будівництва та дизайну

Чорний Ігор Олександрович – асистент кафедри гігієни тварин та ветеринарного забезпечення кінологічної служби Національної поліції України Подільського державного аграрно-технічного університету

Шарикіна Наталія Володимирівна – аспірант IV року навчання кафедри технології будівельного виробництва Київського національного університету будівництва та архітектури

Шеварєв Олег Миколайович – студент 5 курсу (магістрант) педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шевченко Ганна Сергіївна – молодший науковий співробітник лабораторії селекції та генетики ячменю Інституту рослинництва імені В.Я.Юр'єва НААН України

Шевченко Оксана Миколаївна – викладач I категорії Маріупольського будівельного коледжу

Шитий Владислав Олегович – магістрант I року навчання агробіотехнологічного факультету Білоцерківського національного аграрного університету

Шуляк Лариса Григорівна – спеціаліст вищої категорії, викладач спеціальних дисциплін Остерського коледжу будівництва та дизайну

Юрасов Артур Русланович – студент 5 курсу інституту фінансів, банківської справи та страхування Університету державної фіскальної служби України

Яцюта Богдан Олексійович – студент 4 курсу факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

ЗМІСТ

ЕКОЛОГІЯ

- Вікторія П'ятакова, Микола Берлінський*
АНТРОПОГЕННІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ
НА ШЕЛЬФОВУ ЕКОСИСТЕМУ ЧОРНОГО МОРЯ 3

ЕКОНОМІКА

- Наталія Галазюк*
ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК
ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ 6
- Станіслав Грищанков, Владислав Андрієнко*
НОРМУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ВИТРАТ ПРИ ВИКОНАННІ
БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНИХ РОБІТ У ЗИМОВИЙ ТА ЛІТНІЙ ПЕРІОД 9
- Юлія Джигир, Роман Гутник*
ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ АСПЕКТИ 13
- Юлія Джигир, Артур Юрасов*
ВПЛИВ COVID-19 НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ 14
- Микола Романюк, Оксана Пушкар*
ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТРУКТУРУ КАПІТАЛУ
УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У РИНКОВИХ УМОВАХ 16
- Катерина Роменська, Марина Безпалько*
ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ COVID-19 21

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

- Вікторія Боковець, Тетяна Бурлаченко*
ВИДИ КОМУНІКАЦІЙ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА 25
- Вікторія Боковець, Марина Редчиць*
АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ РЕСТОРАННИМ БІЗНЕСОМ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 28
- Ольга Зелінська*
ЗНАЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ МОНОПОЛІСТИЧНИХ
КОНКУРЕНТІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗЕД 31
- Світлана Костельнюк*
ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛІКАРЯ І ПАЦІЄНТА
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 35

ЖУРНАЛІСТИКА

- Ігор Семеняка*
ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ І СТИЛЮ СПОРТИВНОГО РЕПОРТАЖУ 37

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

- Лідія Захарова*
ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПОСТАТІ Б.Д.ГРИНЧЕНКА 51

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

- Анастасія Соколенко*
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО КІНОМИСТЕЦТВА
XX – ПОЧАТКУ XXI СТ. ХУДОЖНЄ КІНО 55
- Олена Цимбал*
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ
(ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВАЖЛИВИХ НАРІЗНИХ ПИТАНЬ
СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ТА СУЧАСНОЇ КУЛЬТУР) 57

ПОЛІТОЛОГІЯ

- Валентина Бабіна, Олена Миргородська*
ЗНАЧЕННЯ ПРОТОКОЛУ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ 61

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<i>Оксана Коваль</i> ЧИ ПОТРІБНА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ОДНОСТАТЕВИХ ШЛЮБІВ В УКРАЇНІ?	64
МИСТЕЦТВО	
<i>Надія Боженко</i> ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ WEB-САЙТУ СПОРТИВНОГО КЛУБУ	68
<i>Крістіна Гогсадзе</i> ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ WEB-САЙТУ МОДЕЛЬНОГО АГЕНТСТВА	70
<i>Ольга Голуб</i> СПЕЦИФІКА WEB-САЙТІВ У ВИСТАВКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	72
<i>Роман Зіненко</i> РОЗРОБКА ДИЗАЙН-КОНЦЕПЦІЇ САЙТУ ВЛАСНОЇ ФОТО(ВІДЕО)СТУДІЇ	75
<i>Ольга Колотило</i> БУКОВИНА – КРАЙ ТАЛАНТІВ ТА МАЙСТРІВ	79
<i>Іванна Лукашенко, Руслана Хиневич</i> ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ КОЛАЖУ ЯК ВИДУ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ	83
<i>Василь Порада</i> WEB-ДИЗАЙН В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	86
<i>Ростислав Рудий</i> ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ТА СПАД АКТУАЛЬНОСТІ АНАЛОГОВОЇ	91
<i>Богдан Яцюта</i> ПРОЕКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ САЙТУ СПОРТИВНОГО КЛУБУ	95
ПЕДАГОГІКА	
<i>Оксана Головенко, Ганна Кратенко</i> ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	99
<i>Інна Зуб</i> ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ GOOGLECLASSROOM ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ	102
<i>Вілора Мажуга</i> РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	105
<i>Валентина Матіяш</i> ПРО ОДИН ІЗ РЕСУРСІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	109
<i>Галина Олексюк, Валентин Білітюк</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ	111
<i>Лілія Ребуха, Віта Салко</i> ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	115
<i>Лариса Старинська, Григорій Костенко</i> САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ – ШЛЯХ ДО ПОГЛИБЛЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	116
<i>Оксана Шевченко</i> ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	120
<i>Лариса Шуляк</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	123

ПСИХОЛОГІЯ

<i>Людмила Бойко</i>	
СУПЕРЕЧЛИВОСТІ ТА КРИЗИ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ	128
<i>Олександр Посацький, Андрій Грабинський</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ	131
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
<i>Сергій Кондюк, Василь Кот</i>	
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ПРОГРАМ ТА ДАНИХ	135
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ	
<i>Юлія Вєхова</i>	
ОРГАНІЗАЦІЯ КРУГОВОГО ТРЕНУВАННЯ ПРИ КОМПЛЕКСНОМУ ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	138
<i>Микола Винограденко</i>	
ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ	141
<i>Олександр Гоцак</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ГРУПАХ	144
<i>Леонід Житомирський</i>	
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	148
<i>Максим Жуковін</i>	
ВПЛИВ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ	151
<i>Максим Жуковін</i>	
МЕТОДИ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ	153
<i>Юрій Корзейонок</i>	
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	155
<i>Олександр Кособуцький</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПОДАЛЬШОЇ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	158
<i>Тарас Мальчицький, Віталій Ковцун</i>	
ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ВОЛЕЙБОЛУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	162
<i>Майя Надвоцька</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ	165
<i>Михайло Цанков</i>	
ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ, ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ	169
<i>Олег Шеварєв</i>	
ВПЛИВ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ВИХОВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	172
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
<i>Юлія Балаж</i>	
ЗООФРАЗЕОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	176
<i>Діана Дякун</i>	
ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ	178

<i>Людмила Єрмоленко</i>	
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	182
<i>Міхаєла Паску</i>	
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК МЕТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	185
<i>Альона Советна, Ольга Лісун</i>	
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВ ОБАМИ	187
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ	
<i>Лілія Тішко</i>	
МИСЛЕННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	191
МЕДИЧНІ НАУКИ	
<i>Сергій Адаменко</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ОСІБ З ЧАСТКОВИМ ПОШКОДЖЕННЯМ АХІЛЛОВОГО СУХОЖИЛЛЯ	194
<i>Тайсія Губарева</i>	
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ОСІБ З ТУНЕЛЬНИМ СИНДРОМОМ	197
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	
<i>Ольга Важеніна, Наталія Васько, Михайло Козаченко, Павло Солонечний, Олексій Наумов, Олексій Зимогляд, Ганна Шевченко</i>	
ВАРІАБЕЛЬНІСТЬ ОЗНАК ПРОДУКТИВНОСТІ СОРТІВ ПИВОВАРНИХ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО	201
<i>Ігор Дідур, Вольдемар Мостовенко</i>	
ЕКОНОМІЧНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ УДОСКОНАЛЕНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ГОРОХУ ОВОЧЕВОГО В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	203
<i>Тетяна Лозінська, Микола Лозінський, Тарас Панченко, Владислав Шитий</i>	
ОЦІНКА СОРТІВ ПШЕНИЦІ ЯРОЇ ЗА ЙОРДАНСЬКИМ ІНДЕКСОМ	209
<i>Віктор Мазур, Олег Затолочний</i>	
ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОЩУВАННЯ НУТУ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	211
<i>Ганна Панцирева, Сергій Верхолюк</i>	
ДОСЛІДЖЕННЯ СОРТІВ СОЇ ЗА КОМПЛЕКСОМ ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННИХ ОЗНАК В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	215
<i>Ганна Панцирева</i>	
ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВИРОЩУВАННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЗЕРНОБОБОВИХ КУЛЬТУР В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	218
<i>Тетяна Токарчук, Ігор Чорний, Любов Антонецька</i>	
АНТИОКСИДАНТНИЙ ЗАХИСТ ПОРОСЯТ У ВАЖКИЙ ПЕРІОД ОНТОГЕНЕЗУ ЗА ДІЇ МІЦЕЛЯРНОЇ ФОРМИ ВІТАМІНУ Е ТА ЦИТРАТІВ МІКРОЕЛЕМЕНТІВ ЦИНКУ, ФЕРУМУ ТА ГЕРМАЦІЮ	223
АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО	
<i>Петро Семенченко</i>	
ДЕКІЛЬКА ПОРАД ЯК ПОЧАТИ СТВОРЮВАТИ ПОРТФОЛІО ДИЗАЙНЕРА	226
<i>Ганна Тронза</i>	
ПІДВИЩЕННЯ ТЕПЛОЗБЕРЕЖЕННЯ ЦЕГЛЯНИХ ОГОРОДЖУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ	229
<i>Наталія Шарикіна</i>	
ПРИЧИНИ ПОШКОДЖЕННЯ ЗАЛІЗОБЕТОННИХ КОНСТРУКЦІЙ	235

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Лариса Чиж

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ
ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ

239

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

245

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2021. Вип. 68. 255 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscience.webnode.com.ua>

Укладачі: С.М.Кикоть, І.В.Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І.В.Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
вул. Сухомлинського, 30 (к. 100),
м. Переяслав,
08401, Київська обл., Україна
тел. 0930569496,
сайт: confscience.webnode.com.ua

